

50 lat
Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego

Z DZIEJÓW PRAWA

Tom 11 (19), część 1

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Śląskiego

Z Dziejów Prawa

Tom 11 (19), część 1

Aus der Geschichte des Rechts

Band 11 (19), Teil 1

From the History of the Law

Volume 11 (19), Part 1

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3815

Z DZIEJÓW PRAWA

Tom 11 (19)

pod redakcją
Mariana Mikołajczyka,
Wojciecha Organiściaka

Redaktor serii: Prawo
Andrzej Matan

Recenzenci/Reviewers
Piotr Fiedorczyk
Andrzej Gaca
Józef Koredczuk
Marian Malecki

Rada Naukowa/Scientific Board
Prof. Viktor Holubko (Львівський національний університет імені Івана Франка, Lwów, Ukraina)
Prof. Piotr Kolakowski (Akademia Pomorska w Słupsku, Polska)
Prof. Peter Mosný (Trnavská Univerzita, Słowacja)
Prof. Sanita Osipova (Latvijas Universitātē, Ryga, Łotwa)
Prof. Igor Palúš (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Słowacja)

Komitet Redakcyjny/Editorial Committee
Tomasz Adamczyk
Józef Ciągwa
Andrzej Drogoń
Adam Lityński
Marian Mikolajczyk (przewodniczący/Chairman of the Editorial Committee)
Grzegorz Nancka
Wojciech Organiściak
Anna Stawarska-Rippel
Tomasz Szczygiel (sekretarz redakcji/Secretary of the Editorial Committee)

Informacje o wydawnictwie ciągłym i wcześniejszych tomach
www.zdziejowprawa.pl

Publikacja jest dostępna także w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library
www.cceol.com

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities
www.cejsh.icm.edu.pl

Spis rzeczy

Wstęp (<i>Marian Mikołajczyk</i>)	11
--	----

Rozprawy i artykuły

ANDRZEJ DROGOŃ: Prawnicy na Górnym Śląsku i ich edukacja w XX w. — do czasu erygowania Uniwersytetu Śląskiego	15
WOJCIECH ORGANIŚCIAK : Historia nauk historycznoprawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach	51
JOANNA OŻAROWSKA, GRZEGORZ NANCKA: Ze studiów nad prawem rzymskim na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Wspomnienie o profesorze Edwardzie Szymoszku	61
JACEK BARCIK: Z dziejów nauki prawa międzynarodowego na Uniwersytecie Śląskim	71
HELENA SZEWCZYK: Professor Tadeusz Zieliński i jego wkład w rozwój nauki prawa pracy.	87
MAREK LEŚNIAK: Kierunki badań prowadzonych w Katedrze Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego — historia i aktualność	99
SŁAWOMIR TKACZ: Professor Józef Nowacki jako pozytywista	123

Miscellanea

STANISŁAWA KALUS: Wspomnienia osobiste o Profesorze Sośniaku. Mistrzu i Twórcy Wydziału Prawa	137
WOJCIECH POPIOLEK: Śląska szkoła prawa prywatnego międzynarodowego i nie tylko	143
ALEKSANDER LIPIŃSKI, RYSZARD MIKOSZ: Profesor Antoni Agopszowicz — twórca teoretycznych podstaw systemu prawnego górnictwa	149
TERESA KUROWSKA: Wspomnienie o Profesorze Walerianie Januszu Pańce — Mistrzu, wybitnym naukowcu, parlamentarzysty, działaczu solidarnościowym	157
ANNA JAWORSKA-WIELOCH, MICHAŁ KALITOWSKI: Historia Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa Uniwersytetu Śląskiego	165
JANUSZ A. STRZĘPKA: Nauka prawa gospodarczego i handlowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968—2018	195
DOMINIKA BARA, DANUTA GBURSKA: Historia jednego ogrodu — albo o Bibliotece Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego	237

Inhaltsverzeichnis

Einleitung (<i>Marian Mikołajczyk</i>)	11
---	----

Abhandlungen und Artikel

ANDRZEJ DROGOŃ: Die Juristen in Oberschlesien und deren Bildung im 20.Jh. — bis zur Gründung der Schlesischen Universität . . .	15
<u>WOJCIECH ORGANIŚCIAK</u> : Die Geschichte rechtsgeschichtlicher Wissenschaften an der Fakultät für Recht und Verwaltung der Schlesischen Universität in Katowice	51
JOANNA OŻAROWSKA, GRZEGORZ NANCKA: Die Studien zum römischen Recht an der Fakultät für Recht und Verwaltung der Schlesischen Universität. Die Erinnerung an Prof. Edward Szymoszek	61
JACEK BARCIK: Aus der Geschichte des internationalen Rechtes an der Schlesischen Universität	71
HELENA SZEWCZYK: Professor Tadeusz Zieliński und dessen Beitrag zur Entwicklung des Arbeitsrechtes	87
MAREK LEŚNIAK: Die Richtungen der im Lehrstuhl für Kriminalistik an der Fakultät für Recht und Verwaltung der Schlesischen Universität angestellten Forschungen	99
ŚLAWOMIR TKACZ: Professor Józef Nowacki als ein Positivist	123

Miscellanea

STANISŁAWA KALUS: Eigene Erinnerungen an Professor Sośniak: Meister und Gründer der Rechtsfakultät	137
WOJCIECH POPIOŁEK: Schlesische Schule des privaten, internationalen u. noch anderen Rechtes	143
ALEKSANDER LIPÍŃSKI, RYSZARD MIKOSZ: Professor Antoni Agopszowicz — Gründer theoretischer Grundlagen des Rechtssystems der Bergbaukunde	149
TERESA KUROWSKA: Die Erinnerung an Professor Walerian Janusz Pańko, den Meister, hervorragenden Wissenschaftler, Abgeordneten und „Solidarność“-Aktivisten	157
ANNA JAWORSKA-WIELOCH, MICHAŁ KALITOWSKI: Die Geschichte des Lehrstuhls für Strafrecht und Kriminologie an der Rechtsfakultät der Schlesischen Universität	165
JANUSZ A. STRZĘPKA: Wirtschafts- und Handelsrecht an der Fakultät für Recht und Verwaltung der Schlesischen Universität in den Jahren 1968—2018	195
DOMINIKA BARA, DANUTA GBURSKA: Die Geschichte eines Gartens — oder zur Bibliothek der Fakultät für Recht und Verwaltung der Schlesischen Universität	237

Table of Contents

Introduction (<i>Marian Mikołajczyk</i>)	11
---	-----------

Dissertations and articles

ANDRZEJ DROGOŃ: Lawyers in Upper Silesia and Their Education in the 20th Century — before the Founding of the University of Silesia	15
WOJCIECH ORGANIŚCIAK: History of Historical-Legal Studies at the Faculty of Law and Administration at the University of Silesia . .	51
JOANNA OŻAROWSKA, GRZEGORZ NANCKA: From the Studies on Roman Law at the Faculty of Law and Administration at the University of Silesia. In Memoriam Professor Edward Szymoszek	61
JACEK BARCIK: From the History of the Study of International Law at the University of Silesia	71
HELENA SZEWCZYK: Professor Tadeusz Zieliński and His Contribution to the Development of the Study of Labor Law	87
MAREK LEŚNIAK: Directions of Research Conducted at the Department of Criminalistics, Faculty of Law and Administration, University of Silesia — History and Current Times	99
SŁAWOMIR TKACZ: Professor Józef Nowacki as a Positivist	123

Miscellanea

STANISŁAWA KALUS: Personal Recollections of Professor Sośniak — Mentor and Creator of The Faculty of Law	137
WOJCIECH POPIOLEK: Silesian School of Private International Law and More	143
ALEKSANDER LIPIŃSKI, RYSZARD MIKOSZ: Professor Antoni Agopszowicz — Creator of the Theoretical Foundations of the Legal System of Mining Industry	149
TERESA KUROWSKA: In Memoriam Professor Walerian Janusz Pańko — Master, Eminent Legal Scholar, Member of Parliament, a Solidarity Activist	157
ANNA JAWORSKA-WIELOCH, MICHAŁ KALITOWSKI: History of the Department of Criminal Law and Criminology of the Faculty of Law, University of Silesia	165
JANUSZ A. STRZĘPKA: The Study of Business and Trade Law at the Faculty of Law and Administration of the University of Silesia in the years 1968—2018	195
DOMINIKA BARA, DANUTA GBURSKA: History of One Garden — or about the Library of the Faculty of Law and Administration, University of Silesia	237

Wstęp

W roku 1966 istniejące od kilku lat Studium Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach zostało przekształcone w Filię UJ. W Filii tej powstał katowicki oddział Wydziału Prawa UJ, który następnie, po powstaniu w 1968 r. Uniwersytetu Śląskiego, stał się samodzielnym Wydziałem Prawa i Administracji. Historia Wydziału jest zatem o dwa lata dłuższa niż dzieje Uniwersytetu. Dlatego też 14 czerwca 2016 r. odbyła się uroczysta Konferencja Wydziałowa „Ewolucja nauki i nauczania prawa. 50 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego” z udziałem JM Rektora prof. zw. dr. hab. Wiesława Banysia oraz Dziekana WPiA prof. dr. hab. Czesława Martysza. W konferencji uczestniczyli licznie zgromadzeni goście, absolwenci, a także pracownicy Wydziału. Wygłoszone zostały referaty poświęcone dziejom nauczania prawa na Śląsku, kształtowaniu się katedr WPiA, wybitnym postaciom związanym z Wydziałem. Szczególnie ważną częścią konferencji była dyskusja panelowa, w której wzięli udział najstarsi Profesorowie Wydziału, tworzący jego zręby w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. W dyskusji zabierali głos: prof. dr hab. Józef Ciągwa, mgr Danuta Gburska, prof. dr hab. Henryk Goik, prof. dr hab. Stanisława Kalus, prof. dr hab. Adam Lityński, prof. dr hab. Kazimierz Marszał, prof. dr hab. Maksymilian Pazdan, prof. dr hab. Leon Tyszkiewicz. Stan zdrowia nie pozwolił niestety zasiąść w tym gronie prof. dr. hab. Eugeniuszowi Zwierzchowskiemu.

W toku przygotowań do jubileuszowych uroczystości z całą mocą uświadomiliśmy sobie, jak szybko zaciera się pamięć o ludziach i wydarzeniach, wydawałoby się tak nieodległych w czasie. Dlatego chcieliśmy poświęcić wyodrębnioną część jednego z tomów „Z Dziejów Prawa” historii Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Zwróciliśmy się z prośbą do wszyst-

kich pracowników Wydziału o nadsyłanie tekstów związanych z dziejami Wydziału. Nie zakreślaliśmy ściśle ich tematyki, dlatego też — zgodnie z naszymi oczekiwaniami — do redakcyjnej teki wpłynęły opracowania przedstawiające historię poszczególnych katedr, dzieje wydziałowej biblioteki czy też teksty poświęcone związanym z Wydziałem profesorom. Obok opracowań opatrzonych naukowym aparatem pojawiły się bardziej osobiste wspomnienia. Cenne są i jedne, i drugie — wzajemnie się bowiem uzupełniają oraz utrwalają pamięć o naszej wydziałowej historii.

Jesteśmy wdzięczni wszystkim naszym Koleżankom i Kolegom oraz Współpracownikom, którzy odpowiedzieli na nasz apel. Żałujemy też, że zabrakło artykułów przedstawiających rozwój niektórych katedr, mamy jednak nadzieję, że brak ten uda się nadrobić w kolejnych tomach naszego czasopisma.

*W imieniu komitetu redakcyjnego
Marian Mikołajczyk*

*ROZPRAWY
I ARTYKUŁY*

ANDRZEJ DROGOŃ
Katowice

Prawnicy na Górnym Śląsku i ich edukacja w XX w. — do czasu erygowania Uniwersytetu Śląskiego

Potrzeba autorytetu wrodzona jest człowiekowi. Autorytetu potrzebuje każdy związek ludzki, rodzina, państwo, Kościół, każda organizacja polityczna i społeczna. Gdzie zanika autorytet, następuje rozprężenie i upadek. [...] Nauczyciel, chcący mieć autorytet u swych uczniów, musi być dżentelmenem. Tym więcej musi nim być ten, co w życiu publicznym chce być stróżem lub piastunem autorytetu.

Wojciech Korfanty, „Polonia” nr 2994 z 8 lutego 1933 r.

Nie byłem nigdy członkiem żadnej reżymowej organizacji młodzieżowej, nie należałem do żadnej partii politycznej ani „sojuszniczego stronnictwa”, nie byłem marksistą ani nie udawałem, że nim jestem. W życiu starałem się przestrzegać zasad religii katolickiej, a czyste sumienie uważałem i uważam za najwyższy komfort w życiu ziemskim człowieka.

prof. Leon Tyszkiewicz

Problemy związane z kształceniem polskich środowisk inteligentnych, stanowiących nie tylko podstawy elit intelektualnych, ale w głównej mierze środowisk budujących podstawy aparatu władzy państwowej, kadry urzędnicze administracji publicznej oraz nauczycieli, zdolnych do wychowywania, w duchu odpowiadającym polskiej racji stanu, kolejnych pokoleń, stanowiły duże wyzwanie dla rodzącej się państwowości polskiej po pierwszej wojnie światowej. Na terenach, które w okresie wcześniejszym poddawane były procesom

systemowej germanizacji, zjawiska te stanowiły wręcz kluczowe wyzwania dla organizatorów struktur państwowych. Ponadto należy mieć na uwadze, że istota sprawy nie może być postrzegana wyłącznie w kategoriach budowy nowej struktury władzy. W ówczesnych realiach chodziło o budowanie zaczynu nowego społeczeństwa, kształtowanego na terenach pozostających poza polskimi wpływami i możliwością budowania zinstytucjonalizowanych podmiotów o polskiej orientacji przez ponad sześć wieków, od końcowego okresu panowania dynastii piastowskiej. Tym samym rozwój polskiego szkolnictwa oraz budowa podstaw edukacji na poziomie akademickim na Górnym Śląsku wykazują znaczne odrębności i duże zapóźnienie rozwojowe w stosunku do innych ziem polskich. Wiek XX wnosi zasadnicze zmiany w tym zakresie, co w dużym stopniu związane było ze zmianami politycznymi, będącymi konsekwencją powrotu części ziem śląskich do Polski¹. Przewyciężenie skutków, jakie zaistniały w wyniku niemożności kształtowania przez sześć wieków zasad, stanowiących podstawy polskiej racji stanu, było w okresie II RP jednym z ważnych problemów, przed jakim stanęły środowiska państwowotwórcze po podziale ziem Górnego Śląska i utworzeniu samorządnego (autonomicznego) województwa śląskiego w 1922 r.².

¹ Tytuł tego opracowania może budzić pytania, na ile da się precyzyjnie określić zasady, pozwalające na budowanie edukacji prawniczej na interesującym nas obszarze, mając na uwadze złożone dzieje Górnego Śląska oraz oddziaływanie czynników, wyznaczających różne racje stanu tych państw, w dominacji których ziemie te znajdowały się w poszczególnych okresach. Ponadto przeszkodą natury podstawowej jest dostęp do materiałów źródłowych, a raczej ich brak. Dotyczy to dziejów nie tylko wyznaczających początki zakreślonych granic czasowych, ale i tych źródeł, które bezpośrednio dotyczą okresu po drugiej wojnie światowej. Dlatego zdecydowałem się na ujęcie zagadnienia w szerszym kontekście, obejmującym problematykę edukacji polskich środowisk, które stanowić mogły bazę do wyodrębnienia grup zdolnych do podejmowania edukacji prawniczej w różnych miejscach, zważywszy na to, że nie można było takiej edukacji podejmować na Górnym Śląsku. Wprowadzenie do niniejszego tekstu stanowi szereg uwag dotyczących uwarunkowań i specyfiki rozwoju edukacji polskich elit, w tym środowisk prawniczych, na Górnym Śląsku, które zawarłem w swoich wcześniejszych opracowaniach, głównie zaś w: A. Drogoń: *Początki akademickiej edukacji humanistycznej i prawniczej na Górnym Śląsku w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej*. „Miscellanea Historico-Iuridica”, T. 14, z. 1: *Studia dedykowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w 75-lecie urodzin i 50-lecie pracy naukowej*. Red. P. Fiedorczyk. Białystok 2015, s. 87—109. Dla ciągłości narracji zachowano w pierwszej części niniejszego artykułu duże fragmenty wcześniejszego opracowania, dotyczącego głównie procesów zachodzących na interesującym nas terenie w początkach XX w. oraz w okresie funkcjonowania samorządnego województwa śląskiego.

² Mając na uwadze formalnoprawne uwarunkowania, początki zaistnienia tego województwa można ujmować różnie. Stanowiącą podstawę ustrojową województwa śląskiego *Ustawa konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny województwa śląskiego*, w art. 45 wskazuje na jej obowiązywalność „z dniem objęcia województwa śląskiego przez Rzeczpospolitą Polską”. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na trzy daty wejścia w życie powyższej ustawy: data objęcia przez państwo polskie Śląska Cieszyńskiego w sierpniu 1920 r., Górnego Śląska w czerwcu 1922 r. oraz Śląska Zaolziańskiego i części Czadeckie-

Specyfika ustrojowa, oparta na szerokiej decentralizacji podmiotów władzy publicznej, narzucała konieczność pozyskania w celach państwowotwórczych szerokiego kręgu inteligencji polskiej, stanowiącej podstawy kadry urzędniczej. Wśród tej grupy najbardziej pożądanymi byli fachowcy posiadający przygotowanie administratywistyczne i prawnicze, bądź wcześniej nabyte doświadczenia w pracy urzędniczej. Dodatkowym, istotnym czynnikiem komplikującym ten proces były uwarunkowania wynikające ze zobowiązań ustrojowych, opartych na zasadach wypływających z *Ustawy konstytucyjnej z dnia 15 lipca 1920 r. zawierającej statut organiczny województwa śląskiego*³. Zgodnie z brzmieniem przepisów tam zawartych kadra urzędnicza aparatu władzy samorządnej województwa powinna, w pierwszej kolejności, wywodzić się z miejscowej, to znaczy górnośląskiej ludności⁴. Nie bez znaczenia były wcześniejsze tradycje i doświadczenia bardzo dobrze zorganizowanej administracji pruskiej, które narzucały wysokie wymagania przyszłym kadrom administracji polskiej na tym obszarze. Wymóg pozyskiwania kadr z przygotowaniem prawniczym dotyczył nie tylko administracji wojewódzkiej. Zakres praw samorządnych oraz rola prawotwórcza Sejmu Śląskiego wręcz wymuszały zaangażowanie środowisk prawniczych w proces budowania podstaw systemowych i późniejszą praktykę ustrojową powstającego województwa śląskiego⁵. Nie sposób przy-

go w 1938 r., zob. m.in. J. Ciągwa: *Autonomia Śląska (1922—1939)*. Katowice 1988, s. 10. W praktyce uznaje się, że oficjalnym dniem przejścia Górnego Śląska przez II RP i powstania województwa śląskiego jest dzień 22 czerwca 1922 r., kiedy to do Katowic wkroczyło Wojsko Polskie prowadzone przez gen. Stanisława Szeptyckiego, a na Rynku katowickim odbyła się uroczystość symbolizująca powrót Śląska do Macierzy.

³ *Ustawa konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny województwa śląskiego*. Dz.U. R.P. 1920, nr 75, poz. 497.

⁴ Należy pamiętać o szczególnym wymogu, jaki nałożyła na tryb powoływania urzędników w województwie śląskim pierwsza nowela do cytowanej wyżej ustawy konstytucyjnej, to jest *Ustawa konstytucyjna z dnia 8 marca 1921 r. dotycząca uzupełnienia Ustawy konstytucyjnej z dnia 15 lipca 1920 r. zawierającej statut organiczny województwa śląskiego*. Dz.U. Nr 73, poz. 497. (Dz.U. R.P. 1921, nr 26, poz. 146). Uzupełniony o ustęp 3 artykuł 33 konstytucji nakazywał: „Urzednicy państwowi urzędujący w Województwie Śląskim powinni w zasadzie pochodzić z Województwa Śląskiego. Przy obsadzaniu urzędów administracji państwowej na obszarze Województwa Śląskiego mają przy równych kwalifikacjach pierwszeństwo urzednicy pochodzący z Województwa Śląskiego [...]”. Ostateczny tekst noweli został nieco okrojony, gdyż w uzasadnieniu do projektu rządowego przyjętego przez Komisję Konstytucyjną reguła ta miała dotyczyć również obsady stanowisk sędziowskich: „[...] ażeby urzednicy państwowi, mający urzędować lub sądzić w województwie śląskim, pochodzili z Górnego Śląska [...]”, zob. Sprawozdanie Komisji Konstytucyjnej o rządowym projekcie ustawy dotyczącej uzupełnienia Ustawy konstytucyjnej z dnia 15 lipca 1920 r. zawierającej statut organiczny województwa śląskiego (Dr. nr 2537). Druk nr 2562. Materii dotyczącej przywołanej noweli poświęcił wiele uwag J. Ciągwa, zob.: Idem: *Pierwsza nowela Ustawy konstytucyjnej z dnia 15 lipca 1920 roku, zawierającej statut organiczny województwa śląskiego*. „Z Dziejów Prawa” 2012, T. 5 (13), s. 157—177.

⁵ W całej rozciągłości trzeba podzielić pogląd jednego z recenzentów pracy, że należałoby podkreślić rolę prawników — głównie Polaków — w Sejmie Śląskim, która zaznaczyła się

jąc, że procesy te możliwe byłyby do zrealizowania dzięki nieposiadającym kwalifikacji i właściwego przygotowania merytorycznego, w tym prawniczego, kadrom.

Dla wielu stanowisk, zarówno w administracji, jak i systemie prawotwórczym Sejmu Śląskiego, zapotrzebowanie na prawników stawało się warunkiem podstawowym. Poza jakąkolwiek dyskusją pozostaje rola prawników w budowie i realizacji celów nowo kształtowanego sądownictwa na Polskim Śląsku w oparciu o reguły i podstawy prawne właściwe dla sądownictwa państwa polskiego. Dodatkowym czynnikiem było dążenie do spolszczenia, czyli obsadzenia przez środowiska polskie jak największej części tych stanowisk, które decydowały o kierunkach integracji społecznej i terytorialnej w ramach nowo powstającego państwa. Taki kierunek narzucały ówczesne istniejące okoliczności, w jakich kształtowano byt niepodległy restytuowanej Rzeczypospolitej. Były to uwarunkowania wyznaczane nie współczesnymi standardami budowy systemu ustrojowego, ale tymi, które były właściwe dla polskiej racji stanu po okresie zaborów. Na obszarze Górnego Śląska, od drugiej połowy XIX w. wyznacznikiem pozwalającym zrozumieć ten stan rzeczy była intensywna germanizacja⁶. Specyfika tamtego okresu uzasadnia również przyjęty

w sposób szczególny: „[...] przecież był to ewenement — nie tylko na skalę ogólnopolską. Tu uwidoczniła się rola Konstantego Wolnego i nie tylko jego”. Do tej plejady należałoby zaliczyć takich wielkich praktyków prawników, jak Stanisław Janicki, Włodzimierz Dąbrowski, Paweł Kempka, niedoszły prawnik (nie wykonywał zawodu prawniczego), ale znaczący praktyk prawniczego rzemiosła Wojciech Korfanty, jego wielki antagonistą Michał Grażyński oraz wielu innych. Materia ta z całą pewnością zasługuje na odrębne opracowanie, natomiast próba włączenia jej do niniejszego tekstu na pewno „[...] zmieni tok narracji [...]” oraz „[...] zburzy istotę recenzowanego artykułu”. Tym samym należy mieć nadzieję, że tematyka roli prawników w Sejmie Śląskim znajdzie swoje miejsce w naukowych dociekaniach badaczy w nieodległej przyszłości. Pamiętać należy, że ów udział myśli śląskich prawników był bardzo znaczący zarówno w okresie początkującym byt województwa, w czasie pracy nad statutem organicznym, o czym pisałem w kilku swoich publikacjach, jak i w okresie późniejszym, kiedy ważyły się losy Ustawy konstytucyjnej z 15 lipca 1920 r. w drugiej połowie lat trzydziestych. Bardzo znaczące są głosy w wielkiej dyskusji prawniczej, która toczyła się na łamach „Głosu Prawników Śląskich” między 1937 a 1939 r., zob. A. Drogoń: *Myśl polityczno-prawna w dyskusji nad autonomią województwa śląskiego, w świetle konstytucji kwietniowej* — „[...] By sprawa ta uregulowana była w formie [...] uwzględniając zarówno konieczności państwowe Rzeczypospolitej jak i słuszne postulaty śląskie”. W: *Pogranicza w historii prawa i myśli polityczno-prawnej*. Red. nauk. D. Szpoper, P. Dąbrowski. Gdańsk—Olsztyn 2017, s. 85—101.

⁶ Polityka kulturkampfu, naznaczana wieloma kierunkami polityki pruskiej w ramach II Rzeszy Niemieckiej, w sposób wyrazisty była ukierunkowana na wzmocnienie wpływów germańskiej dominacji na przejętych po 1740 r. ziemiach Śląska, co w sposób jednoznaczny oznaczało dążenie do osłabiania polskich tradycji, języka, kultury oraz religii katolickiej, silnie związanej z ludem Śląska, szczególnie w części nazywanej Górnym Śląskiem. Musiało to pociągać za sobą eliminację wszystkich mechanizmów, które w wymiarze instytucjonalnym oddziaływały na stan świadomości oraz procesy kształcenia nowych pokoleń ludności tam zamieszkującej. W głównej mierze dotyczyło to Kościoła katolickiego oraz wszystkich form edukacji i szkolnic-

i zagwarantowany normą konstytucyjną wymóg pierwszeństwa w zatrudnieniu w administracji, przy jednakowych kwalifikacjach, kandydatów wywodzących się z Polskiego Śląska. Najlepszym potwierdzeniem tego jest sprawa stosownej zmiany konstytucji, która w trakcie głosowania przez Sejm Ustawodawczy została przyjęta jednogłośnie⁷. Zarówno czas uchwalenia noweli do statutu organicznego — na dwa tygodnie przed dniem plebiscytu — jak i ogólnie nadany wydźwięk tej zasadzie, wyraźnie wskazują na propagandowy cel związany z przekonaniem miejscowej ludności do głosowania za przynależnością do Polski ziem objętych plebiscytem. Gdyby jednak spojrzeć głębiej w sens praw samorządnych, wypływających z *Ustawy konstytucyjnej z dnia 15 lipca 1920 r.*⁸, to możemy dostrzec w takim, preferującym miejscową ludność rozwiązaniu, również inne, głębsze uzasadnienie. Można wskazać na słowa autora rozwiązań samorządnych, aby dostrzec ducha praw, odpowiadającego normom tam zawartym. W uzasadnieniu projektu poseł sprawozdawca dr Józef Buzek wskazał na specyfikę ziem śląskich w kontekście nie tylko historycznych uwarunkowań, ale i na specjalny charakter stosunków administracyjnych, gospodarczych i społecznych na Górnym Śląsku. Jego zdaniem narzucało to konieczność zaangażowania w proces budowy tego systemu ustrojowego „ludzi

twa. Tym samym wydaje się, że „sięgnięcie w retrospektywie badawczej odnośnie szkolnictwa na Śląsku do 1740 roku nie jest zbyt daleko idącym posunięciem” (to w kontekście wskazania wątpliwości jednego z recenzentów — uwaga A.D.). Wielu duchownych w tym czasie bardzo aktywnie uczestniczyło w życiu społecznym oraz politycznym, przenosząc zasady wypływające z nauczania społecznego Kościoła na grunt miejscowej praktyki. O roli duchowieństwa w procesie krzewienia ducha narodowego na Górnym Śląsku zob. m.in.: M. Pater: *Duchowieństwo katolickie wobec spraw polskich na Górnym Śląsku (1891—1914)*. Katowice 2004; oraz wcześniejsze prace tego autora: *Polskie dążenia narodowe na Górnym Śląsku (1891—1914)*. Wrocław 1998; *Centrum a ruch polski na Górnym Śląsku (1879—1893)*. Opole 1971.

⁷ Jednomyślność nie jest w tym wypadku sprawą, którą można uznać za oczywistość. Należy pamiętać, że przyjmując *Ustawę konstytucyjną z dnia 15 lipca 1920 r. zawierającą statut organiczny województwa śląskiego* pojawiły się w Sejmie Ustawodawczym głosy wstrzymujące się. Jednomyślność podczas głosowania nad poprawkami zawartymi w pierwszej noweli, rozszerzającymi zakres praw samorządnych miejscowej ludności w dniu 8 marca 1921 r., może co najmniej potwierdzać tezę, że po upływie półrocza przeświadczenie o konieczności nadania szczególnego charakteru przyszłemu województwu śląskiemu nie było wśród posłów Sejmu Ustawodawczego przypadkowym zachowaniem. Ponadto należy pamiętać, że głosowanie w sprawie poprawki miało miejsce w czasie bardzo zaawansowanych, wręcz finalizowanych prac nad konstytucją RP, która została przegłosowana dziewięć dni później. Tym samym uprawniony wydaje się być sąd, że posłowie nie dostrzegali sprzeczności między zasadami przyszłej Konstytucji marcowej, a wyraźnie odbiegającej od zasady równości wszystkich obywateli reguły, pozwalającej na używanie preferencji przy zatrudnianiu urzędników administracji rządowej. Wyniki głosowania nad przedmiotową poprawką zobacz: Sprawozdanie stenograficzne z 216 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego, 8 marca 1921 r. łam CCXVI/39—41. W: *Materiały do „Ustawy konstytucyjnej z 15 lipca 1920 r. zawierającej statut organiczny województwa śląskiego”*. Mikołów 1932, s. 100—101.

⁸ Zob. Dz.U. R.P. 1921, nr 75 poz. 497.

dokładnie z nimi obeznanych, [...] ludzi, którzy potrafią się wżyć w stosunki miejscowe i należycie odczuć znaczenie swej działalności dla dobra tej ludności”⁹. Taki stan rzeczy, odwołujący się do specjalnego charakteru, miał swoje historyczne, ale i polityczne racje¹⁰. W praktyce ustrojowej ustawy obowiązek zatrudniania w urzędach i innych jednostkach administracji publicznej miejscowych kandydatów nie zmienił faktycznych uwarunkowań, wpływających z możliwości pozyskania tak dużej liczby osób dysponujących odpowiednim wykształceniem. Relacje w zatrudnieniu Ślązaków i nie-Ślązaków wyraźnie przechylały się na korzyść tych drugich. Potwierdzeniem tego jest stan rzeczy, istniejący w pierwszych latach funkcjonowania województwa. Brak kompletnych badań dotyczących stanu zatrudnienia i oddziaływania na ten stan zasad, o których mowa wyżej. Nie można tym samym ocenić, jak proces zatrudnienia był kształtowany we wszystkich pionach administracji — zarówno wojewódzkiej, jak i samorządowej w poszczególnych jednostkach samorządu terytorialnego, w obrębie województwa śląskiego. Wymowne jednak są wyniki badania przeprowadzonego w 1926 r. w odniesieniu do stanu zatrudnienia w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim. Urząd ten był najważniejszym podmiotem administracji publicznej, w praktyce realizując zadania zarówno administracji rządowej, jak i administracji samorządnej. Po czterech latach budowy administracji wojewódzkiej (1922—1926) w urzędzie tym zatrudnionych było 43,5% Ślązaków¹¹. Tym samym większość stanowili urzędnicy wywodzący się spoza terenów Polskiego Śląska. Była to konsekwencja między innymi tego, że wiele funkcji i zadań w administracji nowożytnej, realizowanej w ramach państwa, w tym w ramach administracji samorządnej i samorządowej, wymaga kompetencji i wiedzy prawniczej. Rodzimych kadr prawniczych wciąż brakowało, a opieranie administracji na dawnych kadrach pruskich nie zawsze zgodne było z celami polskiej polityki państwowej. To też musiało być postrzegane jako jeden z wyznaczników kształtowania polityki ukierunkowanej na podejmowanie działań służących ukształtowaniu szkolnictwa, którego celem jest pozyskiwanie takich kadr. Jest oczywiste, że nie był to jedyny powód dążenia do pozyskiwania kadr prawniczych, uwzględniając uniwersalizm oraz ogólnokulturowe i społeczne role, jakie przypisuje się temu wykształceniu¹².

⁹ Sprawozdanie stenograficzne z 216 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego, 8 marca 1921 r. łam CCXVI/38. W: *Materiały do „Ustawy konstytucyjnej z 15 lipca 1920 r. ...”*, s. 100.

¹⁰ Należy pamiętać o wszystkich tych okolicznościach, które miały wpływ na propagandowy wymiar przyjmowanych rozwiązań w okresie najbardziej intensywnej akcji plebiscytowej i w dniu plebiscytu — 20 marca 1921 r.

¹¹ Badania takie przeprowadziła M. Wanatowicz, zob. Eadem: *Ludność napływowa na Górnym Śląsku w latach 1922—1939*. Katowice 1982, s. 54.

¹² H. Samsonowicz wskazuje na istotę roli uniwersytetu w życiu społecznym: „[...] zarówno sztuki wyzwolone, jak i fakultety prawa, filozofii czy teologii poza przygotowaniem do zawodu spełniały zapewne ważniejsze funkcje: uczyły myślenia, szlifowały umysły, kształciły

Tym samym polityczne i ustrojowo-administracyjne racje, wytyczające obowiązek podjęcia starań o kształtowanie polskiego szkolnictwa wyższego o profilu humanistycznym na Górnym Śląsku, nie były jedynymi wyznacznikami dążeń do zaszczerpienia idei powołania na tym terenie uniwersytetu. Bardziej istotne było dążenie do budowania nowego społeczeństwa po okresie zaborczym, przeważających procesy germanizacyjne i rusyfikacyjne stanowiące zasadniczy czynnik w przywracaniu tego wszystkiego, w wymiarze umysłowym i duchowym, co dla narodu i społeczeństwa polskiego było pod zaborami zabronione. To proces wiodący do budowy podstaw elit, zdolnych do wdrażania w zastaną rzeczywistość, opartą na wcześniejszej antypolskiej polityce zaborczej, pozytywnych i pożądanych zachowań społecznych¹³. Nowe uwarunkowania na ziemiach śląskich, włączonych do Polski po pierwszej wojnie światowej, właśnie w takiej sytuacji się znalazły. Tym samym polityka władz polskich była zasadna, zwłaszcza wtedy gdy traktujemy ten proces jako powrót dawnych ziem polskich do Macierzy¹⁴. W odniesieniu do potrzeby kształcenia prawników w województwie śląskim można znaleźć porównanie do potrzeby tego samego procesu chociażby w okresie Księstwa Warszawskiego. Wówczas rolę taką odegrała warszawska Szkoła Prawa i Administracji, w której początek ma Uniwersytet Warszawski. Był to ośrodek, w którym dążono do zaszczerpienia

ludzi poszukujących. Według Mistrza Abelarda »kluczem mądrości są częste i pilne pytania«?. H. Samsonowicz: *Idea uniwersytetu w kulturze Europy. W: Katowice w 143. rocznicę użycia prawa miejskich. W 40-lecie powstania Uniwersytetu Śląskiego — szkolnictwo i nauka na Górnym Śląsku*. Red. nauk. A. Barciak. Katowice 2009, s. 31.

¹³ Ta myśl w sposób dobitny pojawia się w ocenie roli Uniwersytetu w różnych okresach przełomów. Stanisław Grodziski tak ujmował zadania stojące przed społecznością akademicką wraz z wyprowadzeniem wojsk niemieckich z Krakowa w styczniu 1945 r.: „Należało bowiem przystąpić do odbudowy nie tylko warsztatów badawczych nauki polskiej, ale przede wszystkim do pracy dydaktycznej. Trzeba było naprawiać szkody zadane całemu narodowi, którego inteligencja i wysoko kwalifikowane kadry zawodowe były celowo niszczone przez obydwu okupantów. W ciągu kilku wojennych lat odebrano przecież narodowi możliwość normalnego kształcenia młodzieży w średnich i wyższych szkołach, planując sprowadzenie społeczeństwa do najniższego poziomu niewykwalifikowanej siły roboczej”. Zob. Idem: *Na pierwszym roku po wojnie. W: Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków [2001], s. 161—162. Trudno oprzeć się analogii do sytuacji po okresie zaborczym, gdzie nie kilkuletnie, lecz ponadstuletnie, a w przypadku Górnego Śląska — wielowiekowe, szkody zadawane społeczeństwu należało odbudowywać poprzez pracę ludzi Uniwersytetu, podejmowaną w innych uwarunkowaniach, gdyż należało to uczynić, podejmując dzieło zupełnie nowatorskie, budując od podstaw na bardzo trudnym społecznie i świadomościowo zaniedbanym gruncie.

¹⁴ Bardzo dosadnie ujmuje to profesor Jerzy Wyrozumski: „Kilka wieków braku więzi politycznej Śląska z państwem polskim sprawiło, że niemal całkowicie wyszedł on z kręgu zainteresowania nauki polskiej. Przyczyniła się do tego szeroko upowszechniona w XIX wieku koncepcja historii narodowej jako koncepcja historii państwa, nie zaś historii narodu [...]”. Zob. Idem: *Polska Akademia Umiejętności wobec Śląska w dwudziestoleciu międzywojennym*. W: *Katowice w 143. rocznicę...*, s. 197.

narodowego, polskiego prawa i traktowano ten cel jako ważny aspekt działania uniwersytetu. Takie doświadczenie historyczne nakazuje przyjąć za w pełni zasadne i zrozumiałe, że po odzyskaniu przez Polskę części ziem śląskich dążono do stworzenia takich podstaw edukacyjnych na tym terenie, które umożliwiałyby pozyskiwanie między innymi rodzimych prawników. Problem w województwie śląskim sprowadzał się jednak do znacznie trudniejszych zadań. Aby móc powyższe dzieło realizować na tym terenie, należało przebudować, a w wielu miejscach budować od podstaw, cały system edukacji. Ten czynnik w dużym stopniu osłabiał szanse na szybkie powołanie uczelni wyższej w województwie śląskim. Zapóźnienia w procesie budowy polskiego systemu edukacji na Górnym Śląsku wynikały z niemieckiej dominacji na tym terenie, wyznaczającej zupełnie inne paradygmaty. Poczynając od XIV w., panowanie Luksemburgów, następnie Habsburgów i w końcu Hohenzollernów doprowadziło z czasem do silnego rozwoju szkolnictwa niemieckiego, ale tylko na poziomie podstawowym i średnim. Wywodząca się z Górnego Śląska inteligencja była głównie niemiecka, gdyż poziom edukacji wiodący do szkół wyższych zdominowany był przez szkoły z językiem niemieckim i kadrami nauczycielską wychowującą, szczególnie w XIX w., w duchu pruskiej racji stanu. Zjawiskiem częstym były represje stosowane przeciwko studentom, a nawet uczniom gimnazjalnym, manifestującym polskość, czego wręcz symbolicznym przykładem może być Wojciech Korfanty¹⁵.

Wykształcenie wyższe, mimo bliskości galicyjskich, silnych polskich ośrodków akademickich¹⁶, zdobywano głównie na uniwersytetach we Wrocławiu i w Berlinie. Przykładowo zdecydowanie większa część górnośląskich prawników była absolwentami właśnie tych uniwersytetów¹⁷. Doliczono się na

¹⁵ W. Korfanty został relegowany z klasy maturalnej katowickiego gimnazjum w sierpniu 1895 r. pod zarzutem narodowej działalności i manifestowania polskości. Był znany jako wygłaszający prelekcje wyłącznie w języku polskim m.in. w Towarzystwie im. św. Alojzego. Władze pruskie uznały, że zbyt mocno oddziałuje na kształtowanie polskich postaw przyszłej młodej inteligencji, zob. m.in.: E. Baławajder: *Wojciech Korfanty. Myśl katolicko-społeczna i działalność*. Katowice 2001, s. 37. Warto pamiętać, że młody Korfanty miał wtedy ukończone 22 lata. Bez wątpienia wydarzenie to musiało wywrzeć duży wpływ na dalszą jego działalność.

¹⁶ Środowiska akademickie pobliskiego Krakowa i nie tak odległego Lwowa oddzielone były barierą politycznej wzajemnej niechęci Prusaków i Austriaków, poczynając od 1740 r., powodowanej utratą przez Austrię Śląska na rzecz Prus. Stan ten w XIX w. potęgowała permanentna rywalizacja tych krajów o wpływy w Europie Centralnej, szczególnie na terenach dawnej I Rzeszy. Tym samym przepływ polskiej młodzieży w kierunku galicyjskich uniwersytetów w XVIII i XIX w. był mocno utrudniony.

¹⁷ Do takich prawników należał późniejszy trzykrotny marszałek Sejmu Śląskiego Konstanty Wolny. W 1898 r. rozpoczął studia medyczne we Wrocławiu. Po krótkiej przygodzie z medycyną zmienił kierunek studiów, przenosząc się na wydział prawa. Egzamin referendarski zdał w 1901 r., a w 1902 r. rozpoczął praktykę jako referendarz i asesor w sądach w Trzebnicy, Świdnicy, Zgorzelcu i Wrocławiu. Egzamin państwowy zdał w 1907 r. w Berlinie i w tym samym roku zakończył aplikację.

Uniwersytecie Wrocławskim 106 studentów prawa (w latach 1865—1914) pochodzących z Katowic lub najbliższej okolicy. Z samych tylko Katowic lub najbliższej okolicy do 1922 r. doliczono się 203 studiujących prawo na Uniwersytecie Wrocławskim¹⁸. Trudno wyobrazić sobie, aby w owym czasie, na niemieckich uniwersytetach budowano zręby polskiej myśli patriotycznej czy też kultywowano tradycje odpowiadające polskiej racji stanu. Bez wątpienia były temu przeciwne polityczne racje, wypływające z niemieckich założeń polityki narodowościowej w ramach II Rzeszy. Taki stan rzeczy rodził określone konsekwencje społeczne. Zarówno w środowiskach kulturotwórczych, jak i urzędniczych czy też środowiskach nauczycielskich, przede wszystkim zaś w środowiskach związanych z zarządzaniem procesami gospodarczymi, pełną dominację wykazywali Niemcy. Dotyczyło to również stosunków własnościowych w przemyśle. Już w XIX w. Górnemu Śląskowi przypisywano dużą rolę gospodarczą. Na tym terenie relacje społeczno-gospodarcze w zdecydowanej większości były kreowane przez środowiska niemieckie. Istnienie rozbudowanego szkolnictwa polskiego, ze szkołą wyższą włącznie, byłoby sprzeczne z niemieckimi kierunkami polityki narodowościowej. Przesłanki polityczne, realizowane nie tylko w okresie intensywnej germanizacji kulturkampf, wykluczały istnienie polskiej sieci szkół. To zaś wpływało na rozwój stosunków społecznych z udziałem Polaków na Górnym Śląsku — rola ludności polskiej została sprowadzona do drugoplanowej. Wielu Górnoszlązaków wywodzących się z polskich środowisk podejmowało studia na terenie Rzeszy¹⁹.

¹⁸ Zob. S. Fertacz: *Początki szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku*. W: *Katowice w 143. rocznicę...*, s. 293. Trudno wskazać, jaki był to udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby immatrykulowanych, pochodzących z innych regionów, gdyż do takich statystyk nie udało się dotrzeć. Warto zestawzić wskazane wyżej liczby z liczbami obrazującym studentów prawa tego Uniwersytetu ogółem w wybranych latach, np.: w roku akademickim 1865/1866 studentów prawa było 166, a roku 1909/1910 było ich 542. Można przywołać wcześniejsze odniesienia obejmujące proporcje studentów wrocławskiej uczelni: po pierwszym stuleciu istnienia Leopoldyny (1702—1802) immatrykulowano łącznie 108 studentów prawa, a w samym tylko roku akademickim 1811/1812 liczba ta wynosiła 72. Można łatwo zaobserwować dużą dynamikę wzrostową zainteresowania studiami prawniczymi na uniwersytecie we Wrocławiu. Zob.: *Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego*. Wybór i oprac. Z. Kegel, P. Jurek, U. Kalina-Prasznica, L. Lebman, K. Nowacki. Wrocław 2002, s. 8—12.

¹⁹ Wyrazistymi przykładami tych prawidłowości są ścieżki edukacyjne dwóch najbardziej znaczących przedstawicieli niepodległościowych i narodowych środowisk polskich w osobach przywoływanych już: W. Korfantego i K. Wolnego. Ten pierwszy, po relegowaniu z gimnazjum, ukończył eksternistycznie kurs gimnazjalny, po czym w 1895 r. zapisał się jako wolny słuchacz na studia politechniczne w Charlottenburgu pod Berlinem, następnie studiował na uniwersytecie we Wrocławiu. Studiował najpierw filozofię, po dwuletniej przerwie rozpoczął studia z zakresu prawa i ekonomii. Studia ukończył w 1901 r.; zob. m.in.: T. Kulak: *Wrocławskie*

Trudno przyjąć, że wszyscy studujący w takim trybie stanowili zaczątek polskiej inteligencji niezbędnej do ukształtowania podstaw przyszłej państwowości polskiej. Po powstaniach śląskich, plebiscycie i przejęciu części Górnego Śląska przez Polskę nastąpił duży odpływ niemieckich urzędników i nauczycieli²⁰. Potrzeby w zakresie służby państwowej zakładały pozyskanie kilkunastu tysięcy wykwalifikowanych pracowników, dla których wymogiem podstawowym było posiadanie co najmniej średniego wykształcenia²¹. Wcześniej uwidocznoną miarą postaw miejscowej — śląskiej — inteligencji, co do zapatrywań narodowych i politycznych, może być znana z okresu plebiscytowego postawa nauczycieli. Przeprowadzone badania wykazują, że zaledwie 6% nauczycieli na terenie plebiscytowym zajęło postawę propolską, z kolei 41% występowało przeciwko polskości, a 22% podkreślało swoją niemieckość²². Wyrażało się to na różny sposób. Ocenia się, że w początkach istnienia województwa do niemieckich organizacji zawodowych należało, pobierając stosowne zasiłki, 800 nauczycieli. U progu pierwszego roku szkolnego w polskim województwie śląskim, w sierpniu 1922 r., około 300 nauczycieli, spośród których wielu należało do bardzo aktywnej, niemieckiej organizacji

studia Wojciecha Korfatego (1896—1901). W: *Wojciech Korfanty 1873—1939. W 130. rocznicę urodzin*. Red. T. Kulak. Wrocław 2003, s. 13—26; A. Brożek, E. Balawajder: *Wojciech Korfanty. Naród, Państwo, Kościół. Wybór publicystyki katolicko-społecznej*. Katowice 1992, s. 6. Konstanty Wolny już w gimnazjum w Katowicach zetknął się po raz pierwszy z Wojciechem Korfantym. Znajomość, która wkrótce przerodziła się w przyjaźń, miała wywrzeć piętno na całej przyszłej działalności politycznej K. Wolnego. Obaj gimnazjaliści wraz z pięcioma innymi kolegami założyli tajne kółko skupiające uczniów polskiego pochodzenia, których celem było rozpowszechnianie polskiej literatury i wiedzy o polskiej historii. Istotny jest fakt, że konspiracyjna, propolska działalność tych uczniów miała miejsce w szkole, która uchodziła w oczach ówczesnych władz za przykład dobrego wychowania w duchu niemieckim. Wolny miał dużo szczęścia w czasie dekonspiracji W. Korfatego. W przeciwieństwie do późniejszego szefa śląskich chadeków, nie został relegowany. Etap szkolnej edukacji zakończył się dla Konstantego Wolnego w 1898 r. wraz ze zdaniem egzaminu dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął studia medyczne we Wrocławiu. Po krótkiej przygodzie z medycyną zmienił kierunek studiów, przenosząc się na wydział prawa.

²⁰ Zob. m.in. M. Wanatowicz: *Ugrupowania polityczne wobec ludności napływowej na Górnym Śląsku w latach 1922—1926*. W: *Z problemów integracji i unifikacji II Rzeczypospolitej*. Red. J. Chlebowczyk. Katowice 1989, s. 50.

²¹ W rzeczywistości, jak wynika z badań M.W. Wanatowicz, miejscowej, rodzimej inteligencji posiadającej średnie lub wyższe wykształcenie było zdecydowanie więcej w rejonie Śląska Cieszyńskiego. Mając na uwadze, że ogólną liczbę tej grupy ocenia się na około 3 tysiące, stan taki musiał powodować olbrzymi problem w górnośląskiej części województwa, która stanowiła zdecydowanie większą pod względem obszaru i liczby mieszkańców strukturę tego województwa. Tutaj mieściły się główne instytucje administracji i sądownictwa. Zob. M.W. Wanatowicz: *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego w latach 1918—1945*. Katowice 1994, s. 48.

²² J. Madeja: *Sprawy szkolnictwa w czasach plebiscytowych*. „Kwartalnik Opolski” 1960, nr 2, s. 51—84. Zob. też: „Polonia”, 20.03.1931.

nacjonalistycznej Volksbund, prowadziło otwartą akcję na rzecz szkoły niemieckiej²³.

Układ społeczny miejscowej ludności wyraźnie odzwierciedla poważny brak inteligencji polskiej na tym terenie. W czasie powstawania województwa śląskiego Polacy na Górnym Śląsku stanowili głównie grupę rolników i robotników, najczęściej zatrudnianych w kopalniach węgla kamiennego. Jedyłą grupą inteligentną, w której wyraźnie zaznaczali swój udział, było duchowieństwo. Taki stan rzeczy możliwy był dzięki temu, że spora grupa kleryków śląskich mogła kształcić się w seminariach duchownych lub na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Dla wielu młodych Ślązaków wybór tej ścieżki rozwoju był jedyną szansą na spory awans społeczny, dzięki czemu rozwijano sprawę narodową. Sytuacja ta zmieniła się w sposób diametralny po 1740 r.²⁴.

Polityka biskupstwa wrocławskiego, do którego Górny Śląsk był przyporządkowany administracyjnie, miała jednak ściśle określony kierunek, zakładający pełną kontrolę nad polskimi duchownymi. Tym samym do wyjątków należały sytuacje, w których polscy księża otrzymywali samodzielne funkcje proboszczów. Inną kwestią jest, że bliskość Małopolski — wbrew powszechnie wysuwanym twierdzeniom — nie stanowiła czynnika, który mógł w sposób znaczący wpływać na procesy edukacyjne na Śląsku w okresie zaborczym. Należy pamiętać, że były to dwa zupełnie różne systemy polityczne, a władze pruskie i austriackie, po przejściu Śląska przez królestwo pruskie, cechowały antagonistyczne stosunki. Nie sposób zatem mówić o swobodnym przepływie osób ze Śląska do Małopolski, gdzie dzięki systemowi autonomii

²³ *Sprawa szkolna na Górnym Śląsku*. Poznań—Katowice—Toruń—Warszawa: Wyd. Związek Obrońców Kresów Zachodnich, 1927. O działalności Volksbundu na Śląsku zob. m.in. M. Cygański: *Z dziejów Volksbundu (1921—1932)*. Opole 1966.

²⁴ Dla przyszłych kapłanów diecezji wrocławskiej, która obejmowała m.in. Górny Śląsk, od 1744 r. obowiązywał zakaz studiowania na obcych (tzn. niepruskich) uniwersytetach. Od 1802 r. król pruski zakazał dopuszczania do święceń teologów, którzy nie ukończyli uniwersytetu wrocławskiego. Znanicy zagadnienia oceniają, że „Biorąc pod uwagę naturalną wymianę pokoleń, po kilku dekadach, mniej więcej od połowy XIX wieku w duszpasterstwie parafialnym pracowali wyłącznie księża wykształceni we Wrocławiu lub innych uczelniach niemieckich”. Zob.: ks. J. Myszor: *Duchowieństwo katolickie na Śląsku 1742—1914. Z dziejów duszpasterstwa w diecezji wrocławskiej*. Katowice 2011, s. 52—53. Monografia ks. prof. J. Myszora jest najbardziej rzeczowym i komplementarnym źródłem wiedzy nie tylko w zakresie relacji obrazujących dzieje diecezji wrocławskiej, ale jednym z najlepszych opracowań pozwalających poznać i zrozumieć złożoność procesów społecznych i kulturowych, zachodzących na Śląsku pod pruskim panowaniem, a jednocześnie rzetelnym obrazem społeczności tych ziem, w tym Górnego Śląska, oraz sytuacji, w jakiej następowały procesy budowy duchowości chrześcijańskiej, mającej olbrzymi wpływ na zachowanie i rozwój polskości tych ziem. Autor wiele miejsca poświęca sprawom szkolnictwa i wychowania, nie tylko w kontekście roli i działalności duchowieństwa, ujmując problem znacznie szerzej, w takim wymiarze, w jakim sprawy te były przypisane różnym podmiotom i organizacjom pozapaństwowym, działającym w bardzo trudnych uwarunkowaniach szczególnie w okresie kulturkampfu.

galicyjskiej, od połowy XIX w. mogło rozwijać się polskie szkolnictwo na wszystkich poziomach edukacji, ze szkolnictwem wyższym włącznie. Świetnie funkcjonujące ośrodki akademickie — zarówno w Krakowie, jak i we Lwowie — nie mogły tym samym, do czasu powrotu Górnego Śląska do Polski, stanowić wystarczającej alternatywy dla pozbawionego rodzimej inteligencji regionu. Po 1922 r. swobodny napływ kadry urzędniczej spoza Śląska, głównie z Małopolski, ograniczały przepisy noweli do statutu organicznego z 8 marca 1921 r., co wcale nie oznacza, że takiego napływu nie było, czego wymownym potwierdzeniem jest, przywołana wcześniej, statystyka, wskazująca, że ponad połowa urzędników Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego to mieszkańcy napływowi.

Okres do 1922 r. (do momentu przejęcia ziem Górnego Śląska przez Polskę) jawi się jako wyraźnie niesprzyjający próbom budowy systemu szkolnictwa polskiego na wszystkich poziomach. Wpływ na to miały w głównej mierze uwarunkowania polityczne, które w sposób wyrazisty kształtowały stosunki społeczne tego regionu. Pierwszym sygnałem, wskazującym na wizję tworzenia na Górnym Śląsku uniwersytetu, jest pojawiający się w okresie plebiscytowym głos, niejednoznacznie ocenianych i trudno identyfikowanych środowisk dążących do tworzenia Wolnego Państwa Górnośląskiego. W jednej z broszur plebiscytowych, sygnowanych przez te środowiska, pojawił się postulat nawołujący do otwarcia uniwersytetu górnośląskiego z polskim i niemieckim językiem wykładowym²⁵. Nie sposób uznać taką inicjatywę za przełomowe zdarzenie, tym bardziej że reprezentujące ją środowiska były trudno rozpoznawalne co do prawdziwych intencji swoich wystąpień, bardzo często utożsamiane z niemiecką polityką propagandową. Niemniej warto zwrócić uwagę, że problem szkolnictwa wyższego podejmowany był od samego początku nowej sytuacji geopolitycznej. Po raz pierwszy też wskazywano na konieczność uwzględnienia języka polskiego jako języka wykładowego. Było to odzwierciedleniem społecznych uwarunkowań towarzyszących temu regionowi. Nawet jeżeli z punktu widzenia polskiej racji stanu na tym obszarze wszelkie przejawy separatyzmu należy uznać za zjawiska negatywne, to trzeba zauważyć, że stanowisko wyrażone w przywołanej broszurze przełamuje sposób widzenia problematyki

²⁵ W czasopiśmie reprezentującym te środowiska ukazał się artykuł podpisany najprawdopodobniej pseudonimem, nawiązujący do tej materii, zob.: *Pharus: Problem kulturowy w kwestii górnośląskiej*. „Der Bund — Związek” 1920, nr 20. Pismo to było wydawane w Bytomiu od marca 1920 r. do maja 1921 r. Już sam zakres czasowy wyraźnie wskazuje na jego propagandowy, ukierunkowany na akcję plebiscytową charakter. Periodyk wydawany był przez środowiska nazywane się autochtonicznymi, reprezentowanymi przez Związek Górnośląski, który funkcjonował w latach 1919—1922. W rzeczywistości prezentowana linia polityczna tego środowiska wyraźnie wskazywała na proniemieckie kierunki polityki i propagandy plebiscytowej. Zob. E. Długajczyk: *Oblicze polityczne i własnościowe prasy polskiej w województwie śląskim 1922—1939*. Katowice 1990, s. 70.

edukacyjnej do tej pory obowiązujący na Górnym Śląsku, ograniczanej do poziomu podstawowego i średniego. Znacznie poważniejszym głosem w przedmiotowej sprawie edukacji na poziomie szkolnictwa wyższego było stanowisko posłów Sejmu Ustawodawczego (SU), związanych ze Śląskiem: ks. Stanisława Adamskiego i Wojciecha Sosińskiego, którzy, wspólnie z posłami Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy, w dniu 3 lutego 1921 r. zgłosili *Wniosek nagły o spieszne przygotowanie założenia na Górnym Śląsku uniwersytetu i politechniki*²⁶. Wniosek, zgodnie z procedurą, został przez Marszałka Sejmu odesłany do Komisji Oświatowej. Później sprawa nie została podjęta. Wniosek, zważywszy zarówno na okres plebiscytowy (plebiscyt na Górnym Śląsku odbył się 20 marca 1921 r.), jak i obiektywne czynniki warunkujące kadrowe, finansowe i lokalowe możliwości państwa polskiego w tym czasie, miał charakter wyraźnie propagandowy. Niemniej, w przeciwieństwie do wyżej przedstawionego stanowiska środowisk separatystycznych, charakter wniosku oraz jego powaga, miejsce złożenia i nadany tryb (przynajmniej formalnie), akcentował zainteresowanie sprawami szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku wyraźnie zdefiniowanych, najwyższych władz państwa polskiego. Jest rzeczą niebudzącą wątpliwości, że jakiegokolwiek poważnej dyskusji na forum SU nie można było podjąć, nie znając stanowiska miejscowej ludności, dotyczącego przynależności tych ziem do Polski lub Niemiec, wyrażonego w plebiscycie. Zapowiedź takiej inicjatywy należy jednak traktować jako wskazanie pewnej drogi rozwoju na przyszłość. Szkoda, że nie udało się jej rozwinąć w okresie późniejszym, kiedy S. Adamski został biskupem katowickim i inicjował wiele ważnych przedsięwzięć oświatowych. Być może brak takiego zaangażowania stanowi dodatkowe potwierdzenie wcześniej wskazanej tezy, że obiektywne uwarunkowania uniemożliwiały rozwinięcie tegoż przedsięwzięcia, tym samym trudno było angażować autorytet głowy diecezjalnego Kościoła w inicjatywę z góry skazaną na niepowodzenie. W okresie plebiscytowym zaś inicjatywa poselska mogła stanowić przyczynek do szeroko rozumianej gry politycznej, mającej przekonać ludność miejscową do oddania głosu za przynależnością Górnego Śląska do Polski. Prawdą jest, że nie nabrała ona takiej powagi w ramach procesu legislacyjnego jak wniosek i dalsze losy proponowanych zmian do konstytucji z 15 lipca 1920 r., ostatecznie zaakceptowanych 8 marca 1921 r. w formie noweli do konstytucji (pisano o nich wcześniej), mimo to mogła oddziaływać,

²⁶ Zob. Sprawozdanie stenograficzne z 205 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 3 lutego 1921 roku. W: *Materiały do „Ustawy konstytucyjnej z 15 lipca 1920 r. ...”*, s. 74. W zachowanych zasobach archiwalnych brak materiałów Komisji Oświatowej uniemożliwia przedłożenie dyskusji nad tym projektem. Brak szerszego odzewu i pominięcie w dalszym okresie prac Sejmu Ustawodawczego tego zagadnienia przez inicjatorów wniosku może dodatkowo wskazywać na jego epizodyczny charakter, wyraźnie ukierunkowany na okres plebiscytowy. Śladów tej inicjatywy czy też podobnej do tej inicjatywy nie odnajdujemy również w pracach Sejmu Śląskiego.

przynajmniej neutralizująco, w stosunku do głosu w tej sprawie, prezentowanego przez środowiska separatystyczne.

Wraz z utworzeniem województwa śląskiego władze województwa od początków swojego funkcjonowania przywiązywały dużą wagę do scholaryzacji na wszystkich poziomach, w tym na poziomie szkoły wyższej — nawet, a może tym bardziej, w sytuacji braku szkół wyższych na tym terenie. Społeczne uwarunkowania takiej polityki były jasno określone. Można je dostrzec poprzez konsekwencje korzystania ze stypendium utworzonego przez Sejm Śląski. Ustawa wyraźnie precyzowała, że po zakończeniu studiów stypendyści „będą służyli w służbie państwowej, autonomicznej lub prywatnej w obrębie Województwa Śląskiego” przez okres odpowiadający okresowi pobierania stypendium²⁷. Stanowiło to ważny mechanizm pozyskiwania rodzimej inteligencji, niezbędnej dla budowy państwowości polskiej na tych ziemiach, zgodnie z intencjami wskazanymi w noweli do Ustawy konstytucyjnej z 8 marca 1921 r. Nowe kadry, zasilające miejscową administrację, dzięki takiej polityce mogły mieć podstawy wywodzące się z korzeni wyraźnie ugruntowanych w miejscowej ludności, co zgodne było z polityką władz polskich.

Trudno jednoznacznie określić, w jakim stopniu stypendia te przyczyniły się do rozwoju idei szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku. Nie ulega jednak wątpliwości, że ich ustanowienie było ważnym krokiem w kierunku przełamania istniejącego świadomościowego nastawienia, wpływającego z tradycyjnego rozumienia potrzeby edukacji w górnośląskich rodzinach. Sprowadzał się on do myśli, zgodnie z którą polska młodzież na tym terenie swoją przyszłość wiązała głównie z pracą w kopalniach lub w innych zakładach przemysłu ciężkiego. W wielu przypadkach takie stanowisko uzasadniano warunkami ekonomicznymi, które nie pozwalającą na luksus innej ścieżki edukacyjnej aniżeli ta, która umożliwiała podjęcie pracy w kopalniach lub hutach²⁸. Stypendia dla części śląskiej, uboższej, zdolnej młodzieży stanowiły dużą szansę na awans społeczny, przełamując jednocześnie istniejącą strukturę społeczną, poprzez znaczne zwiększenie grupy polskiej inteligencji. Zjawisko to było niezwykle istotne dla polskiej kultury, rozwoju edukacji, zacznów nauki oraz budowy podstaw dla polskiej administracji. Nawet jeżeli statystyki wskazywały niż-

²⁷ Ibidem, art. 5.

²⁸ Znamiennym przykładem takiego stanu rzeczy może być droga edukacyjna Augusta Hlonda. Późniejszy kardynał i Prymas Polski urodził się 5 lipca 1881 r. w Brzęczkowicach (dzisiaj dzielnica Mysłowic) w tradycyjnej, śląskiej, robotniczej rodzinie jako jeden z dwanaściorga dzieci Marii i Jana Hlondów. Edukację szkolną rozpoczął w 1888 r., do gimnazjum myśłowickiego został zapisany w 1893 r., przerwał naukę po kilku miesiącach i wraz z bratem Ignacym udał się do zakładu salezjańskiego w Turynie. Przyjmuje się powszechnie, że jedną z głównych przyczyn takiej decyzji były trudności finansowe, niepozwalające rodzicom Hlondów na dalsze kształcenie synów. Zob. m.in. A. Drogoń, Ł. Kobiela: *August Hlond, prymas czasu narodowych wyborów*. Katowice 2013.

szy poziom scholaryzacji na poziomie szkoły wyższej w tym województwie po kilku latach jego istnienia, w stosunku do średniej krajowej²⁹, to niezwykle ważne były zmiany składu narodowościowego w zawodach nauczycielskich, policji, sądach³⁰, w urzędach administracji państwowej i samorządnej (autonomicznej), w innych środowiskach kulturotwórczych i inteligentkich. W Katowicach i województwie śląskim coraz częściej przełamywano dotychczasowe bariery świadomościowe. Nie tylko udało się zaszczerpić młodzieży polskiej idee studiowania. Pojawiały się jednostki naukowo-dydaktyczne, stanowiące zaczyn szkolnictwa wyższego na tym terenie. Pierwszą taką jednostką był Instytut Pedagogiczny, powołany w 1928 r. Prowadził działalność odpowiadającą idei szkoły wyższej o charakterze uniwersyteckim, łącząc sferę dydaktyczną, naukowo-badawczą i wydawniczą³¹. Kolejną inicjatywą było powołanie w 1937 r. Wyższego Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych, stanowiącego zaczyn późniejszej Akademii Ekonomicznej. Utworzenie oraz dynamiczny rozwój tych dwóch jednostek potwierdzało zapotrzebowanie społeczne regio-

²⁹ Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Centralny Związek Akademików Górnoślązaków w Katowicach w 1930 r. jeden student z tego regionu — a miało ich w tym roku być 350 — przypadał na około 2600/2650 mieszkańców, natomiast średnia ogólnopolska wynosiła jeden student na 750 mieszkańców. Zob. J. Lubos: *Brak nam inteligencji górnośląskiej*. „Zaranie Śląskie” 1930, z. 1, s. 23. Liczbę osób, wywodzących się z części górnośląskiej województwa śląskiego, które ukończyły wyższe uczelnie w okresie międzywojennym, oblicza się na 555, podobną liczbę przypisuje się mieszkańcom części Śląska Cieszyńskiego, należy jednak pamiętać, że liczba ludności tej części województwa była kilkukrotnie mniejsza. Zob. m.in.: S. Janicki: *Województwo śląskie w ramach autonomii za czas 1923—1926*. Katowice 1926, s. 60; J. Prażmowski: *Szkolnictwo w województwie śląskim*. Katowice 1936, s. 30—31; M. Wanatowicz: *W kwestii studiów wyższych Górnoślązaków w okresie międzywojennym*. W: *Śląskie studia historyczne*. Red. J. Chlebowczyk. T. 2. Katowice 1977, s. 135—152.

³⁰ Struktura sądownictwa w województwie śląskim była bardziej rozbudowana i wykazywała specyfikę w stosunku do innych ziem polskich zarówno w odniesieniu do sądów powszechnych, jak i sądownictwa administracyjnego. Granice Sądu Apelacyjnego pokrywały się z granicami województwa (był to jedyny taki przypadek w Polsce), funkcjonowały dwa Sądy Okręgowe — w Cieszynie i Katowicach. Sądownictwo administracyjne zachowało strukturę właściwą dla modelu pruskiego, w części Śląska Cieszyńskiego austriackiego. W części górnośląskiej powołano strukturę trójinstancyjną z wydziałami powiatowymi jako pierwszą instancją, w miejsce pruskich wydziałów obwodowych, stanowiących drugą instancję, utworzono rozporządzeniem wojewody z dnia 1 sierpnia 1922 r. (Dz.Ust. Śl. 1922, nr 12, poz. 42) dla części górnośląskiej województwa śląskiego Wojewódzki Sąd Administracyjny z siedzibą w Katowicach, trzecią instancję przejściowo, do czasu zorganizowania Najwyższego Trybunału Administracyjnego, stanowił Śląski Trybunał Administracyjny, powołany do życia rozporządzeniem Tymczasowej Rady Wojewódzkiej z dnia 18 lipca 1922 r. (Dz.Ust. Śl. 1922, nr 8, poz. 30).

³¹ Zob. E. Czernichowski: *Organizacja i znaczenie Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*. Katowice 1930. Sprawą uprawnień absolwentów Instytutu zajmował się III Sejm Śląski na 12. posiedzeniu w dniu 23 listopada 1931 r. Zob. Archiwum Państwowe Katowice [dalej: APKat.], Biuro Sejmu Śląskiego, F 12165, dr. 136, Posiedzenie 12 Sejmu Śląskiego III kadencji (1930—1935) z dnia 23 listopada 1931 r., Uprawnienia absolwentów Instytutu Pedagogicznego w Katowicach.

nu. Jednocześnie było następstwem polityki władz wojewódzkich, która konsekwentnie zmierzała do przełamywania barier społecznych, a nade wszystko do polonizacji elit nie tylko życia gospodarczego, ale także rozwoju polskich kierunków kształtowania życia naukowego i kulturalnego na Górnym Śląsku. Dopelnieniem tego ostatniego procesu było powołanie we wrześniu 1929 r. Konserwatorium Muzycznego, przemianowanego w 1934 r. na Śląskie Konserwatorium Muzyczne. Inicjatywa powołania Wojewódzkiego Konserwatorium Muzycznego pojawiła się w środowiskach miejscowych władz wojewódzkich już w 1922 r.³² Wielką ambicją wojewody Michała Grażyńskiego było doprowadzenie do uruchomienia w Katowicach politechniki. Temu zamierzeniu na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych poświęcono sporo czasu i uwagi. Projektu nie udało się jednak wdrożyć. Nie kwestionowano, że taka uczelnia w tym regionie miała w pełni uzasadnioną względami środowiskowymi rację bytu. Potwierdzeniem tego było utworzenie w czasie okupacji niemieckiej w Katowicach dwóch szkół o podobnym charakterze przez Niemców, już w pierwszym okresie po przejęciu przez nich tych ziem po wybuchu drugiej wojny światowej. W 1939 r. otwarto w Katowicach Wyższą Szkołę Budowlaną, a w 1940 r. przeniesiono z Gliwic do Katowic Państwową Szkołę Inżynierską. Paradoksalnie, dzięki tym inicjatywom, okres drugiej wojny światowej pozwolił utrzymać tradycje akademickie Katowic, które znalazły się pod niemiecką okupacją.

Nie do końca da się wytłumaczyć brak możliwości powołania politechniki w Katowicach w okresie międzywojennym. Trudno zgodzić się z obiegową tezą, sprowadzającą problematykę do oddziaływania silnej, negatywnej presji środowisk, związanych z działającą od 1919 r. w Krakowie Akademią Górniczo-Hutniczą (AGH). Źródłem niechęci miały być obawy wynikające z zagrożenia, że skutki konkurencyjności szkoły wyższej o podobnym charakterze, w bezpośrednim sąsiedztwie terytorialnym, mogą stanowić poważne ograniczenie napływu studentów rozpoczynających studia w krakowskiej AGH. Zapewne takiego elementu nie da się pominąć. Trudno nie docenić jego wagi. Większa część polskiej kadry technicznej na Górnym Śląsku w krakowskiej uczelni politechnicznej zdobywała swoje kwalifikacje. Uruchomienie jednostki o charakterze technicznym w województwie śląskim, o podobnym profilu kształcenia, mogło znacznie zmniejszyć nabór studentów w AGH. Czy to jednak musiało stanowić czynnik hamujący rozwój krakowskiej akademii? Z per-

³² APKat., Biuro Sejmu Śląskiego, F 11606, dr. 22, Akta wniosku wojewody śląskiego w przedmiocie utworzenia Wojewódzkiego Konserwatorium Muzycznego, s. 12. Akt powołania miał jednak miejsce później. Zob.: APKat., Biuro Sejmu Śląskiego, F 890, dr. 357 i 374, Akta sprawozdania Komisji Wyznań i Oświecenia Publicznego oraz Komisji Budżetowo-Skarbowej w sprawie wniosku Śląskiej Rady Wojewódzkiej zawierającej projekt ustawy o Śląskim Konserwatorium Muzycznym w Katowicach, s. 14; F 12192, dr. 357, Posiedzenie 39 Sejmu Śląskiego III kadencji (1930—1935) z dnia 7 marca 1934 r., s. 82.

spektywy doświadczeń współczesnych należałoby udzielić odpowiedzi negatywnej. Dwa silne ośrodki politechniczne w Krakowie i Gliwicach nie tylko dobrze się uzupełniają, ale stanowią czynnik konkurencyjny w pozytywnym, twórczym rozumieniu.

Ponadto należy pamiętać o ogólnospołecznym wymiarze zjawiska związanego z rozwojem społecznym. Akademickie środowisko krakowskie w okresie międzywojennym wywierało znacznie większy wpływ na sytuację województwa śląskiego (nie tylko ze względu na potrzeby przemysłu ciężkiego), szczególnie zaś na rozwój stosunków społecznych, przywożąc z Krakowa nie tylko wiele cennych projektów badawczych, ale też grupując wokół problematyki śląskiej wielu wybitnych intelektualistów, naukowców z wielu dziedzin badawczych, wśród których dużą rolę odgrywali prawnicy. Krakowskie wpływy w istotny sposób przyczyniały się do przebudowy miejscowego społeczeństwa. Dotyczyło to przede wszystkim skutków napływu przedstawicieli inteligentnych środowisk. Ponadto w samym Krakowie tworzyły się środowiska, skupione obok wybitnych autorytetów, działające na rzecz polskości Śląska. Szczególną rolę należy przypisać inicjatorowi, a wręcz niestrudzonemu duchowi większości przedsięwzięć, podejmowanych na rzecz wzmocnienia polskości na Górnym Śląsku, jakim był jeden z najwybitniejszych polskich historyków państwa i prawa — Profesor Stanisław Kutrzeba.

W wiele znaczących pomysłach badawczych, wychodzących od Profesora Kutrzeby³³ i jego najbliższego otoczenia, dużą rolę odegrał jego uczeń i współpracownik Michał Grażyński. Dzięki niemu możliwe było zrealizowanie licznych cennych inicjatyw, szczególnie po 1926 r., kiedy ów młody doktor, a wcześniej jeden z przywódców powstańczych bojów, został wojewodą śląskim.

³³ Z inicjatywy S. Kutrzeby, pełniącego wtedy funkcję sekretarza generalnego PAU, 10 lutego 1928 r. został powołany zespół historyków, który przybrał nazwę Komitetu Historii Śląska do XIV w., z S. Kutrzebą jako przewodniczącym, mających opracować dzieje Śląska w średniowieczu. Liczono na szeroką współpracę z władzami województwa śląskiego, o czym świadczy korespondencja S. Kutrzeby z wojewodą M. Grażyńskim (zob. np. list Stanisława Kutrzeby do Michała Grażyńskiego z 23 lutego 1928 roku w zbiorach Archiwum Nauki PAU i PAN w Krakowie, PAU I-40). Poczynione uzgodnienia spowodowały zapreliminowanie na ten cel znacznej kwoty 50 tys. zł w budżecie województwa śląskiego na lata 1928 i 1929. Stanowiło to początek szeroko zakrojonych planów badawczych, zmierzających do całościowego ujęcia historii tych ziem. Kolejnym, bardzo ważnym krokiem, pozwalającym na systemowe ujmowanie dalszych prac badawczych, w tym dotyczących przygotowania opracowania historii Śląska XVI—XIX w., było powołanie w marcu 1933 r. przy PAU Zarządu Komitetu dla Wydawnictw Śląskich. Waga tego przedsięwzięcia uwidoczniła się składem Zarządu, do którego powołano obok wybitnych przedstawicieli nauki i członków PAU z sekretarzem generalnym S. Kutrzebą, również wojewodę śląskiego M. Grażyńskiego, marszałka Sejmu Śląskiego Konstantego Wolnego, prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku Emila Szramka, naczelnika Wydziału Oświecenia Publicznego województwa śląskiego Tadeusza Kupczyńskiego, dyrektora Muzeum Śląskiego Tadeusza Dobrowolskiego. Zob. J. Wyrozumski: *Polska Akademia Umiejętności wobec Śląska...*, s. 199—200.

Mimo wyraźnego powiązania ze środowiskami piłsudczykowskimi i kreowania polityki sanacyjnej po przewrocie majowym, mając silną opozycję środowisk korfantowskich, konsekwentnie realizował politykę rozwoju nie tylko polityki gospodarczej, ale i szeroko rozumianej polskiej racji stanu, kładąc duży nacisk na rozwój edukacji, instytucji kultury oraz jednostek stanowiących zaczątek szkolnictwa wyższego. Dzięki wsparciu wojewody M. Grażyńskiego, który — jak wyżej wspomniano — był prawniczym wychowankiem³⁴, później asystentem profesora, „[...] a nawet potencjalnym następcą na katedrze”³⁵, możliwe okazało się zapoczątkowanie naukowych badań nad dziejami Polskiego Śląska, realizowanych przez naukowe środowiska Krakowa, które stawały się tym samym środowiskami budującymi zaczątek humanistycznych nauk na Polskim Śląsku.

Dzieło PAU w zakresie badań nad Śląskiem i jego polskimi podstawami, w trudnych warunkach totalitarnego państwa po rozwiązaniu Akademii Umiejętności w 1951 r., kontynuował powołany i zatwierdzony decyzją Rady Ministrów w 1975 r. Oddział Polskiej Akademii Nauk w Katowicach³⁶. Zarówno działalność

³⁴ S. Kutrzeba: *Michał Grażyński jako pracownik naukowy. Wspomnienia i charakterystyka*. „Polska Zachodnia”, 29.09.1936.

³⁵ O roli, znaczeniu i olbrzymim wkładzie w podjęciu badań nad historią i ówczesnymi problemami województwa śląskiego, jaki wniosła Polska Akademia Umiejętności, pisał profesor Jerzy Wyrozumski w cytowanej pracy: *Polska Akademia Umiejętności wobec Śląska...*, s. 197—209. Działania te mogły być kontynuowane w okresie okupacji w ograniczonym zakresie, jedynie w warunkach konspiracyjnych. W rzeczywistości ludowego państwa po 1944 r. poważnie ograniczono możliwości działania (cenzura, zanik współpracy z zagranicą, likwidacja wydawnictw, przejmowanie zbiorów, likwidacja placówek badawczych), aby ostatecznie rozwiązać PAU 2 lipca 1951 r. na I Kongresie Nauki Polskiej. W 1991 r., po zmianach ustrojowych na ziemiach polskich, żyjący jeszcze członkowie PAU postanowili zainicjować restytuowanie Akademii i dokonać wyboru nowych władz. W ten sposób aktywowano ponownie PAU, przyjmując zasady organizacyjne i sposób działania odpowiadający doświadczeniom okresu międzywojennego. Więcej o losach PAU i wzajemnych relacjach z PAN zob. m.in.: Z.S. Herman: *Misja oddziału Polskiej Akademii Nauk w Katowicach w górnośląskiej rzeczywistości*. W: *Katowice w 143. rocznicę...*, s. 209—221. Badania śląskoznawcze PAU prowadzone są współcześnie dzięki aktywnemu udziałowi w pracach Akademii wielu wybitnych przedstawicieli różnych nauk związanych z uczelniami śląskimi, a ostatnio dzięki powołaniu w 2013 r. przy Uniwersytecie Śląskim w Katowicach Stacji Naukowej PAU. W jej ramach została powołana sekcja historyczna, w której składzie znaleźli się również przedstawiciele nauk historycznoprawnych w osobach prof. zw. dr. hab. Adama Lityńskiego oraz dr. Andrzeja Drogoń. Tym samym prof. Adam Lityński, który zdecydowanie większą część swojego życia i aktywności naukowej wiąże ze Śląskiem, aczkolwiek jego korzenie są we Lwowie, wpisuje się w nowy nurt badawczych zainteresowań, jakie stawia sobie sekcja historyczna stacji Naukowej PAU w Katowicach, dążąc do kontynuacji wielkiego dzieła Stanisława Kutrzeby i wielu innych, wybitnych historyków okresu dwudziestolecia międzywojennego.

³⁶ Nie budzi wątpliwości rola, jaką w procesie budowania tożsamości Śląska oraz podejmowaniu badań nad jego problematyką odgrywała i odgrywa Polska Akademia Nauk, której oddział funkcjonuje w Katowicach od 1975 r. Powołany został uchwałą Zgromadzenia Ogólne-

PAU, jak i kontynuacja tej działalności w okresie późniejszym przez PAN były ważnymi czynnikami wpływającymi na kształtowanie nowego oblicza społecznego i intelektualnego Górnego Śląska. Nie zastąpiły jednak, gdyż ze swej natury nie mogły zastąpić, roli uniwersytetu, którego uniwersalna idea z tak dużym trudem przebijająca się przez miejscowe uwarunkowania od momentu powrotu tych ziem do Polski po pierwszej wojnie światowej.

Po drugiej wojnie światowej sytuacja geopolityczna wygenerowała na ziemiach Górnego Śląska zupełnie nowe wyzwania zarówno społeczne, jak i polityczne. W nowym, totalitarnym systemie nie było mowy o szerokiej decentralizacji władzy, szczególnie zaś o tak daleko posuniętej wizji samorządzenia, jaka została zaszczerpiona w okresie II RP w autonomicznym województwie śląskim. Formalne zniesienie *Ustawy konstytucyjnej z dnia 15 lipca 1920 r. zawierającej statut organiczny województwa śląskiego* budzi poważne wątpliwości. Wypływają one z analizy rozwiązań systemowych nowego porządku politycznego i idących za tym pytań, dotyczących legitymacji prawnej do takich działań legislacyjnych, a wręcz ustrojodawczych, podmiotu, który dokonał zniesienia *Ustawy konstytucyjnej z dnia 15 lipca 1920 r. zawierającej statut organiczny województwa śląskiego*³⁷.

Nawet gdybyśmy pominęli ten aspekt, należy pamiętać, że nie był to jedynie czynnik decydujący o zmianach na tym terenie, rodził bowiem zupełnie nowe uwarunkowania oraz zgoła odmienną sytuację zarówno polityczną, jak i społeczną na ziemiach śląskich. Zakrojone na szeroką skalę wywózki, deportacje ludności górnośląskiej³⁸ oraz przesiedlenia ludności z polskich Kresów

go PAN 19 grudnia 1974 r., zatwierdzony przez Radę Ministrów 10 stycznia 1975 r., a pierwsza sesja oddziału odbyła się 21 lutego 1975 r. Zob. Z.S. Herman: *Misja oddziału Polskiej Akademii Nauk w Katowicach...*, s. 213.

³⁷ Uczyniła to samozwańczo powołana Krajowa Rada Narodowa *Ustawą konstytucyjną z dnia 6 maja 1945 r. o zniesieniu statutu organicznego województwa śląskiego* (Dz.U. R.P. 1945, nr 17, poz. 92). Rodzi się pytanie o legitymację prawną, w oparciu o jakie przepisy ustrojowe KRN posiadała uprawnienia do wydawania aktów o randze konstytucyjnej i w jakim trybie mogła je wydawać? Należy mieć na uwadze, że dokonano tego aktu jeszcze przed podpisaniem kapitulacji Niemiec w dniu 8 maja 1945 r. Faktycznie wojna się toczyła, obowiązywał art. 24 Konstytucji kwietniowej, budujący legalne podstawy organów władzy państwowej, funkcjonujących w Londynie. O roli KRN w systemie organów stanowienia prawa zob. m.in.: Z. Wawak: *Legitymacja prawna KRN*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, z. 4, s. 51—64.

³⁸ Badania w tym zakresie zostały zapoczątkowane dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX w. Można przyjąć, że, poza kilkoma sygnałnymi opracowaniami tego zagadnienia, pierwsza szeroko i wielokierunkowo ujmująca tę problematykę publikacja dopiero teraz dociera do rąk czytelników. Zob. *Wywózka. Deportacje mieszkańców Górnego Śląska do obozów pracy przymusowej w Związku sowieckim w 1945 roku. Faktografa — konteksty — pamięć*. Red. S. Rosenbaum, D. Węgrzyn. Katowice 2014. O obecnym stanie badań zob. D. Węgrzyn: *Projekt Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach „Deportacje ludności cywilnej z Europy Środkowo-Wschodniej do pracy przymusowej w ZSRS w latach 1944—1945”*. W: Ko-

Wschodnich na teren Górnego Śląska³⁹ stworzyły odmienną sytuację społeczną od tej, jaką z trudem kształtowano w okresie międzywojennym. Dokonano istotnych zmian granic województwa, znosząc istniejącą barierę historyczną, wyznaczoną jeszcze w okresie rozbiorowym. W kolejnych latach skład społeczny ludności zamieszkującej Górny Śląsk uległ istotnej modyfikacji. Na szeroką skalę przeprowadzono akcję przyciągania do pracy w rozwijających się zakładach przemysłu ciężkiego olbrzymich rzesz rolników z najuboższych regionów Polski. W komunistycznej nowomowie zrodziła się nawet nowa kategoria pojęciowa — „wielkoprzemysłowa klasa robotnicza” — na określenie grupy pracowniczej wyłonionej w wyniku przemieszania różnych grup społecznych ze względu na potrzeby przemysłu ciężkiego. Próbowano — zgodnie z dominującą rolą tej grupy społecznej, w myśl zasady „dyktatury proletariatu” — wynosić jej znaczenie ponad wszystkie inne grupy społeczne, w szczególności zaś te, które wywodziły się z „dawnych, burżuazyjnych nawyków i tradycji”. Wyższego wykształcenia, szczególnie o profilach humanistycznych, zdobywanego poza pełną kontrolą „kierowniczej siły narodu”, nie uznawano w tym środowisku za wartość najważniejszą, mającą pozytywny wymiar. Starano się raczej wpływać na kierunki rozwoju młodzieży. Na Śląsku wskazywano najczęściej wizję pracy w przemyśle ciężkim, uzasadniając to jako kontynuację dobrych tradycji rodzinnych. Zjawisko takie dawało się zauważyć w innych rejonach, w których dominowała „wielkoprzemysłowa klasa robotnicza”, a do takich należał Górny Śląsk. Czasami nawet ukrywano przed decydentami, obsadzającymi stanowiska kierownicze, dyplomy uzyskiwane „w burżuazyjnych szkołach wyższych w II RP”, gdyż mogło to stanowić barierę w procesie dochodzenia do kariery zawodowej w nowej, prosowieckiej rzeczywistości.

Nie sposób pominąć w tym miejscu jeszcze jednego czynnika, mającego istotny wpływ na konieczność budowy nowych elit inteligentnych, w tym środowisk prawniczych, na ziemiach śląskich po drugiej wojnie światowej. Tragiczny los elit i inteligencji polskiej na Górnym Śląsku nie tylko nie odbiegał od praktyki eksterminacyjnej, stosowanej przez cały okres okupacji przez Niemców, a później Sowieców na innych ziemiach polskich, ale wręcz charakteryzował się zintensyfikowanymi formami tej eksterminacji, poczynając od pierwszych dni września 1939 r., kończąc na zamknięciu tego procesu przez

niec wojny na Śląsku. Rok 1945, studia i materiały. Red. K. Jasiak, K. Kawalec, P. Stanek. Wrocław—Opole—Warszawa 2018, s. 156—169.

³⁹ Tematyka ta wymaga wielu pogłębionych badań, pojawiają się pierwsze analizy i próby określenia skali i zakresu przesiedleń oraz osadnictwa przesiedlanej ludności na terenie Górnego Śląska. Ciekawy materiał zawiera publikacja pokonferencyjna poświęcona zagadnieniu wpływu lwowian na rozwój nauki i kultury na Górnym Śląsku po 1945 r., organizowana w Uniwersytecie Śląskim w 2012 r.: *Niezwykła więź Kresów Wschodnich i Zachodnich. Wpływ lwowian na rozwój nauki i kultury na Górnym Śląsku po 1945 roku.* Red. K. Heska-Kwaśniewicz, A. Ratuszna, E. Żurawska. Katowice 2012.

rozwiązanie batalionów żołnierzy górników (do których kierowano w głównej mierze poborowych pochodzących z rodzin o „niepewnym stosunku do władzy ludowej”) w 1959 r. Ta polityka dwóch okupantów musiała prowadzić do bardzo poważnego uszczuplenia kadr niezbędnych dla kształtowania polskiej administracji i wymiaru sprawiedliwości. Nie można nie wspomnieć o eksterminacji funkcjonariuszy Policji Województwa Śląskiego, którzy w sile przekraczającej połowę stanu garnizonu śląskiej policji zostali zamordowani przez sowietów w Twerze oraz o martyrologii polskiego duchowieństwa, kierowanego przez Niemców w pierwszej kolejności do obozów koncentracyjnych⁴⁰. Brutalny i mocno zintensyfikowany proces martyrologii miejscowej ludności trwał po wyparciu Niemców przez sowietów z Górnego Śląska. Kończyły się działania wojenne, nie zmieniły się formy terroru — zmienił się jedynie oprawca i metody działania⁴¹. Dopełniały one politykę windykacyjną okupantów sowieckich, którzy, traktując Górny Śląsk jako teren poniemiecki, stosowali wobec miejscowej ludności brutalną politykę zaspokajania roszczeń wojennych, uznając między innymi prawo do przejmowania siły roboczej w postaci robotników wysyłanych do kopalń sowieckich w Donbasie i w innych regionach swojego mocarstwa⁴². Proces ten w mniejszym stopniu obejmował polską inteligencję, miał jednak olbrzymi wpływ na zmianę stosunków społecznych w tym regionie, rzutując również na straty, jakie ponosiła miejscowa ludność w wymiarze pokoleniowym, co nie jest bez znaczenia w procesie kształtowania zrębów nowej inteligencji.

Trudno ocenić pełne straty, jakie poniosło środowisko prawnicze na Górnym Śląsku w okresie drugiej wojny światowej i bezpośrednio po jej zakończeniu. Należy przypomnieć, że w skali kraju straty osobowe sięgały ponad 60% — na ogólną liczbę 3500 do służby zgłosiło się zaledwie 1300 osób przedwojennego stanu kadry sędziowskiej i prokuratorskiej. Nie ulega jednak wątpliwości, że zapotrzebowanie na przedstawicieli tych zawodów było olbrzymie, szczególnie w wymiarze sprawiedliwości. Należy jednak pamiętać, że stosunek nowych decydentów do przedstawicieli zawodów prawniczych, wykształconych „w burżuazyjnej Polsce”, był na ogół negatywny. W dużym stopniu warunkował to poziom wykształcenia tych, którzy stanowili ówczesne elity władzy — dotyczy to kadr aparatu administracji, sądownictwa, a nade wszystko funkcjonariuszy partii pełniącej „kierowniczą rolę w życiu państwa i narodu”. Kurs taki rychło

⁴⁰ Wymownym przykładem tej polityki może być los jednego z najbardziej znaczących duchownych dla kształtowania tożsamości i kultury polskiej na Śląsku, ks. dr. Emila Szramka, który został zamordowany przez Niemców w Dachau.

⁴¹ Przykładem polityki sowieckiej względem duchowieństwa polskiego w pierwszych miesiącach 1945 r. może być mord dokonany na ks. Pawle Kontnym TChr, który został zastrzelony w Łędzinach przez żołnierzy sowieckich, broniąc przed gwałtem miejscową dziewczynę.

⁴² Zob. w tej materii przywoływaną wcześniej monografię: *Wywózka. Deportacje mieszkańców Górnego Śląska do obozów pracy...*

okazał się nieprzydatny w praktyce systemu politycznego i gospodarczego, to też dokonano pewnych korekt myślowych w stosunku do środowisk akademickich. Bardzo wyraźnie zaznaczyło się to w wymiarze sprawiedliwości, gdzie nie sprawdziły się próby oparcia prokuratury i sądownictwa na absolwentach kilkumiesięcznych szkół prawniczych. Na mocy Dekretu z dnia 22 stycznia 1946 r. o wyjątkowym dopuszczeniu do obejmowania stanowisk sędziowskich, prokuratorskich i notarialnych oraz do *wpisywania na listę adwokatów*, Ministerstwo Sprawiedliwości utworzyło sześć średnich szkół prawniczych, z których jedna w okresie 1950—1951 funkcjonowała w Zabrze. Edukacja prawnicza w tych szkołach trwała od 6 do 15 miesięcy i miała wprowadzić „strumień ożywczy” rozstrzygający „w interesie najszerszych mas ludowych”. Na szczęście — nie tylko dla Górnego Śląska, ale i dla wymiaru sprawiedliwości w ogóle — zabrskie doświadczenia nie stały się trwałym elementem edukacji prawniczej.

Tendencje bardziej przychylnie środowiskom akademickim charakteryzowały pierwszy okres „popaździernikowej odwilży”. Nie oznaczało to przełomu, pozwalało jednak na budowanie spokojniejszej atmosfery wokół szkolnictwa wyższego, aż do 1968 r. Po fali wstrząsów wywołanych studenckimi wystąpieniami, nierzadko popieranymi przez nauczycieli akademickich, doszło do bardziej ukierunkowanych działań, których istotę stanowiła inwigilacja konkretnych środowisk, wytypowanych jako „zagrożające władzy ludowej PRL”. Powstała wówczas sieć agentury Służby Bezpieczeństwa, której zadaniem było rozpoznawanie, „inwigilowanie i neutralizowanie osób, mogących stanowić zagrożenie dla komunistycznego systemu”. Tym samym przedmiotem zainteresowania systemu totalitarnego stało się środowisko akademickie, nie zaś szkolnictwo wyższe jako idea. Być może dzięki temu na wielu uniwersytetach udało się zachować ducha odpowiadającego uniwersalnym przesłaniom akademickości. Istniały ponadto przesłanki natury praktycznej, które wymuszały określone zachowania, a mogły zakładać możliwość pełniejszej kontroli zachodzących procesów edukacyjnych, szczególnie w tych dziedzinach, które bezpośrednio nie oddziaływały na kształtowanie postaw politycznych i społecznych. Przemysł górnośląski potrzebował kadr zdolnych do zagospodarowania potężnego potencjału ekonomicznego tego regionu. Toteż już w maju 1945 r. powołano dekretem prezydenta KRN Politechnikę Śląską w Katowicach z tymczasową siedzibą w Krakowie. Po upływie miesiąca uczelnię przeniesiono do Gliwic. Decyzja ta miała charakter polityczny, była obwarowana szeregiem okoliczności. Przede wszystkim chciano w ten sposób zaakcentować związki z ziemią, które nie należały do II RP, z nowym państwem polskim. Nie bez znaczenia był również fakt, że do Gliwic przesiedlonych zostało wielu lwowiaków, w tym pracowników Politechniki Lwowskiej. W tym samym czasie w Katowicach uruchomiono Wyższe Studium Nauk Społeczno-Ekonomicznych, opierające się na doświadczeniach organizacyjnych i kadrze

uczelnii przedwojennej⁴³. Dalsza ewolucja tej szkoły pozwoliła na powołanie w 1948 r. Wyższej Szkoły Administracji Gospodarczej. Dwa lata później została ona przemianowana na Wyższą Szkołę Ekonomiczną, a w 1974 r. uzyskała nowy status — Akademii Ekonomicznej. We wrześniu 1945 r. w miejsce przedwojennego Konserwatorium Muzycznego powołano Państwową Wyższą Szkołę Muzyczną, w 1979 r. przekształconą w Akademię Muzyczną. W miejsce planowanego wydziału lekarskiego, który miał funkcjonować w ramach projektowanego uniwersytetu, w dniu 8 czerwca 1948 r. w Rokitnicy powołano — decyzją Prezydenta RP Bolesława Bieruta — Śląską Akademię Medyczną.

Wszystkie te decyzje zdają się próbą lawirowania pomiędzy założeniami politycznymi, zmierzającymi do niedopuszczenia elit akademickich do społecznych i politycznych sfer życia publicznego, a deklarowanymi hasłami o powszechnym dostępie do edukacji i wiedzy wszystkich obywateli, w szczególności zaś wywodzących się „ze środowisk proletariatusy i pracującego chłopstwa”. Można zaryzykować tezę, że w pierwszym okresie funkcjonowania „państwa ludowego” łatwiej było ukierunkowywać rozwój edukacji akademickiej na gruncie technicznym, muzycznym czy medycznym aniżeli na gruncie nauk społecznych, historycznych, prawniczych, filozoficznych, teologicznych czy też pedagogicznych, gdyż te, charakterystyczne dla klasycznej edukacji uniwersyteckiej, pozostają w zdecydowanie bliższej łączności ze środowiskami władzy.

Być może tym należy tłumaczyć tak duży opór wobec inicjatyw utworzenia na Górnym Śląsku uniwersytetu ze znaczącym wydziałem prawa. Pomimo tego powstawały inicjatywy, nie zawsze wywodzące się ze środowisk ówczesnej władzy politycznej, dążące do podniesienia sprawy rozwoju życia społeczności akademickiej i powołania uniwersytetu. W tej materii istotnym wydarzeniem było powołanie 5 maja 1945 r. Obywatelskiego Komitetu Przygotowawczego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Rychło jednak — już na spotkaniu 2 czerwca tegoż roku z ministrem oświaty Stanisławem Skrzyszewskim — rozwiano nadzieję na utworzenie uniwersytetu, wskazywano bowiem na pilniejsze potrzeby innych regionów w tym zakresie. Polityczne względy zadecydowały, że już w 1944 r. mógł powstać uniwersytet w Lublinie, równoważący wpływy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, a niedługo później — Uniwersytet na „Ziemiach Odzyskanych” we Wrocławiu. Jedynym skutkiem presji w kierunku powołania Uniwersytetu Śląskiego było rozbudowanie restytuowanego w 1945 r. Instytutu Pedagogicznego oraz utworzenie — rozporządzeniem Rady Ministrów z 29 listopada 1950 r. — Wyższej Szkoły Pedagogicznej, która stała się załącznikiem przyszłej szkoły humanistycznej

⁴³ Pojawiły się bardzo ciekawe tezy, nawiązujące do tego, że w Wyższym Studium Nauk Społeczno-Ekonomicznych wykładano prawo, a pracujący tam „dr Z. Izdebski wydał po wojnie podręcznik podstaw prawa [...]”. Stanowiska tego nie udało mi się rozwinąć, zapewne wymaga ono pogłębionej kwerendy i dalszych prac badawczych.

w Katowicach. Oceniając wszystkie działania osłabiające możliwość utworzenia uniwersytetu w Katowicach, można łatwo dostrzec, jak nie doceniano jego istnienia jako czynnika oddziałującego na społeczne uwarunkowania funkcjonowania regionu, a jednocześnie nie dostrzegano, jak uwarunkowania społeczne i polityczne tego regionu mogły wpływać na działalność organów oraz ludzi uniwersytetu, warunkując realizację zadań wynikających z celów szkoły wyższej. Oczywiście korzyścią wydaje się możliwość wykorzystania potencjału intelektualnego pracowników uniwersytetu na potrzeby zarówno regionu, jak i państwa, nawet przy założeniu, że miał to być uniwersytet nowego typu, tzn. realizujący cele „socjalistycznego państwa”. Kształtowanie postaw społecznych młodych ludzi, stanowiących podstawy elit społecznych, mogło być realizowane zarówno poprzez proces dydaktyczny, jak i działalność organizacji politycznych oraz młodzieżowych, działających w szkole wyższej. Dlatego nawet ówczesne elity polityczne powinny być zainteresowane budową i rozwojem swoich wpływów w środowisku inteligenckim. Kiedy środowiska rządzące do takiego poziomu doszły, stało się oczywiste, że niemożliwe było pominięcie aspektu politycznego, warunkującego byt uniwersytetu. Nie budziło to — jak się wydaje — wątpliwości, chociażby z racji „kierowniczej roli partii (komunistycznej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej)” — nie tylko w życiu społecznym, ale również w całym systemie ustrojowym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Ta „potrzeba społeczna” z perspektywy minionego czasu wydaje się wyrazista i jest postrzegana przez wielu powiązanych z tym regionem, nie tylko przez mieszkańców Śląska. Dla niektórych obserwatorów życia publicznego mówienie o samodzielności Uniwersytetu Śląskiego w momencie jego kreacji budzi wątpliwości. Uczelnia ta miała jawić się jako swoista alternatywa środowiska akademickiego pobliskiego Krakowa. Zakładano, że skutecznie realizowane cele komunistycznej partii pozwolą wyodrębnić nowy obraz polskiego (tzn. socjalistycznego, peerelowskiego) uniwersytetu ze spolegliwą kadrą naukową i „nowymi kadrami” młodzieży, wywodzącej się głównie ze środowisk robotniczych, która będzie stanowić zaplecze dla „siły przewodniej narodu”, jaką w komunistycznej doktrynie, ale również w życiu praktycznym, była Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Takie cele nie tylko można wyczytać z wystąpień i innych przemówień części kadr kierujących PZPR, ale takim językiem również operowała codzienna „robotnicza” prasa. Bez wątpienia miało to służyć wypracowaniu określonego odbioru społecznego w „wielkoprzemysłowym środowisku robotniczego Śląska”. Bardzo szybko została spopularyzowana teza o powstaniu „czerwonego uniwersytetu”, która wyrosła na gruncie nie tyle środowisk komunistycznych, ile wręcz przeciwnie — tych środowisk, które postrzegały utworzenie uniwersytetu w Katowicach jako zjawisko negatywne.

Sama idea powołania uniwersytetu rodziła kolejne inicjatywy, a wskazane wyżej względy praktyczne zaczynały również narzucać konieczność pozyskiwania kadr spośród miejscowej młodzieży, nie tylko w zawodach technicznych

czy też medycznych. Brak szerokich kręgów wykształconych prawników nie na zawodowych kursach, ale w ramach uniwersyteckiego wykształcenia zarówno w wymiarze sprawiedliwości, jak i w innych podmiotach ochrony prawnej, w prawnej obsłudze przemysłu itd., wyraźnie narzucały konieczność podejmowania kroków, umożliwiających organizację edukacji prawniczej na tym terenie. O początkach Wydziału Prawa i Administracji późniejszego Uniwersytetu Śląskiego pisał prof. Adam Lityński i, do jego ustaleń nawiązując, należy przypomnieć, że koncepcje uruchomienia w Katowicach ośrodka akademickiego ze studiami prawniczymi sięgają maja—czerwca 1962 r. Związane jest to z pozytywną uchwałą Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z 9 stycznia 1963 r. Chodziło w niej o trzyletnie studium i zaoczny punkt konsultacyjny na terenie Katowic. Nie uzyskano zgody na uruchomienie studium prawa, powołano natomiast studia matematyczne (od 1963/1964) oraz od następnego roku studia z zakresu fizyki.

Z przekazów zapamiętanych przez mieszkańców stolicy Górnego Śląska oraz znanych informacji w starszych kręgach prawniczych, daje się wywieść, że w Katowicach jeszcze przed 1963 r. funkcjonował Punkt Konsultacyjny Zaocznych Studiów Prawa i Administracji. Brak jednak dokumentów i innych źródłowych informacji, pozwalających na dokładne określenie jego charakteru i struktury — zachowane materiały źródłowe pozwalają przyjąć, że nie wchodził w strukturę powstającego studium Uniwersytetu Jagiellońskiego. Trudno tym samym ocenić formalny status tej jednostki, jeżeli w ogóle istniała. Natomiast zachowane dokumenty pozwalają przyjąć, że już od 1965 r. przygotowywano się do utworzenia Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach. Sprzyjało temu nowe kierownictwo resortu Szkolnictwa Wyższego z ministrem Henrykiem Jabłońskim. Propozycje były różne, dominowała jednak koncepcja włączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach do Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz uruchomienia w tej Filii studiów prawniczych. Stosowne opracowanie koncepcyjne dotyczące tych studiów przygotował doc. dr hab. Mieczysław Sośniak. Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego, 30 marca 1966 r. postanowił wystąpić do Ministra Szkolnictwa Wyższego z wnioskiem o przemianowanie dotychczasowego Studium na „Uniwersytet Jagielloński — Filia w Katowicach”, utworzenie stanowiska prorektora Uniwersytetu Jagiellońskiego ds. Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach oraz utworzenie stanowiska prodziekana Wydziału Prawa ds. Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach.

W tym samym dniu Senat UJ wystąpił do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego ze stanowiskiem, w którym „przypomniął potrzebę wystąpienia z wnioskiem o utworzenie przewidzianych planem katedr i zakładów na Wydziale Prawa Filii UJ w Katowicach”. 23 czerwca 1966 r. Rektor UJ powołał Komisję dla opracowania schematu organizacyjnego Filii UJ w Katowicach, w skład której wszedł zarówno prorektor UJ prof. Kazimierz Popiołek, jak i doc. dr Mieczysław Sośniak, prodziekan UJ.

Ostatecznie, 14 października 1966 r., odbyła się uroczystość inauguracji prac Filii UJ w Katowicach i od początku roku akademickiego 1966/1967 ruszyły w Filii dzienne studia prawnicze. Wkrótce do Filii włączono funkcjonujące od kilku lat punkty konsultacyjne prawa zaocznego oraz Zawodowego Studium Administracyjnego⁴⁴. Katowickim oddziałem Wydziału Prawa UJ kierował doc. dr Mieczysław Sośniak jako prodziekan Wydziału Prawa UJ. W katowickim oddziale Wydziału Prawa utworzono 7 katedr i pozyskano wówczas na stałe 3 tzw. samodzielnych pracowników naukowych⁴⁵; byli to docenci: Mieczysław Sośniak, Karol Gandor oraz Lesław Pauli. Jednym z pierwszych zatrudnionych młodszych pracowników był magister prawa, absolwent Uniwersytetu Wrocławskiego, Adam Lityński. W jego wspomnieniach pierwszy miesiąc pracy pojawia się ciekawy obraz środowiska budującego zaczyn przyszłych kadr wydziału: „Zaczynałem pracę 1 listopada 1966 r. w Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego, w Zakładzie Historii Praw Obowiązujących w Dawnej Polsce. Drugą jednostką historyczno-prawną była Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa oraz Praw Obcych na Śląsku. Niebawem w rozmaitych dyscyplinach pojawiło się kilkoro magistrów, z których jedynie Stasia Kalusowa (de domo Mydlarczyk) doszła do profesury i do emerytury na UŚ. Między młodszymi pracownikami panowały wówczas prawdziwie koleżeńskie stosunki i dobra atmosfera. Naukowo była jednak wielka bieda: brak miejscowych profesorów, od których mogliśmy się na co dzień uczyć, spraw w nauce niekiedy nawet banalnych. Do banałów, które asystent od profesora może się dowiedzieć w 5-minutowej rozmowie, dochodziłem sam (także wspólnie z Józim Ciągwą) często klucząc całymi tygodniami po bezdrożach⁴⁶. Entuzjazm i zapał, towarzyszący młodym badaczom, często pojawiający się we wspomnieniach wielu pracowników naukowo-dydaktycznych nowego Wydziału Prawa, zderzał się z brutalną rzeczywistością warunków, w jakich rozpoczynano dzieło budowy zarówno środowiska i kadr naukowo-dydaktycznych, jak i warunków technicznych i lokalowych, w jakich rozpoczynano proces dydaktyczny. Nie oznaczało to ostudzenia zapału, a wręcz można odnieść wrażenie, że poczucie wspólnie budowanej nowej uczelni, czy też nowego środowiska na Wydziale Prawa w jeszcze większym stopniu dopingowało do budowania wspólnoty pomiędzy trzonem kadry naukowo-dydaktycznej. Było to bardzo istotne, szczególnie w czasie próby roku 1968. Pozwalało też wypracowywać metody

⁴⁴ „Wyrósł z dobrego drzewa...”. *Uniwersytet Śląski 1968—1998. Fakty, dokumenty, relacje*. Red. A. Barciak. Katowice 1998, s. 286.

⁴⁵ Sprawozdanie prorektora ds. Filii UJ w Katowicach prof. Kazimierza Popiołka złożone na posiedzeniu Senatu UJ 30 listopada 1966 r. Zob. „Wyrósł z dobrego drzewa...”..., s. 259.

⁴⁶ A. Lityński: *Wspomnienia historyków prawa, Wspomnienia Profesora Adama Lityńskiego*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2015, T. 67, z. 1, s. 364—365. Zob. też Idem: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. W: „Z Dziejów Prawa”, cz. 2. Red. A. Lityński. Katowice 1999, s. 179—193.

pracy naukowej, które dzięki niestandardowym uwarunkowaniom wymuszały badawczy upór w dążeniu do celu oraz konieczność dopasowania się do sytuacji nietypowych. W pracach badawczych i realiach systemu peerelowskiego było to dobrym przetarciem, pozwalającym na osiąganie celów nawet wbrew klasycznym regułom postępowania, warunkującym pracę naukowca. Łatwiej było dopasować się do tak prozaicznych przeszkód jak brak samodzielnego miejsca pracy, dostępność maszyny do pisania, dostęp do literatury, brak możliwości korzystania ze źródeł w powstającej bibliotece, uciążliwości związane z docieraniem do archiwów w Krakowie czy Warszawie. Kontakt z mistrzami i przewodnikami naukowymi, jego dostępność i częstotliwość możliwości wymiany poglądów czy też uzyskiwania wskazówek, wymuszała samodzielne wypracowywanie metod badawczych. Wszystko to, mimo niekwestionowanych barier i przeszkód, rodziło pewną wartość, której istota daje się sprowadzić do postaw pionierskich. Dla przyszłych szefów i kierowników jednostek badawczych oraz z takim trudem wypracowane dobro i osiągnięte sukcesy naukowe i dydaktyczne, musiały stanowić doświadczenia, które pozwalały na unikanie wielu błędów w procesach budowy własnych zespołów badawczych.

Na przełom lat 1966/1967 przypada początek rozmów natury politycznej na temat utworzenia w Katowicach samodzielnego uniwersytetu. Charakterystyczne było zarówno dla owych czasów, jak i dla układu stosunków na linii Katowice—Kraków, że początkowo rozmowy toczyły się przede wszystkim w Komitecie Wojewódzkim Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KW PZPR) oraz Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (PWRN) w Katowicach, z udziałem dyrektora Departamentu Studiów Uniwersyteckich, późniejszego wiceministra Wita Drapicha. Dopiero na początku 1968 r. włączeni do nich zostali członkowie władz funkcjonującej od 1950 r. katowickiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej (WSP). Trudno określić, w którym momencie do rozmów dołączyli przedstawiciele władz UJ. Oceniając dokumenty tego procesu, wydaje się, że włączono ich stosunkowo późno, dopiero w końcowej fazie, być może nawet dopiero na początku 1968 r. Pierwsze koncepcje, pojawiające się w WSP i na UJ, szły w rozbieżnych kierunkach. Najbardziej skrajną koncepcją była wykreowana w WSP inicjatywa, która była poważnie rozważana, zmierzająca do przyłączenia do WSP Filii UJ. Ta koncepcja nie przewidywała w nowych strukturach kierunku prawa (!). Zmierzała do stworzenia tą drogą Śląskiej Akademii Pedagogicznej, na okres przejściowy, do chwili utworzenia uniwersytetu w Katowicach⁴⁷. Z kolei w Krakowie, niemal dokładnie w tym samym czasie (28 lutego 1968 r.), rektor UJ prof. dr Mieczysław Klimaszewski, na posiedzeniu Senatu UJ poinformował, że „po przeprowadzeniu rozmów w KW PZPR w Katowicach oraz z prorektorem Filii doszedł do przekonania, że słuszne byłoby włączenie WSP do Filii, bez żadnej selekcji, ze wszystkimi pracownikami i studentami. Zgodnie

⁴⁷ „Wyrósł z dobrego drzewa...”..., s. 273—274.

z tym, Senat UJ podjął uchwałę, w myśl której nie ma „żadnych przeszkód co do inkorporacji WSP do Filii”⁴⁸. Jak wspomina wyżej przywołany prof. A. Lityński, „na Wydziale Prawa na ogół nie odczuwaliśmy rozmaitych problemów, zwykłych w takiej sytuacji, wiążących się z przewidywanym połączeniem obu uczelni, gdyż prawo nie miało żadnego styku merytorycznego i personalnego z WSP, ale inaczej było na Wydziale Matematyczno-Fizycznym Filii i przede wszystkim w WSP, gdzie niepokoje były duże, a dotyczyły chyba głównie spraw kadrowych”⁴⁹. Obawiano się, że takie połączenie spowoduje konieczność redukcji wielu etatów, co w rzeczywistości nie nastąpiło.

Kiedy w marcu 1968 r., sprawa połączenia WSP oraz Filii UJ była poważnie zaawansowana, pojawił się zupełnie nieprzewidywalny wcześniej czynnik, który stawiał wiele znaków zapytania co do dalszych postępów związanych z kreowaniem nowego uniwersytetu. Zapewne nie bez znaczenia była szczególnie aktywna, buntownicza postawa studentów Wydziału Prawa ówczesnej Filii UJ w Katowicach. Demonstracje studenckie na Górnym Śląsku były zauważalne również poza granicami imperium, pojawiały się informacje o nich w Radiu Wolna Europa. Trudno uznać za przypadkowe kontrdziałania władz komunistycznych, które 14 marca, na placu Feliksa Dzierżyńskiego (obecnie plac Sejmu Śląskiego) doprowadziły do zgromadzenia (a właściwie do spędzenia) około 100 tysięcy osób, określanych jako aktyw robotniczo-chłopski. Edward Gierek, ówczesny I sekretarz KW PZPR w Katowicach, wskazywał jednoznaczny kierunek dalszych działań komunistów: „[...] dają o sobie znać różni pogrobowcy starego ustroju, rewizjoniści, syjoniści, sługusi imperializmu. Chcę z tego miejsca stwierdzić, że śląska woda nie była i nigdy nie będzie wodą na ich młyn. I jeśli poniekąd będą nadal próbowali zawracać nurt naszego życia z obranej przez naród drogi, to śląska woda pogruchoce im kości”⁵⁰. Ta wizja miała swoje realne odniesienie do wydarzeń, które rozegrały się na ulicy Bankowej 8, w odniesieniu do studentów Wydziału Prawa, gdzie po odbytych wiece w auli budynku, mimo zapewnień złożonych dziekanowi wydziału przez dowódcę oddziału Milicji Obywatelskiej (MO), że studenci, po spokojnym opuszczeniu auli, będą mogli bez przeszkód udać się do domów — doszło do brutalnego ataku na opuszczających budynek studentów. Oddziały MO oraz wspomagające ich grupy „aktywu robotniczego”, za pomocą „pał milicyjnych” oraz „gazrurek” nie tylko dotkliwie biły młode dziewczyny — studentki i studentów, ale skutecznie spychały uciekającą młodzież do rzeki Rawy, zmuszając ich do pokonywania nie tylko zimnego ścieku kanalizacyjnego, jakim ta rzeka była, ale i narażając ich na utratę życia — głębokości tego ciągu wodnego nikt w takich warunkach nie sprawdzał.

⁴⁸ Ibidem, s. 289, zob. też s. 272—273.

⁴⁹ A. Lityński: *Wspomnienia historyków prawa...*, s. 364—365. Zob. też Idem: *U początków...*, s. 179—193.

⁵⁰ Ibidem.

Kiedy stłamszono zasadnicze ogniska buntu środowiska studenckiego, w kwietniu 1968 r. — Wydział Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR opracował dokument w sprawie połączenia Filii UJ oraz WSP i stworzenia Uniwersytetu Śląskiego. Dalsze prace nad utworzeniem uniwersytetu w Katowicach potoczyły się już szybko. Z datą 8 czerwca 1968 r. ukazało się rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie utworzenia Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (Dz.U. 1968, nr 18, poz. 11). Znamienne dla tego procesu było, że władze UJ poinformowane zostały o już podjętych przez gremia partyjne (PZPR) decyzjach dopiero 29 maja 1968 r., czyli na 10 dni przed opublikowaniem aktu prawnego, erygującego nowy uniwersytet w Dzienniku Ustaw. W tym dniu, 29 maja 1968 r., Senat UJ odbywał swoje wyjazdowe posiedzenie w Filii w Katowicach. W protokole posiedzenia Senatu UJ zanotowano, że ta przykra, bolesna dla UJ decyzja została podjęta bez porozumienia z UJ „oraz bez porozumienia z kierownictwem jego Filii w Katowicach”⁵¹. Prof. K. Popiołek tak po latach wyjaśniał i interpretował zdarzenia: „Rozumiejąc żal i zawód UJ z powodu zamierzonego, zadecydowanego już, bez porozumienia z władzami UJ, oderwania Filii, trzeba zaznaczyć, że: 1) wobec niemałych trudności, na jakie sprawa utworzenia uniwersytetu napotykała w ministerstwie, władze katowickie nie chciały pogarszać sytuacji w razie ewentualnego sprzeciwu UJ i 2) władze UJ musiały zdawać sobie sprawę z tego, że tak poważny ośrodek, jaki stanowiło przemysłowe województwo katowickie, nie może na dłuższą metę zadowolić się posiadaniem tylko filii, nawet tak szacownej, znakomitej uczelni jak Uniwersytet Jagielloński. Nie oczekiwano jednak, że nastąpi to tak szybko i że władze UJ zostaną tym zaskoczone”⁵². Kolejnym, ważnym aktem prawnym, stanowiącym podstawy Uniwersytetu Śląskiego, było określenie jego organizacji wewnętrznej, decyzją właściwych resortowo podmiotów. Akt ten potwierdzał organizację interesującego nas wydziału. Czterowydziałowa⁵³ struktura Uniwersytetu Śląskiego została określona i uregulowana zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 31 lipca 1968 r.⁵⁴ Jako jeden z tych wydziałów został wskazany Wydział Prawa i Administracji. Rektorem nowo powołanego Uniwersytetu Śląskiego został prof. Kazimierz Popiołek. Powołano dwóch prorektorów — Prorektorem ds. Ogólnych został przedstawiciel i jeden z pierwszych organizatorów katowickiego Wydziału Prawa i Administracji, doc. dr hab. Karol Gandor, w okresie późniejszym wieloletni sekretarz i szef struktur wydziałowych PZPR. W dniu 1 października 1968 r. odbyła się pierwsza uroczysta inauguracja roku akademickiego na Uniwersytecie Śląskim.

⁵¹ Idem: *Wspomnienia historyków prawa...*, s. 282.

⁵² Ibidem, s. 290.

⁵³ Były to wydziały: Humanistyczny, Matematyki, Fizyki i Chemii, Prawa i Administracji, Wychowania Technicznego.

⁵⁴ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego” 1968, nr A-10, poz. 71.

Miejscem uroczystości była Hala Parkowa w Katowicach. Obecni byli między innymi: I sekretarz KW PZPR w Katowicach Edward Gierek, premier rządu Józef Cyrankiewicz, minister oświaty szkolnictwa wyższego Henryk Jabłoński, przewodniczący Prezydium WRN Jerzy Ziętek, a także rektorzy innych uniwersytetów (w tym rektor UJ prof. Mieczysław Klimaszewski) i rektorzy uczelni województwa katowickiego oraz wielu innych gości, reprezentujących nie tylko miejscowe i wojewódzkie struktury polityczne, ale i środowiska gospodarcze, głównie przedstawiciele śląskich kopalń, na aktywną pomoc finansową których szczególnie liczone.

Wykład inauguracyjny *O wartościach politycznych tradycji Polski piastowskiej* wygłosił Profesor Jan Baszkiewicz, który właśnie w tym dniu rozpoczął pracę na UŚ. Dla środowiska historycznoprawnego było to nie tylko dużym wyróżnieniem, ale i wskazaniem, jak dużą rolę i jaką wagę należy przykładać do rozwoju nauk historycznoprawnych i historyczno-ustrojowych. Spoglądając na ten przykład, aż wręcz zatrważające jest, jak po pięćdziesięciu latach można nie doceniać wkładu nauk historycznoprawnych w istotę rozwoju nauk prawnych. Jak można sobie wyobrazić, i uzasadnić to, że w środowisku prawniczym może funkcjonować tak duża grupa utytułowanych pracowników, otwarcie wnoszących konieczność redukcji w programach nauczania godzin dydaktycznych poświęconych prawu rzymskiemu, historii ustrojów państwowych czy historii prawa. A zatem nawet w okresie głębokiego totalitaryzmu nikomu nie przeszkadzało, aby na „czerwonym uniwersytecie” pierwszy wykład inauguracyjny poświęcić wartościom politycznym tradycji Polski piastowskiej. Warto zwrócić uwagę, że nawet wtedy można by mówić o wartościach wywodzących się z tradycji Polski. Tym bardziej znamienne jest, kto to mówił! Dość powiedzieć, parafrazując słowa Wielkiego Mistrza: nie tylko poeta pamięta! W nowo wykreowanym, a właściwie istniejącym już od ponad dwóch lat Wydziale Prawa i Administracji (WPiA) powołano nowego dziekana w osobie „starego dziekana” Wydziału Prawa i Administracji dawnej Filii UJ — Profesora Mieczysława Sośniaka. Pierwszymi prodziekanami zostali docenci Antoni Agopszowicz (zajmujący się prawem górniczym i — jak po wielu latach się okazało — oficer wojsk polskich walczącej Warszawy z 1944 r.) i Karol Sobczak (prawo administracyjne). Zespół liczył wówczas 7 profesorów i docentów. W chwili powstania Uniwersytetu studiowało na Wydziale około 500 studentów studium dziennego oraz około 1000 studentów zaocznych na prawie i administracji. Dla studentów dwóch pierwszych lat zaocznej administracji utworzono z czasem (po 1970 r.) punkt konsultacyjny w Bielsku-Białej, czyniąc jego kierownikiem pierwszego „własnego” doktora nauk prawnych Adama Lityńskiego. Można przyjąć, że to prawdziwy początek uniwersyteckiej drogi rozwoju, kiedy obok dydaktyki szkoła wyższa może wykazać się efektem badań naukowych i idących za tym rozwojem naukowym własnych wychowanków. Pierwszy doktorat na Wydziale Prawa i Administracji włącza tę jednostkę w kategorię akademickości w peł-

nym wymiarze. W sposób naturalny podąża za tym działalność organizatorska, a z czasem budowa własnego warsztatu i własnego zespołu badawczego, stanowiącego początek katedry, nie tylko rozumianej jako zinstytucjonalizowana jednostka organizacyjna, ale jako zaczyn szkoły myślenia, budującej relacje między nauczycielem mistrzem i jego uczniami asystentami.

Brak pełnej dokumentacji archiwalnej nie pozwala na pełne odtworzenie początków historii WPiA. Najstarsze dokumenty archiwalne, zawierające informacje o stanie WPiA, do których udało się dotrzeć, to „Materiały do sprawozdania UŚl. Sprawozdanie za rok akademicki 1969/1970”, zdeponowane w archiwum Uniwersytetu Śląskiego⁵⁵. Zasoby tego Archiwum zostały w olbrzymiej większości zniszczone w wyniku wielkiej powodzi, która doprowadziła do zalania przez wody rzeki Rawy budynków uniwersyteckich przy ulicy Bankowej. Na podstawie zachowanych szczątkowych dokumentów, które udało się uratować, można podjąć próbę odtworzenia początków edukacji prawniczej w wymiarze uniwersyteckim na Górnym Śląsku. Przywołane materiały pozwalają nakreślić przybliżony stan organizacyjny Wydziału. Ciekawych informacji dostarcza „wykaz specjalności, których nie ma na uczelni, a powinny być”. Obejmuje on braki etatowe na organizowanym Wydziale u progu drugiego roku akademickiego w ramach samodzielnej struktury uniwersyteckiej. W poszczególnych jednostkach organizacyjnych Wydziału brakowało na tamten czas 14 specjalistów z różnych dziedzin prawa: 2 z zakresu prawa administracyjnego oraz po 1 z zakresu: prawa pracy, prawa wynalazczego i patentowego, prawa finansowego, prawa cywilnego, procesu karnego, historii państwa i prawa polskiego, historii powszechnej państwa i prawa, międzynarodowego prawa publicznego, prawa gospodarczego, prawa cywilnego, prawa karnego materialnego, prawa górniczego. Warto zwrócić uwagę, że w zakresie dwóch dziedzin potrzeby były największe — z zakresu prawa administracyjnego oraz nauk historycznoprawnych. W dużym stopniu wynikało to z konieczności właściwej organizacji procesu dydaktycznego oraz liczby godzin przeznaczonych w siatkach zajęć dla poszczególnych przedmiotów. Wpływało to w sposób oczywisty z wagi, jaką przywiązywano do nauczania poszczególnych przedmiotów. Tak szeroki wykaz poszukiwanych specjalistów pozwala również na wskazanie dziedzin prawa oraz konkretny, przedmiotowy zakres nauczania prawników w pierwszym okresie funkcjonowania Uniwersytetu Śląskiego. W sposób bardzo wyrazisty odpowiadał on kanonowi jurystycznego kształcenia, wypracowanego w klasycznych teoriach z jednym nowym elementem, stanowiącym o wyjątkowości odpowiadającej uwarunkowaniom miejscowym. Dotyczyło to wprowadzenia do kanonu nauczania nowej dyscypliny — prawa górniczego.

⁵⁵ Archiwum Uniwersytetu Śląskiego jest w procesie porządkowania i inwentaryzacji zasobów, które, jak wyżej wskazano, uległy poważnemu zniszczeniu w okresie powodzi. Tym samym w okresie przeglądania przywołanych materiałów korzystałem z materiałów nieposiadających jeszcze swoich nowych sygnatur.

O ile drugi z uwspółcześnionych przedmiotów — prawo wynalazcze i patentowe — pojawiał się w siatkach zajęć na innych uniwersytetach polskich, o tyle prawo górnicze stanowiło nowum przypisane śląskiej uczelni. Jednocześnie było zaczynem szkoły prawniczej na wysokim poziomie, budowanej przez Pana prof. dr. hab. Antoniego Agopszowicza. Kolejne pokolenia badaczy do dziś stanowią wyjątkową i jedyną grupę specjalistów, merytorycznie rozwijającą ten specyficzny dział nauk prawnych.

W ramach zachowanych „Materiałów do sprawozdania...” z interesującego nas punktu widzenia najciekawsza będzie część zawierająca „Sprawozdanie WPiA za rok akademicki 1969/1970, sporządzone na dzień 12. IX 1970 r.” oraz „Informacja do rocznego sprawozdania za rok 1969/1970”. Na Wydziale Prawa i Administracji istniało w tym czasie kilka profilów kształcenia, z wyraźnym rozdzieleniem dwóch kierunków. W ramach kształcenia prawników organizowano studia stacjonarne z 706 studentami w ramach studium stacjonarnego oraz studia zaoczne z 644 studentami. Administratywistów kształcono w ramach Zawodowego Studium Administracji, obejmującego 383 studentów oraz Studium Administracji, którego I rok liczył 84 studentów. Sprawozdanie nie zawiera innych informacji na temat studentów i życia studenckiego. Być może jest to konsekwencja różnych następstw „zbyt aktywnych postaw” studentów tego Wydziału w roku 1968.

Organizacja WPiA była oparta na czterech instytutach, które dzieliły się na zakłady. W ramach poszczególnych specjalności dziedzin prawa funkcjonował Instytut Prawa Sądowego składający się z 4 zakładów, łącząc zarówno cywilistów, jak i karnistów. Drugim z kolei instytutem był Instytut Administracji i Zarządzania, podzielony na 6 zakładów. Dużą wagę należało przywiązywać, uwzględniając specyfikę przemysłowego regionu, do rozwoju i funkcjonowania Instytutu Prawa Gospodarczego, w ramach którego istniały 4 zakłady. Warto podkreślić, jak bardzo dużą rolę przykładano do ogólnorozwojowych przedmiotów, skoro powołano jako czwarty Instytut Historii Państwa i Prawa, w ramach którego istniały 3 zakłady. Oceniając powyższe i dokonując konfrontacji ze stanem współczesnym, nasuwa się tylko jedna uwaga: cóż powiedzieć? (!).

Mając na uwadze budowę podstaw kadry naukowej WPiA, niezwykle istotne było nie tylko pozyskiwanie utytułowanych autorytetów naukowych z innych ośrodków, ale nade wszystko budowa własnych kadr, wywodzących się ze szkół myślowych profesorów, stanowiących środowisko „Ojców Założycieli” tego Wydziału. Ważne było również promowanie, w obrębie rodzimych instytutów doktorów, którzy co prawda przybywali z innych ośrodków, ale stawali się potencjalnymi kandydatami do rozwoju miejscowych kadr naukowych. Na WPiA od 1 października 1968 r. do 30 września 1969 r., a więc w pierwszym roku samodzielnego bytu uniwersyteckiego, nie było otwartych przewodów doktorskich, co nie może zaskakiwać. Natomiast od 1 października 1969 r. do

30 września 1970 r. ogółem odnotowano ich już 13. Bardzo dobrym początkiem, zapowiadającym pewien proces, było to, że w liczbie tej znajdowało się trzech pracowników własnych Wydziału. Liczba ta wzrosła do końca roku kalendarzowego, a więc w okresie od 1 października 1970 r. do 3 grudnia 1970 r. ogółem o trzy przewody, w tym dwa własne. Był to przyzwoity wynik w zestawieniu z sytuacją ogólnouczelnianą. W analogicznym okresie, w UŚ otwartych było 140 przewodów doktorskich, w tym 39 własnych, na WPiA ogółem 16 w tym 5 własnych przewodów.

Podstawę kadry naukowo-dydaktycznej, po pierwszym roku działalności WPiA w ramach UŚ, stanowiło 4 profesorów, 7 docentów, 4 adiunktów, 11 starszych asystentów, 5 asystentów, 1 wykładowca oraz 3 stażystów. Ponadto zlecano prowadzenie zajęć dydaktycznych 18 osobom z innych ośrodków. Tym samym ciężar dydaktyki i pracy naukowej spoczywał łącznie na 52 pracownikach. W okresie sprawozdawczym uległa poprawie sytuacja kadrowa. Stanowiło to istotny wzrost, gdyż, zgodnie ze sprawozdaniem, kadra została w okresie sprawozdawczym, a więc w okresie pierwszego roku funkcjonowania w nowym wymiarze, powiększona o 3 docentów. Byli to specjaliści z zakresu prawa administracyjnego, prawa pracy i procesu karnego. Spośród zatrudnionych w latach wcześniejszych 1 z doktorów otrzymał powołanie na stanowisko docenta, 2 otrzymało nominacje profesorów nadzwyczajnych. Poza wyżej sygnalizowanymi brakami w zakresie specjalistów, pojawiało się szereg innych. Spośród najistotniejszych braków zwracano uwagę na brak 3 kierowników zakładów w Instytucie Administracji i Zarządzania oraz po 1 kierowniku w Instytucie Prawa Sądowego, Instytucie Historii Państwa i Prawa oraz Instytucie Prawa Gospodarczego.

Analizie sprawozdawczej poddano zakres prac badawczych instytutów WPiA. Nie wskazywano na szczegółowe dokonania poszczególnych pracowników. Tym samym, przedstawione informacje pozwalają przyjąć, jakie profile badawcze towarzyszyły rozwojowi naukowemu jednostek naukowo-badawczych. Sprowadzały się one do charakterystycznej dla tamtego czasu metody operowania ogólnikami, zawsze tam, gdzie trudno było wskazać konkretne osiągnięcia. Tym samym nie dziwi, że w „Materiałach do sprawozdania...” znalazło się stwierdzenie, że prace badawcze instytutów WPiA „prowadzone były w kierunkach przez nie reprezentowanych”. Jeszcze „ciekawszy” jest język sprawozdania, dopełniający powyższy styl i ogólnikowe sformułowania: „Poza badaniami prowadzonymi indywidualnie szereg problemów opracowano w grupach zespołowych. Rozwiązywanie zagadnień kompleksowo jest szczególnie stosowane w Instytucie Administracji i Zarządzania. Jeżeli chodzi o ogólną charakterystykę problematyki badawczej WPiA zajmuje się ona szerokim zasięgiem, poruszając sprawy dotąd w ogóle nie opracowywane w literaturze prawniczej lub o dużym praktycznym znaczeniu dla

aparatu władzy w rejonach uprzemysłowionych”⁵⁶. Właściwie dla tak ujętego zakresu badań naukowych nie sposób dopowiedzieć czegokolwiek. Bardzo wyraźnie przebija jednak przez takie sformułowania programowe sama istota funkcjonowania Uniwersytetu i jego wydziałów, które powinny zajmować się sprawami „o dużym praktycznym znaczeniu dla aparatu władzy w rejonach uprzemysłowionych”⁵⁷. Czyżby Wydział miał być, podobnie jak wiele innych instytucji, w tym organy ochrony prawnej, wyłącznie „narzędziem dla realizacji celów władzy”? Oczywiście tej władzy, której istota wypływa z „kierowniczej roli PZPR”? Zapewne tego rodzaju pytania powodowały, że Uniwersytet Śląski przybrał w szerokich kręgach społecznych miano „czerwonego uniwersytetu” i dopiero szeroki udział społeczności akademickiej w kreowaniu nurtu rewolucji antytotalitarnej w początkach lat osiemdziesiątych XX w. ten zakłamywany obraz całkowicie zmienił.

Innym miernikiem akademickości oraz budowy środowiska naukowego jest zakres badań naukowych, utrwalanych w publikacjach naukowych. W okresie sprawozdawczym, po pierwszym roku funkcjonowania UŚ, na Wydziale Prawa i Administracji ukazało się drukiem 6 monografii opracowanych przez pracowników Wydziału. Ponadto wydano 2 skrypty, co przy nikłym stanie zasobów bibliotecznych oraz dość utrudnionym dostępie studentów do materiałów dydaktycznych, wydawało się szczególnie cenne. Pracownicy poszczególnych instytutów wydali 6 rozpraw naukowych oraz ponad 30 artykułów, recenzji i głos do orzeczeń Sądu Najwyższego. Wydaje się, że aktywność naukowa rozwijała się, jak na możliwości kadrowe poszczególnych instytutów, zadowalająco. Miernikiem tego może być udział na zebraniach naukowych, konferencjach i sympozjach — w kraju i za granicą. Śląscy prawnicy wygłosili na nich łącznie osiemnaście referatów naukowych, które później zostały ogłoszone.

Końcowym akcentem niech pozostaną dwie uwagi autora sprawozdania, składanego — co nie jest bez znaczenia — we wrześniu 1970 r., ówczesnego prodziekana WPiA doc. dr. hab. Tadeusza Zielińskiego. Pierwsza dotyczy udziału w międzynarodowej wymianie naukowej młodych badaczy. „Kontakty zagraniczne nie były jednak w tym okresie wystarczające. Istotnym brakiem jest izolacja młodej kadry od udziału w wymianie doświadczeń naukowych z zagranicą. Na stypendium zagranicznym przebywa tylko jeden pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału”⁵⁸. Taka uwaga, wypowiedziana dzisiaj, nie stanowi jakiegokolwiek negatywnej przesłanki oceny nie tylko mówiącego, ale pozostawiającego uwagę krytyczną na piśmie, w oficjalnym sprawozdaniu WPiA doc. dr. hab. Tadeusza Zielińskiego, prodziekana, a więc osoby funkcyjnej w strukturze uniwersytetu. Jednak w czasie ogarniętym totalitarnym mrokiem

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

mówienie i pisanie w wymiarze negatywnym o braku kontaktów oraz stwierdzenie, że „Istotnym brakiem jest izolacja młodej kadry” — zakrawała wręcz na krytykę systemu, co podówczas mogło być odbierane jako bunt i niesubordynacja wobec władzy. Być może takich postaw wśród pracowników Wydziału było więcej, tym samym łatwiej zrozumieć drugą, końcową uwagę: jak wskazano w analizowanych „Materiałach do sprawozdania...”: „W okresie sprawozdawczym pracownicy naukowo-dydaktyczni Wydziału nie byli przedstawiani do odznaczeń państwowych”. Można przyjąć, że nie do końca byli zdolni, a nade wszystko nie chcieli być traktowani jako „narzędzia dla realizacji celów politycznej władzy”. Pocieszające natomiast było to, że dwóch pracowników uzyskało nagrody ministerialne za wybitne osiągnięcia w pracy naukowej. I tak właśnie należałoby rozumieć rolę kształtowanego od 1968 r., nowego Wydziału Prawa i Administracji na powstałym w czerwcu tego roku Uniwersytecie Śląskim oraz jego rolę nie tylko w rozwoju naukowym, ale i w edukacji kadr prawniczych, stanowiących niezbędny czynnik rozwoju każdego systemu społecznego i państwowego.

WOJCIECH ORGANIŚCIAK

Historia nauk historycznoprawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Początki nauk historycznoprawnych na Wydziale Prawa i Administracji

Nauki historycznoprawne na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach mają swój początek wraz z uruchomieniem na Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego studiów prawniczych. Po tym jak Senat UJ uchwałą z 30 marca 1966 r. postanowił wystąpić do Ministra Szkolnictwa Wyższego z wnioskiem o przemianowanie dotychczasowego Studium na „Uniwersytet Jagielloński — Filia w Katowicach” powołano do życia między innymi stanowisko prodziekana ds. Wydziału Prawa, którym został przygotowujący tę część przedsięwzięcia prof. Mieczysław Sośniak oraz pracujący nad całą koncepcją Prorektor ds. Filii UJ prof. Kazimierz Popiołek. Prawnicze studia dzienne rozpoczęły się w roku akademickim 1966/1967, przy czym wcześniej od kilku lat funkcjonowały punkty konsultacyjne prawa zaocznego oraz Zawodowego Studium Administracyjnego, które włączono w skład Filii UJ¹.

¹ K. Popiołek: *1962—1968, Katowice. — Geneza Uniwersytetu Śląskiego we wspomnieniach jego pierwszego rektora prof. Kazimierza Popiołka*. W: „Wyrósł z dobrego drzewa...”. *Uniwersytet Śląski 1968—1998. Fakty, dokumenty, relacje*. Red. A. Barciak. Katowice 1998, s. 284—288; A. Lityński: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. W: „Z Dziejów Prawa”, cz. 2. Red. A. Lityński. Katowice 1999, s. 181. Por. też M. Staszaków: *Wydział Prawa i Administracji. W: 10 lat Uniwersytetu Śląskiego 1968—1978*. Red. J. Kantyka. Katowice 1978, s. 158.

Oprócz Profesora M. Sośniaka z ośrodkiem katowickim na stałe związali się wówczas prof. Karol Gandor i prof. Lesław Pauli. Podkreślenia wymaga przy tym to, że wszyscy trzej posiadali w swoim dorobku naukowym prace o charakterze historycznoprawnym. W tym zakresie szczególnie cenne były dokonania prof. Lesława Paulego (nawiasem mówiąc, nie związał się na stałe z Katowicami i powrócił na UJ), który był autorem prac dotyczących ustawodawstwa komun włoskich, a także szesnasto- i siedemnastowiecznych polskich prawników².

W katowickim oddziale Wydziału Prawa, w chwili powstania Filii utworzono 7 jednostek organizacyjnych (katedr), w tym Katedrę Powszechnej Historii Państwa i Prawa oraz Praw Obcych na Śląsku. Istniał także Zakład Historii Praw Obowiązujących w Dawnej Polsce³.

Nie wchodząc w szczegóły procesu wyłaniania i kształtowania się Uniwersytetu Śląskiego oraz przy tej okazji Wydziału Prawa i Administracji (WPiA), należy podkreślić, że istotną rolę dla ich powstania miały wydarzenia marcowe z roku 1968 oraz ambicje miejscowych władz i polityka władz centralnych. Czwierowydziałowa struktura UŚ (prorektorem ds. ogólnych został prof. Karol Gandor) ukształtowana zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 31 lipca 1968 r. przesądziła o tym, że od 1 października 1968 r. WPiA funkcjonował jako jeden z wydziałów nowego Uniwersytetu, z dziekanem prof. Mieczysławem Sośniakiem na czele oraz prodziekanami prof. Antonim Agopszowiczem i prof. Karolem Sobczakiem⁴.

Wydział Prawa i Administracji początkowo funkcjonował według dotychczasowych reguł, przy czym w skład zespołu wchodziło 7 samodzielnych pracowników naukowych. Wśród nich od 1 października 1968 r. znaleźli się historycy prawa prof. Jan Baszkiewicz i prof. Michał Staszków. W roku następnym organizację uregulowało zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie struktury organizacyjnej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, które przewidywało funkcjonowanie Instytutu Historii Państwa i Prawa jako jednego z czterech instytutów Wydziału. W roku akademickim 1969/1970 Instytut ten dzielił się na trzy zakłady: Zakład Historii Państwa i Prawa Polski, którym od 1969 r. kierował Adam Lityński (od roku 1970 jako doktor — *nota bene* był to pierwszy „rodzimy” doktorat na Uniwersytecie Śląskim), Zakład

² Wiadomo tylko, że w Katowicach jeszcze przed 1963 r. funkcjonował punkt konsultacyjny dla studentów zaocznych studiów prawa i administracji. Brak jednak pewnych informacji na temat jego charakteru i struktury, która nie wchodziła w skład Studium oraz kształtującej się od przełomu lat 1965/1966 koncepcji Filii UJ, do której miano włączyć Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Katowicach. K. Popiołek: *1962—1968, Katowice. — Geneza Uniwersytetu Śląskiego...*, s. 286.

³ A. Lityński: *U początków...*, s. 181. Por. M. Staszków: *Wydział Prawa i Administracji...*, s. 158.

⁴ *Ibidem*, s. 189—190.

Powszechnej Historii Państwa i Prawa i Historii Doktryn Polityczno-Prawnych (kierownik — prof. J. Baszkiewicz) oraz Zakład Prawa Rzymskiego (kierownik — doc. M. Staszków)⁵. W 1976 r. wprowadzono nową strukturę Wydziału. Powstał wówczas Instytut Nauk Prawno-Ustrojowych, w którego składzie znalazł się Zakład Historii Prawa. Stan ten przetrwał do początku lat osiemdziesiątych, kiedy to zlikwidowano instytuty i powstały samodzielne katedry historycznoprawne⁶.

Ważnym elementem mającym wpływ na kształt katowickiego środowiska historycznoprawnego był fakt czasowego zatrudniania w Filii, a potem na WPiA UŚ, zazwyczaj na tzw. drugim etacie, profesorów z innych ośrodków akademickich, w tym przede wszystkim z Krakowa i Wrocławia. Z Uniwersytetu Jagiellońskiego do Katowic w ramach Filii, ale i później do Katowic przyjeżdżali wybitni profesorowie Wydziału Prawa UJ, w tym Stanisław Grodziski, Wiesław Litewski, Ludwik Łysiak, Lesław Pauli oraz Stanisław Płaza, a także profesorowie Uniwersytetu Wrocławskiego Karol Jonca i Franciszek Połomski. Natomiast po wspomnianym już prof. J. Baszkiewiczu, przez jakiś czas do Katowic dojeżdżał także prof. Tadeusz Cieślak⁷.

Druga połowa lat siedemdziesiątych XX w. to kolejne habilitacje związanych w zasadzie od początku z katowickim ośrodkiem historycznoprawnym: Adama Lityńskiego, Józefa Ciągwy i Andrzeja Wójtowicza. W późniejszym czasie pierwszy z nich stanął na czele Katedry Historii Prawa, drugi — Katedry Historii Ustroju Polski na tle powszechnym, a trzeci zajmował się problematyką doktryn polityczno-prawnych. W związku z czasowym zatrudnieniem prof. dr. hab. Józefa Ciągwy w Rzeszowie w latach dziewięćdziesiątych XX w. Katedra Historii Ustroju Polski na tle powszechnym została przyłączona do Katedry Historii Prawa, z tym że miała ona zostać reaktywowana po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego przez któregoś z młodszych historyków prawa. Mimo iż warunek ten został spełniony w roku 1998, obietnica ta nie została zrealizowana. Przez jakiś czas (w latach 1994—2010) istniała również Katedra Prawa Rzymskiego kierowana przez prof. Edwarda Szymoszkę, która jednak po jego przedwczesnej śmierci została włączona do Katedry Historii Prawa kierowanej przez prof. Adama Lityńskiego. Grupuje ona obecnie wszystkie przedmioty historycznoprawne (co jest wynikiem wyjątkowego w skali kraju marginalizowania tych przedmiotów). Kieruje nią obecnie prof. Marian Mikołajczyk⁸.

⁵ Ibidem, s. 191; H. Olszewski: *Dyscypliny historycznoprawne w nowej strukturze organizacyjnej nauki w Polsce*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” [dalej: CPH] 1970, T. 22, z. 2, s. 294; M. Staszków: *Wydział Prawa i Administracji...*, s. 159.

⁶ Por. M. Staszków: *Wydział Prawa i Administracji...*, s. 159.

⁷ A. Lityński: *U początków...*, s. 191; Idem: *Wspomnienia Profesora Adama Lityńskiego*. CPH 2015, T. 67, z. 1, s. 369—371.

⁸ J. Ciągwa: *Obrona pracy doktorskiej mgra Adama Lityńskiego*. CPH 1971, T. 23, z. 1, s. 273; Idem: *Obrona pracy doktorskiej mgra Andrzeja Wójtowicza*. CPH 1971, T. 13,

Nauka — kierunki badawcze, ważniejsze publikacje

W zakresie naukowym dokonania pracowników katedr historycznoprawnych można nieskromnie uznać za co najmniej dobre i niewątpliwie cenione w polskim środowisku historycznoprawnym. Uwzględniając dorobek naukowy pracowników starszego i średniego pokolenia, można szacunkowo wskazać, że przeciętna liczba publikacji naukowych przypadająca na każdego z nich wynosi znacznie ponad 70/80 artykułów.

Nie sposób przy tym omówić nawet wszystkich kierunków badawczych katedry. Do ważniejszych nurtów badawczych zaliczyć należy:

- dzieje parlamentaryzmu I i II Rzeczypospolitej, w tym problematyka sejmików Rzeczypospolitej szlacheckiej (wspomniany pierwszy doktorat na WPiA 28 kwietnia 1970 r. Adama Lityńskiego — *Rozwój organów szlacheckiego samorządu gospodarczego w Małopolsce do roku 1717⁹*) oraz obszerne i wielowątkowe studia nad problematyką autonomii Śląska w okresie międzywojennym (rozprawa habilitacyjna prof. Józefa Ciągwy *Wpływ centralnych organów Drugiej Rzeczypospolitej na ustawodawstwo śląskie w latach 1922—1939*) (Katowice 1979).
- historię prawa sądowego I i II Rzeczypospolitej oraz Polski Ludowej. W tym zakresie, za szczególnie cenne należy uznać prace A. Lityńskiego *Przestępstwa polityczne w polskim prawie karnym XVI—XVIII wieku* (Katowice 1976) oraz *Proces karny Insurekcji 1794* (Katowice 1983) oraz Mariana Mikołajczyka dotyczące polskiego procesu ziemskiego oraz prawa miejskiego dawnej Rzeczypospolitej. Ważnym nurtem badawczym była i jest problematyka myśli prawniczej, szczególnie doby Oświecenia, w tym

z. 1, s. 273; A. Lityński: *Obrona pracy doktorskiej mgra Józefa Ciągwy*. CPH 1972, T. 24, z. 1, s. 303; E. Borkowska-Bagieńska: *Kolokwium habilitacyjne dra Adama Lityńskiego*. CPH 1977, T. 29, z. 2, s. 258—259; A. Abramski: *Kolokwium habilitacyjne dra Józefa Ciągwy*. CPH 1981, T. 33, z. 1, s. 262—263; H. Liszyk: *Obrona pracy doktorskiej mgr. Andrzeja Abramskiego*. CPH 1985, T. 37, z. 1, s. 188; A. Drogoń: *[Obrona pracy doktorskiej mgr. Mariana Mikołajczyka]*. CPH 1990, T. 42, z. 1—2, s. 216; W. Organiściak: *Kolokwium habilitacyjne dra Mariana Mikołajczyka*. CPH 1999, T. 51, z. 1—2, s. 528; M. Mikołajczyk: *[Obrona rozprawy doktorskiej mgr. Wojciecha Organiściaka]*. CPH 1999, T. 51, z. 1—2, s. 530; T. Adamczyk: *[Obrona pracy doktorskiej mgr. Anny Stawarskiej-Rippel]*. CPH 2004, T. 56, z. 1, s. 410; A. Stawarska-Rippel: *[Obrona pracy doktorskiej mgr. Aleksandry Koziol]*. CPH 2008, T. 60, z. 1, s. 348; Eadem: *[Obrona pracy doktorskiej mgr. Tomasza Adamczyka]*. CPH 2008, T. 60, z. 1, s. 349; Eadem: *[Obrona pracy doktorskiej mgr. Ewy Leniart]*. CPH 2015, T. 67, z. 1, s. 416. Prace doktorskie obronili też: mgr Michał Arndt, mgr Andrzej Drogoń, mgr Marta Paszek, mgr Tomasz Szczygieł, mgr Agnieszka Watola, zaś stopnie doktora habilitowanego uzyskali: dr Anna Stawarska-Rippel i dr Wojciech Organiściak.

⁹ Rozprawa ta została wydana drukiem: A. Lityński: *Szlachecki samorząd gospodarczy w Małopolsce (1606—1717)*. Katowice 1974.

- idei humanitarnych oraz projektów kodyfikacyjnych doby stanisławowskiej¹⁰.
- jednym z istotniejszych pól badawczych jest problematyka dwudziestowieczna. Poza licznymi pracami Józefa Ciągwy na uwagę zasługują badania Adama Lityńskiego nad kodyfikacją prawa II Rzeczypospolitej oraz liczne opracowania poświęcone ustawodawstwu Polski Ludowej na czele z kilkakrotnie już wznawianym podręcznikiem *Historia prawa Polski Ludowej*¹¹.
 - w ostatniej dekadzie cennym dokonaniem naukowo-dydaktycznym A. Lityńskiego było napisanie podręcznika pt. *Prawo Rosji i ZSRR 1917—1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików). Krótki kurs* (Warszawa 2010).
 - dwudziestowieczną problematyką historycznoprawną zajmują się także inni pracownicy i doktoranci Katedry¹². Nieskromnie można powiedzieć, że ośrodek katowicki jest w tym zakresie nie tylko uznawany za pionierski, ale i przodujący w skali kraju, który w ramach otwartego seminarium doktorskiego służy pomocą i radą wszystkim, którzy pragną skonsultować swoje zamiary lub dokonania naukowe przed doktoratem czy habilitacją.

Dydaktyka

Nie sposób w tak krótkim wystąpieniu omówić wszystkie aspekty nauczania przedmiotów historycznoprawnych, nie mówiąc już o szczegółach dydaktyki minionych 50 lat. Obok prawa rzymskiego, podstawą były historia prawa (Polski i powszechna) oraz historia ustroju Polski na tle powszechnym. Do podstawowych przedmiotów zaliczała się także historia doktryn politycznych

¹⁰ Zob. np. A. Lityński: *Problem kary śmierci w Polsce 1764—1794*. CPH 1988, T. 40, z. 2; M. Mikołajczyk: *Na drodze do powstania procesu mieszanego. Zmiany w polskim procesie karnym w latach 1764—1794*. Katowice 1991; Idem: *Przestępstwo i kara w prawie miast polski południowej XVI—XVIII wieku*. Katowice 1998; Idem: *Proces kryminalny w miastach Małopolski XVI—XVIII wieku*. Katowice 2013.

¹¹ J. Ciągwa: *Immunitet parlamentarny posłów Sejmu Śląskiego w latach 1922—1939. Regulacja prawna i praktyka*. Katowice 1992; Idem: *Interpelacje poselskie w Sejmie Śląskim 1922—1939. Regulacja prawna i praktyka*. Katowice 2016; A. Lityński: *Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej. Dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego*. Katowice 1991; Idem: *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*. Białystok 1999; A. Lityński, M. Kallas: *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2000; A. Lityński: *Historia prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2005 i późniejsze wydania.

¹² A. Drogoń: *Autonomia województwa śląskiego w pracach Klubu Chrześcijańskiej Demokracji w I Sejmie Śląskim*. Katowice 2003.

i prawnych oraz historia administracji, którą wykładano na studiach administracyjnych¹³.

W ostatnim dwudziestopięcioleciu na skutek reform programowych powstała możliwość i konieczność rozszerzenia oferty programowej dla studentów prawa i administracji o przedmioty dodatkowe, w tym tak zwanego wykształcenia ogólnego. Przykładowo prof. Adam Lityński prowadził cieszące się dużym powodzeniem wykłady specjalistyczne i konwersatoria z problematyki prawa sądowego Polski Ludowej i Związku Radzieckiego. Także inni pracownicy Katedry prowadzili fakultatywne — a wybierane przez niemałą rzeszę studentów — zajęcia z problematyki historycznoprawnej, w tym z archeologii prawnej, historii prawa wojskowego, historii zawodów prawniczych. Przez pewien czas (na początku lat dziewięćdziesiątych XX w.) wykładano także najnowszą historię Polski, by choć w niewielkim stopniu nadrobić niedostatki w ogólnym wykształceniu absolwentów szkół średnich.

Od początków istnienia WPiA pracownicy rozumieli potrzebę stworzenia pomocy dydaktycznych dla nauczania przedmiotów historycznoprawnych. I tak, profesor Stanisław Płaza w Katowicach, a nie w Krakowie, wydał swój pierwszy podręcznik do historii prawa polskiego, który był poszukiwany nie tylko przez studentów WPiA UŚ, ale i UJ (ci ostatni przybywali do Katowic celem jego „zdobycia” wobec znanych trudności poligraficznych)¹⁴.

Dowodem dbałości o stworzenie podstawy materiałowej do zajęć z przedmiotów historycznoprawnych było przygotowanie w 1976 r. przez profesorów J. Ciągwę i A. Lityńskiego *Tekstów źródłowych z historii państwa i prawa Polski (1864—1945)*¹⁵.

Nowatorski charakter miały podręczniki autorstwa profesora A. Lityńskiego pt. *Historia prawa Polski Ludowej i Prawo Rosji i ZSRR 1917—1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików). Krótki kurs* oraz kilka szkiców tegoż autora dla celów dydaktycznych, służących pomocą studentom w opanowaniu mało znanej dwudziestowiecznej problematyki historycznoprawnej odnoszącej się do zagadnień prawa sądowego ZSRR, z czasów drugiej wojny światowej oraz początków prawa Polski Ludowej¹⁶.

¹³ H. Olszewski: *Dyscypliny historycznoprawne...*, s. 294; Idem: *Nauki historycznoprawne na Wydziałach Prawa i Administracji. Struktury — kadra — plany badań — dydaktyka*. CPH 1982, T. 34, z. 1, s. 221—222; K. Sikorska-Dzięgielewska: *Nauki historycznoprawne na Wydziałach Prawa i Administracji. Struktury — kadra — plany badań — dydaktyka*. CPH 2001, T. 53, z. 1, s. 62—64.

¹⁴ S. Płaza: *Historia państwa i prawa polskiego. Zarys wykładu*. Cz. 1: *Polska przedrozbiorowa*. Katowice 1970; Idem: *Historia państwa i prawa polskiego. Zarys wykładu*. Cz. 2: *Polska pod zaborami*. Katowice 1971.

¹⁵ J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe z historii państwa i prawa Polski (1864—1945)*. Katowice 1976.

¹⁶ Zob. przyp. 14, a także A. Lityński: *Pierwszy etap prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce Ludowej. (Szkic dla dydaktyki)*. W: „Z Dziejów Prawa”, cz. 2. Red. A. Lityń-

Odrębne miejsce należałoby poświęcić wybitnym naukowcom przekazującym przyszłym adeptom prawa wiedzę z przedmiotów historycznoprawnych. Nie sposób przy tym nawet wymienić wszystkich wykładowców, nie mówiąc już o szerszej charakterystyce ich dokonań naukowych i dydaktycznych.

Znakomitym wykładowcą był zatrudniony na UŚ od 1 października 1968 r. prof. Jan Baszkiewicz (pracował w Katowicach do 1973 r., pełniąc funkcję kierownika Katedry Powszechnej Historii Państwa i Prawa), autor prac obejmujących problematykę ustroju i myśli politycznej Średniowiecza, cenionego do dziś podręcznika doktryn polityczno-prawnych (wspólnie z prof. F. Ryszką) oraz wielu monografii z zakresu nowożytnej historii Francji¹⁷.

Wspaniałym mówcą jest też profesor A. Lityński, o czym wielu z nas przekonało się osobiście. Na jego wykładach rzadko można było zobaczyć puste miejsca. Studenci z upodobaniem zapisywali się na zajęcia fakultatywne nie tylko z uwagi na ich merytoryczną, ale i werbalną formę. Dowody tego są liczne, wystarczy przypomnieć, iż studenci Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w dowód uznania obdarzyli Profesora Adama Lityńskiego prestiżową w skali Uniwersytetu nagrodą „Przyjaciół studenta”, a studenci Uniwersytetu w Białymstoku, z którym profesor był związany dodatkowym zatrudnieniem od 1995 r., przyznali mu „Studenckiego Oskara”. W opublikowanym w marcu 2009 r. na łamach magazynu studenckiego „Dla czego” w ogólnopolskim, zunifikowanym w skali całego kraju, rankingu wszystkich pracowników akademickich (tzw. „Psory Debeściaki”) Profesor Adam Lityński został sklasyfikowany na jedenastym miejscu, a wśród samodzielnych pracowników naukowych na miejscu trzecim. Należy podkreślić, że ranking został sporządzony w oparciu o głosy kilkudziesięciu tysięcy oceniających¹⁸.

Ciekawe, prawnoporównawcze i pełne elementów językoznawczych, są wykłady Profesora Józefa Ciągwy, które, tak jak i obecnie wykłady Profesora Mariana Mikołajczyka, przyciągają niemal komplet studentów I roku, ale

ski. Katowice 1999; Idem: *Prawo Rosji i ZSRR (1917—1991). Szkic na potrzeby dydaktyki*. „Miscellanea Iuridica” 2004, T. 5; Idem: *Druga wojna światowa: Polskie Państwo Podziemne, prawo i sądy polskie. (Szkic dla celów dydaktycznych)*. „Miscellanea Iuridica” 2005, T. 6.

¹⁷ Por. np. J. Baszkiewicz: *Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku*. Warszawa 1954; Idem: *Historia Francji*. Wrocław 1974 i późniejsze wydania, a także liczne biografie: Idem: *Danton*. Warszawa 1978; Idem: *Maksymilian Robespierre*. Wrocław 1989; Idem: *Richelieu*. Warszawa 1984; Idem: *Henryk IV Wielki*. Warszawa 1995. Por. również J. Baszkiewicz, F. Ryszka: *Historia doktryn politycznych i prawnych*. Warszawa 1984. Zob. też A. Lityński: *Wspomnienia...*, s. 367—370.

¹⁸ *Droga naukowa Profesora Adama Lityńskiego*. W: *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolate pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*. Red. M. Mikołajczyk, J. Ciągwa, P. Fiedorczyk, A. Stawarska-Rippel, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak, K. Kuźmicz. Ks. 1. Białystok—Katowice 2010, s. 22—23.

i wyższych lat, którzy nadal nie stronią od fakultatywnych zajęć z przedmiotów historycznoprawnych.

Warto podkreślić, że przez wiele lat seminaria historycznoprawne były wręcz oblegane przez studentów. Szczególną sławą cieszyły się seminaria profesora Adama Lityńskiego, który musiał organizować konkursy wyłaniające limitowaną przecież liczbę seminarzystów. Dodatkowym aspektem jest także i to, że na tym seminarium od początku lat osiemdziesiątych grupowali się tzw. niepokorni studenci, w tym zaangażowani w działalność Niezależnego Zrzeszenia Studentów, oraz inni, nieraz dający wyraz braku zgody na działania władz komunistycznych. Tak zwane opozycyjne seminarium Profesora Adama Lityńskiego jest do dnia dzisiejszego wspomniane jako swoista oaza dla ówczesnych niepoprawnych politycznie studiujących na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Wielu z nich do dziś nie ukrywa swojej wdzięczności za bezinteresowną pomoc oraz rolę, jaką Profesor Lityński odegrał w końcowej fazie ich studiów¹⁹.

Inne osiągnięcia

Od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia katowickie środowisko historycznoprawne zaczęło wspierać mniejsze ośrodki akademickie w kraju, walnie przyczyniając się do ich rozwoju. Prof. Adam Lityński podjął dodatkową pracę w Białymstoku, z czasem wsparł go również prof. Marian Mikołajczyk. Efektem jest jedna habilitacja i kilka doktoratów oraz ukształtowanie się silnego samodzielnego ośrodka historycznoprawnego na Uniwersytecie w Białymstoku. Trzeba też wspomnieć o dziesięcioletnim zatrudnieniu prof. Józefa Ciągwy w Rzeszowie, co także miało swój wymiar naukowy i dydaktyczny²⁰.

Pracownicy Katedry mają swój udział w rozwoju dyscyplin historycznoprawnych w Polsce, uczestniczyli w licznych przewodach doktorskich, postępowaniach habilitacyjnych i postępowaniach o nadanie tytułu profesora. Prof. J. Ciągwa w tym zakresie zasłużył się również dla słowackiego środowiska historycznego.

¹⁹ Ibidem, s. 18, 23.

²⁰ Ibidem, s. 21—22; P. Fiedorczyk: *Piętnastolecie pracy Profesora Adama Lityńskiego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku*. W: *O prawie i jego dziejach księgi dwie...*, s. 25—27; T. Adamczyk, M. Mikołajczyk, W. Organiściak: *Profesor Józef Ciągwa historyk idei, ustroju i prawa*. W: *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie w siedemdziesięciolecie urodzin*. Red. A. Lityński, M. Mikołajczyk, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak. Katowice—Kraków 2009, s. 18.

Pracownicy katedr historycznoprawnych wykazywali się też dużą aktywnością w życiu rodzimej społeczności akademickiej i to zarówno na szczeblu wydziałowym, jak i ogólnouniwersyteckim. Mowa o stanowiskach dziekanów i prodziekanów (prof. Michał Staszków, prof. Adam Lityński, prof. Marian Mikołajczyk). W latach 1992—1993 profesor Adam Lityński był prorektorem Uniwersytetu Śląskiego. Był też jednym z głównych twórców Statutu Uniwersytetu oraz wielu ważnych rozwiązań w zakresie funkcjonowania katowickiej społeczności akademickiej.

Przez wiele lat prof. Adam Lityński był jednym z głównych filarów uniwersyteckiej komisji ds. stopni i tytułów naukowych oraz komisji historycznej Uniwersytetu Śląskiego, pracującej nad rzetelnym i obiektywnym rozliczeniem niedawnej przeszłości. Z kolei prof. Józef Ciągwa przez wiele lat stał na czele uniwersyteckiej Rady Wydawniczej.

Dużym sukcesem okazało się zorganizowanie w roku 2000 zjazdu katedr historycznoprawnych w Ustroniu²¹. Katedra utrzymywała również kontakty międzynarodowe, co owocowało wyjazdami zagranicznymi, wykładami i publikacjami pracowników oraz rewizytami historyków prawa z kilku zagranicznych ośrodków uniwersyteckich.

Wydaje się, że pomimo przedwczesnego i nieuzasadnionego „odejścia” z pracy na Wydziale Prawa i Administracji głównego twórcy katowickiego ośrodka historycznoprawnego prof. Adama Lityńskiego, Katedra Historii Prawa utrzyma nadany przez jej Twórcę kierunek i sprosta wymogom nie tylko współczesnej nauki, ale i dydaktyki. Zdają się tego dowodzić postępy naukowe kolejnych pokoleń pracowników Katedry oraz obiecujące początki najmłodszych adeptów nauk historycznoprawnych.

²¹ Zob. *Przez tysiąclecia: państwo — prawo — jednostka. Materiały ogólnopolskiej konferencji historyków prawa. Ustroń 17—20 września 2000 r.* Red. A. Lityński, M. Mikołajczyk. T. 1—3. Katowice 2001.

JOANNA OŻAROWSKA, GRZEGORZ NANCKA
Katowice

***Ze studiów nad prawem rzymskim
na Wydziale Prawa i Administracji
Uniwersytetu Śląskiego
Wspomnienie o profesorze
Edwardzie Szymoszku***

***O nauce prawa rzymskiego
na Uniwersytecie Śląskim słów kilka***

Historia magistra vitae est trafnie stwierdza Cicero na kartach swego dzieła *De oratore*¹. Historia jest bowiem nieodłącznie związana z życiem, które z biegiem czasu staje się również historią. Historia poszczególnych jednostek składa się z kolei na historię pewnych miejsc. Takim miejscem jest bez wątpienia Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, którego pięćdziesięciolecie istnienia obchodziliśmy w 2016 r. Jedną z pięknych historii związanych z katowickim Wydziałem są dzieje prawa rzymskiego, którego nauczanie w Katowicach rozpoczęło się już w 1966 r., a więc w chwili rozpoczęcia funkcjonowania Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego². Program studiów prawnych, zainauguro-

¹ Cic, *De Oratore*, 2,9,36.

² Na temat Uniwersytetu Śląskiego i jego powstania zob.: „*Mądrość zbudowała sobie dom...*”. *Uniwersytet Śląski 1968—2008. Dzieje, dokumentacja, źródła*. Red. A. Barciak. Katowice 2008; „*Wyrósł z dobrego drzewa...*”. *Uniwersytet Śląski 1968—1998. Fakty, dokumenty, relacje*. Red. A. Barciak. Katowice 1998. Natomiast na temat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego zob.: A. Lityński: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uni-*

wanych w październiku 1966 r., zawierał przedmiot prawo rzymskie, nauczany w wymiarze 60 godzin wykładu oraz 30 godzin ćwiczeń. Trudno jednak, ażeby było inaczej. Prawo rzymskie należy bowiem do jednego z podstawowych przedmiotów wykładanych na początku studiów prawniczych. Wprowadza przyszłego prawnika w siatkę pojęciową oraz pozwala poznać podstawowe instytucje stanowiące fundament europejskiej kultury prawnej. O samej randze wykładu prawa rzymskiego może świadczyć fakt, iż w 1966 r. objął go kierownik Katedry Prawa Rzymskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim — prof. Wacław Osuchowski, wychowanek Uniwersytetu Lwowskiego. Sam Profesor Osuchowski słynął z tego, iż był wymagającym wykładowcą. Dowodzić tego może chociażby fakt, iż wyłożył w Wydziałowej Bibliotece teksty *Corpus Iuris Civilis* i następnie przychodził sprawdzać, czy studenci analizują te fragmenty, które wyznaczył im do studiowania³. Zajęcia z prawa rzymskiego prowadzili wówczas również dr W. Litewski, dr J. Sondel oraz mgr K. Kolba. Prowadzący związani również z Uniwersytetem Jagiellońskim zakończyli jednak współpracę z jego katowickim oddziałem wraz z powołaniem do życia Uniwersytetu Śląskiego. Zajęcia z prawa rzymskiego objął wówczas doc. dr Michał Staszków. Na krótko, w roku akademickim 1969/1970 pojawił się również w Katowicach mgr Edward Szymoszek. M. Staszków wykładał prawo rzymskie do czasów reformy studiów opartej na projekcie prof. Jana Baszkiewicza, która zupełnie zmieniła optykę studiów prawniczych⁴. Reforma ta doprowadziła do likwidacji prawa rzymskiego jako odrębnego przedmiotu i „wtłoczyła” go w ramy wykładu z historii prawa. Doprowadziło to do tego, iż wykład prawa rzymskiego sprowadzał się w rezultacie do kilku godzin w ramach historii prawa. Zmusiło to zajmującego się tą tematyką M. Staszkowa do zmiany obszaru swych zainteresowań naukowych na prawo wynalazcze i prawo patentowe. Jednakże z biegiem czasu, stopniowo przywracano wymiar godzin z prawa rzymskiego. Od początku lat osiemdziesiątych rozbudowano jego wymiar w ramach historii prawa, by wreszcie przywrócić go jako osobny przedmiot w ramach studiów prawniczych. Prowadzili go wówczas różni wykładowcy, aż do roku 1994, kiedy to do Katowic z Wrocławia przybył na stałe, wówczas już dr hab. E. Szymoszek⁵. Obecność E. Szymoszka w Katowicach otwiera całkowicie nowy, trwający dwanaście lat, rozdział w historii prawa rzymskiego na Uniwersytecie Śląskim, zakończony niespodziewaną śmiercią profesora w sierpniu 2006 r.

wersytetu Śląskiego. W: „Z Dziejów Prawa”, cz. 2. Red. A. Lityński. Katowice 1999, s. 180.

³ Jak wynika z relacji Pani mgr Danuty Gburskiej, wieloletniego kierownika Biblioteki WPiA UŚ.

⁴ Akta osobowe Michała Staszkowa, cz. I, sygn. DSOS/120, k. 80. Akta osobowe Michała Staszkowa, cz. II, sygn. DSOS/120, k. 289, 290.

⁵ Podkreślić należy, iż E. Szymoszek prowadził również zajęcia z prawa rzymskiego w roku akademickim 1989/1990. Zob. Akta osobowe Edwarda Szymoszka, k. 21.

Rok 1994

Rok 1994 był czasem przełomowym dla prawa rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji na Uniwersytecie Śląskim z kilku przyczyn. Jedną z nich jest zatrudnienie E. Szymoszka na stanowisku profesora na Wydziale Prawa i Administracji. Cała historia sięga roku 1993, kiedy to JM Rektor Uniwersytetu Śląskiego ogłosił konkurs na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Katedrze Historii Prawa w zakresie prawa, specjalność: prawo rzymskie⁶. Jak wynika z protokołu z posiedzenia komisji powołanej do przeprowadzenia prac związanych z konkursem na stanowisko profesora w Katedrze Historii Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, na konkurs wpłynęło jedno zgłoszenie — dr. hab. E. Szymoszek z Uniwersytetu Wrocławskiego⁷. Za mianowaniem kandydata na stanowisko profesora nadzwyczajnego opowiedziała się zarówno Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego na posiedzeniu w dniu 23 listopada 1993 r. oraz Senat Uniwersytetu Śląskiego w dniu 30 listopada 1993 r.⁸. Jednakże, począwszy od 1 stycznia 1994 r., E. Szymoszek zgodnie z własnym wnioskiem został zatrudniony na stanowisku pracownika kontraktowego, natomiast na stanowisku pracownika mianowanego od 1 października 1994 r.⁹. Jednocześnie w 1994 r. podjęte zostały działania zmierzające do reaktywowania Katedry Prawa Rzymskiego, która miała zostać wyodrębniona z Katedry Historii Prawa. Zabiegał o to wyraźnie ówczesny kierownik Katedry Historii Prawa prof. A. Lityński w piśmie skierowanym do urzędującej wówczas dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego prof. Genowefy Grabowskiej¹⁰. Stosowne kroki podjęte zostały przez prof. G. Grabowską, która w piśmie z dnia 13 września 1994 r. zaadresowanym do Działu Organizacyjno-Prawnego Uniwersytetu Śląskiego informuje, iż na najbliższym posiedzeniu Rady Wydziału stanie wniosek o reaktywację Katedry Prawa Rzymskiego wyłanianej z Katedry Historii Prawa¹¹. Jeszcze przed posiedzeniem Rady Wydziału prof. A. Lityński wystosował do prof. G. Grabowskiej pismo, w którym prosi o przeniesienie zajmującej się prawem rzymskim asystentki w Katedrze Historii Prawa mgr Małgorzaty Karlińskiej do powstającej Katedry Prawa Rzymskiego¹². Decyzja o reaktywacji

⁶ Akta osobowe Edwarda Szymoszka, k. 82.

⁷ Ibidem, k. 84.

⁸ Ibidem, k. 83 i 90, Wyciąg z protokołu posiedzenia Wydziału Prawa i Administracji z dnia 23.11.1993 r. oraz Wyciąg z protokołu nr 3 posiedzenia Senatu Uniwersytetu Śląskiego odbytego w dniu 30.11.1993 r.

⁹ Ibidem, k. 95, Pismo z dnia 7.12.1993 r. k. 96, Umowa o pracę zawarta w dniu 20.12.1993 r.

¹⁰ Ibidem, k. 105, Pismo z dnia 6.06.1994 r.

¹¹ Ibidem, k. 106, Pismo z dnia 13.09.1994 r.

¹² Ibidem, k. 107, Pismo z dnia 23.09.1994 r.

katedry zapadła na posiedzeniu Rady Wydziału w dniu 27 września 1994 r., a kierownictwo w samej Katedrze, od chwili jej reaktywacji, tj. od 1 października 1994 r., objął E. Szymoszek¹³.

Edward Szymoszek jako romanista

Na temat życiorysu oraz dorobku prof. E. Szymoszka powiedziane zostało już sporo. Można wymienić tutaj między innymi opracowania K. Orzechowskiego, R. Wojciechowskiego, M. Mikołajczyka oraz G. Nancki¹⁴. W żadnym jednak z nich nie odniesiono się szerzej do oceny dorobku E. Szymoszka przez innych romanistów i historyków prawa. Wydaje się zatem, że przedstawienie ich opinii w tej materii jest zasadne, tym bardziej że 50. rocznica istnienia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego zbiega się z 10. rocznicą śmierci Profesora.

W pierwszej kolejności nawiązać trzeba do życiorysu oraz autoreferatu tegoż romanisty przygotowanego na potrzeby podjęcia zatrudnienia na Uniwersytecie Śląskim. Jak podaje E. Szymoszek, urodził się on 22 listopada 1942 r. w Katowicach. Jego ojciec Józef pracował przez kilkadziesiąt lat jako wytopiacz w Zakładach Metali Nieżelaznych „Szopienice”. Przyszły profesor prawa rzymskiego ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego w 1965 r. i od tego czasu pracował w tamtejszej Katedrze, a później w Zakładzie Prawa Rzymskiego. W chwili złożenia zgłoszenia do katowickiego konkursu pełnił on funkcję kierownika zakładu na wrocławskiej uczelni¹⁵. Od momentu podjęcia pracy w Katedrze Prawa Rzymskiego na Uniwersytecie Wrocławskim skierował swoje zainteresowania ku dziejom prawa rzymskiego w średniowieczu. Podstawę takiej decyzji młodego uczonego stanowił fakt, iż we wrocławskiej Bibliotece uniwersyteckiej znajdowały się

¹³ Ibidem, k. 108, Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego z dnia 27.09.1994 r.; Pismo z dnia 28.09.1994 r.

¹⁴ Zob. K. Orzechowski: *Pamięci Edwarda Szymoszka (1942–2006)*. W: „Studia Historycznoprawne”, Prawo 305. Red. A. Konieczny. Wrocław 2008, s. 8; R. Wojciechowski: *Edward Szymoszek (1942–2006)*. W: *Pamięci zmarłych Profesorów i Docentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego 1945–2010*. Red. L. Lechman, M. Maciejewski. Wrocław 2010, s. 300; M. Mikołajczyk: *Edward Szymoszek (1942–2006)*. „Z Dziejów Prawa” 2008, T. 1 (9), s. 225–226; G. Nancka: *Edwarda Szymoszka rozważania na lamach „Z Dziejów Prawa”*. „Z Dziejów Prawa” 2016, T. 9 (17), s. 131–146.

¹⁵ Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszka..., k. 1, Zgłoszenie kandydatury do konkursu na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Katedrze Historii Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, k. 2, Życiorys stanowiący załącznik do zgłoszenia.

bogate zbiory rękopisów oraz starodruków prawniczych¹⁶. Jako wyraz swych zainteresowań wskazuje artykuł „*Jurisdictio*” w *poglądach Azona*, gdzie, jak sam podkreśla, „[...] na podstawie wypowiedzi najwybitniejszego przedstawiciela studium bolońskiego starałem się w nim ukazać pojęcie i mechanizmy sprawowania funkcji jurysdykcyjnych [...]”¹⁷. Jego kolejny artykuł „*Jurisdictio*” w *prawie rzymskim* był rezultatem poczynionej przez niego konstatacji, iż nie jest możliwe zbadanie znaczenia dorobku oraz znaczenia bolońskich legistów bez sięgnięcia do źródeł starożytnych, w szczególności zaś justyniańskich¹⁸. W swych kolejnych pracach powrócił natomiast do badań nad prawem rzymskim w średniowieczu. Tematykę tę podejmuje w artykule *Pojęcie kompetencji sędziego w procesie rzymsko-kanonicznym*, gdzie czyni spostrzeżenie, iż w opinii legistów bolońskich jurysdykcja nie stanowiła osobistego atrybutu władcy czy też urzędnika, lecz była to władza publiczna, o granicach ustalonych przez prawo¹⁹. W swej pracy pt. *Nowożytny wątki w poglądach prawnoustrojowych glosatorów* zwraca natomiast uwagę, iż wbrew panującej opinii, bolońscy glosatorowie „[...] nie tylko interesowali się żywo problemami otaczającego ich świata, ale że interpretując odpowiednie teksty justyniańskie, formułowali przy okazji poglądy zgoła nowatorskie [...]”²⁰. Jak sam zauważa, zwieńczeniem jego „poszukiwań i badań w tej dziedzinie” była rozprawa doktorska „*Jurisdictio*” w *poglądach glosatorów*²¹. Zaprezentował w niej pełen przegląd koncepcji reprezentantów szkoły bolońskiej, dotyczących się kwestii władzy jurysdykcyjnej, wraz z „[...] wszystkimi jej prawnoustrojowymi odniesieniami [...]”²².

Po doktoracie swe zainteresowania skierował ku problematyce procesu rzymsko-kanonicznego. Jego badania zaowocowały tym razem dwoma artykułami dotyczącymi pozycji sędziego wobec stron w procesie justyniańskim oraz gwarancji bezstronności sędziego w procesie rzymskim²³. Jak sam podkreśla,

¹⁶ Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszka..., k. 24, Autoreferat o kierunkach działalności badawczej i jej najistotniejszych rezultatach.

¹⁷ Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszka..., k. 24. Por. też: E. Szymoszek: „*Jurisdictio*” w *poglądach Azona*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 107, Prawo 29. Wrocław 1969.

¹⁸ Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszka..., k. 24; Por. też: E. Szymoszek: „*Jurisdictio*” w *prawie rzymskim*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 138, Prawo 34. Wrocław 1971.

¹⁹ Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszka..., k. 23. Por. też: E. Szymoszek: *Pojęcie kompetencji sędziego w procesie rzymsko-kanonicznym*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 234, Przegląd Prawa i Administracji 5. Wrocław 1974, s. 221—235.

²⁰ Ibidem, s. 23. Por. też: E. Szymoszek: *Nowożytny wątki w poglądach prawnoustrojowych glosatorów*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 245, Prawo 45. Wrocław 1975, s. 191—214.

²¹ Ibidem. Por. też: E. Szymoszek: „*Jurisdictio*” w *poglądach glosatorów*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 297, Prawo 52. Wrocław 1976.

²² Ibidem.

²³ Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszka..., k. 22. Por. też: E. Szymoszek: *Pozycja sędziego wobec stron w procesie justyniańskim*. „Acta Universitatis Wratislaviensis”,

to romanistyczne bazowe przygotowanie pozwoliło przejść mu do głównego nurtu jego zainteresowań, wydał szereg opracowań dotyczących dziejów literatury procesowej w XII i XIII w., rozwoju poglądów na *officium iudicis*, stosunku sędziego do stron czy też wreszcie swobody w gromadzeniu materiału dowodowego i jego oceny²⁴. Podsumowaniem prowadzonych badań była rozprawa habilitacyjna „*Iudex* w literaturze procesowej XII—XIII wieku”, tycząca się faktycznej roli sędziego i wskazująca, iż jego pozycja była w procesie dominująca²⁵. W swych pracach E. Szymoszek podejmował również problematykę recepcji prawa rzymskiego w statutach miast śląskich²⁶.

Edward Szymoszek w poglądach innych naukowców

Odrębną część materiałów aktowych dotyczących prof. E. Szymoszka zgromadzonych w Archiwum Uniwersytetu Śląskiego stanowią sporządzone przez polskich romanistów oceny jego dorobku oraz pracy habilitacyjnej²⁷. Materiały te dostarczają wiele cennych informacji na temat odbioru działalności naukowej E. Szymoszka oraz oceny jego twórczości.

Profesor Kazimierz Orzechowski wskazuje w swych wywodach na liczne zalety E. Szymoszka, którego, jego zdaniem, uznać należy za doskonałego badacza oraz nauczyciela akademickiego posiadającego wszechstronne doświad-

Nr 516, Prawo 91. Wrocław 1980, s. 3—15; Idem: *Gwarancje bezstronności sędziego w procesie rzymskim*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 583, Prawo 103. Wrocław 1982, s. 3—17.

²⁴ Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszka..., k. 22.

²⁵ Ibidem, k. 21, Por. też: E. Szymoszek: *Iudex* w literaturze procesowej XII i XIII wieku. „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 1388, Prawo 214. Wrocław 1992.

²⁶ Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszka..., k. 21.

²⁷ Należy zwrócić uwagę, iż w aktach znajduje się *Opinia w sprawie powołania dr. hab. Edwarda Szymoszka na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach* autorstwa prof. Adama Lityńskiego, *Opinia o dorobku naukowym i osiągnięciach dydaktycznych doktora habilitowanego Edwarda Szymoszka w związku z ubieganiem się dra hab. Edwarda Szymoszka o stanowisko profesora nadzwyczajnego prawa rzymskiego w Uniwersytecie Śląskim* sporządzona przez prof. Kazimierza Orzechowskiego, *Ocena rozprawy habilitacyjnej i całego dorobku naukowego dra Edwarda Szymoszka, pracownika naukowo-dydaktycznego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego* sporządzona przez prof. Władysława Bojarskiego, *Ocena rozprawy habilitacyjnej oraz całego dorobku naukowego dra Edwarda Szymoszka z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego* sporządzona przez prof. Marka Kuryłowicza, *Opinia o rozprawie habilitacyjnej przedstawionej przez dra Edwarda Szymoszka oraz o jego dotychczasowym dorobku naukowym* autorstwa prof. Kazimierza Orzechowskiego.

czenie²⁸. Tematyka, jaką zajmuje się E. Szymoszek, jest bowiem w jego ocenie zagadnieniem nie tylko trudnym, ale również praktycznie w ogóle nieuprawianym w polskim i światowym nurcie badawczym²⁹. Toteż bez wątplenia uznać można E. Szymoszkę za jedyne go poważnego specjalistę z tego zakresu na terenie kraju. Wskazywać na to może między innymi fakt, iż jego poglądy ukazywane na kartach poważnych czasopism są niezwykle często cytowane przez twórców krajowych i zagranicznych studiów monograficznych czy podręczników³⁰. K. Orzechowski nie pomija również zasług E. Szymoszki, wyraźnie akcentując jego dokonania w dziedzinie nauczania prawa rzymskiego. Wspomina o licznych zajęciach z prawa rzymskiego, z historii państwa i prawa, konwersatoriach, seminariach oraz wykładach, które prowadził nieprzerwanie od 1975 r., a więc od chwili odejścia z wrocławskiego wydziału jego mistrza — prof. Jerzego Falenciaka. Wskazuje zarazem, iż prowadzone przez niego zajęcia ocenia wysoko nie tylko przez wzgląd na ich formę, lecz również — a raczej przede wszystkim — ich treściową zawartość³¹.

Pochwał E. Szymoszkowi nie szczędzi również kierownik Katedry Historii Prawa Uniwersytetu Śląskiego prof. Adam Lityński. Akcentuje chociażby, iż wybór tematyki badawczej koncentrującej się wokół dziejów prawa rzymskiego w Średniowieczu świadczyć może o dużej intuicji naukowca³². A. Lityński dostrzegał nie tylko, iż wyniki jego badań są niezwykle interesujące, ale również, że w wielu wypadkach wypełniają luki w literaturze historycznoprawnej. Ocenia sam dorobek tegoż romanisty jako wielowątkowy, ale zarazem znaczący naukowo i wartościowy. Stwierdza przy tym, iż, uzupełniając wynikami swych badań istniejącą w nauce lukę, E. Szymoszek jednoznacznie dowodzi swą „[...] niekwestionowaną pozycję znawcy epoki i przedmiotu [...]”³³. W odniesieniu natomiast do pracy dydaktycznej E. Szymoszki zwraca uwagę, iż w ramach prowadzonego przez siebie seminarium zainicjował cykl prac magisterskich pod wspólnym tytułem „Z dziejów prawa rzymskiego w Polsce”, w których prezentowane były sylwetki i dorobek najwybitniejszych polskich romanistów³⁴.

²⁸ Zob. Akta osobowe prof. dr. hab. Edwarda Szymoszki..., k. 68 (*Opinia o dorobku naukowym i osiągnięciach dydaktycznych doktora habilitowanego Edwarda Szymoszki w związku z ubieganiem się dra hab. Edwarda Szymoszki o stanowisko profesora nadzwyczajnego prawa rzymskiego w Uniwersytecie Śląskim*).

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem, k. 67.

³¹ Ibidem, k. 66. Wskazuje K. Orzechowski, iż zajęcia prowadzone przez E. Szymoszkę pozbawione są sztucznej „hieratyczności”.

³² Ibidem, k. 75 (*Opinia w sprawie powołania dr. hab. Edwarda Szymoszki na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach*).

³³ Ibidem, k. 77.

³⁴ Ibidem, k. 77.

Pozostałe trzy dokumenty znajdujące się w aktach E. Szymoszka są ocenami jego pracy habilitacyjnej oraz dorobku przed nadaniem mu stopnia doktora habilitowanego. Ich autorami są profesorowie Władysław Bojarski, Marek Kuryłowicz oraz Kazimierz Orzechowski. Wynika z nich, iż rozprawa habilitacyjna jest zwieńczeniem dotychczasowej pracy badawczej autora, czego wyrazem jest jego dorobek badawczy³⁵. Zwracają oni uwagę, iż praca ma w istocie charakter źródłowy, dodatkowo z niezwykle bogatą bazą źródłową zawierającą ponad 90 pozycji w języku łacińskim³⁶. Prócz bowiem *Corpus Iuris Civilis* oraz *Corpus Iuris Canonici* E. Szymoszek analizuje źródła pochodzące od prawników, często zresztą anonimowych³⁷. Zdaniem recenzentów widać wyraźnie, iż autor wykorzystuje je wszechstronnie, jak również posługuje się nimi z dużą swobodą³⁸. Ponadto w samym spisie źródeł znaleźć można liczne publikacje w językach obcych³⁹. Ich dobór nie budzi również wątpliwości recenzentów. Na podstawie lektury rozprawy stwierdzić bowiem można, iż autor posiada bardzo dobre rozeznanie w literaturze, jak również w sposób swobodny porusza się po obcojęzycznych publikacjach⁴⁰. W swej pracy E. Szymoszek dość interesująco podszedł do problematyki wskazania metody badawczej, nieznaczając wyraźnie, z której z nich będzie korzystał. Toteż W. Bojarski stwierdza, iż „[...] widocznie dr Szymoszek wyznaje pogląd, że o metodzie badań naukowych nie trzeba pisać, lecz metodę należy po prostu stosować [...]”⁴¹. Jest ona stosowana z godną uwagi konsekwencją⁴². Autor wskazuje bowiem w pierwszej kolejności podejmowany problem, następnie dokonuje jego prezentacji w prawie rzymskim oraz kanonicznym, a w dalszej kolejności ukazuje poglądy legistów oraz kanonistów w przedmiotowej materii. Zwieńczeniem każdego z rozdziałów są konkluzje, zawierające najistotniejsze ustalenia autora⁴³. Recenzenci są również zgodni co do wysokiej oceny warstwy merytorycznej oraz naukowej rozprawy habilitacyjnej E. Szymoszka⁴⁴. W. Bojarski stwierdza,

³⁵ Ibidem, k. 64 (*Ocena rozprawy habilitacyjnej i całego dorobku naukowego dra Edwarda Szymoszka, pracownika naukowo-dydaktycznego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego autorstwa prof. dr hab. Władysława Bojarskiego*).

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, k. 46 (*Opinia o rozprawie habilitacyjnej przedstawionej przez dra Edwarda Szymoszka oraz jego dotychczasowym dorobku naukowym*).

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem, k. 37 (*Ocena rozprawy habilitacyjnej oraz całego dorobku naukowego dra Edwarda Szymoszka z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego*).

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, k. 43 (*Opinia o rozprawie habilitacyjnej przedstawionej przez dra Edwarda Szymoszka oraz jego dotychczasowym dorobku naukowym autorstwa prof. dr hab. K. Orzechowskiego*).

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, k. 58.

iż habilitant bada problemy „[...] w sposób naukowy, wnikliwy, wszechstronny, samodzielny, odważny [...]”⁴⁵.

Edward Szymoszek jako egzaminator

Edward Szymoszek uważany był za surowego egzaminatora. Tak było w istocie. Profesor wymagał bowiem nie tylko mechanicznego przyswojenia zagadnień będących przedmiotem egzaminu, ale również zrozumienia prezentowanych kwestii. Pisemny egzamin z prawa rzymskiego u prof. E. Szymoszka uznany może zostać za specyficzny nie tylko z racji trudności, ale również z powodu trybu prowadzenia. Egzamin ten składał się z pięciu pytań. Na udzielenie odpowiedzi na każde z nich przeznaczono było dziesięć minut. Największą trudnością owego egzaminu było jednak to, że profesor nie zadawał od razu wszystkich pytań, lecz preferował system pytanie — odpowiedź. Po upływie czasu przeznaczonego na konkretne pytanie należało podkreślić odpowiedzi i przejść do następnego pytania. Nie spotykało się to z entuzjazmem studentów. Przez to, że Profesor był surowym wykładowcą, oceny z egzaminu nie były zazwyczaj wysokie. E. Szymoszek był jednak wymagający nie tylko wobec studentów, ale również wobec samego siebie. Zawsze punktualny, dojeżdżał z Wrocławia na prowadzone przez siebie zajęcia i dyżury. Był również niezwykle obowiązkowy. Nawet wtedy, gdy złamał nogę, nie skorzystał z możliwości pójścia na zwolnienie lekarskie. Prowadził wówczas wykłady oraz egzaminy.

Mimo jednak swoich dość sporych wymagań wobec studentów, dość chętnie wybierali oni prowadzone przez E. Szymoszka seminarium magisterskie. Powstałe w jego ramach prace magisterskie dotyczące rzymskich korzeni prawa współczesnego, z reguły uzyskiwały bardzo dobre recenzje.

Prawo rzymskie wciąż żyje!

Profesor E. Szymoszek, jak wynika z wyżej wskazanych opinii, był cenionym romanistą — zarówno jako naukowiec, jak i dydaktyk. W trakcie swej pracy na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach prowadził nie tylko wykłady i seminaria z prawa rzymskiego, lecz również wykład monograficzny *Prawo*

⁴⁵ Ibidem.

rzymskie a świat współczesny. Podczas tych zajęć przeprowadził wśród studentów ankietę dotyczącą znaczenia prawa rzymskiego w programach studiów prawniczych u progu trzeciego tysiąclecia⁴⁶. Rezultatem tego „eksperymentu” był artykuł pt. *Prawo rzymskie wciąż żyje!* opublikowany w 2000 r. Profesor bowiem w swej pracy naukowej starał się wykazać, iż prawo rzymskie jest wciąż obecne w otaczającym nas świecie. Nie tylko poprzez wykład monograficzny, ale również cykl prac magisterskich pod ogólnym tytułem: *Rzymskie korzenie współczesnego prawa* powstałych pod jego kierunkiem, starał się podkreślać, a zarazem propagować uniwersalne i ponadczasowe wartości, jakie wypływają z prawa rzymskiego. Profesor dostrzegał ogromną wartość prawa rzymskiego jako podstawy, wstępu do całych studiów prawniczych. W jego ocenie należyte zrozumienie antycznych instytucji pozwalało studentowi na dużo lepsze zrozumienie przepisów współczesnych, które przecież oparte są w wielu wypadkach na wzorcach antycznych⁴⁷. Słusznie też E. Szymoszek stwierdzał, iż samo ograniczenie nauki prawa do prawa pozytywnego doprowadziłoby w rezultacie do tego, iż prawnik w razie zmiany przepisów byłby nieprzygotowany do zrozumienia nowego stanu prawnego⁴⁸. Toteż określić można profesora bez wątpienia nie tylko mianem znakomitego naukowca i dydaktyka, ale również popularyzatorem prawa rzymskiego i płynących z niego wartości.

⁴⁶ E. Szymoszek: *Prawo rzymskie wciąż żyje! W: Profesorowi Janowi Kodrębskiemu in memoriam*. Red. A. Pikulska-Robaszkiewicz. Łódź 2000, s. 411.

⁴⁷ Ibidem, s. 411.

⁴⁸ Ibidem, s. 411.

JACEK BARCIK
Katowice

Z dziejów nauki prawa międzynarodowego na Uniwersytecie Śląskim

Historia nauczania prawa międzynarodowego w Katowicach wiąże się niemal od samego początku jego istnienia z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego (WPiA UŚ). Z osobistych wspomnień wieloletniej kierowniczki późniejszej Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego prof. dr hab. Genowefy Grabowskiej wynika, że już w 1971 r., w którym to rozpoczynała ona swą naukową i dydaktyczną przygodę z Uniwersytetem Śląskim, na młodym Wydziale istniała wyodrębniona jednostka o charakterze zakładu prawa międzynarodowego. Nauczanie akademickie przyszłych prawników nie mogło bowiem obejść się bez solidnego kursu prawa międzynarodowego, którego nazwę zaledwie niedawno, bo na dużej części polskich uniwersytetów dopiero w 1950 r., przemianowano z tradycyjnego prawa narodów (*ius gentium*) na prawo międzynarodowe¹. Zakład ten miał wchodzić w skład czteroinstitutowej struktury organizacyjnej, z jakiej pierwotnie składał się wydział prawa². Mieścił się na pierwszym piętrze, tuż nad schodami wejściowymi w dawnej legendarnej siedzibie Wydziału, przy ulicy Bankowej 8, przez studentów określanej potem kolokwialnie mianem „ósemki”.

Ponieważ pomyślność każdego przedsięwzięcia tworzą kreujący je ludzie, stąd opis początków nauki prawa międzynarodowego na Górnym Śląsku należy rozpocząć od tego elementu. Dla naświetlenia ogólnego tła warto zauważyć, że

¹ Zob. Rozporządzenie Ministra Szkół Wyższych i Nauki z dnia 21 sierpnia 1950 r. w sprawie zmian organizacyjnych w niektórych szkołach akademickich. Dz.U. 1950, nr 41, poz. 367 i 368.

² Zob. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie struktury organizacyjnej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z dnia 26 czerwca 1969 r. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego” 1969, nr A-7, poz. 69.

w początkach istnienia Wydziału podjęto znaczny i świadczący o dalekosiężnej wizji rozwoju wysiłek organizacyjny związany ze ściąganiem do Katowic kadry naukowo-dydaktycznej, gdyż na 17 funkcjonujących wówczas na Wydziale zakładów było w sumie 11 profesorów i docentów oraz 22 adiunktów i asystentów³. Zakład prawa międzynarodowego, później przekształcony w prężnie działającą katedrę, podobnie zresztą jak i cały Wydział, startowały zatem od zera. Pionierem w tym zakresie mógł okazać się znakomity specjalista prawa międzynarodowego doc. Jan Kolasa, którego próbowano nakłonić do zamiany macierzystego Uniwersytetu Wrocławskiego na Uniwersytet Śląski. Do przejścia nigdy jednak nie doszło, co badacze dziejów Wydziału przypisują personalnym zabiegom czynionym przez część kadry dydaktycznej pochodzącej z Krakowa. Zmierzała ona do eliminowania osób niezwiązanych z Uniwersytetem Jagiellońskim, co celnie oddawało powiedzenie prof. Witolda Zakrzewskiego z UJ, który miał stwierdzić: „my musimy Katowice opanować!”⁴. Palma pierwszeństwa w nauczaniu prawa międzynarodowego na śląskiej wszechnicy przypadła zatem pochodzącemu zawodowo z Krakowa dr. Andrzejowi Górbielowi. Można się jedynie domyślać powodów, dla których zdecydował się on zamienić nadwiślański królewski gród na nadrawskie mokradła (i to dosłownie, gdyż pierwotna siedziba WPiA UŚ przylegała do koryta rzeki Rawy). W okresie istnienia Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach wielu pracowników UJ było po prostu delegowanych do pracy na Śląsku, co nie zawsze musiało się wiązać z pełną dobrowolnością. W przypadku dr. A. Górbiela mogły grać rolę motywy osobiste. W trakcie wydarzeń marcowych z 1968 r. w Krakowie został on pobity przez milicję, gdy usiłował chronić przed nią strajkujących studentów. Potwierdzeniem tego faktu jest zachowana do dziś, wydana przez studentów pełna oburzenia ulotka⁵. Doktor Górbiel nie zagrzeł jednak długo miejsca w Katowicach, gdyż już kilka lat później przeniósł się do ośrodka łódzkiego, a następnie szczecińskiego. Wykaz osobowy pracowników UŚ z 1975 r. nie ujmuje jego nazwiska. Niemniej kilkuletni pobyt na Górnym Śląsku okazał się szczęśliwy zarówno dla późniejszego profesora Uniwersytetu Szczecińskiego, jak i młodego Wydziału. Z chwilą przejścia do Katowic doc. dr A. Górbiel był już uznanym znawcą międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, o czym świadczyła jego publikacja zatytułowana *Konieczność wojskowa w prawie międzynarodowym = De necessitate militari in iure gentium* (Kraków 1970). Tym samym zapoczątkował specjalizację wydziału prawa UŚ w tej szczególnej gałęzi prawa międzynarodowego. W późniejszym okresie tradycję tę chlubnie kontynuowali profesorowie: Ro-

³ A. Lityński: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. W: „Z Dziejów Prawa”, cz. 2. Red. A. Lityński. Katowice 1999, s. 179–193; dostępne elektronicznie zob.: <http://gazeta.us.edu.pl/node/242701> [dostęp: 22.03.2015].

⁴ Ibidem.

⁵ Zob.: <http://fbc.pionier.net.pl/zbiorki/Content/168/waw128.pdf> [dostęp: 22.03.2015].

man Jasica i Joanna Nowakowska-Małusecka. Docent Górbieł nie zaniedbywał także wymiaru dydaktycznego w działalności akademickiej. Jego autorstwa ukazały się pierwsze w Katowicach podręczniki i materiały źródłowe do prawa międzynarodowego. Kolejno zostały wydane: dwutomowa pozycja *Prawo międzynarodowe: źródła i materiały* (Katowice 1970; książka doczekała się kolejnego wydania w 1973 r.) i liczące 404 strony *Instytucje prawa międzynarodowego* (Katowice 1972). Wypada żałować, że doc. Górbieł tak szybko rozstał się z Uniwersytetem Śląskim. Pomijając inne motywy, dla ambitnego młodego naukowca katowicki wydział prawa, niemający natenczas uprawnień habilitacyjnych, nie kreował możliwości awansu naukowego. Mógł to być jeden z motywów przejścia doc. Górbieła do Łodzi, o czym świadczy fakt, że kilka lat później (w 1977 r.) sumptem Uniwersytetu Łódzkiego ukazała się jego rozprawa habilitacyjna pt. *Status prawny kosmosu = Legal status of outer space*. Szczęśliwie jednak z chwilą jego odejścia na Wydziale funkcjonowali już godni następcy. W 1971 r. z Uniwersytetu Jagiellońskiego przeszła mgr Genowefa Grabowska, zaś w marcu 1973 r. z Warszawy pozyskano dr. Romana Jasicę. W tym dwuosobowym składzie, z doc. dr. Romanem Jasicą jako kierownikiem, funkcjonował, według spisu pracowników UŚ z 1975 r., Zakład Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych umiejscowiony w ramach Instytutu Nauk Prawno-Ustrojowych Wydziału Prawa i Administracji. Roman Jasica, doc., a od 1991 r. prof. nadzw., przez równo dwadzieścia lat, do 1993 r., pozostawał kierownikiem zakładu, a następnie katedry prawa międzynarodowego. Po złożeniu funkcji jeszcze przez dwa lata, do 1995 r., aż do przejścia na emeryturę pracował na katowickim Wydziale. *Nota bene* warto zauważyć, że jego sukcesorka — prof. Genowefa Grabowska, kierowała Katedrą dwadzieścia jeden lat (1993—2014). Tak długie okresy „pontyfikatów” odcisnęły się mocno na dziejach zakładu/katedry. W ich trakcie miało okazję wyrosnąć nowe pokolenie uczniów dwóch wymienionych autorytetów naukowych. Wypada zatem poświęcić kilka słów obojgu Profesorom.

Pochodzący ze Sławkowa prof. Roman Jasica tuż przed przejściem do Katowic w 1973 r. był kierownikiem Zakładu Podstaw Nauk Politycznych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Ukończył w 1950 r. studia magisterskie na Wydziale Dyplomatyczno-Konsularnym Akademii Nauk Politycznych w Warszawie, zaś w 1956 r. po ukończeniu Szkoły Głównej Służby Zagranicznej został kandydatem nauk prawnych. Ten egzotycznie dziś brzmiący stopień został skopiowany z sowieckiego modelu szkolnictwa wyższego i obowiązywał w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej w latach 1951—1958. Odpowiadał on obecnemu stopniowi naukowemu doktora. W 1978 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Problem wietnamski: aspekty prawne i polityczne* (Katowice 1977). Zainteresowania naukowe Profesora koncentrowały się przede wszystkim na międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych i pokojowym

załatwianiu sporów międzynarodowych, łącząc się przy tym z działalnością praktyczną, gdyż pozostawał on doradcą delegacji Polski do Międzynarodowej Komisji Nadzoru i Kontroli w Wietnamie (1957—1958 i 1961—1963) oraz członkiem oficjalnej delegacji Rady Ministrów na Konferencję Czerwonego Krzyża w New Delhi (1957)⁶. Był także wieloletnim działaczem i prezesem (w latach 1992—1994) Polskiego Czerwonego Krzyża, za co w marcu 1999 r., na kilka miesięcy przed śmiercią, Prezydent RP odznaczył go Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Położył także ogromne zasługi w upowszechnianiu standardów humanitarnych prawa wojennego, będąc współorganizatorem Warszawskiej Letniej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, której pierwsza edycja odbyła się w marcu 1977 r. Obecnie szkoła ta stanowi kanon wykształcenia dla polskiego prawnika zajmującego się prawem konfliktów zbrojnych. Spośród innych licznych pozawydziałowych funkcji profesora Jasicy należy wspomnieć działalność w Polskim Towarzystwie Przyjaciół ONZ, którego był Sekretarzem Generalnym, w International Law Association w Londynie, w International Peace Academy w Nowym Jorku, w Międzynarodowej Komisji Humanitarnej ds. Ustalania Faktów w Genewie (International Humanitarian Fact-Finding Commission). W Jego dorobku naukowym wyróżniają się publikacje: *Informator o organizacjach międzynarodowych, do których Polska należy* (współautorstwo z T. Kamińskim. Warszawa 1960); *Polska w Organizacji Narodów Zjednoczonych i w jej organizacjach wyspecjalizowanych: informator* (Warszawa 1960); *Pojęcie kombatanta w protokołach dodatkowych z 1977 roku* (Warszawa 1980); *Prawnomiędzynarodowa ochrona środowiska w konfliktach zbrojnych* (Kraków 1995); *Podręcznik prawa wojennego dla sił zbrojnych* Frédéric de Mulinen [przekł. z języka angielskiego Roman Jasica] (Warszawa 1994); *Układ paryski o zakończeniu wojny i przywróceniu pokoju w Wietnamie* („Państwo i Prawo” 1973, nr 7). Opracowywał także materiały źródłowe do nauki prawa międzynarodowego, wydając *Wybór ważniejszych rezolucji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych* (Katowice 1976) oraz *Zbiór konwencji wielostronnych dotyczących rybołówstwa [pisownia oryginalna — J.B.] morskiego i ochrony morskich zasobów biologicznych* (T. 1—3, przy udziale red. Marii Żywirskiej. Warszawa 1962). Pod koniec swojej działalności naukowej Profesor zainteresował się problematyką bilateralnych relacji polsko-niemieckich, w efekcie czego powstały publikacje: *Spór między Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną o wody Zatoki Pomorskiej* (Warszawa 1990); *Granica polsko-niemiecka w świetle ustawodawstwa Republiki Federalnej Niemiec* (Warszawa 1990); *Obywatelstwo niemieckie w stosunkach polsko-niemieckich a problem mniejszości narodowej w Polsce* (Warszawa 1991).

⁶ „Non omnis moriar”. Zmarli pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968—2008. Red. A. Barciak. Katowice 2008, s. 136—137.

Bogaty dorobek naukowy uzupełniała działalność organizacyjna profesora Jasicy, związana tak z rozwojem zakładu prawa międzynarodowego, jak i samego wydziału prawa. Wiązał się on w pierwszym przypadku zarówno z przekształceniami organizacyjnymi, jak i kształceniem młodej kadry naukowej. W 1980 r. doszło do zmiany struktury organizacyjnej WPiA UŚ. Dotychczasowe 4 instytuty zostały zlikwidowane, zaś na ich miejsce powołano 19 katedr. Najprawdopodobniej wówczas doszło do podniesienia zakładu prawa międzynarodowego do rangi katedry. Spis pracowników UŚ z końca lat siedemdziesiątych odnotowuje także w ramach wówczas jeszcze Zakładu Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych oprócz kierownika, doc. dr. hab. Romana Jasicy, i adiunkta w osobie dr Genowefy Grabowskiej, dwóch młodych pracowników, którymi byli mgr Wojciech Kowalski, zatrudniony jako starszy asystent, i mgr Jerzy Menkes jako asystent. Obydwaj byli związani z Katedrą do początku lat dziewięćdziesiątych. Późniejszy prof. Wojciech Kowalski, choć studia magisterskie ukończył na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1975 r., do zakładu prawa międzynarodowego trafił dopiero w 1979 r., po obronieniu rok wcześniej pracy doktorskiej z zakresu prawa cywilnego. Pozostawał adiunktem w Katedrze do czasu uzyskania habilitacji, po czym, w 1991 r., przeszedł do Katedry Prawa Cywilnego i Prawa Międzynarodowego Prywatnego Uniwersytetu Śląskiego, w której kieruje Pracownią Prawa Ochrony Własności Intelektualnej i na Dobrach Kultury. Funkcjonując w katedrze prawa międzynarodowego, zajmował się przede wszystkim zagadnieniami sytuującymi się na styku prawa międzynarodowego, prawa ochrony dóbr kultury i prawa własności intelektualnej. Efektem prowadzonych badań była rozprawa habilitacyjna pt. *Restytucja dzieł sztuki w prawie międzynarodowym* (Katowice 1989), na podstawie której w styczniu 1990 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego. Spotkała się ona ze znacznym uznaniem, zaś jej autor w okresie od 1991 do 1994 r. pełnił funkcję Pełnomocnika Rządu RP ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą, działając na rzecz likwidacji skutków drugiej wojny światowej w sferze kultury. W tym zakresie uczestniczył w negocjacjach dyplomatycznych z różnymi państwami, przygotowywał także projekty traktatów. Reprezentując państwo polskie, był również między innymi wiceprzewodniczącym Komitetu Dziedzictwa Kulturowego Rady Europy w Strasburgu, zaś od 1998 r. — jako Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych, w stopniu dyplomatycznym ambasadora tytularnego — prowadził działalność w zakresie restytucji polskich dóbr kultury⁷. Naukowym uznaniem jego działalności było zaproszenie do wygłoszenia w 2001 r. w ramach sesji Prawa Międzynarodowego Prywatnego Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego cyklu wykładów, które następnie zostały opublikowane w tomie pt. *Restitution*

⁷ Biogram zob.: http://klub-generalagrota.pl/kg/baza-wiedzy/biogramy-prelegentow/615_prof-dr-hab-Wojciech-Wiktor-Kowalski.html [dostęp: 22.03.2015].

of Works of Art pursuant to Private and Public International Law. Hague Academy of International Law, Recueil des cours, vol. 288 (Dordrecht—Boston—London 2002)⁸.

Odmienne kształtowała się sytuacja późniejszego profesora, wówczas mgr. Jerzego Menkesa, który — podobnie jak mgr W. Kowalski — ukończył studia w 1975 r. W przeciwieństwie jednak do poprzednika był całkowicie wychowankiem zakładu prawa międzynarodowego, któremu to prawu pozostał również wierny po opuszczeniu Uniwersytetu Śląskiego. Jego rozprawa doktorska, obroniona na WPiA UŚ w końcu 1979 r. pod kierunkiem naukowym doc. dr. hab. Romana Jasicy i zatytułowana *Traktatowe uprawnienia organów Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej do podejmowania uchwał i ich realizacja w praktyce (1968—1975)*, podejmowała pionierskie w owym czasie zagadnienie. Była także pierwszym doktoratem obronionym przez pracownika Katedry, choć nie pierwszym w jej historii. Prymat w tym zakresie dźrzy obroniona w tym samym 1979 r., także pod opieką doc. dr. hab. Romana Jasicy, rozprawa Wiesława Wysockiego pt. *Berlin zachodni w międzynarodowych stosunkach traktatowych po wejściu w życie czterostronnego porozumienia z 3 września 1971 roku*. Stanowiła ona 68 w kolejności doktorat w historii WPiA UŚ (rozprawa doktorska mgr. J. Menkesa widnieje pod numerem 106; warto dodać, że wydział prawa UŚ uzyskał uprawnienia do doktoryzowania w drugiej połowie 1969 r.)⁹. Doktor J. Menkes kontynuował badania w zakresie międzynarodowego prawa instytucjonalnego oraz prawa organizacji międzynarodowych, publikując pozycję *Nowy międzynarodowy ład ekonomiczny: studium prawno międzynarodowe* (Katowice 1988), która w końcu 1989 r. posłużyła jako podstawa do nadania mu stopnia naukowego doktora habilitowanego. Splot okoliczności sprawił, że odszedł on wkrótce do ośrodka warszawskiego, gdzie dziś (tj. w 2015 r.) kieruje Katedrą Prawa Międzynarodowego i Organizacji Międzynarodowych Szkoły Głównej Handlowej. W późniejszym okresie podjął badania w zakresie międzynarodowego prawa zasobów wodnych, uzyskując tytuł profesora w 2003 r. Uznanie, jakim cieszy się w środowisku internacjonalistów polskich, sprawiło, że w listopadzie 2013 r. wybrano go na przewodniczącego Grupy Polskiej Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego.

Zarówno W. Kowalski, jak i J. Menkes funkcjonowali w katedrze prawa międzynarodowego w okresie, gdy jej kierownikiem pozostawał doc. dr. hab. Roman Jasica. Tak zwaną dobrą rękę w wyborze współpracowników przeniósł on także na cały wydział prawa. Pozostawał bowiem najpierw prodziekanem, zaś w latach 1983—1986 Dziekanem WPiA UŚ. Zapoczątkował on tym samym chlubną tradycję angażowania się przez kierowników katedry prawa

⁸ Ibidem.

⁹ Zob. *Wykaz rozpraw doktorskich dostępnych w Bibliotece Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. <http://www.wpia.us.edu.pl/prace-doktorskie-wpia> [dostęp: 22.03.2015].

międzynarodowego w prace całego Wydziału. Dziekanem, i to przez dwie pełne kadencje (1993—1999), pozostawała kolejna kierownik Katedry — prof. dr hab. Genowefa Grabowska, zaś jej następczyni od 2014 r. prof. dr hab. Barbara Mikołajczyk ma już w „dorobku” sprawowanie funkcji prodziekańskiej. Pełniąc dziekańskie funkcje, prof. Jasica zaskarbił sobie życzliwość wielu pracowników Wydziału. Najlepiej oddaje ją treść anonimowego (podpisanego jako „przyjaciele”) wspomnienia opublikowanego po jego śmierci na łamach „Gazety Uniwersyteckiej UŚ”¹⁰. Ponieważ wiele mówi ono o nim jako człowieku, warto zacytować jej treść *in extenso*: „Był prawdziwym uczonym, specjalistą prawa międzynarodowego, zwłaszcza prawa humanitarnego. Nigdy nie pozwolił się złamać ani kupić. Zachował wielkość ducha również wtedy, gdy latami pozbawiono Go profesury i paszportu — co dla specjalisty prawa międzynarodowego było szczególnie bolesne, gdy doświadczał szykan urzędowych, milicyjnych i nadgorliwie prywatnych. Był jednym z założycieli »Solidarności« na Uniwersytecie Śląskim w pamiętnym roku 1980. W trudnych latach stanu wojennego przyjął funkcję dziekana — nie po to, aby rządzić, ale aby chronić studentów i pracowników i robił to znakomicie. Wpłynął na wiele młodych umysłów i pociągnął je ku Dobru, chroniąc przed pokusami totalitaryzmu. Warszawiak z krwi i kości pokochał Śląsk i jego młodzież, nie całkiem dobrowolnie opuścił też Uniwersytet Śląski. Był wierny w przyjaźni, pogodny, potrafił wybaczać. Rozmowy z Nim wzbogacały wszystkich, którzy się z Nim zetknęli. Kochał życie, sztukę, w ludziach starał się dostrzegać zawsze dobre strony. II wojna światowa była ważną cezurą w Jego życiu. Stale odwoływał się do jej doświadczeń, ale nawet wtedy we wrogach dostrzegał ludzi — i to było zapewne fundamentem Jego zainteresowań prawem w warunkach konfliktów, prawami jeńców i uchodźców. Członek genewskiej komisji ONZ, wieloletni działacz Czerwonego Krzyża, po zmianie ustroju jego prezes. Dobrze zasłużył się swoim życiem Polsce i naszemu regionowi, wszystkim biednym, prześladowanym, ofiarom konfliktów. Odwagę, która cechowała Go przez całe życie, wykazywał również w obliczu ciężkiej choroby. W ostatnich dniach życia troszczył się jeszcze o to, czy Jego biblioteka będzie mogła nadal służyć studentom — nic nie charakteryzuje Go lepiej. Narzekamy często, że brak nam autorytetów, wzorów do naśladowania. Może tylko nie potrafimy patrzeć?”¹¹.

W 1993 r. Katedrę objęła prof. dr hab. Genowefa Grabowska. Dało to impuls do dalszego dynamicznego jej rozwoju. Silna osobowość nowej kierownik, jej niespożyta energia, talenty organizacyjne, zmysł naukowy do wyszukiwania nowych, „gorących” tematów badań, a zarazem wykazywana w stosunku do młodej kadry niezwykła życzliwość, lojalność i okazywana przyjaźń ukształ-

¹⁰ *Pożegnanie*. „Gazeta Uniwersytecka UŚ” 2000, nr 5(72). <http://gazeta.us.edu.pl/node/187101> [dostęp: 22.03.2015].

¹¹ *Ibidem*.

towały całkowicie pokolenie badaczy aktualnie zatrudnionych w Katedrze. Piszący te słowa sam zalicza się do wychowanków Pani Profesor, określanej w gronie pracowników Katedry pełnym sympatii mianem „szefowa”. Co ciekawe, sama Pani Profesor w swoich wspomnieniach przyznaje, że pierwotnie wcale nie zamierzała zostać prawnikiem. Presja otoczenia skłaniała ją bowiem do wyboru profesji medycznej¹². Jak jednak skromnie zauważa, po wyborze studiów prawniczych „potem wszystko potoczyło się już prawie samo”¹³. Studia ukończyła w 1966 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, podejmując następnie pracę jako asystent w tamtejszej Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego. Kierował nią wówczas prof. Stanisław Hubert, który wywarł znaczący wpływ na dalszy rozwój naukowy przyszłej profesor. W późniejszych latach podczas seminariów naukowych i towarzyskich spotkań w ramach katowickiej katedry wielokrotnie powoływać się będzie na autorytet prof. Huberta. Podobnie jak on, tak Profesor Grabowska wpoila swoim współpracownikom najlepsze *know how* w zakresie warsztatu naukowego, opartego na precyzji i logice w myśleniu, przejrzystości wywodu naukowego i odpowiedzialności za słowo. W ten sposób stała się w najlepszym znaczeniu przekaznikiem tradycji akademickiej przechodzącej z pokolenia na pokolenie, z mistrza na ucznia. Zarazem żaden z nas, jej uczniów, nie zastanawia się na co dzień, jak dalece wpłynęły na niego poglądy i kalki myślowe prof. S. Huberta.

Wkrótce po ukończeniu studiów mgr G. Grabowska przeniosła się na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie pracował już jej mąż, późniejszy profesor i wieloletni kierownik Katedry Publicznego Prawa Gospodarczego w Katowicach Jan Grabowski. Uzupełnia także wiedzę praktyczną, kończąc aplikację sędziowską oraz zdając egzamin sędziowski (1969 r.) i radcowski (1971 r.). Wkrótce potem, w 1971 r., wraz z mężem przeniosła się na WPiA UŚ. Przez trzy lata pracowała jako asystent w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych UŚ, zaś po 1974 r., w którym obroniła pracę doktorską, jako adiunkt. Rozprawę doktorską pt. *Obserwatorzy państw w organizacjach międzynarodowych* finalizuje na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, z którego kadra łączyć ją będą przez lata przyjacielskie relacje. Ukazała się ona drukiem w 1978 r. (*Obserwatorzy państw w powszechnych organizacjach międzynarodowych*. Warszawa 1978). Poruszana w pracy problematyka określiła kierunki zainteresowań naukowych, które koncentrowały się wokół prawa dyplomatycznego, prawa organizacji międzynarodowych, zaś w późniejszym okresie — prawa środowiska i prawa europejskiego. Już sześć lat później dochodzi do kolokwium habilitacyjnego, którego podstawę stanowiła monografia *Prawo dyplomatyczne w stosunkach państw*

¹² *O mnie...* zob.: http://grabowska.org.pl/test/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=2&Itemid=9 [dostęp: 22.03.2015].

¹³ *Ibidem*.

z organizacjami międzynarodowymi (Katowice 1980). Była to oryginalna pozycja, w znaczący sposób rozwijająca polską naukę prawa międzynarodowego w zakresie badań nad istotnym i nadal niezwykle aktualnym wymiarem prawa dyplomatycznego. Stanowiła zarazem pierwszą habilitację z zakresu prawa międzynarodowego na śląskim wydziale prawa. W omawianym nurcie rozważań pozostawały także późniejsze pozycje książkowe: *Funkcjonariusze międzynarodowi* (Katowice 1988; pozycja ta stanowiła zarazem monografię profesorską) i *Reprezentacja Polski w organizacjach międzynarodowych: problemy prawne* (Warszawa 1990). Uzyskany w lipcu 1992 r. tytuł profesora nauk prawnych pozwolił rok później na objęcie Katedry, choć już w 1991 r. dotychczasowa (od 1981 r.) doc. G. Grabowska była zatrudniona na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Śląskim. W późniejszych latach przedmiotem badań Pani Profesor stało się prawo środowiska (monografie: *Europejskie prawo środowiska* (Warszawa 2001); *I diritti fondamentali dell'uomo e dell'ambiente, nei cambiamenti dell'Europa centro-orientale* (Varsavia 1995); praca zbiorowa (część pt. *Men and Natural Environment in International Law*)) oraz zagadnienie integracji europejskiej, zwłaszcza w jej instytucjonalnym wymiarze związanym przede wszystkim z dostosowywaniem standardów prawa polskiego do unijnego *acquis communautaire* (pozycje: *Polska i Wielka Brytania wobec Unii Europejskiej: wybrane zagadnienia prawne*. Katowice 2002 (redakcja i częściowe autorstwo); *Legal Convergence in the Enlarged Europe of the New Millenium*, ed. Paul Torremans (The Hague—Boston—London 2000; rozdz. 1: *Poland on the Way to the European Union. From association to accession in the context of environmental policy*); *Obowiązek notyfikowania projektów przepisów prawa Komisji Europejskiej w świetle wybranego orzecznictwa luksemburskiego* (Warszawa 2012; część pracy zbiorowej); *O pełnej skuteczności przepisów prawa unijnego: glosy i komentarz do orzeczeń Izby Karnej Sądu Najwyższego z wyborem orzecznictwa krajowego i luksemburskiego* (Warszawa 2014; część pracy zbiorowej)). Odrębne miejsce w dorobku naukowym prof. G. Grabowskiej zajmuje zagadnienie braku dyskryminacji w kontekście równości płci, na które pozostawała szczególnie wyczulona (między innymi *Kobiety wobec przemian okresu transformacji*. Katowice 1997; praca zbiorowa: część pt. *Kobiety w prawie międzynarodowym*). Ogółem na dorobek naukowy Profesor składa się około 200 pozycji (w tym w językach: francuskim i angielskim), w tym monografie, udziały w pracach zbiorowych, studia, artykuły, recenzje, a także wykłady i referaty prezentowane na wielu konferencjach krajowych i zagranicznych¹⁴.

Działalność naukową łączyła z ekspercką. Profesor była między innymi ekspertem Sejmowej Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, członkiem Doradczego Komitetu Prawnego przy Ministrze Spraw

¹⁴ Ibidem.

Zagranicznych RP oraz Komitetu Ewaluacji Jednostek Naukowych. Była członkiem Zarządu Polskiej Grupy International Law Association oraz członkiem Transnational Enforcement of Environmental Law, International Law Association w Londynie oraz zastępcą arbitra w Trybunale ds. Koncyliacji i Arbitrażu utworzonym w ramach KBWE. W latach 1997—1999 organizowała i prowadziła cykliczne szkolenia dla sędziów z zakresu prawa Unii Europejskiej. Od 1994 r. organizowała także dwuletnią Szkołę Prawa Brytyjskiego i Europejskiego (przy współpracy z University of Cambridge)¹⁵. Wiele zawdzięcza jej także Wydział Prawa i Administracji UŚ, którego była najpierw prodziekanem (w latach 1990—1993), następnie zaś, przez dwie kadencje dziekanem (1993—1999). W tym okresie stoczyła zakończone sukcesem, choć nierzadko ostre, zmagania z rektorską centralą o zapewnienie należytego poziomu finansowania Wydziału. Dzięki tym staraniom potrafiła zapewnić środki na budowę nowej siedziby WPiA UŚ, co było konieczne, gdyż dotychczasowy budynek przy ulicy Bankowej 8, znacjonalizowany po drugiej wojnie światowej, musiał wrócić do swojego prawowitego właściciela, czyli do katowickiej parafii ewangelicko-augsburskiej (część katedr WPiA UŚ, w tym Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego mieściła się także w drugim budynku zajmowanym przez Wydział przy ulicy Bankowej 14; nasza Katedra zajmowała w nim trzy pokoje o numerach: 529, 530 i 534). W efekcie zainicjowała budowę, oddanego już po zakończeniu pełnienia przez nią funkcji dziekańskich, nowego i okazałego gmachu WPiA UŚ (Katedra przeprowadziła się do niego w 2003 r., otrzymując cztery pokoje). Na pokreślenie zasługuje fakt, że w toku budowy wobec trudności finansowych prof. G. Grabowska będąca już w owym czasie senatorem RP z sukcesem zabiegała o dofinansowanie przedsięwzięcia ze środków budżetu państwa.

W 2001 r. rozpoczął się nowy okres w karierze Pani Profesor, związany z czynnym wejściem w życie polityczne. Uzyskała w wyborach mandat senatora RP, w którym to Senacie przewodniczyła Komisji Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej oraz Delegacji Parlamentu Polskiego do Zgromadzenia Parlamentarnego Unii Zachodnioeuropejskiej. Uczestniczyła także w legislacyjnym procesie dostosowania prawa polskiego do standardów UE (jak sama podkreśla „przez moje ręce przeszły setki ustaw dostosowujących polskie prawo do regulacji unijnych”)¹⁶. W 2002 r. z ramienia Senatu RP została członkiem Konwentu Europejskiego, ciała, które przygotowało projekt *Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy* — najważniejszych ram prawnych zjednoczonej Europy. Podczas prac nad traktatem postulowała między innymi większe podkreślenie w jego regulacjach kwestii równości płci, oparcie podstaw aksjologicznych Unii Europejskiej o Kartę Praw Podstawowych i wzmocnienie

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

Europolu. Zainteresowanie problematyką europejską sprawiło, że od stycznia 2003 r. Profesor pozostawała jednym z 26 polskich obserwatorów w Parlamencie Europejskim, następnie zaś została wybrana posłem do tego organu na kadencję 2004—2009. Jej doświadczenie prawnicze procentowało w pracach nad legislacją europejską, zyskała także powszechne uznanie, co przełożyło się na pełnienie przez nią funkcji kwestora Parlamentu Europejskiego. Za swą działalność naukową i polityczną została odznaczona między innymi Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej oraz litewskim Krzyżem Komandorskim Orderu „Za Zasługi dla Litwy”.

Choć Profesor Grabowska przeszła na emeryturę w październiku 2014 r., pozostawiła po sobie Katedrę w znakomitym stanie. W ciągu kilkudziesięciu lat pracy naukowo-dydaktycznej wypromowała ponad 400 magistrów, którzy chętnie się garnęli na jej seminaria. Dla wielu z nich, co dotyczyło zwłaszcza studentek, stanowiła inspirację i przykład do naśladowania w życiu. Wypromowała także 12 doktorów nauk prawnych, w tym niemal wszystkich spośród 7 obecnych (2018 r.) pracowników Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego. 4 z nich doprowadziła do samodzielności naukowej.

W 2014 r., z chwilą przejścia Katedry przez nową kierowniczkę prof. dr hab. Barbarę Mikołajczyk, liczyła ona 6 osób, w tym 1 profesora nadzwyczajnego, 3 doktorów habilitowanych i 2 doktorów. Nowa kierownik jest związana z Katedrą od 1990 r., posiada zatem bogate 25-letnie doświadczenie naukowo-dydaktyczne. W maju 1995 r. obroniła na WPiA UŚ pracę doktorską pt. *Ochrona mniejszości w prawie międzynarodowym*, wyróżnioną nagrodą Prezesa Rady Ministrów. Wydana na jej kanwie w 1996 r. książka *Mniejszości w prawie międzynarodowym* otrzymała nagrodę im. Profesora Manfreda Lachsa. Zdobyta wiedza została przez dr B. Mikołajczyk spożytkowana praktycznie, gdyż w latach 1999—2004 Pani Doktor była członkiem Rady ds. Uchodźców pierwszej kadencji. Problematyka ochrony praw człowieka zdominowała także monografię habilitacyjną (*Osoby ubiegające się o status uchodźcy. Ich prawa i standardy traktowania*. Katowice 2004), która stanowiła podstawę do awansu zawodowego w 2005 r. Za tę publikację dr hab. B. Mikołajczyk została powtórnie wyróżniona nagrodą Fundacji im. Profesora Manfreda Lachsa. Pionierski charakter w nauce polskiej ma monografia profesorska związana między innymi z problematyką *ageingu* (*Międzynarodowa ochrona praw osób starszych*. Warszawa 2012). Na jej podstawie otrzymała w grudniu 2015 r. tytuł profesora nauk prawnych. Dorobek naukowy prof. B. Mikołajczyk uzupełniają liczne ekspertyzy i opinie pisane także dla Komisji Europejskiej (na przykład *Report on Migrant Workers in Poland* z 2006 r.). Czynn timer angażuje się ona we współpracę międzynarodową, jest również członkiem wielu znaczących gremiów międzynarodowych i polskich (między innymi Odysseus Network on Asylum and Migration in Europe; Komisja Ekspertów ds. Osób Starszych Rzecznika

Praw Obywatelskich). Była także redaktor naczelną rocznika „Silesian Journal of Legal Studies”, który powstał z jej inicjatywy w 2008 r. Posiada za sobą doświadczenie pełnienia funkcji administracyjnej prodziekana Wydziału Prawa i Administracji UŚ. O estymie, jaką cieszy się w środowisku polskich międzynarodowców, świadczy fakt, że była do 2016 r. recenzentem 16 prac doktorskich i habilitacyjnych (w tym 6 rozpraw habilitacyjnych), wypromowała także 4 doktorów prawa.

Samodzielnymi pracownikami Katedry w 2016 r. pozostawali: Joanna Nowakowska-Małusecka, Marek Zieliński i piszący te słowa. Dr hab. Joanna Nowakowska-Małusecka specjalizuje się w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych oraz międzynarodowym prawie karnym. Rozprawę doktorską pt. *Odpowiedzialność karna jednostek za zbrodnie wojenne popełnione w byłej Jugosławii i w Rwandzie w świetle prawa międzynarodowego* obroniła w maju 1998 r. Została ona wydana drukiem w 2000 r. Rozprawa habilitacja pt. *Sytuacja dziecka w konflikcie zbrojnym. Studium prawnomiędzynarodowe* stała się podstawą nadania w styczniu 2013 r. stopnia naukowego doktora habilitowanego. Została także wyróżniona nagrodą Fundacji im. Profesora Manfreda Lachsa. Profesor J. Nowakowska-Małusecka jest członkiem Zarządu Grupy Polskiej Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego, a także Komisji Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża. Zupełnie inny jest obszar badawczy dr. hab. Marka Zielińskiego. Jest to bowiem instytucjonalne prawo europejskie (między innymi rozprawa doktorska *Polityka regionalna Wspólnoty Europejskiej*, obroniona w listopadzie 1998 r.) i prawa organizacji międzynarodowych (rozprawa habilitacyjna *Międzynarodowe decyzje administracyjne*. Katowice 2011, nadanie stopnia dr hab. w grudniu 2012 r.). Ostatnia z powołanych pozycji jest często cytowana w literaturze, zaś jej autor otrzymał za nią Nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Stanowi ważny przyczynek do badań między innymi nad konstytucjonalizacją i fragmentacją międzynarodowego porządku prawnego. Z kolei tematyka badań dr. hab. Jacka Barcika plasowała się najpierw w obszarze prawa antyterrorystycznego (monografia *Akt terrorystyczny i jego sprawca w świetle prawa międzynarodowego i prawa wewnętrznego*. Warszawa 2004) oraz polityki bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej (rozprawa doktorska pt. *Wspólna Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony* obroniona w październiku 2005 r. została nagrodzona wyróżnieniem; na jej podstawie ukazała się książka: *Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony. Aspekty prawne i polityczne*. Bydgoszcz—Katowice 2007), by następnie ewoluować w obszar międzynarodowego prawa zdrowia publicznego (rozprawa habilitacja *Międzynarodowe prawo zdrowia publicznego*. Warszawa 2013, nadanie stopnia dr. hab. we wrześniu 2014 r.). Jest on także autorem podręczników do nauki prawa międzynarodowego publicznego i prawa Unii Europejskiej, których wznowienia ukazały się w 2014 r. Pozostaje również członkiem European Health Law Association.

W Katedrze funkcjonują także dwie panie adiunkt w stopniu doktora. Pierwszą wychowanicą prof. B. Mikołajczyk jest dr Ilona Topa, autorka obronionej w 2011 r. rozprawy doktorskiej pt. *Administracja tymczasowa w prawie międzynarodowym publicznym* (wydana drukiem w 2012 r.). Zagadnieniami równości płci zajmuje się z kolei dr Magdalena Półtorak (rozprawa doktorska *Gwarancje równości płci w życiu politycznym. Zagadnienia prawne*, obroniona w 2013 r.), która została pracownikiem Katedry w październiku 2014 r.

Przez kilka dekad działalności Katedry przewinęło się przez nią wielu doktorantów mniej lub bardziej z nią powiązanych. Przypomnieć należy zwłaszcza nazwiska czterech doktorantek, tzw. dziennego trybu studiów doktoranckich. Funkcjonowały one w Katedrze przez kilka (z reguły cztery) lat na podstawie stypendium doktoranckiego. Doktor Aleksandra Wentkowska w 2002 r. obroniła rozprawę doktorską pt. *Rola Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i sądów krajowych w stosowaniu prawa wspólnotowego*, po czym odeszła z Katedry, zostając Pełnomocnikiem Terenowym Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach. Doktor Beata Maruszewska-Baranek w 2004 r. z sukcesem sfinalizowała swój przewód doktorski, przedkładając rozprawę *Pranie brudnych pieniędzy jako delikt prawa międzynarodowego*. Podobna sytuacja w 2009 r. dotyczyła dr Marii Talik (rozprawa doktorska *Organizmy genetycznie zmodyfikowane (GMO): zagadnienia prawne*). Aktualnie w analogicznym położeniu znajduje się dr Katarzyna Cichos, która w czerwcu 2016 r., broniąc rozprawy doktorskiej poświęconej unijnej polityce rozwoju, zakończyła swą naukową przygodę z Katedrą.

Dla uzyskania ogólnego obrazu Katedry należy stwierdzić, że prowadzi ona ożywioną współpracę międzynarodową i działalność dydaktyczną, tak z zakresu prawa międzynarodowego, jak i instytucjonalnego prawa europejskiego. Ten drugi element, jeszcze kilkanaście lat temu marginalizowany, cały czas zyskuje na znaczeniu, stając się w wymiarze obciążeń dydaktycznych równoważnym do klasycznego wykładu i ćwiczeń z prawa międzynarodowego. Przy Katedrze funkcjonuje studenckie Koło Naukowe Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego *Ius Gentium*, działała także Sekcja Praw Człowieka Studenckiej Poradni Prawnej. Studenci WPiA, korzystając z opieki naukowej pracowników Katedry, biorą udział w krajowych i międzynarodowych konkursach prawniczych, tj. Telders International Law Moot Court Competition, Phillip C. Jessup International Law Moot Court Competition, Regional International Humanitarian Law Competition, M. Lachs Space Law Moot Court Competition. W przypadku ostatniego z wymienionych konkursów studenci mogą korzystać z księgozbioru profesora M. Lachsa, wybitnego prawnika i prezesa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, który, między innymi dzięki staraniom pracowników Katedry, w październiku 1988 r. otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego. Podarował także bibliotece wydziałowej część swojego księgozbioru. Drugim z doktorów *honoris causa* UŚ, zasłużonych dla

rozwoju prawa międzynarodowego w kontekście relacji bilateralnych polsko-niemieckich, pozostaje Hans-Dietrich Genscher (promowany w 1992 r.).

Reasumując, przez kilka dekad istnienia Zakład, a następnie Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego UŚ okrzepła, wykształciła własnych wychowanków i na trwałe wpisała się w mapę liczących się ośrodków w skali kraju. Dysponuje obecnie gronem bardzo dobrych fachowców w zakresie prawa międzynarodowego w Polsce. Zarazem tworzy go zespół ludzi zgranych, dobrze rozumiejących się i mających świadomość dobra, jakim jest nasza Katedra. Taka sytuacja jest zasługą osób pracujących przez minione prawie pięć dekad w Zakładzie/Katedrze, zwłaszcza zaś jej kierowników. Niniejszy tekst ma na celu utrwalić i przekazać ich osiągnięcia, by choć trochę pomóc ulotnej ludzkiej pamięci. Dobrze byłoby, gdyby stanowiły one inspirację dla przyszłych pokoleń naukowców — internacjonalistów.

W wymiarze instytucjonalnym Katedra stoi współcześnie przed nowymi wyzwaniem, z których część jest wspólna dla całej nauki polskiej. Jednym z najważniejszych jest konieczność większego „umiędzynarodowienia”, nawiązania ściślejszej współpracy z partnerami zagranicznymi, skutkującej obcojęzycznymi publikacjami naukowymi wpisującymi się w obieg światowej nauki. Można przypuszczać, że starania o to, obok mniej widocznych, acz niezwykle istotnych wysiłków na rzecz zachowania w niezmińszonym stanie siatki obciążeń dydaktycznych przypisanych Katedrze, zdeterminują jej funkcjonowanie w najbliższych latach.

Tabela 1

Najważniejsze wydarzenia w dziejach Zakładu (później) Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego WPiA UŚ

Okres	Wydarzenie
Koniec lat sześćdziesiątych	Na WPiA UŚ najprawdopodobniej funkcjonuje już odrębny zakład prawa międzynarodowego, którego obsadę kadrową zapewnia doc. dr A. Górbiel
1973—1993	Zakładem Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych przekształconym następnie w Katedrę kieruje doc. dr (później: dr hab.) R. Jasica
1979 r.	Pierwsze dwie obrony prac doktorskich z zakresu prawa międzynarodowego w historii WPiA UŚ; jedna z nich dotyczy pracownika Zakładu
1980 r.	Pierwsza w historii WPiA UŚ habilitacja z zakresu prawa międzynarodowego
1980 r.	Zmiana struktury organizacyjnej WPiA UŚ; prawdopodobne przekształcenie zakładu w katedrę prawa międzynarodowego

1993—2014	Katedrą Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego WPiA UŚ kieruje prof. dr hab. G. Grabowska
2014 r.	Kierownictwo Katedry obejmuje prof. dr hab. B. Mikołajczyk

Tabela 2

Skład osobowy
Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego WPiA UŚ
2018 r.

prof. dr hab. Barbara Mikołajczyk	kierownik Katedry
dr hab. Jacek Barcik, prof. UŚ	prof. nadzwyczajny
dr hab. Joanna Nowakowska-Małusecka, prof. UŚ	prof. nadzwyczajny
dr Magdalena Półtorak	adiunkt
dr Ilona Topa	adiunkt
dr hab. Marek Zieliński	adiunkt
mgr Małgorzata Myl	asystent

HELENA SZEWCZYK

Katowice

Profesor Tadeusz Zieliński i jego wkład w rozwój nauki prawa pracy¹

Uwagi wprowadzające

Nie ukrywam, że zawsze fascynowały mnie biografie osób niepospolitych, pracowitych, o nieskazitelnym i niezłomnym charakterze oraz twórczej osobowości. Do takich ludzi należał Profesor Tadeusz Zieliński. Praktycznie trudno znaleźć w jego charakterze i osobowości jakieś słabe punkty. Profesor jest dla nas niedościgłym wzorem wybitnego uczonego, niekwestionowanego autorytetu prawnego i moralnego, prawdziwego przyjaciela ludzi pracy i wzorowego obywatela.

Profesor Tadeusz Michał Zieliński urodził się 92 lat temu, 19 czerwca 1926 r. w Krakowie. Profesor był człowiekiem niezwykłym, o rozległych zainteresowaniach naukowych i zawodowych, wszechstronnie utalentowanym. Jako człowiek ogromnej wiedzy humanistycznej posiadał również talent pisarski oraz malarski. Całe swoje dorosłe, życie poświęcił nauce i wszystko tej nauce podporządkował, nawet życie rodzinne i towarzyskie oraz zainteresowania literaturą, historią i sztuką. Z niczego jednak nie rezygnował, powszechnie znane było Jego poczucie humoru i pogoda ducha. Był człowiekiem o nienagannyh manierach i wielkiej kulturze osobistej. Należy podkreślić prawdomówność, uczciwość, pracowitość, odwagę, wierność w miłości i przyjaźni jako cechy charakteru Profesora. Z domu rodzinnego wyniósł te wartości, którym pozostał wierny aż do śmierci. Jako człowiek bezpartyjny i niezależny służył prawdzie, cechował go wyjątkowy weredyzm. Pozostał On na zawsze wierny Bogu,

¹ W 92. rocznicę urodzin i 15. rocznicę śmierci.

sobie, ojczyźnie i jedynej żonie, którą przeżył zaledwie o kilka miesięcy. Profesor był człowiekiem głęboko wierzącym, działaczem katolickim. Ze wspomnień osób, które były podwładnymi Profesora, wynika, że był to człowiek otwarty, życzliwy i serdeczny, któremu na sercu leżały sprawy współpracowników, zarówno zawodowe, jak i rodzinne².

Życie zawodowe i twórczość Profesora

W 1950 r. w wieku 24 lat obronił na Uniwersytecie Jagiellońskim doktorat z prawa karnego pt. „Współsprawstwo w prawie karnym”, a następnie w 1968 r. obronił pracę habilitacyjną pt. *Nieważne rozwiązanie stosunku pracy*. Natomiast nominację profesorską z rąk Prezydenta RP uzyskał dopiero w 1989 r.

Wśród wielu funkcji, jakie pełnił, można wymienić następujące funkcje publiczne: senator RP, Rzecznik Praw Obywatelskich, Minister Pracy i Polityki Socjalnej, członek Rady Legislacyjnej, członek założyciel Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz członek Rady Służby Cywilnej. Był także kandydatem na prezydenta RP. W latach 1969—1984, pracując w Uniwersytecie Śląskim, pełnił również wiele funkcji, a w szczególności był kierownikiem Katedry Prawa Pracy i Polityki Socjalnej na Wydziale Prawa i Administracji, prodziekanem oraz prorektorem. Ubiegał się o stanowisko rektora UŚ, przegrał konkurencję z wybitnym fizykiem i legendarnym działaczem Solidarności prof. Augustem Chełkowskim.

Z dniem 23 października 1969 r. został powołany na stanowisko kierownika Zakładu Prawa Pracy, funkcję tę sprawował przez 15 lat — do 30 września 1984 r. Kierował też powołanym z Jego inicjatywy Podyplomowym Studium Prawa Pracy. W tzw. okresie katowickim powstała większość najwybitniejszych dzieł Profesora z zakresu prawa pracy. Profesor odbywał też wizyty studialne oraz miał gościnne wykłady między innymi na uniwersytetach: na Sorbonie, w Bordeaux oraz Rzymie.

Jednak nie pełnione przez Profesora funkcje, ale jego wybitny dorobek naukowy (zarówno pod względem ilości, jak i jakości) sprawił, że do dnia dzisiejszego, mimo że od daty Jego śmierci w 2003 r. minęło już prawie 15 lat, jest On nadal jednym z najczęściej cytowanych polskich autorów z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Jego książki są wzorem dla nowego pokolenia specjalistów z zakresu prawa pracy. Dorobek Profesora jest imponujący

² Por. B.M. Ćwiertniak: *O „katowickim” okresie działalności profesora Tadeusza Zielińskiego*. „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2014, T. 21, s. 24.

i obejmuje bardzo szerokie spektrum tematyczne. W dedykowanej Mu księdze jubileuszowej z 2003 r. napisano: „Tadeusz Zieliński jest bowiem najznakomitszym znawcą prawa pracy w Polsce na obecnym przełomie stuleci”³. Profesor opublikował około 250 publikacji naukowych, w tym 16 książek. Fundamentalne znaczenie dla rozwoju prawa pracy mają monografie: *Nieważne rozwiązanie stosunku pracy*, *Klauzule generalne w prawie pracy*, *Stosunek prawa pracy do prawa administracyjnego* oraz *Podstawy rozwoju prawa pracy*. Do kanonów obowiązkowych lektur należą takie książki jak: trzytomowe dzieło *Prawo pracy. Zarys systemu* oraz *Ubezpieczenia społeczne pracowników*. Pierwsza z tych pozycji jest nadal obowiązującym podręcznikiem dla młodych adeptów nauki. Mimo tego, że napisano potem wiele podręczników, żaden z nich nawet nie zbliżył się poziomem merytorycznym do trzytomowej książki Profesora.

Zaprezentowane w monografii *Nieważne rozwiązanie stosunku pracy* postulaty *de lege ferenda* zostały wykorzystane przez ustawodawcę w 1974 r. w kodeksie pracy, przyjęte zaś wówczas rozwiązania prawne przetrwały próbę czasu i funkcjonują do dnia dzisiejszego⁴. W książce *Klauzule generalne w prawie pracy* miał odwagę wyznać: „Klauzule generalne są w zasadzie złem koniecznym w prawie pracy, bez których pracodawca nie może się już obyć”⁵. Ważnymi pozycjami w dorobku Profesora były studia i artykuły w zakresie zborowego prawa pracy dotyczące problematyki związkowej, polityczno-prawnych aspektów strajku oraz zbiorowych sporów pracy, a także zagadnień ogólnoteoretycznych poświęconych zbiorowemu prawu pracy. Profesor nie stronił też od tematyki ubezpieczeń społecznych, co zaowocowało opracowaniami: *Ubezpieczenia społeczne pracowników*, *Ubezpieczenie społeczne jako instytucja prawna*, *Zasady w teorii i prawie ubezpieczeń społecznych* i wielu innych. Jak podkreślają Jego podwładni, cechowała Go rzadko spotykana intuicja intelektualna, inspirująca nieschematyczność myślenia, często wbrew dominującym przyjętym powszechnie poglądom. W związku z tym dzieła Profesora cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem w środowisku przedstawicieli nauki prawa pracy i ubezpieczeń społecznych⁶.

Mimo iż tematyce prawa pracy Profesor pozostał wierny aż do śmierci, w jego dorobku są opracowania o tematyce konstytucyjnej, ustrojowej, związane z prawami człowieka. Jako znakomity erudyta i państwowiec angażował się aktywnie w pracę na rzecz państwa i nowego ustroju państwa. Do szerszej grupy czytelników Profesor skierował trzy kolejne książki: *Czas prawa i bez-*

³ Por. *Prawo pracy a wyzwania XXI wieku. Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Zielińskiego*. Red. M. Matey-Tyrowicz, L. Nawacki, B. Wagner. Warszawa 2002, s. 14.

⁴ Por. D. Książek: „Drugi” okres krakowski w twórczości Profesora Tadeusza Zielińskiego. „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2014, T. 21, s. 14.

⁵ Zob. T. Zieliński: *Klauzule generalne w prawie pracy*. Warszawa 1988, s. 288.

⁶ Por. K. Baran: „Pierwszy” krakowski okres działalności naukowej Profesora Tadeusza Zielińskiego. „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2014, T. 21, s. 35.

prawia — przedstawiający pokrętne i skomplikowane losy powstawania w naszym kraju społecznej gospodarki rynkowej, *Labirynt praw i obyczajów — zapiski z końca XX wieku* oraz *Droga do ziemi obiecanej* poświęcone burzliwym dziejom polskiej transformacji ustrojowej. Książki te powinny stanowić podstawową lekturę nie tylko dla prawników. Profesor ukazuje w nich liczne przykłady stanowiące w Polsce „złego prawa”, a także ukazuje upadek obyczajów w życiu publicznym III Rzeczypospolitej. Dwie ostatnie książki wydane tuż przed śmiercią są swoistym testamentem Profesora, zawierającym przestrogi wybitnego prawnika o ogromnym dorobku naukowym i zawodowym dla Polski. Oprócz tego upowszechnił On setki felietonów i artykułów publicystycznych.

Poglądy naukowe Profesora

Profesor niemal w każdej ważnej sprawie indywidualnego oraz zbiorowego prawa pracy, a także w zakresie ubezpieczenia społecznego zajmował swe stanowisko na łamach uznanych periodyków prawniczych, jak również publikował książki w czołowych wydawnictwach w kraju. L. Florek podkreśla, że twórczość Profesora przepojona jest ponadczasowymi wartościami i ideami, takimi jak szacunek dla prawa, przekonanie o jego jasności i stabilności, racjonalna ochrona praw i interesów pracowników⁷. Na gruncie polskiego prawa pracy Profesor był prekursorem metody historycznej. Wskazywał na konieczność integracji funkcjonalnej na poziomie empirycznym dogmatyki prawa pracy i polityki społecznej⁸.

Ważne miejsce w dorobku Profesora zajmuje monografia *Czynniki rozwoju prawa pracy*, gdzie przedstawił On idee przewodnie rozwoju prawa pracy w szerokim kontekście społeczno-ekonomicznym oraz filozoficznym, a sformułowane tam przez Profesora tezy dotyczące społecznej gospodarki rynkowej zachowały aktualność do dnia dzisiejszego. Szczególnie istotne z punktu widzenia rozwoju nauki prawa pracy było ukazanie w niej sprzeczności rozwojowych prawa pracy oraz udziału czynnika historycznego i międzynarodowego w rozwoju tej gałęzi nauki. W monografii tej rozważał też zagadnienie wpływu prawa pracy na rozwój społeczny. Wypowiadał się na temat regresu polskiego prawa pracy w porównaniu ze standardami międzynarodowymi. Podkreślał również rolę i znaczenie nauki prawa pracy w rozwijaniu inicjatyw ustawodawczych, która to nauka w mniejszym stopniu niż inne gałęzie prawa opiera się na tradycyjnych schematach myślenia prawniczego i wymaga dla swego

⁷ Por. L. Florek: *Tadeusz Zieliński (1926—2003)*. „Państwo i Prawo” 2003, nr 12, s. 104.

⁸ Por. K. Baran: „*Pierwszy*” *krakowski okres...*, s. 35.

racjonalnego rozwoju przede wszystkim zgodności z warunkami społeczno-gospodarczymi⁹. Dla Profesora perspektywa rozwoju demokratycznego prawa pracy polegała na przyjęciu pluralizmu systemu normatywnego i decentralizacji procesów normotwórczych z prawodawstwa parlamentarnego i rządowego na tzw. autonomiczne prawo pracy.

Rozumiał On, że w dobie rewolucji naukowo-technicznej prawu pracy przypada rola szczególna. We współczesnych systemach prawa pracy tworzone są instytucje prawne, których podstawowym celem jest ochrona materialnych i niematerialnych dóbr (wartości) związanych z pracownikiem. Jeśli chodzi o niematerialne interesy pracownika, na czoło wysuwa się tu ochrona życia i zdrowia pracownika czy też ochrona jego godności i innych dóbr osobistych¹⁰. Zarówno indywidualne, jak i zbiorowe prawo pracy służą ochronie pracowników, z tym że każdy ten dział realizuje ten cel przy pomocy innych środków prawnych¹¹. Prawo pracy — w świetle niekwestionowanych poglądów T. Zielińskiego — powinno gwarantować pracownikom nie tylko szeroką ochronę słusznym materialnym interesom, ale również troszczyć się o ich godność, życie i zdrowie oraz spokój psychiczny. Wiele przepisów prawa pracy służy realizacji potrzeb niematerialnych człowieka, w szczególności potrzeby niezależności oraz potrzeby uznania wyrażającej się w pragnieniu sprawiedliwej oceny, równych szans awansu, zatrudnienia zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami itd.¹². Powszechnie utrwaliło się natomiast przekonanie, iż normy prawa pracy powinny przede wszystkim chronić takie wartości jak szeroko rozumiana ochrona życia i zdrowia oraz ochrona godności tych osób i to niezależnie od ich wywiązywania się z ich obowiązków oraz trudności ekonomicznych pracodawców i państwa. Humanizm współczesnego prawa pracy jako jego szczególna właściwość polega bowiem na wszechstronnej ochronie interesów ludzi pracy, gwarancjach poszanowania ich wolności i godności. Uwydatnia się on w uznaniu spraw człowieka pracy za centralne zadanie regulacji tej gałęzi prawa¹³.

Zdaniem T. Zielińskiego podstawową, naczelną *ratio legis* prawa pracy jest „preferencja celów i potrzeb społecznych, dążenie do ochrony interesów świata pracy”¹⁴. Miarą postępu społecznego jest nie tylko podniesienie poziomu mate-

⁹ Por. T. Zieliński: *Podstawy rozwoju prawa pracy*. Warszawa—Kraków 1988, s. 140.

¹⁰ Szerzej na ten temat: L. Florek: *Ochrona praw i interesów pracownika*. Warszawa 1989, s. 19 i nast.; H. Szewczyk: *Ochrona dóbr osobistych w zatrudnieniu*. Warszawa 2007, s. 15 i nast.

¹¹ L. Florek: *Indywidualne i zbiorowe prawo pracy — związki i podziały*. W: *Indywidualne a zbiorowe prawo pracy*. Red. L. Florek. Warszawa 2007, s. 14—15.

¹² Por. T. Zieliński: *Prawo pracy. Zarys systemu*. T. 1. Warszawa—Kraków 1986, s. 26.

¹³ Ibidem, s. 25.

¹⁴ Por. T. Zieliński: *Prawo pracy a polityka społeczno-gospodarcza i postęp społeczny*. „Z Problematyki Prawa Pracy i Polityki Socjalnej” 1977, T. 1, s. 18.

rialnego bytu pracownika, ale także rozwój życia wewnętrznego pracownika, wzbogacenie jego przeżyć psychicznych oraz doskonalenie i rozwój jego osobowości. Prawo pracy powinno również dążyć do wyrównywania życiowych szans pracowników, zaspokajania ich aspiracji zawodowych oraz odczuwanych potrzeb przez uczestników procesu pracy, potrzeby uznania, afirmacji własnej osobowości w drodze działalności zawodowej na stanowiskach zgodnych z osiągniętymi kwalifikacjami. Autor ten zauważa, że „bezcenną wartością prawa pracy jako czynnika postępu społecznego jest w końcu to, że dzięki swej silnie rozwiniętej funkcji wychowawczej wzbogaca moralną stronę osobowości człowieka, a tym samym przyczynia się do postępu etycznego szerokich warstw, będącego niemniej doskonałą przesłanką wzrostu dobrobytu...”¹⁵, ponieważ, Jego zdaniem, „prawo pracy jest powołane specjalnie do ochrony pracującego człowieka przed ingerencją społeczności w sferę podległą wyłącznie autonomii wewnętrznej jednostki, przed traktowaniem człowieka jako środka do urzeczywistnienia pewnych celów, które nie są jego celami”¹⁶.

Zdaniem Profesora Zielińskiego podstawą ustroju pracy w naszym kraju jest społeczna gospodarka rynkowa oparta na solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych oraz udział pracowników w zarządzaniu. Nowe formy partycypacji instytucjonalnej w Polsce nawiązują do technokratyczno-menedżerskiego stylu zarządzania gospodarką, gdzie udział pracowników w zarządzaniu przedsiębiorstwem polega jedynie na wykonywaniu przez załogę praw do informacyjno-konsultacyjnego wyrażania swych poglądów w sprawach pozostawionych do decyzji dyrektora, zarządu lub innych organów wykonawczych. Ten model partycypacji — jako daleko niewystarczający — został już w starszej literaturze prawa pracy poddany konstruktywnej krytyce¹⁷.

Według koncepcji zawartej w porozumieniach gdańskich z 1980 r., za którą opowiadał się Profesor Tadeusz Zieliński, ustrój gospodarczy Polski opiera się na pełnej samodzielności uspołecznionych zakładów pracy (w sektorze publicznym miał opierać się na tzw. przedsiębiorstwach społecznych zarządzanych przez rady pracownicze, do których kompetencji należałoby samodzielne dysponowanie powierzonym majątkiem na zasadzie tzw. własności powierniczej oraz powoływanie i odwoływanie dyrektorów jako wykonawców uchwał samorządu pracowniczego i organizatorów pracy załogi)¹⁸. Koncepcja ta w warunkach postsocjalistycznego ustroju pracy w Polsce, uwłaszczenia się nomenklatury, wyprzedzaży majątku narodowego oraz wszechobecnej korupcji nie przyjęła się i na warunkach powszechności nie została wcielona w życie

¹⁵ Ibidem, s. 21.

¹⁶ Ibidem, s. 25.

¹⁷ Por. W. Szubert: *Kierunki rozwoju zbiorowego prawa pracy*. „Państwo i Prawo” 1981, nr 6, s. 24; T. Zieliński: *Prawo pracy a reforma gospodarcza*. „Państwo i Prawo” 1981, nr 9, *passim*.

¹⁸ Zob. T. Zieliński: *Zarys wykładu prawa pracy*. Cz. 3, z. 2. Katowice 1984, s. 245.

w przedsiębiorstwach państwowych, choć pewne jej elementy funkcjonowały już w Polsce w sektorze publicznym w okresie międzywojennym. Idea samorządu pracowniczego będącego niezbędnym czynnikiem demokratyzacji stosunków społecznych i podstawową przesłanką odnowy gospodarczej, opartej na samodzielności przedsiębiorstw państwowych, okazała się bowiem niezwykle trudna do zrealizowania wskutek kryzysu społecznego, na który złożyły się nie tylko elementy załamania gospodarczego, lecz również ostre konflikty politycznej natury¹⁹.

Profesor Tadeusz Zieliński był nieustraszonym obrońcą praw i interesów pracowników. Wyczulony na trudne warunki życia i pracy ludzi pracy przeciwstawiał się koncepcjom liberalnym lansowanym przez pracodawców oraz ekipy rządzące. Starał się występować w obronie ludzi najuboższych, niewykląanych w doraźne koneksje i układy towarzyskie. Występował przeciw ograniczaniu ochrony trwałości zatrudnienia, zwłaszcza w zakresie zwolnień grupowych, ochrony pracy oraz praw socjalnych pracowników. Profesor wskazywał, że wymóg rentowności przedsiębiorstw wymusił po 1989 r. proces zwolnień grupowych pracowników na niespotykaną wcześniej skalę. Rozpowszechnione w PRL zjawisko zatrudnienia socjalnego zostało zastąpione w III Rzeczypospolitej masowym bezrobociem pracowników zlikwidowanych i upadłych przedsiębiorstw, w tym państwowych gospodarstw rolnych, którym nie dano żadnych szans uzyskania innego zatrudnienia. Taki stan rzeczy stanowi — zdaniem Profesora — naruszenie prawa do pracy zagwarantowanego przez art. 6 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r.²⁰. Przestrzegał przed naruszaniem ładu społecznego oraz występowaniem sporów zbiorowych w kontekście stałego pogarszania się warunków pracy i płacy w naszym kraju. Był przeciwnikiem naginania norm prawnych dla doraźnych celów politycznych. Profesor sprzeciwiał się tzw. ekonomizacji prawa pracy i trendom naukowym związanym z ekonomiczną analizą prawa pracy, ponieważ uważał, że zastosowanie rachunku ekonomicznego w nauce prawa pracy nie znajduje racjonalnego uzasadnienia. Z dużą nieufnością podchodził również do kwestii deregulacji i nadmiernej liberalizacji prawa pracy. W efekcie końcowym przyznaje, że Profesor w zupełności miał rację. Zgodnie z doktryną społeczną Kościoła katolickiego był On zdecydowanie przeciwny rozpatrywaniu pracy w kategoriach celowości ekonomicznej i w ogólności usuwaniu etyki z życia gospodarczego.

Uważał On, że prawo w państwie demokratycznym ma swój własny wewnętrzny system wartości²¹. Prawo pracy jako gałąź prawa postrzegał on w ścisłym związku z innymi gałęziami w ich wzajemnym powiązaniu i uzupełnianiu

¹⁹ Ibidem, s. 329—330.

²⁰ Ibidem, s. 80.

²¹ Por. *Prawo pracy a wyzwania XXI wieku...*, s. 18—20.

niu się. Wszystkie one podlegają wspólnym zasadom o charakterze ogólnym, a także należy je postrzegać przez pryzmat wartości konstytucyjnych. Jego zdaniem współczesny „kapitał” musi z „pracą” współpracować, a nie narzucać jej apodyktycznie swe warunki²². W gospodarce rynkowej każdego cywilizowanego państwa jest również miejsce na sprawiedliwość społeczną rozumianą jako obrona ludzi pracy przed wyzyskiem oraz gwarancja bezpiecznych i godziwych warunków pracy. Profesor wierzył, że siła twórcza człowieka pracy stanowi w każdym ustroju szanującym prawa naturalne jednostki nieodłączny składnik wolnej osobowości człowieka. Nie może być zatem traktowana, jak w ustroju kapitalistycznym z minionej epoki, jako towar na rynku pracy na równi z rzeczami²³.

Przeciwwagą dla świata kapitału była koncepcja państwa dobrobytu (*Welfare State*) opartego na zasadzie bezpieczeństwa socjalnego, którego obywatele nie muszą obawiać się ubóstwa, głodu i poniżenia. Zdaniem Profesora nie udało się dotąd nigdzie stworzyć powszechnego dobrobytu w społeczeństwie, w którym nie było dbałości o godne życie każdego człowieka, nawet tego niezdolnego do samodzielnej walki o byt. Ludzka cywilizacja podlega innym prawom niż świat zwierzęcy, którym rządzi zasada doboru naturalnego i oparte na niej prawo dożycia osobników najsilniejszych²⁴.

Profesor zdawał sobie w pełni sprawę, jak ogromną szkodę wyrządza państwu i społeczeństwu złe ustawodawstwo. Za główną przyczynę niskiego poziomu sztuki legislacyjnej w naszym kraju uważał On spadek szacunku dla idei prawa wśród polityków, dla których prawo jest środkiem do realizowania politycznych celów w sposób bezwzględnie skuteczny. Tadeusz Zieliński pisał: „Z prymatu polityki nad prawem i pogardy dla prawników nie może rodzić się dobre prawo”²⁵.

Profesor wiele miejsca w swoich książkach poświęcił Trybunałowi Konstytucyjnemu. O obecnym ukształtowaniu, obowiązującym do dziś zresztą, Trybunału Konstytucyjnego Profesor Zieliński pisał: „Jedną z fundamentalnych zasad państwa prawnego jest podległość wszystkich organów tego państwa określonej kontroli. Władza niekontrolowana jest władzą autokratyczną obcą demokratycznemu, autentycznie »prawnemu« państwu. [...] jeden tylko organ w państwie ma władzę nie podlegającą żadnej w zasadzie kontroli. Jest nim... Trybunał Konstytucyjny. [...] Jest tak również wtedy, gdy okazuje się, iż orzeczenie zostało wydane z niewątpliwym naruszeniem prawa. Żaden błąd prawny nie może być już naprawiony. [...] jak mogło dojść do wyposażenia sędziów

²² Por. T. Zieliński: *Ustrój pracy w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*. W: *Prawo pracy, ubezpieczenia społeczne, polityka społeczna. Wybrane zagadnienia*. Red. B.M. Cwiertniak. Opole 1998, s. 17—19.

²³ Ibidem, s. 19—20.

²⁴ Por. T. Zieliński: *Czas prawa i bezprawia*. Warszawa 1999, s. 166—167.

²⁵ Ibidem, s. 135.

Trybunału w tak wielką władzę, która nie podlega żadnej, nawet nadzwyczajnej kontroli sędziowskiej? Nie ustanowiono jakichkolwiek zabezpieczeń przed naruszeniem prawa przez skład Trybunału, nawet w celu sprostowania istotnych błędów prawnych, jakie mogą się zdarzyć każdemu, nawet wybitnemu prawnikowi. [...] W obecnym bowiem ukształtowaniu Trybunał jest arbitralną, niepodlegającą nawet samokontroli wyrocznią, orzekającą samowładnie o mocy wszelkich praw Rzeczypospolitej”²⁶.

Profesor uważał, że pod rządami ówczesnej ustawy o Trybunale Konstytucyjnym niekontrolowana władza orzecznicza Trybunału Konstytucyjnego była niewyobrażalnie duża. Kilku sędziów Trybunału mogło przesądzić definitywnie o losach praw Rzeczypospolitej w sprawach najwyższej wagi państwowej, takich jak zgodność ratyfikowanych umów międzynarodowych z Konstytucją. Do Trybunału Konstytucyjnego należało bowiem wydawanie ostatecznych, niepodlegających wzruszeniu w jakimkolwiek postępowaniu orzeczeń. Zdaniem Profesora brak ścisłych, obiektywnych kryteriów doboru sędziów Trybunału Konstytucyjnego otwierał pole do nadużyć i nacisków politycznych. Zadawał On sobie pytanie: jak mogło dojść do wyposażenia sędziów Trybunału w tak wielką władzę, która nie podlega żadnej, nawet nadzwyczajnej, kontroli. Zdaniem T. Zielińskiego błędem było powierzenie absolutnej, niekontrolowanej władzy jednej z czołowych instytucji konstytucyjnej w państwie. Zakłóca to równowagę władz i grozi zachwianiem politycznego układu sił w życiu publicznym, zwłaszcza wtedy gdy w składzie Trybunału znajdują się sędziowie z politycznego nadania²⁷. Dzięki temu, mimo ostateczności orzeczeń, to politycy mogą *de facto* rządzić Trybunałem. Według Profesora „ostateczność orzeczeń Trybunału zadziałała w złym kierunku”. Spowodowało to wyłączenie werdyktów Trybunału spod jakiegokolwiek kontroli, nawet w strukturze wewnętrznej Trybunału Konstytucyjnego, która zapewniłaby rewidowanie poglądów składów mniejszych przez większe, podobnie jak to jest w Sądzie Najwyższym²⁸.

Szkoła prawa pracy

W czasach Profesora Zielińskiego przekształcona z Zakładu — Katedra Prawa Pracy i Polityki Socjalnej była jednym z najsilniejszych ośrodków naukowych tego typu w kraju. Nie przetrwała jednak „katowicka szkoła pra-

²⁶ Ibidem, s. 154—157.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

wa pracy” utworzona przez Profesora Zielińskiego. Dziś nie pracuje na Uniwersytecie Śląskim żaden współpracownik Profesora z kierowanej niegdyś przez Niego Katedry. Obecnie nikt już poza mną nie wspomina w Katedrze Profesora, nie opowiada o Nim studentom i doktorantom. Może dlatego, że ostatni jego uczniowie z jego dawnej szkoły: prof. Wyższej Szkoły Humanitas dr hab. B.M. Ćwiertniak oraz dr M. Taniewska-Banacka, odeszli z Katedry wiele lat temu, dzieląc losy swych poprzedników. Sprawiała to polityka kadrowa ówczesnego kierownika Katedry, który został jakiś czas temu przeniesiony na emeryturę. Od wielu już lat katowicka Katedra znów znajduje się pod kuratelą, zaś jej potencjał naukowy należy do najmniejszych w kraju²⁹. Katowicka Katedra Prawa Pracy nigdy nie zorganizowała też zjazdu katedr prawa pracy, mimo że inne gościły już na zjazdach kilkakrotnie środowisko nauki prawa pracy³⁰. Wielu uczniów Profesora pracuje w innych uczelniach w kraju i za granicą.

Złośliwi zarzucają Profesorowi Tadeuszowi Zielińskiemu, że nie stworzył trwałej — ani krakowskiej, ani katowickiej szkoły prawa pracy. Jednak większość z uznanych żyjących przedstawicieli nauki prawa pracy w naszym kraju czuje się Jego uczniami. Przyznaje się do tego między innymi prof. Barbara Wagner oraz prof. Ludwik Florek. Trudno zajmować się nauką prawa pracy, nie czytając publikacji Profesora Tadeusza Zielińskiego. Można nawet nie zgadzać się z Jego wszystkimi poglądami, trudno jednak ignorować Jego wspaniałą dorobek naukowy. Jego prace są cennym źródłem wiedzy nie tylko dla studentów i doktorantów³¹. Prace naukowe Profesora, jako głębokie merytorycznie i nienaganne warsztatowo, długo jeszcze stanowiąc będą wzorzec dla wielu pokoleń prawników specjalizujących się w prawie pracy. Trudno nie przecenić Jego dorobku dla rozwoju prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Dla mnie i wielu innych jest On niedoścignionym Mistrzem, na którego pracy wszyscy dorastaliśmy do życia dla nauki prawa pracy. Wszyscy, choć rozproszeni po wielu uczelniach w kraju i za granicą, jesteśmy Jego uczniami w Jego szkole prawa pracy.

Profesor Tadeusz Zieliński jest powszechnie zaliczany w środowisku naukowym znawców prawa pracy do grona kilku najwybitniejszych przedstawicieli nauki prawa pracy w Polsce, obok Wacława Szuberta, Macieja Świącickiego i Zbigniewa Salwy. Wszyscy oni stworzyli podwaliny nowoczesnego prawa pracy w Polsce w trudnych warunkach realnego socjalizmu, któremu nieobce były wynaturzenia i błędy systemowe. Wydzielili oni prawo pracy jako odrębną od prawa cywilnego gałąź prawa ze względu na kryterium przedmiotu

²⁹ Por. B.M. Ćwiertniak: *O „katowickim” okresie działalności profesora Tadeusza Zielińskiego...*, s. 29.

³⁰ Ibidem, s. 30.

³¹ Por. B. Wagner: *Tadeusz Zieliński (1926—2003)*. „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, nr 11, s. 2.

prawa pracy nasyconego pierwiastkami społecznymi oraz szczególnie właściwości tego prawa.

Uwagi końcowe

Już od czasów studenckich żywo interesowałam się życiem publicznym Profesora i Jego dorobkiem naukowym oraz zawodowym. Czytałam prawie wszystko na ten temat, mogłabym nawet napisać na Jego temat obszerną biografię, na którą z pewnością zasługuje jak mało kto. Znam prawie wszystkie publikacje Profesora, a bogaty dorobek naukowy Profesora jest dla mnie źródłem nieustannych inspiracji i niewyczerpanego twórczego natchnienia. Wiedza ta nigdy też nie zdezaktualizuje się, ze względu na jej walory teoretyczne. Profesor nie napisał też ani jednego słowa, którego musiałby się wstydzić za życia i po śmierci. To On sprawił, że zainteresowałam się nauką prawa pracy, pomimo że na początku moich studiów nie miałam żadnych ambicji naukowych i bynajmniej nie wiązałam mego życia w ogóle z uczelnią. Wprost przeciwnie: myślałam o działalności gospodarczej albo o emigracji. Muszę szczerze przyznać, że osoba i działalność Profesora wywarły tak duży wpływ na mój stosunek do ludzi i świata, że wpłynęło to na całe moje dotychczasowe życie, wyznawane wartości oraz na przeorientowanie się na nowe cele.

Nie było dane mi bliżej poznać Profesora. Rozmawiałam z Nim tylko raz w życiu, na krótko przed Jego śmiercią, na Zjeździe Katedr Prawa Pracy w Łodzi w 2003 r., gdy był już bardzo chory. Powiedział mi, że nie ma szczęśliwego, spełnionego życia bez cierpienia. Stanowi ono nieodłączną jego część i należy je przyjąć ze spokojem i zrozumieniem. Wtedy to zachęcał mnie do wejścia na wytyczoną przez siebie drogę naukową, choć nie krył, że będzie ona wyjątkowo kręta i wyboista. Pozostał dla mnie charyzmatycznym uczonym przeświadczonym o sile prawa i sprawiedliwości. Jego dorobek naukowy wciąż fascynuje swą oryginalnością, odkrywczością myśli i poglądów, a także jest źródłem nieustannych inspiracji, żywiąc umysły oraz wzbogacając ducha o wciąż nowe przeżycia twórcze. W sercach wielu ludzi wciąż żywe są Jego idee, poglądy i myśli, nie tylko te uwiecznione na papierze.

Profesor zmarł 29 września 2003 r. w Krakowie. Pochodził z moich rodzinnych stron, Jego rodzina z dziada pradiada zamieszkiwała ten sam region co moja — ziemię krakowską, gdzie Profesor spoczął (został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie). Wierzę, że zmarli i żywi wspierają się nawzajem, ze wsparcia tych, których już wśród nas nie ma, wyrasta siła naszego ducha, której nie są w stanie pokonać żadne przeciwności losu. Profesor wspiera nas rozproszonych po wielu uczelniach w kraju i za granicą, którzy

mienia się Jego uczniami, obserwując z góry nasze sukcesy i porażki. Sądzę, że może być z nas — Swoich uczniów — poniekąd dumny, że nie poddaliśmy się mimo wielu trudności i problemów, że trwamy na swych stanowiskach i próbujemy, aczkolwiek pewnie w sposób niedoskonały, kontynuować Jego naukowe dzieło.

MAREK LEŚNIAK
Katowice

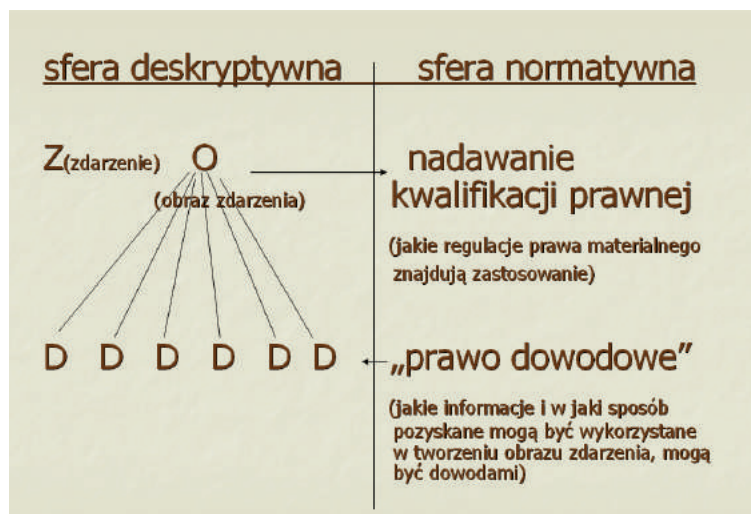
Kierunki badań prowadzonych w Katedrze Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego — historia i aktualność

Wprowadzenie

W procesie stosowania prawa nawzajem uzupełniają się dwie sfery: normatywna oraz deskryptywna. Sfera deskryptywna (opisowa) związana jest z tworzeniem obrazu zdarzenia, łączeniem w tym celu różnego rodzaju informacji, argumentów, prowadzenia odpowiednich wnioskowań. W sferze tej wykorzystywane są twierdzenia takich nauk jak: kryminalistyka, medycyna sądowa, psychologia sądowa, psychiatria sądowa. W sferze normatywnej rekonstruuje się zakresy zastosowania określonych regulacji prawnych, przypisuje się zachowaniom adresatów tych regulacji odpowiednie kwalifikacje deontyczne (kwalifikuje się poszczególne zachowania określonych podmiotów jako nakazane, zakazane, dozwolone, fakultatywne i inne)¹. Niestety, czasami spotykamy się z uprawianiem kryminalistyki jako odmiany specyficznej nauki procesu karnego; autorzy zamiast skoncentrować się na sferze deskryptywnej swoje rozważania poświęcają wyłącznie kwestiom normatywnym. W procesie stosowania prawa sfery: deskryptywna oraz opisowa, są tak samo istotne. Dokonywanie ustaleń faktycznych, tworzenie obrazu zdarzenia opiera się na

¹ Z. Ziemiński: *Logika praktyczna*. Warszawa 1997, s. 229 i nast.

dowodach. W sferze deskryptywnej nazwa „dowód” jest rozumiana przede wszystkim jako „informacja” (z wykorzystaniem dorobku między innymi logiki i językoznawstwa). Nie każda informacja jest jednak dowodem, czyli może w sferze deskryptywnej służyć jako argument uzasadniający jedną z hipotez składających się na określony obraz zdarzenia. Dowodem jest tylko informacja, która została na grunt postępowania prowadzonego na podstawie ustawy wprowadzona zgodnie z regułami przewidzianymi w prawie proceduralnym, w szczególności dotyczy to tej części odpowiedniej procedury, która dotyczy dowodów, zwanej często „prawem dowodowym”. Prawo dowodowe określa pewne „reguły gry”, które muszą być przestrzegane przy zbieraniu dowodów; determinuje rodzaj, treść i sposób pozyskania informacji, które mogą być dowodami w konkretnym postępowaniu. Z kolei dokonanie ustaleń faktycznych (przyjęcie kwalifikacji prawnej) poprzedza decyzję o nadaniu zdarzeniu, zachowaniom osób biorących w nim udział, odpowiedniej kwalifikacji materialnoprawnej. Nie jest możliwe nadanie zdarzeniu odpowiedniej kwalifikacji prawnej bez stworzenia wcześniej obrazu zdarzenia (*Da mihi factum, dabo tibi ius*). Tak więc, w procesie stosowania prawa sfery: deskryptywna oraz normatywna, są tak samo istotne. Tymczasem często w programach studiów prawniczych oraz aplikacji prawniczych odpowiednią wagę przykładają się do sfery normatywnej, natomiast nie docenia się znaczenia sfery deskryptywnej (liczba godzin wykładów i ćwiczeń z kryminalistyki jest ograniczona lub są to zajęcia wyłącznie fakultatywne, a psychologia sądowa, psychiatria sądowa oraz medycyna sądowa często w ogóle nie są przewidziane w siatce studiów prawniczych).

Fot. 1. Relacje pomiędzy sferami normatywną oraz deskryptywną w procesie stosowania prawa
Źródło: Oprac. własne.

Celem prezentowanego opracowania jest przedstawienie nurtów badań prowadzonych w Katedrze Kryminalistyki Uniwersytetu Śląskiego w przeszłości (od momentu powstania Katedry) do końca 2016 r. Z prowadzonymi kierunkami badań ściśle wiążą się również inne sfery aktywności Katedry: dydaktyczna, opiniotwórcza oraz współpraca środowiskowa. Prowadzenie własnych badań empirycznych pozwala uwzględniać ich wyniki w prowadzonych zajęciach dydaktycznych; zdobyte w ten sposób przez pracowników Katedry doświadczenie pozwala na bardziej efektywną pomoc udzielaną studentom przygotowującym prace magisterskie. Studenci mogą zapoznać się ze specyfiką badań prowadzonych w sferze deskryptywnej. Od czasu swojego powstania Katedra Kryminalistyki wykonywała dla decydentów procesowych ekspertyzy z zakresu badań dokumentów oraz badań poligraficznych. Pozwalało to uwzględniać we własnych badaniach również niuansy bezpośrednio związane z praktyką w tych obszarach. Jednocześnie umożliwia to wykorzystanie w wykonywanych ekspertyzach wyników badań własnych (na przykład w zakresie wpływu czynników patologicznych na obraz pisma testatorów). Bezcenna jest również środowiskowa wymiana informacji. Służyły temu spotkania naukowe, w których brali udział również eksperci z laboratorium kryminalistycznego Wojewódzkiej Komendy Policji w Katowicach oraz pasjonaci kryminalistyki ze Szkoły Policji w Katowicach. Wymiana informacji naukowej dokonywała się i dokonuje się w ramach spotkań organizowanych przez Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne (Oddział Śląski). W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. w ramach Towarzystwa działali również pracownicy naukowcy innych niż Katedra Kryminalistyki katedr Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego (między innymi prof. Leon Tyszkiewicz), a także pracownicy Zakładu Medycyny Sądowej Śląskiej Akademii Medycznej (obecnie: Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach) oraz eksperci policyjni (dawniej milicyjni) z policyjnego laboratorium kryminalistycznego w Katowicach. Uczestnikami spotkań byli liczni sędziowie, prokuratorzy i adwokaci. Cykl konferencji metodologicznych organizowanych w Chęcinach gromadził nie tylko pracowników funkcjonujących w Polsce uniwersyteckich katedr kryminalistyki. Swoje referaty wygłaszali tam i wybitni medycy sądowi (prof. Kazimierz Jaegermann, prof. Władysław Nasiłowski), psychiatrzy (dr Jerzy Pobocho), i filozofowie (prof. Jan Woleński czy prof. Józef Życiński, późniejszy metropolita lubelski). Warto podkreślić możliwość bezpośrednich interdyscyplinarnych dyskusji z przedstawicielami obszarów innych nauk, którą mieli pracownicy Katedry Kryminalistyki. Efekt tych dyskusji został odzwierciedlony w publikacjach naukowych Katedry.

Niniejszy artykuł nie ma prezentować szczegółowej bibliografii poszczególnych pracowników Katedry. Czytelnik znajdzie te informacje chociażby na stronie internetowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego (przy profilach pracowników) lub w internecie. Wspomniano jedynie o nie-

których z nich jako ilustracji badań prowadzonych w zaprezentowanych nurtach aktywności naukowej Katedry. Nie było też moim celem powielanie informacji dostępnych już w literaturze przedmiotu². Zależało mi na ukazaniu badań naukowych prowadzonych w Katedrze Kryminalistyki w kontekście zmian zachodzących w naukach sądowych. Katedra zawsze należała do wiodących w obszarze nauk sądowych placówek uniwersyteckich w Polsce. O sile badań w poszczególnych nurtach stanowili pracownicy Katedry; poszczególne nurty badań w ogóle były inicjowane wskutek zainteresowań naukowych konkretnych pracowników. Dlatego też, omawiając kierunki badań naukowych w Katedrze, należy podkreślić zasługi poszczególnych pracowników Katedry.

Katedra Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Od początku funkcjonowania Filii zamiejscowej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach (od 1966 r.) prowadzone były w załączku przyszłego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach zajęcia z kryminalistyki. Z wykładami przyjeżdżał między innymi z Krakowa prof. Tadeusz Hanausek. Musiało minąć kilka lat od powstania Uniwersytetu Śląskiego i Wydziału Prawa i Administracji (1968 r.), zanim powstała wyodrębniona jednostka akademicka na Śląsku zajmująca się prowadzeniem badań naukowych oraz dydaktyki z zakresu kryminalistyki. Zakład Kryminalistyki został powołany z dniem 1 marca 1974 r. Pierwszym kierownikiem został ówczesny doc. dr Zdzisław Kegel (dzisiaj emerytowany profesor zwyczajny). Przybyłemu z Uniwersytetu Wrocławskiego naukowcowi władze Wydziału powierzyły zorganizowanie Katedry Kryminalistyki.

Co się wydarzyło jeszcze w 1974 r.? Z dniem 1 września został zatrudniony „na etacie technicznym — fotografika ob. Kamil Sambor”. Badania z zakresu kryminalistyki związane są z posiadaniem odpowiedniego zaplecza technicznego — pracownia fotograficzna była pierwszym elementem tego zaplecza. 15 września na etacie stażysty zatrudniono mgr. Kazimierza Zgryzka (obecnie prof. dr hab., kierownik Katedry Prawa Karnego Procesowego). 1 października pozyskano „specjalistę/eksperta z dziedziny pismoznawstwa” mgr. Antoniego

² T. Widła: *40 lat istnienia Katedry Kryminalistyki na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Kryminalistyka w walce z przestępczością*. Red. A. Rosół, J. Słobosz, P. Mięsak. Katowice 2013, s. 9 i nast.

Felusia (filologa, obecnie prof. dr hab., Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach) oraz zatrudniono dwóch doktorantów: mgr. Tadeusza Widłę (obecnie prof. zwyczajny i kierownik Katedry) oraz mgr. Marka Legienia (przez lata adiunkt w Zakładzie Medycyny Sądowej Śląskiej Akademii Medycznej, zmarły w 2014 r.). Profesor Zdzisław Kegel specjalizował się w kryminalistycznym badaniu dokumentów. Dlatego też pierwszym nurtem badawczym uruchomionym w zakładzie był nurt badań dokumentów, a w szczególności — pisma ręcznego. Blisko z Katedrą współpracował dr Jerzy Pobocho, później wieloletni przewodniczący Polskiego Towarzystwa Psychiatrii Sądowej.

W 1975 r. do zespołu Zakładu dołącza mgr Jerzy Konieczny (również chemik; obecnie dr hab., zatrudniony na Uniwersytecie Opolskim). Tytuł doktora obronił w 1976 r. W 1977 r. doc. dr hab. Zdzisław Kegel odchodzi z powrotem na Uniwersytet Wrocławski. W tym samym roku kierownikiem Zakładu zostaje zatrudniony uprzednio na Uniwersytecie Jagiellońskim doc. dr hab. Jan Widacki (obecnie profesor zwyczajny, dyrektor Instytutu Prawa Karnego i Kryminologii, kierownik Katedry Kryminalistyki, Kryminologii i Nauk o Policji w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego). Doc. dr hab. Jan Widacki zapoczątkował w Zakładzie badania naukowe, jak i wykonywanie ekspertyz, w nurcie psychofizjologii sądowej (badań poligraficznych). Przywozi z Krakowa pierwszy w Katowicach aparat do tego rodzaju badań, poligraf. Rozwija się jednocześnie nurt badań z zakresu metodologii nauk oraz teorii opiniowania przez biegłych. Nurt ten w zasadzie jest eksplorowany przez wszystkich pracowników naukowych Zakładu. Wśród innych nurtów badawczych wyróżnić należy badania związane z szeroko rozumianą taktyką kryminalistyczną, dotyczącą przeprowadzania różnego rodzaju czynności dowodowych (np. przeszukania). Magister, a później doktor, obecnie prof. dr hab. Tadeusz Widła, rozwija również badania związane z weryfikacją autentyczności dzieł sztuki. Z kolei magister, a później doktor Antoni Feluś jest jednym z prekursorów polskiej filologii kryminalistycznej.

W ramach reorganizacji Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach Zakład zostaje przekształcony w Katedrę. Następują dalsze zmiany kadrowe. Doktor Marek Legień w 1982 r. odchodzi na Uniwersytet Wrocławski do katedry kierowanej przez prof. dr hab. Zdzisława Kęglę, w 1984 r. wraca na krótko do Katedry i przechodzi w końcu do Zakładu Medycyny Sądowej ówczesnej Śląskiej Akademii Medycznej. Prof. dr hab. Jan Widacki na przełomie 1984 i 1985 r. odchodzi na Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wieloletnim kuratorem Katedry była prof. dr hab. Oktawia Górniok. Dr hab. Jerzy Konieczny w 1992 r. odchodzi do służby państwowej na stanowisko Szefa Urzędu Ochrony Państwa. W tym samym roku kierownikiem Katedry zostaje prof. dr hab. Tadeusz Widła, pełniący do dzisiaj tę funkcję. W Katedrze pojawiają się nowi pracownicy (nie licząc doktorantów): mgr Dorota Zienkiewicz (obecnie dr hab.), mgr Michał Gramatyka (obecnie dr), mgr Marek Leśniak (obec-

Fot. 2. Promocja doktorska w 1977 r. Na zdjęciu w pierwszym rzędzie od lewej: prof. dr hab. Leon Tyszkiewicz, prof. dr hab. Mieczysław Sośniak, prof. dr hab. Zdzisław Kegel

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Fot. 3. Promocja doktorska w 1977 r.

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

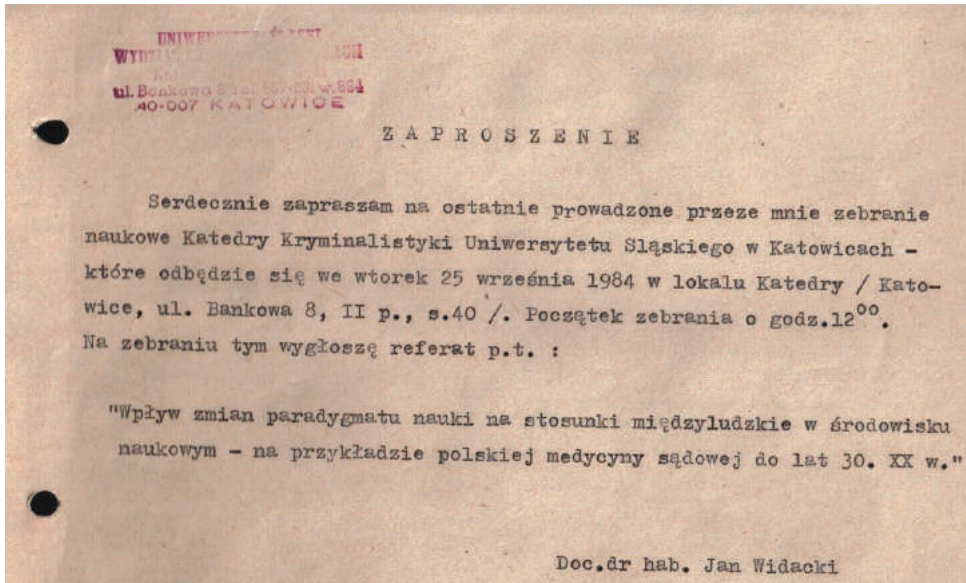
Fot 4. Promocja doktorska w 1977 r. Obok dr. Tadeusza Widły (druga osoba od lewej strony) w kolejce czeka dr Marek Legień

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

nie dr hab., również magister psychologii), mgr Sylwia Ławrentjew, mgr Joanna Koczur (obecnie dr), mgr Olivia Rybak. W latach dziewięćdziesiątych na krótko współpracują również z Katedrą mgr Joanna Lukaszewicz oraz mgr Krzysztof Januła. W kolejnych latach kontynuowano nurty badawcze zapoczątkowane w pierwszych pięciu latach rozwoju Katedry. Rozwijano również nurt badań technicznych dokumentów, nurt informatyki śledczej, a w 1998 r. został zapoczątkowany nurt badań związany w metodyką prowadzenia przesłuchań³.

Od początku swojego istnienia Katedra ściśle współpracowała z szeroko rozumianym środowiskiem naukowym, prawniczym i eksperckim. Forum tej współpracy były również spotkania organizowane w ramach śląskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego. Należeli do niego pracownicy innych jednostek organizacyjnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (prof. dr hab. Leon Tyszkiewicz), innych śląskich uczelni (np. prof. dr hab. Władysław Nasiłowski, prof. dr hab. Tadeusz Pragłowski), liczni funkcjonariusze wydziałów kryminalnych MO (a później Policji), jak również prawnicy praktycy: sędziowie, prokuratorzy, adwokaci oraz radcowie prawni.

³ M. Leśniak: *Wybrane problemy badań psychologicznych w procesie karnym*. „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 5, s. 65—82.

Fot. 5. Informacja o ostatnim spotkaniu naukowym prowadzonym przez doc. dr. hab. Jana Widackiego

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI
Katedra Kryminalistyki
ul. Bankowa 8 Tel. 887-281 w. 884
40-007 KATOWICE

16 listopada 1984 r.

O Ś W I A D C Z E N I E

Niniejszym uprzejmie informujemy, że p. dr Jerzy Pobocho z Kliniki Psychiatrycznej Pomorskiej Akademii Medycznej od wielu lat współpracuje naukowo z pracownikami tut. Katedry Kryminalistyki UŚ na polu interdyscyplinarnych badań pismoznawczych. Jest on jedynym w Polsce lekarzem psychiatrą, który podjął te dość u nas kontrowersyjne badania grafologiczne.

Dotychczasowa współpraca polegała na prowadzeniu wielu wspólnych prac eksperymentalnych, przygotowywaniu i publikowaniu kasusów i prac poglądowych, wygłaszaniu /kilkakrotnym/ w tut. Katedrze odczytów i referatów na zebraniach naukowych oraz na włączeniu się do prac Szkoły Empirycznych Badań Pisma, tj. inicjatywy wspólnej tut. Katedry z Instytutem Ekspertyz Sądowych. W ramach tego ostatniego przedsięwzięcia podjęto prace zmierzające do przygotowania słownika pismoznawczego oraz systematyki zmiennych graficznych.

Poza działalnością naukową dr J. Pobocho współpracował w działalności opiniodawczej, wydając m.in. opinię psychografologiczną w głównej sprawie Bielaży vel Śleski.

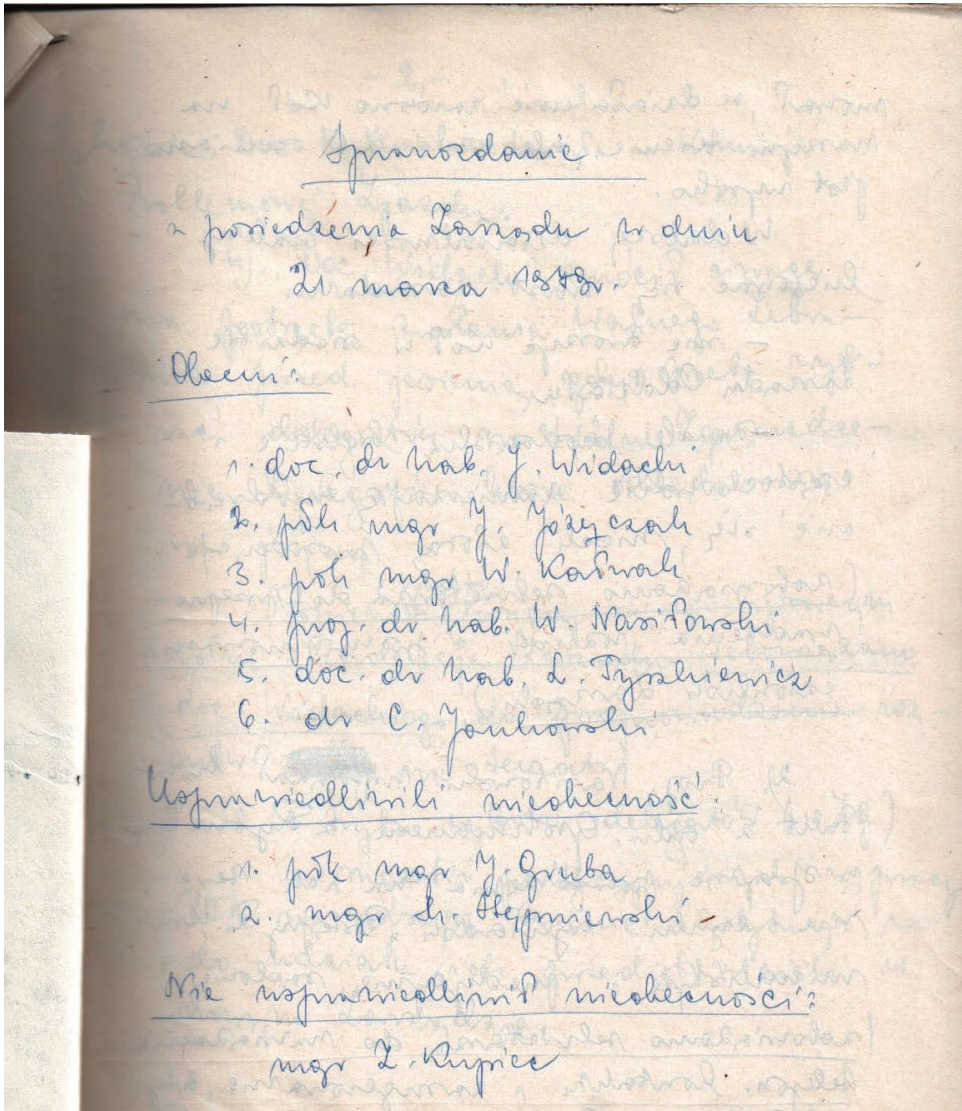
Dotychczasowa współpraca wniosła wiele cennych inicjatyw badawczych i jest bezprecedensowym na tym gruncie przykładem w naszym kraju. Mamy nadzieję, że kolejne lata przyniosą dalsze wspólne osiągnięcia, tym bardziej że rozwój badań pismoznawczych powoli zaczyna sobie tarować drogę na gruncie nauki polskiej.

Niniejsze oświadczenie wydaje się na wniosek dr J. Pobochoy celem przedłożenia zainteresowanym władzom.

Kurator
Katedry Kryminalistyki
Prof. dr hab. O. Górniok

Fot. 6. Pismo prof. dr hab. Oktawii Górniok w sprawie dr. Jerzego Pobochoy

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Fot 7. Fragment pierwszej strony sprawozdania z posiedzenia Zarządu Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego Oddział w Katowicach

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Katowice, dnia 18 lutego 1975r.

Obywatele

1. Doc. dr Zdzisław Kegel
Wydział Prawa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
2. Płk mgr Zbigniew Zawojski
Z-ca Komendanta Wojewódzkiego MO. w Katowicach
3. Mgr Gerard Bajger
Wiceprezes Sądu Wojewódzkiego w Katowicach
4. Płk mgr Jerzy Józefczak
Szef Wojewódzkiego Oddziału WSW w Katowicach *Gliwice Belaganijs 15*
5. Prof. dr hab. med. Tadeusz Pragłowski
Kierownik Zakładu Medycyny Sądowej
Śląskiej Akademii Medycznej w Z a b r z u
6. Doc. dr hab. Leon Tyszkiewicz
Wydział Prawa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
7. Mjr mgr Wiesław Kałwak
Zastępca Naczelnika Wydziału Kryminalistyki
Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach

Zawiadamiam, że dnia 3 marca br. o godz. 15,00 w Prokuraturze Wojewódzkiej w Katowicach odbędzie się posiedzenie ZO PTK z następującą tematyką:

- 1/ Podjęcie badań i zorganizowanie w II kwartale br. posiedzenia naukowego poświęconego problematyce wypadkowości przy pracy w budownictwie mieszkaniowym i drobnej wytwórczości.
- 2/ Zorganizowanie w III kwartale br. posiedzenia naukowego poświęconego zastosowaniu nowoczesnych środków technicznych w zakresie zapobiegania włamaniom.
- 3/ Sprawa powołania Kół Terenowych w Katowicach i Gliwicach.-

SEKRETARZ ZARZĄDU

[Signature]
/dr C. Jankowski/

Fot. 8. Informacja o posiedzeniu Zarządu Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego Oddział w Katowicach

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Nurt badań pismoznawczych

W dokumentacji działalności naukowej Katedry w 1974 r. znajdujemy następujące informacje: doc. dr Z. Kegel z mgr. R. Ponikowskim (późniejszym prezesem Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu) pracują nad zagadnieniami wpływu alkoholu na obraz pisma ręcznego, mgr M. Legień opracowuje pracę doktorską na temat: *Wpływ narkomanii na obraz pisma ręcznego*; mgr Z. Zgryzek pracuje nad dysertacją doktorską na temat: *Wpływ chorób psychicznych na obraz pisma ręcznego* (ostatecznie praca doktorska miała tytuł: *Wpływ schizofrenii na obraz pisma ręcznego*); mgr A. Feluś rozpoczął pisanie pracy doktorskiej na temat: *Rola badań językowych w ekspertyzie pisma ręcznego*; mgr T. Widła przygotowuje pracę doktorską na temat: *Technika i taktyka wykrywania fałszerstwa dzieł sztuki* (dotyczącej również sygnatur malarskich). 6—7 grudnia 1974 r. odbywa się w Wiśle pierwsze ogólnopolskie sympozjum poświęcone dowodowi z pisma ręcznego (w trakcie jego trwania wygłoszono 11 referatów). Później prof. dr hab. Zdzisław Kegel będzie kontynuował to spotkanie naukowe w ramach cyklu międzynarodowych sympozjów poświęconych badaniom pisma ręcznego, a organizowanych na Uniwersytecie Wrocławskim (w 2016 r. z udziałem pismoznawców z całego świata odbyło się XVI sympozjum). Do 18 grudnia 1974 r. Zakładowi zlecono wykonanie 34 ekspertyz. Nurt badań pismoznawczych od początku zatem miał silne ugruntowanie również w praktyce opiniodawczej, jak i szerokiej wymianie informacji ze środowiskiem naukowym w całej Polsce.

W ramach nurtu badań pismoznawczych między innymi prowadzono eksploracje naukowe w zakresie:

- badań identyfikacyjnych pisma ręcznego (na przykład standardów wykonywania badań przy pomocy graficzno-porównawczej⁴, związków cech podpisów z cechami wykonawców⁵, statystycznej interpretacji wyników badań pismoznawczych⁶, przyczyn błędów w badaniach identyfikacyjnych⁷),
- badań z zakresu patologii pisma (na przykład wpływu poszczególnych za-

⁴ Zob. np.: A. Feluś: *Odchylenia materialne w piśmie osobniczym*. Katowice 1979; T. Widła: *Metody ekspertyzy pisma*. W: *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Szwarcza*. Red. Z. Kegel. Wrocław 2001.

⁵ A. Feluś: *Podpisy. Studium z pismoznawstwa kryminalistycznego*. Katowice 1987.

⁶ Zob. np.: K. Zgryzek, M. Legień, J. Konieczny: *Matematyczny formalizm interpretacji grafometrycznego badania pisma ręcznego*. „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 1980, T. 30, s. 41—44; T. Widła: *Identyfikowanie rękopisów metodą statystyczną*. „Problemy Kryminalistyki” 1981, nr 151—152, s. 330—336.

⁷ T. Widła: *Źródła błędów w opiniach pismoznawczych*. „Palestra” 1982, nr 11—12, s. 83—96.

burzeń somatycznych czy psychicznych na obraz pisma⁸, możliwości wnioskowania na podstawie obrazu pisma o chorobach wykonawcy rękopisu⁹), — badań z zakresu psychologii pisma (na przykład związków określonych zespołów cech psychologicznych wykonawcy rękopisu z konfiguracjami cech pisma¹⁰, możliwości wnioskowania na podstawie obrazu pisma o płci wykonawcy¹¹).

Podjęto kompleksowe próby opisanie badań pismoznawczych we wszystkich wspomnianych trzech obszarach¹².

Nurtowi badań pismoznawczych towarzyszyły badania dotyczące sygnowania dzieł sztuki i możliwości wykorzystania wiedzy z zakresu pismoznawstwa w kompleksowej ekspertyzie mającej na celu weryfikację autentyczności dzieła sztuki¹³. Obszarem zbliżonym były również badania z zakresu lingwistyki kryminalistycznej¹⁴.

Aktualnie wszystkie wskazane aspekty badań pismoznawczych są kontynuowane. Pracownicy Katedry pracują nad doskonaleniem metod stosowanych w każdym z trzech zasygnalizowanych aspektów badań pisma. Prowadzone badania mają również na celu bardziej precyzyjne wystandaryzowanie metod stosowanych w obszarach pismoznawstwa oraz lepsze poznanie ich obszaru błędu.

⁸ Zob. np.: K. Zgryzek, M. Legień: *Zmiany w obrazie pisma ręcznego narkomanów i schizofreników*. „Problemy Kryminalistyki” 1977, nr 125, s. 113—119; T. Widła: *Z problematyki patologii pisma*. W: *Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestępczości*. Red. H. Kołdecki. Poznań 2008, s. 139—154.

⁹ K. Zgryzek: *Możliwości identyfikacyjne pisma chorych na schizofrenię*. „Problemy Praworządności” 1981, nr 6, s. 40—46; T. Widła, M. Leśniak: *Interdyscyplinarność współczesnej ekspertyzy dokumentów*. „Chowanna” 2011, T. 2 (37), s. 279—298.

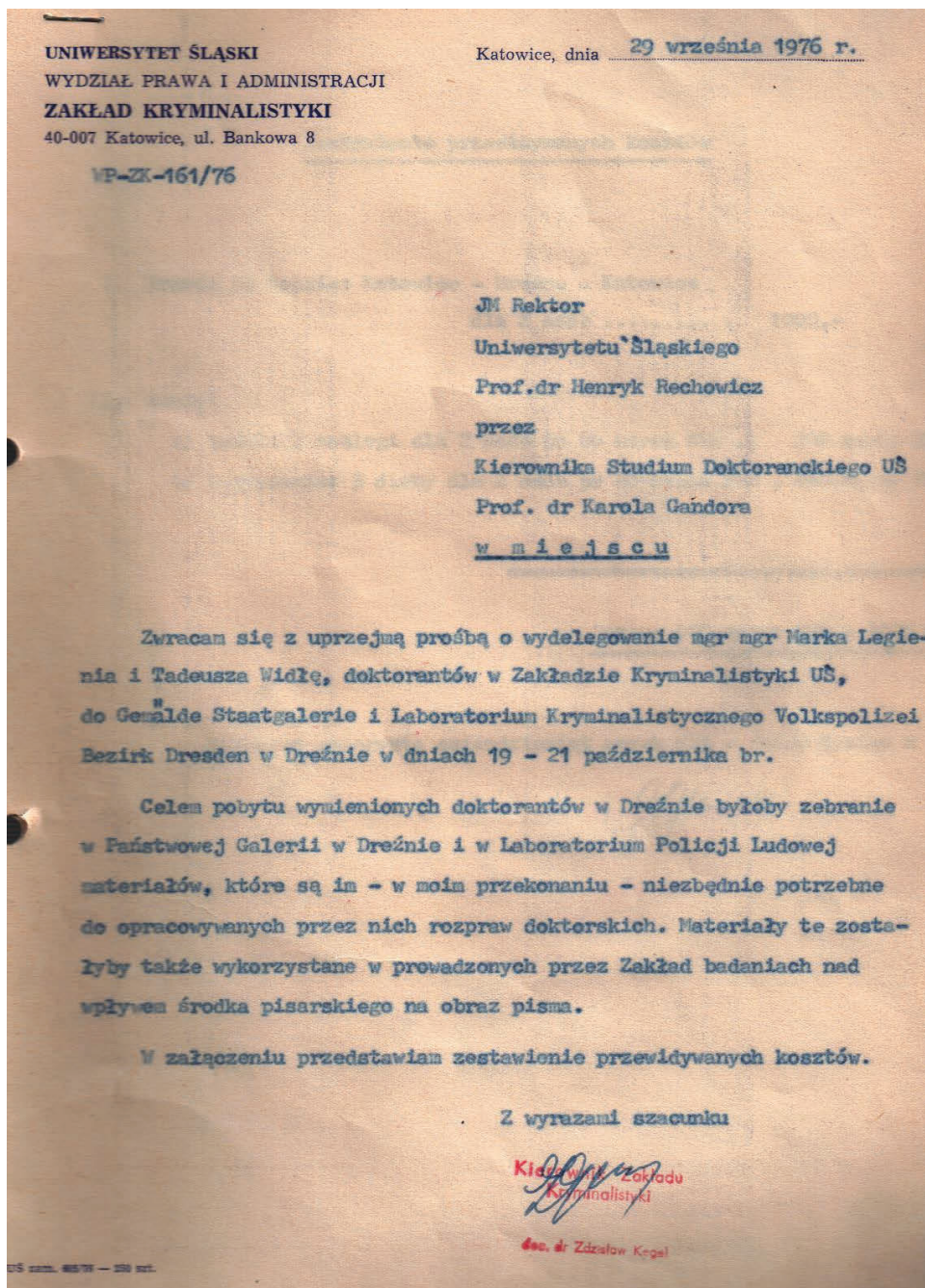
¹⁰ T. Widła, J. Pobocho: *Badania grafologiczno-psychiatryczne wielokrotnych zabójców kobiet*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”. Prawo, Nr 984. Wrocław 1987, s. 175—184.

¹¹ T. Widła: *Cechy płci w piśmie*. Katowice 1986.

¹² J. Widacki, T. Widła, J. Konieczny: *Kryminalistyka*. Warszawa 2016, s. 267—286; M. Leśniak: *Wartość dowodowa opinii pismoznawczej*. Pińczów 2012.

¹³ Zob. np.: T. Widła: *Rola eksperta pisma w identyfikacyjnych badaniach obrazów*. „Ochrona Zabytków” 1978, nr 1, s. 54—56; Idem: *Ekspertyza sygnatury malarskiej*. Katowice 2016; Idem: *Treść sygnatury*. Katowice 2017.

¹⁴ Zob. np.: A. Feluś: *Identyfikacja kryminalistyczna na podstawie języka pisanego*. Kraków 2000; J. Widacki, T. Widła, J. Konieczny: *Kryminalistyka...*, s. 288—298.

Fot. 9. Pismo w sprawie pierwszych wyjazdów zagranicznych pracowników Katedry
Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Nurt badań z zakresu psychofizjologii sądowej

W 1977 r. ówczesny doc. dr hab. Jan Widacki, rozpoczynając pracę w katowickiej Katedrze, przywozi ze sobą poligraf. Badacz ten właśnie opublikował raport z pierwszego w Polsce na tak dużą skalę przeprowadzonego eksperymentu, w którym porównał trafność różnych metod badań identyfikacyjnych: badań poligraficznych, badań daktyloskopijnych oraz badań pismoznawczych. Ponadto w eksperymencie uwzględniono trafność rozpoznań w trakcie okazania¹⁵. W Katowicach zostają przeprowadzone kolejne badania eksperymentalne. Wspomniany autor zajmował się znaczeniem diagnostycznym poszczególnych zmiennych rejestrowanych przez poligraf; po raz pierwszy w Polsce stosował do interpretacji wyników badania siedmiopunktową skalę *quasi*-numeryczną stanowiącą element standardów wykonywania badań przy pomocy testów Backstera¹⁶. Badał efektywność tego rodzaju badań w stosunku do osób z organicznymi uszkodzeniami centralnego układu nerwowego¹⁷. Doc. dr hab. Jan Widacki zainicjował wykonywanie w Katedrze ekspertyz z badań poligraficznych dla policji, prokuratur i sądów. Tylko od 1977 r. do 1978 r. przebadano ponad 350 osób¹⁸.

Następnie zapoczątkowano w Katedrze polskie badania dotyczące korelacji cech osobowościowych osób badanych z wynikami badania na poligrafie¹⁹.

W 2006 r. zakupiono tzw. poligraf głosowy izraelskiej firmy Nemesysco²⁰. Zapoczątkowało to badania w zakresie detekcji nieszczerości na podstawie zmian zachodzących w głosie. Dwóch adiunktów Katedry (M. Gramatyka oraz M. Leśniak) przeszło w Tel Awiwie-Jafie wymagane przez producenta szkolenie. W 2008 r. przeprowadzono eksperyment z udziałem słuchaczy Szkoły Policji w Katowicach, mający na celu porównanie efektywności badań poligraficznych oraz badania za pomocą analizatora głosu. Trafność badań z użyciem tego drugiego urządzenia okazała się znacznie niższa²¹.

¹⁵ J. Widacki: *Wartość diagnostyczna badania poligraficznego i jego znaczenie kryminalistyczne*. Kraków 1976.

¹⁶ Idem: *Analiza przesłanek diagnozowania w badaniach poligraficznych*. Katowice 1982.

¹⁷ Idem: *Badanie poligraficzne osób z organicznymi uszkodzeniami centralnego układu nerwowego*. „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 1979, T. 29.

¹⁸ J. Widacki, A. Feluś: *Sprawcy zabójstw badani w Zakładzie Kryminalistyki Uniwersytetu Śląskiego*. „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 1981, T. 31 (1).

¹⁹ J. Konieczny, M. Fraś, J. Widacki: *Pochodzenie ukrytej informacji a niektóre cechy osobowościowe w badaniu poligraficznym*. „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 1984, T. 34.

²⁰ W ramach projektu badawczego nr 0 T00C 025 30; kierownikiem projektu był prof. dr hab. Tadeusz Widła.

²¹ M. Leśniak, B. Leśniak, M. Gramatyka: *Trafność oceny wiarygodności wypowiedzi na podstawie wskazań analizatora głosu LVA 6.5*. W: *Psychologiczne i interdyscyplinarne*

W 2008 r. pojawił się w Katedrze poligraf komputerowy. W obrębie nurtu badań psychofizjologicznych rozpoczęto wtedy badania mające na celu sprawdzenie, na ile opracowane na podstawie cech populacji amerykańskiej oprogramowanie wspierające pracę eksperta jest efektywne w stosunku do populacji polskiej. Wyniki pierwszych badań uzasadniły tezę o istotnej roli różnic; trafność decyzji podejmowanych z wykorzystaniem różnych metod interpretacji wyników badania okazała się również zróżnicowana²².

Dzisiaj prowadzone w tym nurcie w Katedrze badania mieszczą się w obrębie wpływu różnego rodzaju czynników na trafność badań poligraficznych, z uwzględnieniem wykorzystywania różnych technik interpretacji wyników badania²³.

Fot. 10. Wizyta prof. G.H. Barlanda (za zdjęciem czwarty od prawej strony) w Katedrze

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

problemy w opiniodawstwie sądowym w sprawach cywilnych. Red. J.M. Stanik. Katowice 2011, s. 228—236.

²² M. Leśniak, M. Zubańska: *A comparison of polygraph examination accuracy rates obtained using the seven-position numerical analysis scale and the Objective Scoring System (a study on the Polish population)*. "European Polygraph" 2010, Vol. 4, No. 2 (12), s. 84—85.

²³ M. Chowaniec, J. Koczur, M. Leśniak, S. Pytlik: *Wpływ sposobu prezentowania pytań na trafność testów badań poligraficznych CIT*. „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 2016, T. 20, s. 33—44.

Nurt metodologiczny. Teoria opiniowania

Przedmiotem kryminalistyki jest przede wszystkim tworzenie obrazu konkretnego zdarzenia na podstawie śladów, czyli fizykalnych (umiejscowionych w czasie i w przestrzeni) zmian zachodzących w otaczającym nas świecie. Kryminalistyka zajmuje się metodami ujawniania, zabezpieczenia, czasami wizualizacji, dokumentowania, podnoszenia oraz przechowywania śladów, jak również metodami ich badania i prowadzonymi w związku z tymi śladami, w kontekście tworzenia obrazu zdarzenia, wnioskowaniami. Obejmuje taktykę prowadzenia czynności związanych z poszukiwaniem, ujawnianiem oraz dokumentowaniem śladów. Osoby uczestniczące w procesie tworzenia obrazu zdarzenia posługują się wieloma generalizacjami. Człowiek, funkcjonując w świecie tysięcy różnego rodzaju czynników, porządkuje je. Wyrabia sobie przekonania o istnieniu zależności pomiędzy niektórymi czynnikami. Generalizacje są takimi przekonaniem o istnieniu prawidłowości w otaczającym nas świecie. Dotyczą najczęściej związków pomiędzy różnego rodzaju czynnikami. W procesie tworzenia obrazu zdarzenia generalizacje występują na każdym etapie — w trakcie poszukiwania i ujawniania śladów, jak i w trakcie ich badań i wyciągania na ich podstawie wniosków o zdarzeniu. Generalizacjami posługują się eksperci badający ślady. Wśród wielu generalizacji warto wyróżnić generalizacje oparte na doświadczeniu oraz generalizacje empiryczne, oparte na wynikach badań naukowych²⁴. W rozwoju kryminalistyki możemy wyróżnić tendencje przenoszenia ciężaru w procesie tworzenia zdarzenia z generalizacji opartych na doświadczeniu osób uczestniczących w tym zdarzeniu na generalizacje oparte na wynikach badań empirycznych. Te pierwsze są bardzo cenne, doświadczonym ekspertom często pozwalają dojść do prawdziwych wniosków, nie są jednak transparentne, podatne na kontrolę. A więc w świetle aktualnie obowiązującego w naukach empirycznych paradygmatu nie są naukowe. Tylko posługiwanie się generalizacjami empirycznymi jest transparentne. Oczywiście i takie generalizacje mogą prowadzić do błędnych wniosków, między innymi wskutek metodologicznych uchybień w prowadzonych badaniach (na przykład niewłaściwie była dobrana grupa badanych obiektów lub posłużono się niewłaściwymi wnioskowaniami statystycznymi). Dlatego też bardzo ważny jest aspekt metodologiczny badań kryminalistycznych; kontrolowanie jakości badań w celu zminimalizowania ryzyka przyjęcia błędnych generalizacji. Multidyscyplinarny charakter twierdzeń wchodzących w obręb kryminalistyki rodzi także pytania o ich status ontologiczny.

²⁴ T. Anderson, D. Schum, W. Twining: *Analysis of evidence*. Cambridge 2005, s. 265 i nast.

W badaniach prowadzonych w Katedrze od samego początku rozumiano znaczenie generalizacji empirycznych, konieczność uzasadniania twierdzeń kryminalistyki w badaniach empirycznych²⁵. W Katedrze przeprowadzono i przeprowadza się dziesiątki badań empirycznych. Doceniono znaczenie refleksji metodologicznej; jest to przejaw dojrzałości kryminalistyki jako samodzielnej nauki. Katedra stała się organizatorem wspomnianego już cyklu konferencji organizowanych corocznie w Chęcinach w latach 1979—1988. W ramach tych konferencji spotykali się naukowcy i praktycy. Wśród naukowców byli przedstawiciele różnych dyscyplin: filozofii, prawa, medycyny sądowej, psychiatrii sądowej, psychologii, matematyki, kryminalistyki; na przykład w czwartym sympozjum (w 1983 r.) udział między innymi wzięli (według kolejności wystąpień): prof. Zdzisław Marek, prof. Władysław Nasiłowski, prof. Mirosław Owoc, doc. Jan Woleński (obecnie profesor), dr Józef Życiński, prof. Kazimierz Jaegermann, Kazimierz Sosin²⁶. Opublikowane materiały z tych spotkań w przeważającej części nie straciły i dziś na aktualności. Prezentowane wówczas kwestie, formułowany postulat konieczności interdyscyplinarnego podejścia do opisywanego w sferze deskryptywnej procesu dowodzenia, nadal są aktualne w świetle badań opisywanych w literaturze angielskojęzycznej²⁷. Podjęto ambitne próby stworzenia w sferze deskryptywnej logicznych modeli dowodzenia w postępowaniu karnym²⁸.

Innym wątkiem w obrębie omawianego nurtu są próby stworzenia kompleksowej teorii opiniowania²⁹. Z uwzględnieniem kontekstu regulacji karno-procesowych próby te obejmują między innymi kwestie rodzajów wnioskowań prowadzonych przez biegłych, sposobu uzasadniania przez nich swoich tez oraz rodzajów praw nauki, do których biegli się odwołują.

Nurtowi metodologicznemu towarzyszyła aktywność dydaktyczna; prowadzenie wykładów i ćwiczeń z logiki. Pracownicy Katedry są autorami popularnego w Polsce podręcznika do logiki³⁰.

²⁵ J. Widacki: *Kilka uwag o kryminalistyce jako nauce empirycznej*. „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 1980, T. 30, nr 3, s. 225—228; J. Konieczny: *Metodologiczna charakterystyka kryminalistyki*. Katowice 1984.

²⁶ *Z zagadnień teorii opinii biegłego*. Red. J. Widacki. Katowice 1983.

²⁷ M. Leśniak: *Czy jest możliwa adaptacja elementów research culture w polskiej praktyce*. W: *Kryminalistyka...*, s. 41—46.

²⁸ J. Konieczny: *Indukcjonistyczne ujęcie dowodzenia sądowego w procesie karnym*. W: *Materiały z VIII Sympozjum Metodologii Kryminalistyki i Nauk Pokrewnych*. Red. J. Konieczny. Katowice 1988; J. Konieczny: *Pojęcie prawdopodobieństwa ze stanowiska procesu karnego i kryminalistyki*. Katowice 1987.

²⁹ Zob. np.: T. Widła: *Wartość identyfikacyjna jako wyznacznik wartości dowodowej*. W: *Wybrane zagadnienia z teorii i metodologii kryminalistyki*. Red. J. Widacki. Katowice 1983, s. 93—99; T. Widła: *Ocena dowodu z opinii biegłego*. Katowice 1992.

³⁰ T. Widła, D. Zienkiewicz: *Logika*. Warszawa 2006.

Fot. 11. Przed konferencją w Chęcinach

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Fot. 12. Kolejny dzień konferencji w Chęcinach

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

VIII Sympozjum Metodologii Kryminalistyki i Nauk Pokrewnych

Chęciny 1987

P R O G R A M

Sesja I, 2 czerwca, godz. 9⁰⁰

Referaty:

Doc. dr hab. Jan Widacki, Katolicki Uniwersytet Lubelski,
Prawda biegłego a prawda sędziego

Dr Stanisław Pikulski, Akademia Spraw Wewnętrznych,
Metodyka ustalania prawdy materialnej w postępowaniu
jurysdykcyjnym

Dr Jerzy Konieczny, Uniwersytet Śląski,
Indukcyjno-logiczne ujęcie dowodzenia sądowego w procesie karnym

Dr Zbigniew Ruszkowski, Zakład Kryminalistyki Komendy Głównej P.
Znaczenie teorii i praktyki w rozwoju kryminalistyki

Dr Antoni Feluś, Uniwersytet Śląski,
O współczesnym paradygmacie kryminalistyki /czyli o tym, jak
faszerować wiedzę naukową wata/

Dyskusja

Sesja II, 3 czerwca, godz. 9⁰⁰

Referaty:

Doc. dr hab. Mirosław Owoc, Uniwersytet Adama Mickiewicza,
Od intuicji do rachunku prawdopodobieństwa i z powrotem

Dr Jerzy Pobocho, Pomorska Akademia Medyczna,
Zagadnienia prawdy w orzecznictwie sądowo-psychiatrycznym

Dr Tadeusz Widła, Uniwersytet Śląski,
Kryteria oceny dowodu z opinii biegłego

Dr Wacław Brzęk, Wyższa Szkoła Oficerska im. F. Dzierżyńskiego,
Życie i praca inspektora dr. Władysława Sobolewskiego -
w 50 rocznicę śmierci

Dyskusja i zakończenie Sympozjum

Fot. 13. Program ostatniej konferencji w Chęcinach

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Kraków dnia 5.VII.1984 r.

W. Pan
Doc. dr hab. Jan WIDACKI
Kierownik Katedry Kryminalistyki UŚ
Katowice
ul. Bankowa 8

W załączeniu przesyłam przepisane na "formatkach" dwa wygłoszone na sympozjum w Chęcinach referaty.

W trakcie przepisywania - w związku z koniecznością powtórnych przepisywań - zabrakło dwóch "formatek" na przepisanie powtórne strony tytułowych. Strony te są niestety przepisane odwrotnie /górze do dołu/. Mam nadzieję, że nie spowoduje to trudności technicznych. Gdyby jednak trzeba było przepisać te strony tytułowe - wdzięczny będę za pomoc /chodzi tylko o hasła tytułowe /.

Z góry dziękuję i przepraszam, załączając serdeczne pozdrowienia.

Kazimierz Jaegermann

PS. uprzejmie poproszę o zawiadomienie p. Dr. Koniecznego, że bezskutecznie szukałem monografii, którą obiecałem mu przesłać. Albo ~~gdzieś~~ gdzieś zagubiłem, albo monografię tę miałem tylko wypożyczoną. Nie mogę sobie tego przypomnieć. Los chce, że nie mogę się zrewanżować p. Koledze Koniecznemu za poprzednią, bardzo cenną dla mnie pracę językoznawczą.

Fot. 14. Pismo prof. dr. hab. Kazimierza Jaegermanna

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Inne nurty badań

Poza zasygnalizowanymi powyżej trzema głównymi nurtami badawczymi pracownicy Katedry aktywnie zajmowali się zagadnieniami związanymi z zestawianiem ze sobą prawidłowości funkcjonujących w strefie deskryptywnej z obowiązującymi regulacjami prawnymi³¹. Rozszerzane są badania z zakresu weryfikacji autentyczności dzieł sztuki³²; również w zakresie zastosowania programów komputerowych do badania sygnatur malarskich³³. Dr hab. Dorota Zienkiewicz zajęła się w sposób kompleksowy problematyką wykorzystania badań kryminalistycznych w postępowaniu cywilnym³⁴. Rozwijają się badania dotyczące metod przesłuchiwanie świadków i podejrzanych; jak również dotyczące wpływu różnego rodzaju czynników na efektywność przesłuchania³⁵. Weryfikowane są kompetencje osób występujących w roli biegłego w postępowaniach prowadzonych na podstawie ustawy³⁶.

³¹ K. Zgryzek: *Przeszukanie jako czynność procesowa i kryminalistyczna*. „Palestra” 1977, nr 2, s. 43—49.

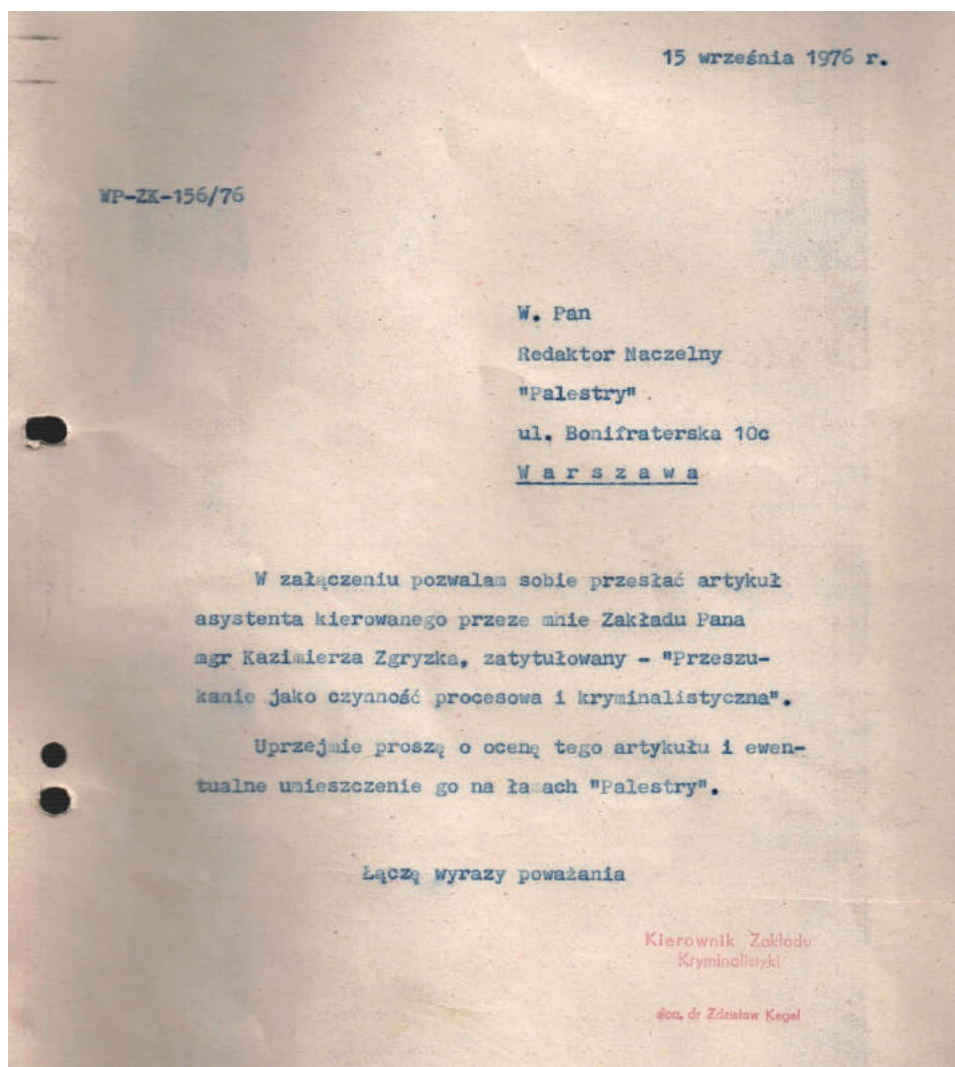
³² Zob. np.: T. Widła: *Metody ustalania autentyczności obrazów*. „Studia Kryminologiczne, Kryminalne i Penitencjarne” 1979, T. 10, s. 267—280; T. Widła: *Znamiona sfalszowania obrazu*. „Problemy Prawa Karnego” 1980, T. 5, s. 75—83.

³³ Zob. np. M. Leśniak, O. Rybak, T. Widła: *Badanie cech grafometrycznych sygnatur Teodora Axentowicza w pracach wykonanych techniką pastelu*. „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 2016, T. 19, s. 169—178.

³⁴ D. Zienkiewicz: *Dowody kryminalistyczne w postępowaniu cywilnym*. Pińczów 2013.

³⁵ J. Koczur, M. Leśniak: *Wpływ wybranych cech świadków oraz kontekstu zapamiętywania na swobodną relację o zdarzeniu — doniesienie z badań empirycznych*. „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 2016, T. 19, s. 145—156.

³⁶ M. Leśniak, S. Ławrentjew: *Przesłanki wpisu na listę biegłych zakresu badań dokumentów w sądach okręgowych w Częstochowie, Gliwicach i Katowicach — analiza praktyki*. W: *Dokument i jego badania*. Red. R. Cieśla. Wrocław 2014, s. 211—214.

Fot. 15. Pismo w sprawie publikacji artykułu

Źródło: Archiwum Katedry Kryminalistyki.

Podsumowanie

Zaprezentowane powyżej przykłady badań ilustrują tezę, że aktywność badawcza pracowników Katedry wpisywała się w tendencję rozwojową nauk sądowych przechodzenia od nauki opartej na generalizacjach intuicyjnych do generalizacji empirycznych. Stosowanie na co dzień w praktyce organów ochrony porządku prawnego metod odpowiednio wystandaryzowanych i o znanym obszarze błędu wymaga nieustannego prowadzenia badań empirycznych (poprawnych metodologicznie). Zakres prac badawczych Katedry wychodzi naprzeciw potrzebom praktyki ekspertyzy dokumentów czy badań poligraficznych.

Prowadzone przez Katedrę trzy rodzaje aktywności (naukowa, dydaktyczna i ekspercka) nawzajem się uzupełniają, wzbogacają. Niestety, stosunkowo niewielka liczba godzin przewidzianych w siatce zajęć nie pozwala w pełni wykorzystać potencjału Katedry. Jest to przejaw zasygnalizowanej już powyżej tendencji pomijania zagadnień związanych ze strefą deskryptywną w toku edukacji prawników (zarówno na studiach, jak i na aplikacji). Zazwyczaj przygotowuje się przyszłych sędziów w następujących kwestiach: biegłych jakich specjalności należy powołać w konkretnych rodzajach spraw oraz jakie należy zadać im pytania. Pomija się natomiast kwestie związane z oceną dowodu z opinii biegłego, a przecież taka ocena należy do obowiązków organów procesowych w każdym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy. Z kolei prawnicy reprezentujący strony, stosownie do poziomu swojej wiedzy z zakresu nauk sądowych, mogą mieć znaczący wpływ na jakość występującego w konkretnym postępowaniu materiału dowodowego.

Problemy badawcze zainicjowane przy tworzeniu Katedry okazały się na tyle atrakcyjne poznawczo i istotne dla praktyki, że nadal są rozwijane i zapewne będą towarzyszyć pracom Katedry jeszcze przez następne dziesięciolecie. Wszystkie nurty badań zapoczątkowanych w latach siedemdziesiątych nadal są kontynuowane (i nie dlatego, że brakuje nowych pomysłów — również inicjowane są nowe kierunki badań). Najważniejszy oczywiście jest zespół osób kreatywnie z sobą współpracujących, wymieniających się informacjami. Taki zespół powstał pod koniec lat siedemdziesiątych poprzedniego wieku; jego dokonania inspirują również kolejne pokolenia pracowników Katedry.

SŁAWOMIR TKACZ
Katowice

Profesor Józef Nowacki jako pozytywista

Pan Profesor Józef Nowacki wywodził się z Łodzi, tam ukończył studia i rozpoczął swoją pracę naukową w trudnej dziedzinie, jaką jest teoria i filozofia prawa. Na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego Józef Nowacki uzyskiwał kolejne stopnie i tytuły naukowe. Tam w 1959 r. obronił pracę doktorską zatytułowaną *Prawo a moralność. Trzy studia*, awansując na stanowisko adiunkta. Rozprawa *Analogia legis* opublikowana w 1964 r. w Wydawnictwie Uniwersytetu Łódzkiego była podstawą habilitacji, po uzyskaniu której Józef Nowacki uzyskał stanowisko docenta. Na stanowisko profesora nadzwyczajnego został On powołany w 1973 r. Od roku akademickiego 1974/1975 Profesor Józef Nowacki związał się z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, gdzie do 2002 r. pełnił funkcję kierownika Katedry Teorii i Filozofii Prawa (wcześniej Katedry Teorii Państwa i Prawa). Tytuł profesora zwyczajnego Józef Nowacki otrzymał w 1986 r.¹ W okresie swojej pracy na Uniwersytecie Śląskim Pan Profesor Józef Nowacki był promotorem w czterech przewodach doktorskich, zakończonych nadaniem tytułu doktora²; był także recenzentem w przewodach habilitacyjnych i doktorskich oraz promotorem prac magisterskich.

Niniejszy artykuł został przygotowany z okazji obchodów pięćdziesięciolecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, którego Pan Profesor Józef Nowacki był jedną z najbardziej znaczących i jednocześnie naj-

¹ Informacje przytaczam za wprowadzeniem do pracy *Prawo a wartości. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*. Red. I. Bogucka, Z. Tobor. Kraków 2003, s. 7.

² 1983 — Zygmunt Tobor, rozprawa pt. *Charakterystyka ocen instrumentalnych i instrumentalne oceny przepisów prawa*; 1985 — Zbigniew Łyda, rozprawa pt. *Klauzula generalna społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa»* problemy teoretyczne; 1999 — Iwona Bogucka, rozprawa *Funkcje prawa (analiza pojęcia)*; 2001 — Sławomir Tkacz, rozprawa *Klauzula „sprawiedliwości” w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*.

barwniejszych postaci. Studenci, którzy mieli możliwość słuchania jego wykładów w ramach kursu teorii i filozofii prawa, na pewno zapamiętają rozważania poświęcone wzajemnej relacji prawa i moralności, które zawsze rozpoczynały wywód teoretycznoprawny Pana Profesora i były „żelaznym punktem” egzaminów. Stanowiły one nieodłączny element opowieści studenckich, przekazywanych kolejnym rocznikom, podobnie jak nieodłączna „muszka”, z którą Pan Profesor był zawsze kojarzony. Charakter książki w pewien sposób wymusza treść opracowania. Tekst poświęcony Panu Profesorowi nie będzie jednakże miał charakteru encyklopedycznego. Moim zamierzeniem jest, z jednej strony, przedstawienie najważniejszych kierunków badań prowadzonych przez Pana Profesora, z drugiej — wspomnienie o Panu Profesorze i pokazanie go takim, jakim pozostał w naszej pamięci.

Praca naukowa

Pan Profesor Józef Nowacki w toku prowadzonych badań podejmował szereg zagadnień, mających podstawowe znaczenie dla teorii prawa. Trudno w tym miejscu wszystkie przedstawić. Prace Pana Profesora charakteryzowało to, że jeżeli już uznał on określony temat za godny uwagi, poddawał go tak gruntownej analizie, że trudno byłoby coś dodać do przeprowadzonych przezeń rozważań. Pan Profesor zwykł mawiać, iż „jeżeli już zająłeś się jakimś tematem, to powinienes przeczytać wszystko, co na ten temat napisano”. Uważał również, że tam gdzie nie ma problemów, tam nie ma miejsca dla teoretyka prawa. Potrafił on w sposób znakomity owe problemy identyfikować, a następnie poddawał je analitycznym badaniom. Taki charakter mają prace monograficzne Pana Profesora, wśród których warto wymienić między innymi monografie poświęcone analogii legis³, domniemaniom prawnym⁴ czy zagadnieniu prawo publiczne — prawo prywatne⁵. Na uwagę zasługują także artykuły Pana Profesora poświęcone przykładowo klauzulom generalnym, lukom w prawie czy rozumieniu skuteczności przepisów prawa. Z reguły stanowią one kilkudziesięciostronicowe studia, zakończone konkluzjami sformułowanymi w punktach — krótkimi, acz niezwykle trafnymi. Po latach najważniejsze artykuły Pana Profesora zostały zebrane i opublikowane w postaci zbioru studiów⁶. Wydaje się, że powinny one być lekturą obowiązkową dla każdego adepta prawa, który chciałby w przyszłości prowadzić badania naukowe.

³ J. Nowacki: *Analogia legis*. Warszawa 1966.

⁴ Idem: *Domniemanie prawne*. Katowice 1976.

⁵ Idem: *Prawo publiczne — prawo prywatne*. Katowice 1992.

⁶ Idem: *Studia z teorii prawa*. Kraków 2003.

Normatywizm

Pan Profesor Józef Nowacki nie przedstawił swojego manifestu filozoficzno-prawnego. Gdybyśmy jednakże podjęli próbę zrekonstruowania na podstawie prac Pana Profesora Jego postawy filozoficznej, bez wątpienia byłaby to postawa normatywistyczna. Obecnie w teorii i filozofii prawa dużą popularnością cieszy się zwrot „wyznawca”. Pan Profesor był nie tylko znawcą koncepcji Hansa Kelsena, ale i bezsprzecznie jego „wyznawcą”. W swoich rozważaniach zajmował się normami prawnymi, wyłączając z problematyki, którą badał, problemy o innym charakterze. Analizy Pana Profesora odnoszą się do prawa określanego jako pozytywne (choć sam Profesor uważał ten przymiotnik za zbędny) i orzecznictwa — głównie Trybunału Konstytucyjnego — nie ma w nich miejsca na metafizykę czy wartościowanie. Jedyną postawę naukową, którą Pan Profesor akceptował, stanowiła postawa poznawcza — wszelka ideologia była Mu obca.

„Czystość” teorii Pana Profesora odzwierciedlają rozdziały podręcznika pt. *Wstęp do prawoznawstwa*, które zostały przezeń napisane. Zwrócić należy uwagę na trzy zagadnienia przedstawione przez Pana Profesora, a mianowicie system prawa, zasady prawa oraz prawo podmiotowe⁷. Zbiór generalnych aktów prawnych, według Pana Profesora, zasadnie może być nazywany systemem ze względu na związki kompetencyjne pomiędzy aktami prawnymi znajdującymi się na różnym szczeblu w hierarchii, które określane są jako powiązania na zasadzie delegacji. Jak pisał Profesor Nowacki, „Powiązania formalne są tym, co spaja, co łączy akty prawne w całość o cechach systemu”⁸. Norma zajmująca wyższe miejsce w hierarchii wskazuje organ państwa delegowany do wydania normy niższej. Powiązania treściowe (materialne) charakterystyczne dla moralności występują pomiędzy postanowieniami niektórych tylko norm prawnych — nie decydują one o tym, że prawo stanowi system, gdyż systemami są jedynie takie zbiory, między elementami których występują określone relacje. Nie da się zatem uzasadnić tezy, że obowiązujące normy w państwie tworzą materialną jedność wykazującą cechy systemu. Tak więc prawo jest traktowane jako system nie ze względu na jedność materialną czy też wyodrębniane przez Pana Profesora jedność socjologiczną, czy teleologiczną, lecz ze względu na jedność formalną, którą konstytuują istniejące pomiędzy aktami prawnymi na różnym szczeblu w hierarchii powiązania na zasadzie delegacji. Zauważyć należy, iż Profesor Józef Nowacki uznawał również, że nie można charakteryzować prawa jako systemu mieszanego, czyli systemu o powiązaniach zarówno

⁷ W dalszej części rozważań korzystam z wydań podręcznika opublikowanych w latach 1998 i 1999 przez Naukową Oficynę Wydawniczą.

⁸ J. Nowacki, Z. Tobor: *Wstęp do prawoznawstwa*. Katowice 1998, s. 108.

formalnych, jak i materialnych, gdyż — jak pisał — „tych ostatnich w bardzo wielu przypadkach po prostu nie ma”⁹.

Pisząc o zasadach prawa, rozumianych jako reguły, które mają charakter podstawowy dla systemu, Pan Profesor Nowacki zwracał uwagę na to, iż wypowiedzi o istnieniu zasad prawa nie mają charakteru sprawozdawczego: „Miano zasad zyskują te postanowienia prawa, którym dany podmiot przypisuje większą doniosłość niż pozostałym”¹⁰. Zatem od ocen wypowiadającego się o zasadzie prawa uzależnione jest to, czy uzna on określoną regułę za zasadę. Nie jest to czynność poznawcza, lecz wartościowanie postanowień prawa. Nie ma znaczenia natomiast, czy wyodrębniający zasady prawa z dokonywanego procesu wartościowania zdaje sobie sprawę, czy też jest przekonany o tym, że tylko odkrywa zasady, które zostały ustalone przez prawodawcę.

Jeśli zaś chodzi o prawo podmiotowe, Pan Profesor Józef Nowacki uważał, że termin ten rodzi tak wiele nieporozumień, iż należy go wyeliminować z aparatu pojęciowego prawoznawstwa. Jedyne oceny stanowią arbitralnie przyjmowaną podstawę wyróżnienia praw podmiotowych. Prawo podmiotowe bowiem to nic innego jak prawo przedmiotowe pojmowane jako zespół reguł postępowania. Takie ujęcie praw podmiotowych wyklucza możliwość ideologicznego nadużywania tego pojęcia¹¹.

Postawę bliską poglądom Hansa Kelsena można dostrzec także w pracach Profesora poświęconych orzecznictwu Trybunału Konstytucyjnego. Wątek ten podejmę w toku dalszych rozważań.

Przepis prawny a norma prawna

Rozróżnienie przepisu — jako wypowiedzi tekstu prawnego, oraz normy prawnej — czyli wysłowionej w przepisach prawnych reguły postępowania, uznawane jest przez wielu autorów za jedno z najistotniejszych osiągnięć polskiej teorii prawa.

Pan Profesor Józef Nowacki w 1988 r. opublikował książkę pt. *Przepis prawny a norma prawna*¹², w której ogłosił rewolucyjną wówczas tezę, że nie do utrzymania jest rozumienie normy prawnej jako odrębnej wypowiedzi konstruowanej z przepisów prawa jako czegoś, co prawodawca w rozczłonkowanej postaci ukrywa w przepisach prawa czy też jako osobnego bytu istniejącego

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, s. 236 i nast.

¹² J. Nowacki: *Przepis prawny a norma prawna*. Katowice 1988.

gdzieś niezależnie od tekstów prawnych¹³. Pan Profesor, wskazując, że teksty prawne, których twórcą jest prawodawca, nie posługują się pojęciem normy prawnej, zwracał uwagę na dowolność cechującą wypowiedzi o normach prawnych będących tworemi wprowadzanymi do aparatu pojęciowego prawoznawstwa przez ich konstruktorów oraz rolę aprobowanych, różnorodnych schematów stosowanych w procesie budowania konstrukcji zwanych normami prawnymi¹⁴. Przedstawiając argumenty na rzecz swojego stanowiska, Józef Nowacki wskazywał, że aby można było skonstruować normę prawną stanowiącą regułę zachowania z przepisów prawa, owe przepisy również muszą być regułami zachowania, gdyby bowiem brakowało im cech reguł, nigdy nie można byłoby zbudować z nich jakiegokolwiek reguły zachowania, określanej mianem normy prawnej¹⁵. Także zasadnie — jak wydaje się — Pan Profesor pytał, czy kwalifikacja w kategoriach „obowiązywania” dotyczy przepisów prawa, czy też norm prawnych. Przepisy prawne obowiązują, albowiem są one ustanawiane przez kompetentny organ prawodawczy w aktach normatywnych ogłaszanych w dziennikach urzędowych, tymczasem pytanie o to, jakie kryteria decydują o tym, iż z normą prawną — tworem, który nie jest dziełem prawodawcy — wiązana jest cecha obowiązywania, pozostaje otwarte. Konkludując przeprowadzone badania, Pan Profesor Józef Nowacki sformułował wniosek ogólny, że, zachowując postawę poznawczą, należy uznać, iż przepisom prawa jako stanowionym przez kompetentne organy państwa można przypisać cechę „obowiązywania” odmiennie niż normom prawnym, które są arbitralną konstrukcją będącą tworem prawoznawców¹⁶.

Stanowisko przedstawione przez Pana Profesora Józefa Nowackiego do dziś jest dyskutowane przez badaczy polskiej teorii i filozofii prawa. Jedni twierdzą, że zostało ono odrzucone w dyskursie, inni — jak wydaje się — zasadnie podnoszą, iż utożsamianie prawa ze zbiorem „mitycznych norm” stanowi przysłowiową „ślepą uliczkę”, w którą zabrnęła polska myśl teoretycznoprawna. Według pracowników Katedry Teorii i Filozofii Prawa Uniwersytetu Śląskiego w dyskursie nie została przedstawiona argumentacja, która zanegowałaby racje Pana Profesora na rzecz zbędności wprowadzenia do prawoznawstwa normy prawnej.

¹³ Ibidem, s. 103.

¹⁴ J. Nowacki: *Przepis prawny...*, s. 84—85.

¹⁵ Ibidem, s. 70.

¹⁶ Ibidem, s. 63 i nast.

Państwo praworządne — rządy prawne — państwo prawne

Pan Profesor Józef Nowacki trzy swoje prace poświęcił problematyce praworządności¹⁷. Ważnym ustaleniem przedstawionym przez Pana Profesora był wniosek, iż z klauzulami „rządy prawa”, „państwo praworządne” i „państwo prawne” związane są postulaty o identycznym charakterze; stanowią one zatem różne nazewnictwo tych samych zjawisk i problemów¹⁸. Jak pisał Józef Nowacki: „»Rządy prawa«, »państwo prawne«, i »państwo praworządne« są odmiennymi, z innych języków wywodzącymi się nazwami, które określają te same zjawiska. Różnica tkwi w nazewnictwie, a nie w treściach podstawianych pod owe klauzule ani w problemach, jakie klauzule te rodzą. Dzieje się tak dlatego, że wymienione trzy klauzule są efektem dążenia do urzeczywistnienia tej samej idei, by stosunek państwa do prawa nie sprowadzał się do tego, że państwo sprawuje swą władzę za pomocą prawa, ale również do tego, aby samo państwo było podporządkowane prawu”¹⁹.

Za znaczące należy również uznać rozróżnienie praworządności formalnej oraz praworządności materialnej. Pan Profesor Józef Nowacki obalił lansowane w tamtym okresie koncepcje, zgodnie z którymi praworządność oznacza przestrzeganie prawa przez organy państwa i obywateli. Jego zdaniem, jedynie zgodność z prawem działań organów państwa decyduje o uznaniu lub nieuznaniu danego państwa za praworządne. Praworządność wymaga również spełnienia pewnych dodatkowych warunków dotyczących cech, jakie powinno wykazywać prawo państwa praworządnego. W ujęciu formalnym praworządności chodzi o respektowanie prawa, które spełnia odpowiednie postulaty formalne²⁰. W ujęciu materialnym prawo obowiązujące w danym państwie oprócz postulatów formalnych powinno spełniać określone postulaty materialne odnoszące się do treści obowiązujących norm prawnych²¹. Obydwa te rozumienia nie są aksjologicznie indyferentne²². Praworządność formalna ma być narzędziem służącym do urzeczywistnienia takich wartości jak przykładowo pewność prawa czy bezpieczeństwo prawne. Z kolei materialne rozumienie praworządności odwołuje się do sprawiedliwości, słuszności czy godności człowieka²³.

¹⁷ J. Nowacki: *Praworządność. Wybrane problemy teoretyczne*. Warszawa 1977; Idem: *Dwa studia o rozumieniach praworządności*. Katowice 1980; Idem: *Rządy prawa. Dwa problemy*. Katowice 1995;

¹⁸ Idem: *Rządy...*, s. 54.

¹⁹ Ibidem, s. 55.

²⁰ Por. J. Nowacki: *Praworządność...*, s. 65 i nast.

²¹ Por. Idem: *Dwa studia...*, s. 9 i nast.; Idem: *Praworządność...*, s. 65 i nast.

²² Idem: *Praworządność...*, s. 67.

²³ Idem: *Rządy...*, s. 50.

Szczególnie interesujące w tej materii są rozważania poświęcone materialnemu rozumieniu praworządności w aspekcie wymogu przestrzegania prawa²⁴. Autor zwrócił uwagę na to, że włączenie do materialnych rozumień praworządności wymogu istnienia prawa o „odpowiedniej” (wymaganej) treści (prawa sprawiedliwego, słusznego etc.) zawsze stwarza konieczność wartościowania (wyboru), czy w konkretnej sytuacji pierwszeństwo przyznać wymogowi przestrzegania prawa, czy też uchylać ten wymóg na rzecz kierowania się wymogami treściowymi wiązanych z praworządnością rozumianą w kategoriach materialnych²⁵. Trudno jest także wskazać, jakie sytuacje ma obejmować postulat nieprzezwyciężania prawa nieurzeczywistniającego aprobowanych wartości w świetle akceptowanego rozumienia praworządności w ujęciu materialnym. Oczywiście — jak pisał Profesor — są niebezpieczeństwa, które mogą się pojawić w toku wydawanych rozstrzygnięć przez różne organy państwa²⁶. Odrębny problem podjęty w toku analiz poświęconych praworządności stanowiło zagadnienie realizacji wymogów praworządności formalnej przez prawo obowiązujące w Trzeciej Rzeszy²⁷. Pan Profesor w wyniku przeprowadzonych analiz dowiódł, że Trzecia Rzesza w żadnym z rozumień praworządności (zarówno w ujęciu materialnym, jak i formalnym) państwem praworządnym nie była²⁸.

Konkludując rozważania poświęcone problematyce praworządności, Profesor Józef Nowacki stwierdził, że zwolennicy każdego rozumienia praworządności przyjmują różne kryteria oceny danego państwa w kategoriach państwa praworządnego. Każde operatywnie funkcjonujące rozumienie praworządności — jak pisał Pan Profesor — obejmuje również akceptację określonej ideologii stosowania prawa — są one bowiem elementami składowymi aprobowanego rozumienia praworządności²⁹.

Dwie pierwsze książki Profesora Józefa Nowackiego o praworządności powstały w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Warto zauważyć, iż w tamtych czasach Pan Profesor Józef Nowacki był jednym z nielicznych autorów, którzy mieli odwagę pisać o praworządności w sposób naukowy — niepodporządkowany narzuconej wtedy ogólnie przez partię rządzącą linii ideologicznej. W pracach Pana Profesora nie znajdziemy zatem pochwał na temat praworządności socjalistycznej, praworządności ludowej etc., lecz znajdziemy rzetelne analizy pojęcia praworządności i postulatów, które z nim są związane.

²⁴ Idem: *Praworządność...*, rozdz. III.

²⁵ Ibidem, s. 130.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, rozdz. IV.

²⁸ Ibidem, s. 166.

²⁹ J. Nowacki: *Rzeczy...*, s. 11.

Trybunał Konstytucyjny

W ostatnim okresie swojej pracy naukowej Pan Profesor Józef Nowacki zajął się krytyczną analizą orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego; w szczególności przedmiotem jego badań była problematyka zasad prawa wiązanych przez Trybunał z pojęciem państwa prawnego³⁰. Ze względu na charakter analiz przedstawionych przez Pana Profesora w tej materii, trafne będzie określenie go mianem polskiego prekursora krytycznych studiów nad prawem³¹.

Pan Profesor Józef Nowacki w swoich studiach podejmował zagadnienie legitymizacji Trybunału Konstytucyjnego do badania konstytucyjności aktów normatywnych z zasadami prawa, które wprost nie zostały wyrażone w treści Konstytucji. Zadawał on pytanie, czy sąd konstytucyjny, podejmując czynności o takim charakterze, nie wkracza w sferę zastrzeżoną dla prawodawcy. Józef Nowacki poddał analizie wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego, w których organ ten, powołując „zasady prawa” niewyrażone wprost w tekście Konstytucji, stanowiące niejednokrotnie kryterium decydujące o uznaniu określonych przepisów jako niezgodnych z Konstytucją, uzasadniał ich moc obowiązującą, wskazując na powiązanie z tekstem ustawy zasadniczej. Przeprowadzone badania stanowiły rację na rzecz konkluzji, że zasady wiązane przez Trybunał Konstytucyjny z klauzulą państwo prawne, przykładowo w postaci „zasady ochrony praw nabytych”, są dziełem Trybunału. To sędziowie sądu konstytucyjnego, a nie prawodawca — nadali im moc obowiązującą. Pan Profesor Józef Nowacki wprost pisał, że zasady te nie mają żadnego oparcia w tekście prawnym: „z »klauzuli państwo prawne«, i to według wszelkiego rozumienia wynikania, nie wynika nic: ani nie wynika to, że przepisy o tzw. wstecznej mocy obowiązującej mogą być ustanawiane, ani to, że ustanawiane być nie powinny; ani nie wynika to, że tzw. prawa nabyte należy chronić, ani to, że ochronie prawa te nie podlegają. Klauzula »państwo prawne« nie rozstrzyga tu niczego”³². Podkreślał również, że Trybunał najpierw sam „wyposaża” pojęcie państwa prawnego w określone „zasady”, a potem „odnajdywane” jest przezeń to, co

³⁰ Idem: *Klauzula państwo prawne w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*. W: *Prawo i kontrola jego zgodności z konstytucją*. Red. E. Zwierzchowski. Warszawa 1997, s. 163—174 (w dalszym toku rozważań artykułu ten cytuję za zbiorem *Studia z teorii prawa* wydany w Krakowie w 2003 r.). Por. J. Nowacki: *Rzeczy...*, s. 57—135.

³¹ Sformułowany wniosek uzasadnia to, że J. Nowacki jako pierwszy (bądź jeden z pierwszych) autorów dokonał dekonstrukcji orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, wskazując na wartościujący charakter podejmowanych przezeń rozstrzygnięć i rolę aprobowanej przez sędziów ideologii w procesie badania konstytucyjności przepisów prawa. Dowiódł On ponadto, jak łatwo w imię aprobowanych haseł wyrażających różnego rodzaju oceny można „manipulować prawem”. Problemy te stały się ponownie przedmiotem niezwykle ożywionej dyskusji w *mainstreamie* w okresie kryzysu wokół Trybunału Konstytucyjnego identyfikowanego w Polsce od 2015 r.

³² J. Nowacki: *Studia...*, s. 53.

sam uprzednio w zwrocie tym założył. Zdaniem Pana Profesora „wynikanie”, „wydobywanie”, „dedukowanie” etc. nie uzasadnia przyjmowanego przez Trybunał twierdzenia, iż zasady obejmowane przezeń pojęciem „państwa prawa” są obowiązującymi zasadami konstytucyjnymi. Działania Trybunału Konstytucyjnego polegającego niejako na „wzbogaceniu” pojęcia państwa prawnego o inne zasady chronią pewne prawa na podstawie akceptowanej przez Trybunał hierarchii wartości³³. Gdy czyni to sąd konstytucyjny, to tworzy zupełnie nowy stan prawny, inny od ustalonego przez prawodawcę w postaci postanowień zawartych w tekście aktów normatywnych.

Zaprezentowane stanowisko teoretycznoprawne przedstawione przez Józefa Nowackiego znakomicie ilustruje normatywistyczną postawę Pana Profesora, poddającego krytyce uznawanie za obowiązujące przez sąd konstytucyjny norm, których nie da się uzasadnić poprzez odwołanie do kryterium tetycznego. Pan Profesor Józef Nowacki, akceptując twardepozytywistyczną postawę, uważał, że sędziowie Trybunału, podejmując działania o takim charakterze, wykraczają poza zakres przyznanych im kompetencji, ponieważ winni oni orzekać o zgodności aktów normatywnych z Konstytucją, nie zaś o ich zgodności z własnymi ocenami, które arbitralnie pod pojęcie państwa prawnego „podstawia”. Działania o takim charakterze w konsekwencji prowadzą do „przewartościowania postanowień prawa pozytywnego”³⁴. Zdaniem Pana Profesora poczynania o takim charakterze nie spełniają postulatu, by w państwie rządziły prawa.

Ostatni artykuł napisany przez Pana Profesora Józefa Nowackiego, opublikowany po Jego śmierci, poświęcony został sposobom uzasadniania zasady zaufania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego³⁵. W ostatnich słowach, stanowiących swoisty testament naukowy Pana Profesora Józefa Nowackiego, odnosi się On do wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego o inkorporowanej w art. 2 Konstytucji zasadzie zaufania, pisząc: „Wypowiedź Trybunału o »inkorporowanej w tym przepisie« zasadzie zaufania ma zdepersonalizowany charakter. Nie ma jednak wątpliwości, że zasada zaufania jest dziełem Trybunału, jego tworem, rezultatem jego decyzji. Aprobowany przez Trybunał ideologiczny postulat, by ufać państwu (w późniejszej wersji: ufać państwu i stanowionemu przez nie prawu) został mocą jego decyzji, mocą władzy sędziowskiej (*ratione imperii*) uznany za zasadę konstytucyjną. Nie ma wątpliwości, że Trybunał inkorporował tę zasadę do swego rozumienia państwa prawnego [...] i nadal nią się kieruje”³⁶.

³³ Idem: *Rządy...*, s. 127.

³⁴ Ibidem, s. 126.

³⁵ J. Nowacki: *O uzasadnianiu zasady zaufania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*. W: *Zasady prawa. Materiały konstytucyjne*. Red. C. Martysz, A. Matan, Z. Tobor. Bydgoszcz—Katowice 2007, s. 157—182.

³⁶ Ibidem, s. 182.

Przytoczony *passus* pozwala na sformułowanie przypuszczenia, iż tym razem krytyczne uwagi sformułowane przez Pana Profesora Józefa Nowackiego odnosiły się głównie do narracji, w której Trybunał Konstytucyjny uzasadnia obowiązywanie zasad prawa wiązanych z klauzulą państwo prawne. Sędziowie Trybunału, powołując różne, mniej lub bardziej, przekonywające argumenty, które mają uzasadnić powiązanie zasad wywodzonych z pojęcia państwa prawnego z tekstem Konstytucji, ukrywają bowiem to, że faktycznie sami zdecydowali o tym, że wartości, które te zasady wyrażają, winny podlegać konstytucyjnej ochronie. Trybunał Konstytucyjny nie chce zatem „przyznać się” otwarcie do tego, jaka jest jego faktyczna rola w państwie prawnym i jaki charakter mają podejmowane przezeń działania. Niestety Pan Profesor Józef Nowacki nie zdążył rozwinąć tej myśli w dalszych swoich pracach.

Argumenty podnoszone przez Pana Profesora były pewnego rodzaju przestrogą dla Trybunału i niejako stanowiły zapowiedź sporu, który wcześniej czy później musiał powstać co do roli sądu konstytucyjnego w państwie prawa i jego kompetencji. Niestety nie zostały one wówczas wysłuchane. Wobec sporu politycznego o Trybunał Konstytucyjny, który w Polsce trwa od 2015 r., być może niektórzy jego uczestnicy staną przed pokusą ideologicznego wykorzystania słów Pana Profesora. Dla tych, którzy chcieliby powoływać poglądy wyrażone przez Pana Profesora jako autorytet w sporze, mam radę — aby dobrze wczytali się w słowa Profesora Józefa Nowackiego. Pan Profesor był bowiem przeciwny jakiegokolwiek ideologii, uznając, że tam, gdzie ona się zaczyna — kończy się nauka prawa.

Zamiast konkluzji...

Profesor Józef Nowacki był niezwykle wymagającym mistrzem i nauczycielem. Cenił przede wszystkim rzetelność naukową, każdy ogłoszony pogląd musiał być szczegółowo uzasadniony i udokumentowany. Pod baczny okiem Profesora nie było miejsca na „pseudonaukową” publicystykę czy „mętne filozofowanie”. Postawa naukowa, którą Pan Profesor zawsze przyjmował, stała się asumptem do wielu dykterijek, które od lat wspominane są w trakcie zjazdów Katedr Teorii i Filozofii Prawa. Trudno powiedzieć, ile prawdy jest w opowieści, że młodzi aczkolwiek krnąbrni adepci teorii i filozofii prawa niejednokrotnie słyszeli od swoich promotorów, że jeżeli nie będą dbali o rygory metodologiczne, to do recenzji ich rozpraw zostanie zaproszony Profesor Józef Nowacki. Piszący te słowa natomiast ma w pamięci to, jak z niepokojem odbierał telefony od Pana Profesora, który niejednokrotnie pytał: „Panie Sławku, co Pan ostatnio napisał?”. Stanowiło to sygnał, że Pan Profesor, który nade

wszystko cenił codzienną systematyczną pracę, chciałby się zapoznać z najnowszymi dokonaniem doktoranta i wiązało się z zaproszeniem do domu Pana Profesora, gdzie przy herbacie zaparzonej przez żonę Pana Profesora trzeba było się wytłumaczyć ze swoich ostatnich dokonań.

Pan Profesor Józef Nowacki zmarł 14 sierpnia 2005 r. Pozostanie On jednakże na zawsze w pamięci pracowników Katedry Teorii i Filozofii Prawa, którzy mieli zaszczyt pracować pod Jego kierownictwem, i całej Wspólnoty Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Uczniowie Pana Profesora Józefa Nowackiego oraz uczniowie, następcy Pana Profesora na stanowisku kierownika Katedry Teorii i Filozofii Prawa — Profesora Zygmunta Tobora — kontynuują myśl Profesora Józefa Nowackiego. Pan Profesor Józef Nowacki — jak przed laty — czuwa nad merytoryczną stroną badań prowadzonych w Katedrze — oceniając ich rezultaty ze zdjęcia umieszczonego na honorowym miejscu w pokoju 3.8, gdzie do dnia dzisiejszego odbywają się seminaria katedralne. Pracownicy Katedry zaś wierzą w to, iż Pan Profesor jak dawniej życzliwie, acz krytycznie wsłuchuje się w każde wypowiedziane zdanie, bacząc na to, by nie formułowano twierdzeń „pochopnych” czy też nadto „wartościujących”. Młodzi adepci teorii i filozofii prawa nadal chętnie sięgają po prace Pana Profesora, które metodologicznie są wzorem tego, jak należy prowadzić analityczne badania naukowe; jeśli zaś chodzi o treść, nic nie straciły one na swej aktualności. Studenci wkraczający w mury Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego każdego roku muszą natomiast zmierzyć się z podręcznikiem *Wstęp do prawoznawstwa*, w którym Profesor Józef Nowacki przedstawił twardepozytywistyczną wizję prawa. Nie ma w niej miejsca na nienaukowy fideizm, „mieszanie” prawa charakteryzowanego w kategoriach zbioru przepisów opartego na powiązaniach formalnych z innymi systemami normatywnymi, zbędne wartościowania, czynienie wtrętów ideologicznych, a nade wszystko „mętne” filozofowanie, które nie mają nic wspólnego — jak zwykł mawiać Profesor — z badaniem prawa metodami naukowymi.

Miscellanea

STANISŁAWA KALUS

Katowice

Wspomnienia osobiste o Profesorze Sośniaku — Mistrzu i Twórcy Wydziału Prawa

Czas mija tak szybko i tak niepostrzeżenie. Przed kilku laty obchodziliśmy rocznicę odejścia w wieczność naszego Mistrza i wspaniałego naukowca Pana Profesora Mieczysława Sośniaka, a teraz minęła właśnie 50. rocznica od wydarzeń, których nie tylko uczestnikiem, ale twórcą i organizatorem był Pan Profesor Sośniak, a więc rocznica powstania Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i jego rozwój do 1990 r.

Obie te rocznice są niezwykle istotne i budzą w nas, świadkach minionego czasu, stale żywe i silne uczucia. Uświadamiamy sobie, my, uczniowie Profesora Sośniaka, że już nie przyjdzie On do swego gabinetu na ul. Bankowej 8, nie spotka się z nami, nie zapyta o nasze sprawy, nie pochyli się nad naszymi tekstami, nie wręczy nam ukradkiem notki bibliograficznej napisanej na rozprasowanym opakowaniu po mydełku, a tak przecież niezbędnie potrzebnej. Nie pochyli się nad naszymi pracami, nie wywoła jakże cennej dyskusji, która stanie się podstawą do przemyśleń, do nowych koncepcji, do trwania w tym, co dobre i zasadne.

Postać Pana Profesora, jakiego mieliśmy szczęście poznać i jaka do dzisiaj jawi nam się jako znakomitego Mistrza i Nauczyciela, została ukształtowana w toku wydarzeń jakże trudnych dla naszego narodu, ale które kształtowały osoby wybitne, o heroicznych losach, niezłomne i ogromnie pracowite. Urodził się On dnia 1 stycznia 1920 r. we Lwowie i uzyskał imię właściwe dla tej daty jako swojego patrona — Mieczysław. Miejsce urodzenia wywarło głęboki wpływ na ukształtowanie Jego osobowości. Specyficzna mieszanka humoru i lekkości, wrażliwości na piękno i przyrodę, jakie są ściśle związane z dawnym Lwowem,

odcisnęły niezatarte piętno na Nim. Z drugiej strony bardzo skomplikowane dzieje kresowe także wpłynęły na osobowość Profesora. Profesor Sośniak urodził się w rodzinie inteligenckiej. Ojciec Jego był dyrektorem wielkiego banku, właścicielem pięknej, dużej kamienicy w samym centrum Lwowa, ale z tyłu tej posiadłości był duży sad, którego pielęgnowanie było zadaniem Profesora, wówczas zaledwie ucznia gimnazjalnego. Opowiadał On nam, jak ta jego pasja uratowała Mu życie. Po wkroczeniu bowiem wojsk radzieckich do Lwowa w wyniku paktu Ribbentrop—Mołotow, został On zatrzymany na ulicy i po komendzie „ruki w wierzch” i po stwierdzeniu, że są one brudne, bo Profesor nie mógł ich domyć po pracach ogrodowych, które uwielbiał, żołnierz radziecki puścił go wolno, jako element klasowo mu odpowiadający, natomiast „bieloruszczyki” zostali po prostu wyeliminowani. Po zajęciu Lwowa przez wojska niemieckie Profesor był świadkiem wielu straszliwych wydarzeń, w tym rzezi profesorów lwowskich w lasach na Wzgórzach Wuleckich, oraz żył w ciągłym zagrożeniu życia, studiując prawo na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza, ale na tajnych kompletach. W mordzie dokonanej na profesorach lwowskich zginął także znakomity cywilista, autor przedwojennego Kodeksu Zobowiązań profesor R. Longchamps de Berier, zaś Profesor Sośniak w 1969 r. skorzystał ze swych związków ze środowiskiem lwowskim i następcami prawnymi profesora Longchamps, co zaowocowało przejęciem znakomitej biblioteki tego profesora na rzecz Wydziału Prawa i Administracji naszego Uniwersytetu.

Po wojnie rodzina Pana Profesora zdecydowała się na emigrację do kraju i przybyła do Krakowa w 1945 r., gdzie Profesor ukończył studia prawnicze pod kierunkiem prof. Kazimierza Przybyłowskiego, znakomitego uczonego, światowej sławy kolizjonisty polskiego, i podjął zatrudnienie jako asystent w Katedrze Prawa Cywilnego i Międzynarodowego Prywatnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W bardzo trudnych, powojennych czasach, przy wyjątkowo niskich dochodach, jakie oferowano młodym pracownikom naukowym, Profesor Sośniak uzupełniał swoją lichą uniwersytecką pensję, udzielając lekcji gry na skrzypcach, a potem, w 1947 r., podjął zatrudnienie w Prokuraturii Generalnej RP Oddział w Krakowie, gdzie nabywali doświadczenia zawodowego także inni młodzi naukowcy, jak na przykład mój pierwszy mistrz śp. prof. Lesław Pauli. Bardzo szybko Profesor Sośniak, bo już w 1948 roku, obronił pracę doktorską dotyczącą kolizji norm cywilnoprawnych w czasie i mimo tego, że w 1946 r. rozpoczął także drugie studia, filozoficzne, pod kierunkiem znakomitego filozofa tego okresu prof. R. Ingardena. Studia te ukształtowały silnie profil badawczy Profesora, a także Jego osobowość i przekonania religijne oraz wpłynęły na Jego powiązania z kolegami z tych studiów, wśród których było wielu wspaniałych księży.

O nadzwyczajnej pracowitości Profesora i jego dokonaniach naukowych nie wspominam, gdyż nie są one przedmiotem tego wystąpienia. Pragnęłabym wszakże podzielić się z Państwem moim podziwem dla pozanaukowych pasji

i zainteresowań Profesora, choć często wiązały się one z Jego działalnością naukową. Przede wszystkim Profesor znał znakomicie język francuski i literatura francuska stanowiła Jego prawdziwą miłość. Był jej wybornym znawcą i wielbicielem. Umożliwiało Mu to kontakty z uczonymi francuskimi, a zwłaszcza z przyjacielem Profesora, znakomitym cywilistą i kolizjonistą francuskim prof. Henry Batiffolem, oraz z prof. Andrè Tunkiem, co oczywiście w trudnych powojennych czasach nie było wcale łatwe. Pamiętam nasze rozmowy na temat Prousta, Balzaca i innych autorów francuskich, których dzieła On znał i czytał w oryginale i na temat których mógł mówić z ogromnym znawstwem oraz pasją. Wielokrotnie mówił o sobie, że jest drugim ojcem Goriot i wskazywał, jak losy tej postaci literackiej są analogiczne do Jego życiowych ról.

Drugą fascynację Profesora stanowił Teatr Telewizji. Były to najwspanialsze czasy polskiego teatru z najznakomitszymi aktorami powojennymi: Solskim, Holoubkiem, Świderskim, Wołęjką i wieloma, wieloma innymi. Wszyscy wiedzieli, że czas Teatru Telewizji stanowi swoiste tabu, a kontakt z Panem Profesorem w tym czasie nie był absolutnie możliwy, zwłaszcza jeśli w programie były sztuki francuskie znane Profesorowi w języku oryginałów. Nie dopuszczalny był kontakt z Panem Profesorem w czasie poobiedniej sjeisty, w którym miała miejsce popołudniowa drzemka Profesora stanowiąca szybką regenerację Jego sił. Wieczorami natomiast odbywała się często z Nim dyskusja nad spektaklami i kreacjami aktorskimi naszych wspaniałych aktorów, należało tylko wywołać wspomnienie jakiejś sztuki czy roli aktorskiej, aby usłyszeć doskonałą recenzję Profesora, jakże głęboką i trafną. Dotyczyło to także filmów, zwłaszcza francuskich, zaś czasy te były złotym okresem kina francuskiego.

Historia sztuki fascynowała także Pana Profesora. Trzecią zaś Jego pasją były zwierzęta, zwłaszcza koty. Profesor mógł bardzo długo opowiadać o nich kapitałnie i szalenie dowcipnie. Były to przeurocze opowieści oparte na ogromnie wnikliwych obserwacjach tych zwierząt, znajomości ich obyczajów i upodobań i do dzisiaj nie mogę sobie wybaczyć, że nie sporządzałam z nich żadnych notatek. Było to jednak niemożliwe, bo opowieści były tak fascynujące, że słuchać ich można było w nieskończoność z otwartymi ustami, czuć się niemal obecnym w kontaktach z tymi zwierzątkami.

Z miłości Pana Profesora do przyrody wynikało także Jego wielkie uszanowanie dla każdego kawałka papieru, na którym można było pisać, pisać, pisać. Bardzo konsekwentnie jednak Profesor szanował ten papier, wygarniając nam (nie zawsze właściwie szanującym ten materiał), iż należy szanować lasy i nic, co jest papierem, nie mogło się niszczyć. Pamiętam, jak archiwizowane prace magisterskie po paru latach były rozrywane i wypełniane dziełami Profesora pisanymi na odwrocie kartek, na których student napisał swoją pracę.

Postać Profesora Sośniaka była bardzo barwna i urzekająca. Był człowiekiem bardzo eleganckim, prawdziwym *arbitrem elegantiarum*, znakomicie znającym się na aktualnych wymaganiach mody, zawsze w osobiście wypra-

sowanych „na kant” spodniach. Był także prawdziwym smakoszem, zawsze w niedzielę spotykanym na obiedzie w Monopolu, zwykle obsługiwanym przez tego samego kelnera, który znał potrzeby dietetyczne i smaki Pana Profesora. Była to postać absolutnie wspaniała, człowiek bardzo dużego formatu, ogromnej wiedzy i wrażliwości. Wspaniałym darem losu jest to, że mogliśmy poznać Profesora Sośniaka i pracować pod Jego kierunkiem.

Jubileusz pięćdziesięciolecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach domaga się także przedstawienia ogromnego wysiłku, pracy i osobistego zaangażowania Pana Profesora Sośniaka w jego utworzenie i zapewnienie mu właściwych warunków funkcjonowania i wzrastania, aby możliwe było wychowywanie młodych kadr zdolnych zapewnić dalsze jego trwanie i bardzo poważny rozwój. Wkład Pana Profesora Sośniaka w te sfery działalności był naprawdę nie do przecenienia. Trzeba tutaj przede wszystkim zwrócić uwagę na to, że już w połowie lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia istniała w Katowicach Filia Uniwersytetu Jagiellońskiego z wydziałem prawa, w której Profesor działał i która stanowiła jeden z elementów utworzonego w 1968 r. Uniwersytetu Śląskiego posiadającego swój Wydział Prawa i Administracji, który zwłaszcza w cywilistyce skorzystał najbardziej z kadry Uniwersytetu Jagiellońskiego. W pierwocinach istnienia tego Uniwersytetu Katedry Prawa Cywilnego tworzyli profesorowie Sośniak i Pazdan, oraz asystenci, a potem profesorowie H. Goik, S. Kalus, L. Ogiegło, a dopiero potem nasi wychowankowie A.M. de Abgaro Zachariasiewicz, W. Popiołek i inni.

Pan Profesor Sośniak był zresztą także pierwszym i to dwa razy dwukadencyjnym Dziekanem tego Wydziału, więc Jego wkład w rozwój tej placówki był znakomity, choć wymagający nieustannej pracy. Podkreślenia wymaga też to, że Profesor Sośniak miał wyjątkowy dar do znajdowania wspaniałych współpracowników, którzy ułatwiali kadrze naukowej codzienną pracę dydaktyczną, a także naukową. Należy tu wspomnieć o Pani Danusi Gburskiej i jej personelu, bez której niezwykle życzliwej aktywności jakże utrudniony byłby nasz dostęp do literatury, a więc i nasz naukowy rozwój. Jeżeli zaś chodzi o pracowników z sekretariatu Dziekana, to należy przypomnieć takie osoby jak Panią Wacławę Kulkę czy Zosię Lipińską oraz wiele, wiele innych osób.

Z ich pomocą wychowywaliśmy wspólnie bardzo liczne zastępy znakomitych absolwentów tego Wydziału, którzy nie tylko stali się jego kadrą naukową, ale zasilili także wiele innych uczelni. Szczególną troską otaczany był właśnie rozwój naukowy naszych absolwentów nie tylko poprzez ułatwianie im dostępu do staży naukowych w wielu uczelniach polskich i zagranicznych, ale przez organizowanie wielu konferencji naukowych angażujących znakomitych przedstawicieli doktryny i orzecznictwa nie tylko polskiego. Bardzo duże znaczenie miało też i nadal ma pozyskiwanie znakomitych uczonych światowych jako doktorów honorowych Wydziału Prawa i Administracji i promowanie ich na tę godność, co wpłynęło przede wszystkim na promowanie tego Wydziału

w stosunkach z uczelniami zagranicznymi i zawieranie z nimi umów o współpracy oraz uczestniczenie w konferencjach naukowych i programach europejskich obejmujących przede wszystkim sferę prawa cywilnego.

Należy też koniecznie wspomnieć o dwóch pokoleniach naszych absolwentów, którzy poszli pracować w praktyce: wspaniałych sędziach różnych sądów i to w całym kraju, znakomitych adwokatów i radców prawnych, notariuszy oraz innych praktyków prawa, którzy podjęli nasze zadanie wychowywania młodych adeptów swych zawodów i są ogólnie znani jako znakomici ich mistrzowie. Jesteśmy z nich bardzo dumni i mamy nadzieję, że w czasach trudnych także wykażą się tym, co wynieśli ze swoich studiów, a więc poszanowaniem właściwie stanowionego prawa i odpowiedzialnością za jego stosowanie.

WOJCIECH POPIOŁEK
Katowice

Śląska szkoła prawa prywatnego międzynarodowego i nie tylko

Dzisiaj, w 50. rocznicę istnienia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, ośrodek nauki prawa cywilnego i prawa prywatnego międzynarodowego Wydziału należy do najbardziej znaczących w Polsce. W zakresie prawa prywatnego międzynarodowego, głęboko osadzonego w klasycznej cywilistyce, nasz ośrodek bezsprzecznie jest najsilniejszy w naszym kraju i znaczący w Europie. Katedra Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego, największa na Wydziale Prawa, skupia 5 profesorów tytularnych, 10 doktorów habilitowanych i ponad 15 młodszych pracowników i doktorantów.

Historia „katowickiej” szkoły prawa prywatnego międzynarodowego jest tak długa, jak historia Wydziału — ściślej, początków akademickiego ośrodka nauki prawa na Śląsku. W 1965 r. Profesor Mieczysław Sośniak, podówczas zatrudniony na Uniwersytecie Jagiellońskim, podjął się organizacji Wydziału Prawa jako jednostki istniejącej już Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach. Profesor Mieczysław Sośniak był pierwszym dziekanem Wydziału Prawa nowo utworzonego Uniwersytetu Śląskiego, w latach 1968—1969. Profesor M. Sośniak, uczeń prof. Kazimierza Przybyłowskiego, twórcy nowoczesnej polskiej nauki prawa prywatnego międzynarodowego, od początku dbał o to, by prawo prywatne międzynarodowe — w tamtych czasach dyscyplina nieco egzotyczna — znalazła się w kanonie wykształcenia prawniczego na naszym Wydziale. W tych staraniach towarzyszył mu, od 1968 r., prof. Maksymilian Pazdan, także uczeń prof. K. Przybyłowskiego. Panowie Profesorowie, najpierw w ramach Instytutu Prawa Sądowego, potem dwóch katedr cywilistycznych, kontynuowali nauczanie prawa prywatnego międzynarodowego według najlepszych lwowskich, a następnie krakowskich wzorów. Przedstawiciele młodszego — w owym czasie — pokolenia pracowników katedr cywilistycznych,

dzięki ich opiece i kontaktom, mieli możliwość uczestniczenia w seminariach i wykładach prowadzonych przez wybitnych przedstawicieli polskiej nauki prawa prywatnego międzynarodowego w innych ośrodkach akademickich — między innymi w Krakowie (prof. K. Przybyłowski, prof. J. Skąpski), w Warszawie (prof. H. Trammer, prof. J. Jakubowski) i Poznaniu (prof. W. Ludwiczak), a przy okazji — nawiązywania kontaktów, ścisłych po dziś dzień, ze swoimi rówieśnikami w innych ośrodkach akademickich. Także dzięki Profesorom M. Sośniakowi i M. Pazdanowi odbywali staże zagraniczne, poznając z pierwszej ręki dokonania zachodniej nauki prawa prywatnego międzynarodowego (między innymi w Paryżu, Monachium, Nowym Jorku). W tamtych czasach, wobec ograniczonego dostępu do źródeł, pobyty za granicą owocowały tonami odbitek kserograficznych, skrzętnie później wykorzystywanych. Nie można jednak nie wspomnieć, że upór i konsekwencja Profesorów, przy życzliwym wsparciu ze strony Pani Danuty Gburskiej, umożliwiły zgromadzenie przez lata znaczącego księgozbioru dzieł cywilistycznych i kolizyjnych naszej Biblioteki. Zbiór dzieł z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego — uzupełniony prywatnymi księgozbiorami — należy zapewne do najobfitszych z dostępnych w polskich bibliotekach.

Szkoła „krakowska” nauki prawa prywatnego międzynarodowego powoli stawała się — dzięki wysiłkom Profesorów — szkołą „katowicką” (śląską). Kolejne pokolenia wychowanków podejmowały wysiłek zmierzenia się z kolizjonistyką, pokonując kolejne szczeble kariery naukowej i akademickiej. Część z nich zdecydowała się na odejście z Wydziału do bardziej intratnych zajęć albo do innych uczelni, czy też — pozostając na Wydziale — na skupienie się na prawie cywilnym polskim, porównawczym, wreszcie europejskim. Myślę jednak, że wszyscy są wierni specyficznemu dla prawa prywatnego międzynarodowego sposobowi myślenia o świecie i pozostających w kolizji systemach prawnych. Zawsze z dumą podkreślają, że ich nauczycielami byli Profesorowie Mieczysław Sośniak i Maksymilian Pazdan. Po śmierci prof. M. Sośniaka dwie katedry cywilistyczne połączyły się. Nowo powstałą Katedrą Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego kierował do 2006 r. prof. M. Pazdan.

Nasza szkoła prawa prywatnego międzynarodowego zaowocowała ogromną liczbą publikacji krajowych i zagranicznych, udziałem w licznych konferencjach, w Polsce i za granicą, a także — już w czasach nam bliższych — udziałem, w najróżniejszych formach, w budowaniu europejskiej wspólnoty prawa kolizyjnego i prawa cywilnego. Liczni pracownicy prowadzili i kontynuują badania we wszystkich obszarach prawa kolizyjnego, by wspomnieć tylko w gronie samodzielnych pracowników naukowych prof. dr. hab. M. Pazdana (osoby fizyczne, prawo spadkowe), dr. hab. M.A. Zachariasiewicz (zobowiązania umowne), prof. dr. hab. J. Góreckiego (prawo rzeczowe), dr. hab. G. Żmija (firma), prof. dr. hab. K. Grzybczyk (własność intelektualna), dr. hab. W. Klytę (osoby prawne, upadłość), dr. hab. M. Szpunara (prawo europejskie), dr. hab. M. Ja-

gielską (prawo konsumenckie, prawo rodzinne), dr. hab. W. Kurowskiego (zobowiązania, prawo pracy), dr. hab. M. Frasa (ubezpieczenia).

Najważniejsze rezultaty prac naszego ośrodka, w obszarze prawa prywatnego międzynarodowego, to powszechnie wykorzystywany w Polsce podręcznik akademicki autorstwa Profesora Maksymiliana Pazdana, ukazujący się w kolejnych wydaniach od 2000 r., trzy tomy Systemu Prawa Prywatnego, dotyczące prawa prywatnego międzynarodowego, pod redakcją M. Pazdana, dwutomowy komentarz do ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r., także pod redakcją M. Pazdana, wreszcie czasopismo, ukazujące się w miarę regularnie od 1977 r., najpierw jako „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego”, a obecnie zatytułowane „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego”. Liczne monografie powstające w Katedrze, których nie sposób tutaj nawet przykładowo wymienić, weszły do kanonu polskiej nauki prawa prywatnego międzynarodowego.

Dzięki osobistym wysiłkom Profesora M. Pazdana, wspieranego przez pracowników Katedry, w naszym ośrodku powstał projekt nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym, która przyjęta została przez Sejm RP w 2011 r., mimo oporu ze strony środowisk, najdelikatniej mówiąc, zachowawczych. Można powiedzieć, że stanowi ona, wraz ze wspomnianymi tomami Systemu Prawa Prywatnego i komentarza, ukoronowanie wieloletnich prac badawczych Katedry. Do tego dodać trzeba elektroniczny komentarz do Rozporządzenia Rzym I.

Bliskie problematyce kolizyjnoprawnej są zagadnienia prawne międzynarodowego obrotu handlowego. Tutaj wspomnieć trzeba pierwszy polski komentarz do Konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów pod redakcją M. Pazdana i tom *Międzynarodowe prawo handlowe* w Systemie Prawa Handlowego, pod redakcją W. Popiołka, monografie B. Fuchs. Wiele uwagi poświęcono też problematyce międzynarodowego arbitrażu handlowego (prace między innymi prof. dr. hab. M. Pazdana, dr. hab. G. Żmija, dr. hab. J. Zrałka).

Jeżeli jednak mowa o Katedrze, to nie sposób także nie wspomnieć o innych prowadzonych w niej przez lata badaniach, owocujących znacznymi osiągnięciami w obszarze klasycznego prawa cywilnego. W pierwszym okresie istnienia Katedry sporo uwagi poświęcano szeroko rozumianemu prawu przewozowemu (prace między innymi M. Sośniaka, H. Goika i L. Ogiegły). Badania nad problematyką odpowiedzialności cywilnej lekarza i niektórych zagadnień prawa medycznego, zapoczątkowane przez M. Sośniaka, kontynuował L. Ogiegło. Problematyce osób, czynności prawnych i zobowiązań swoje badania poświęcili między innymi prof. dr. hab. M. Pazdan (osoby fizyczne i osoby prawne), dr. hab. M. Jagielska (prawo konsumenckie), prof. dr. hab. E. Rott-Pietrzyk (umowy o świadczenie usług, klauzule generalne), prof. dr. hab. B. Fuchs (umowa franchisingu), dr. hab. M.A. Zachariasiewicz (zawarcie umowy), dr. hab. M. Fras (ubezpieczenia), dr. hab. S. Grobel

(umowa wzajemna). Istotne są osiągnięcia pracowników Katedry w zakresie badań nad problematyką prawną nieruchomości, szerzej prawa rzeczowego. Badania zapoczątkowane przez prof. dr hab. S. Kalus kontynuuje z powodzeniem dr hab. M. Habdas, prof. dr hab. J. Górecki, a także dr G. Matusik. W dziedzinie prawa spadkowego, bliskiej Profesorowi M. Pazdanowi, pracownicy Katedry — pod jego kierunkiem — mieli znaczący udział w przygotowywaniu kolejnych, dostosowanych do wymogów XXI w., zmian przepisów kodeksu cywilnego o spadkach. Wspomnieć tu należy między innymi prace prof. dr hab. J. Góreckiego, dr. G. Gorczyńskiego, dr. B. Kuci, mgr A. Strzebińczyk. Pracownikom Katedry nieobca jest także problematyka praw własności intelektualnej. Badania w tym zakresie prowadzi prof. dr hab. W. Kowalski i dr hab. K. Grzybczyk, przy udziale młodszych koleżanek i kolegów (między innymi dr hab. M. Jankowska-Augustyn, dr P. Gwoździewicz-Matan). Prawo europejskie, materialne i kolizyjne, znalazło szczególne odzwierciedlenie w pracach między innymi dr. hab. M. Szpunara, prof. dr hab. E. Rott-Pietrzyk, dr hab. M. Jagielskiej, dr hab. M.A. Zachariasiewicz, prof. dr hab. J. Góreckiego, dr. hab. W. Klyty, dr P. Twardoch i dr A. Koziół, mgr M. Pohl.

Efektom prac zespołu kierowanego przez dr hab. M. Habdas i dr. hab. M. Frasa jest opracowanie nowego na polskim rynku wielotomowego komentarza do kodeksu cywilnego, wydanego przez Wolters Kluwer. Pracownicy Katedry od lat uczestniczą też w kolejnych wydaniach komentarza od kodeksu cywilnego, publikowanego przez wydawnictwo C.H. Beck (między innymi prof. dr hab. M. Pazdan, dr hab. L. Ogiegło). Wyniki badań prowadzonych w Katedrze znajdują także swoje odzwierciedlenie w kolejnych tomach Systemu Prawa Prywatnego (między innymi prof. dr hab. M. Pazdan, dr hab. L. Ogiegło, prof. dr hab. E. Rott-Pietrzyk, dr hab. M. Jagielska).

Znaczący jest udział pracowników Katedry we współpracy międzynarodowej. Odnotować należy uczestnictwo w różnych przedsięwzięciach (projekty badawcze, wykłady, staże, konferencje) między innymi dr. hab. M. Szpunara, prof. dr hab. E. Rott-Pietrzyk, prof. dr hab. W. Kowalskiego, dr hab. M. Jagielskiej, dr hab. M. Habdas, dr. hab. G. Żmija, dr hab. M. Jankowskiej-Augustyn, dr P. Twardoch, dr. hab. J. Zrałka, dr M. Pohl.

Od kilku lat w ramach Katedry funkcjonuje Centrum Badań nad Europejskim Prawem Prywatnym. Jego zasadniczym celem jest inicjowanie i prowadzenie interdyscyplinarnych badań naukowych nad europejskim prawem prywatnym z wykorzystaniem różnych metod badawczych stosowanych współcześnie w naukach prawnych i innych naukach społecznych oraz ekonomicznych, a zwłaszcza w dziedzinie badań nad europejskim prawem prywatnym.

W sferze dydaktyki, poza licznymi wykładami kursowymi, monograficznymi i konwersatoriami, wspomnieć należy prowadzone od lat zajęcia ze studentami zagranicznymi w ramach programu współpracy Erasmus, a także udział w międzynarodowej wymianie doktorantów (PEPP). Także tutaj przydatne

okazują się wskazania lwowsko-krakowsko-katowickiej szkoły prawa prywatnego międzynarodowego, takie jak między innymi znaczenie rzetelnych badań porównawczych, przekonanie, że bez analizy historycznego i prawnoporównawczego tła nie jest możliwe rzeczywiste zrozumienie opisywanych zjawisk, koncepcji czy instytucji, dostrzeganie harmonii istniejącej w ramach każdego systemu prawnego, nakaz poszukiwania sprawiedliwych, ale i rozsądnych rozwiązań, poprzedzonego procesem wyważania interesów zaangażowanych podmiotów.

ALEKSANDER LIPIŃSKI, RYSZARD MIKOSZ
Katowice

Profesor Antoni Agopszowicz — twórca teoretycznych podstaw systemu prawnego górnictwa

Profesor Antoni Agopszowicz urodził się w 1919 r. we Lwowie. Dziewięćnaście lat później podjął studia na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Po udziale w kampanii wrześniowej 1939, lata okupacji spędził w Warszawie, gdzie kontynuował studia na tajnych kompletach, czynnie uczestnicząc zarazem w ruchu oporu przeciwko okupantowi. W szeregach Armii Krajowej (jako ppor. „Tosiek”) walczył w Powstaniu Warszawskim. Po pobycie w obozie jenieckim powrócił do kraju, kończąc studia prawnicze w 1947 r.

Pracę zawodową rozpoczął jako aplikant sądowy w Gostyniu Wielkopolskim, przechodząc następnie do Prokuraturii Generalnej. W latach 1950—1968 wykonywał w Katowicach zawód radcy prawnego, a także adwokata. Od początku działalności zawodowej zainteresowania Profesora nie ograniczały się jedynie do praktyki prawniczej. Już bowiem w 1949 r. (a więc w dwa lata od ukończenia studiów¹) przedłożył rozprawę doktorską poświęconą umowie dożywocia. Kolejnym etapem zwieńczającym Jego zainteresowania naukowe była rozprawa habilitacyjna poświęcona odpowiedzialności za szkody wyrządzone robotami górniczymi (1964). Miała ona charakter pionierski, a wybór tematu znajdował swe uzasadnienie w tym, że górnictwo węgla kamiennego było przemysłem dominującym na terenie Górnego Śląska, a w dodatku wywierało ogromny (destrukcyjny) wpływ na stan środowiska. Regulacja dotycząca tej problematyki była ukształtowana w sposób charakterystyczny dla ówczesnych (nakazowo-rozdzielczych) mechanizmów funkcjonowania gospodarki, oderwa-

¹ Proponujemy wszystkim doktorantom wzięcie tej okoliczności pod uwagę.

nych od wzorów prawa cywilnego. Niezaprzeczalną zaletą rozprawy habilitacyjnej było wykazanie, że stosunek prawny powstały w wyniku wyrządzenia tzw. szkody górniczej ma charakter cywilnoprawny. Oba stopnie naukowe (doktora, docenta) Antoniemu Agopszowiczowi nadała Rada Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Wiąże się z tym mało znane wydarzenie, które zresztą (aczkolwiek bez podawania danych osobowych) zostało przedstawione w literaturze². W tamtych czasach rozprawy habilitacyjne przeważnie przedstawiano w postaci maszynopisu³, a kopie uzyskiwano, pisząc przez kalkę⁴. Z reguły dawało się wtedy uzyskać nawet do 5 egz. maszynopisu (oryginał i 4 kopie). Wkrótce po zakończeniu przewodu habilitacyjnego (już) docent Agopszowicz użył kopii rozprawy pracownikowi jednego z uniwersytetów, który deklarował zainteresowanie jej problematyką. Po pewnym czasie przypadkiem dowiedział się, że w jednym z wydawnictw ma się ukazać książka na ten sam temat. Okazało się, że od przedłożonej przez Niego rozprawy habilitacyjnej różniła się wyłącznie imieniem i nazwiskiem autora. Tylko życzliwości Profesora Agopszowicza plagiator zawdzięcza to, że sprawie nie nadano urzędowego biegu. Wspomniana rozprawa — tym razem pod nazwiskiem jej rzeczywistego autora — ukazała się w rekordowym (jak na ówczesne czasy) terminie 2 miesięcy⁵. A plagiator? Bez przeszkód kontynuował karierę naukową jeszcze przez wiele lat. Zainteresowany Czytelnik, śledząc publikacje z zakresu tematu, z łatwością ustali, o kogo chodziło.

Badania prawnego modelu górnictwa Profesor Agopszowicz konsekwentnie rozwijał, podejmując w 1966 r. pracę naukową w Głównym Instytucie Górnictwa w Katowicach, a następnie przechodząc do katowickiej Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego, przekształconej w 1968 r. w Uniwersytet Śląski. Był inicjatorem powstania i długoletnim kierownikiem Katedry Prawa Górniczego — jedynej w kraju i jednej z nielicznych w skali światowej — placówki naukowej podejmującej badania nad szeroko pojmowaną problematyką prawną górnictwa. Przez lata prowadził seminarium doktorskie otwarte dla wszystkich zainteresowanych. Można przypuszczać, że niektórzy uczestnicy przychodzili tam chyba służbowo, w ogóle nie zabierając głosu, aczkolwiek skrętnie notując wszystkie wypowiedzi. W tamtych czasach podjęcie badań nad prawną regulacją kluczowej gałęzi gospodarki mogło być traktowane w kategoriach zagrożenia ważnym interesom państwa.

² J. Górski: *O plagiaty i plagiatorach*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” CCCLV. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej, z. 1. Kraków 1974, s. 302 i nast.

³ Nie było obowiązku przedstawiania pracy drukiem.

⁴ Komputery i kserografy nie były wtedy znane.

⁵ A. Agopszowicz: *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone robotami górniczymi*. Warszawa 1964.

Zainteresowania naukowe Profesora Agopszowicza w ciągu kilkudziesięciu lat jego aktywności zawodowej ulegały ewolucji i w sumie dotyczyły kilku obszarów badawczych. Najistotniejszy i najbardziej pionierski wydaje się jednak ten z nich, który związany był z prawną problematyką górnictwa. Nie ulega przy tym wątpliwości, że było to niejako naturalną konsekwencją wykonywania przez Niego praktyki prawniczej w obszarze Górnego Śląska, który przecież podlegał — i do pewnego stopnia nadal podlega — ogromnym wpływom tej gałęzi gospodarki. Sprawilo to, że Profesor wielokrotnie zetknął się z problemami wynikającymi ze stosowania mocno niedoskonałego stanu prawnego dotyczącego górnictwa. Stan ten był ukształtowany w sposób nieszanujący wymagań środowiskowych oraz praw przysługujących tym podmiotom, które dotknięte były skutkami działalności górniczej.

Druga istotna przyczyna w tym zakresie wynikała zapewne z osobowości Profesora. Cechą Jego zainteresowań naukowych było podejmowanie takich tematów badawczych, które dotychczas bądź to w ogóle nie były przedmiotem uwagi doktryny, bądź też zaliczały się do zagadnień niezwykle kontrowersyjnych, wywołujących fundamentalne spory. Zdecydowanie unikał On natomiast podejmowania tematów, które były już (wedle ówczesnych standardów) opracowane w wystarczającym stopniu albo też nie wzbudzały poważniejszych kontrowersji.

Wskazane wyżej przyczyny spowodowały, że Profesor Agopszowicz szybko rozszerzył zainteresowania badawcze, wcześniej dotyczące tylko odpowiedzialności za szkody wyrządzone robotami górnictwami, na cały obszar problematyki prawnej górnictwa. Przede wszystkim dotyczyło to styku płaszczyzny publiczno- i prywatnoprawnej. Interdyscyplinarny charakter takich badań wymagał szczególnie rozległej i głębokiej wiedzy. Były to zresztą zagadnienia omijane przez naukę prawa, pozbawione wyraźnych mechanizmów prawnych, zdominowane przez scentralizowane mechanizmy sterowania gospodarką, a w dodatku ukształtowane w sposób przyznający przedsiębiorstwom górnictwem uprzywilejowaną pozycję.

Rezultatem tych badań stał się pierwszy podręcznik poświęcony tej dziedzinie (*System prawny górnictwa w zarysie*. Katowice 1969). Był on wielokrotnie wznawiany, czasem pod nieco innym tytułem. Rangi tego opracowania, pomimo iż było ono napisane dość specyficznym i niełatwym do percepcji stylem, niepodobna przecenić. Trzeba bowiem uzmysłwić sobie, że było ono unikalną próbą usystematyzowania materii objętej zakresem dziesiątków aktów prawnych rangi ustawowej i dużo większą liczbą aktów wykonawczych. Zabieg ten był zaś mocno utrudniony także z tego powodu, że akty prawne wymagające uwzględnienia powstawały w okresie wielu lat, bez jakiegokolwiek troski o ich wzajemną integrację, a także spójność z rozwiązaniami o charakterze generalnym. Nie można też tracić z pola widzenia faktu, iż był to okres, w którym kształt ustrojowy państwa sprawiał, iż niektóre rodzaje działalno-

ści (wśród których poczesne miejsce zajmowało górnictwo) traktowane były w sposób uprzywilejowany. Sprawiało to, że regulacja prawna dotycząca takiej działalności, na ogół kreowana *ad hoc*, ze względu na bieżące potrzeby, stanowiła swego rodzaju zlepek przepisów pozbawionych jakiegokolwiek myśli przewodniej. To zaś niezwykle utrudniało ich wykładnię.

Profesor Agopszowicz nie uląkł się tych wyzwań, przedstawiając wyniki swych badań w sposób gruntownie przemyślany i niezwykle usystematyzowany. Zdecydowanie i kategorycznie wyeksponował krytyczne oceny dotyczące stanu prawnego odnoszącego się do funkcjonowania górnictwa, co ze względu na interdyscyplinarny charakter badań wymagało szczególnie rozległej i głębokiej wiedzy. W kręgu zainteresowań Profesora Agopszowicza musiały się bowiem znaleźć zagadnienia ze sfery prawa administracyjnego, cywilnego, finansowego, prawa pracy, a także prawa karnego. Nawet obecnie, kiedy to stan prawny uległ dalszemu skomplikowaniu, można wymienić bardzo niewiele przykładów zainteresowań, które obejmowałyby tak rozległe pole badawcze.

Zainteresowania naukowe Profesora Agopszowicza dotyczące systemu prawnego górnictwa znalazły także swój wyraz w wielu innych publikacjach naukowych z tego zakresu, ujawniających liczne wady stanu prawnego dotyczącego funkcjonowania tej gałęzi gospodarki, a także — co bodaj istotniejsze — formułujących cenne, przemyślane propozycje głębokich zmian stanu prawnego. Zaszczepił On także zainteresowanie tymi problemami swoim uczniom i współpracownikom, co zaowocowało powstaniem naukowej serii wydawniczej zatytułowanej „Problemy Prawne Górnictwa”, której Profesor był inicjatorem i wieloletnim redaktorem. Ukazało się 17 tomów. Po latach przerwy podjęto inicjatywę kontynuacji tej publikacji, pod nieco zmienionym tytułem oraz w innej formie⁶ („Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska”).

W 1974 r. Antoni Agopszowicz uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a siedem lat później profesora zwyczajnego. W latach 1984—1989 był również pracownikiem naukowym Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego.

Z biegiem czasu zainteresowania naukowe Profesora Agopszowicza zaczęły obejmować swoim zasięgiem także materię dotyczącą ochrony środowiska, co znajdowało swoje uzasadnienie w tym, że polski prawodawca powoli zaczął dostrzegać potrzebę kompleksowego uregulowania tego zagadnienia. W sposób oczywisty wiązał przy tym Profesor tę materię z systemem prawnym górnictwa. Nie ulegało bowiem dlań wątpliwości, że prowadzenie działalności polegającej na wykorzystywaniu wnętrza ziemi, zwłaszcza zaś wydobywaniu kopaliny, w niezwykle istotny sposób ingeruje w środowisko, i to nie tylko dlatego, że złoża kopaliny jest jednym z elementów (w dodatku nieodnawialnym)

⁶ Zob. www.kpgios.us.edu.pl.

tworzących to środowisko. Badania Profesora nad tą problematyką dotyczyły przede wszystkim szeroko pojmowanej odpowiedzialności cywilnej, zarówno kompensacyjnej, jak i prewencyjnej, odnoszącej się do szkód w środowisku. Warto w tym miejscu wspomnieć, że w dawnych czasach, kiedy nie istniały administracyjnoprawne mechanizmy ochrony środowiska, kierowane do przedsiębiorców roszczenia odszkodowawcze oparte na prawie cywilnym mogły wymusić poprawę stanu środowiska.

Nie oznaczało to jednak zerwania przez Profesora Agopszowicza kontaktu naukowego z materią *stricte* cywilnoprawną. W dalszym ciągu bowiem aktywnie badał niektóre zagadnienia, w tym w szczególności problemy związane z odpowiedzialnością prewencyjną. Jego pionierska monografia pt. *Obowiązek zapobieżenia szkodzie* (1978 r.) do dnia dzisiejszego jest jedynym kompleksowym opracowaniem tej materii na gruncie prawa polskiego i praktycznie przywoływana jest we wszystkich publikacjach dotyczących odpowiedzialności deliktowej, począwszy od komentarzy i podręczników, na artykułach i głosach zaś skończywszy. Analogicznie rzecz się ma w odniesieniu do innej monografii podejmującej problematykę kolizji uprawnień w sytuacji, gdy ochrona jednego dobra może nastąpić wyłącznie kosztem poświęcenia innego (*Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną w stanie wyższej konieczności*. Wrocław 1992). Także bowiem w tym przypadku Profesor podjął się monograficznego opracowania zagadnienia, które ani wcześniej, ani też później nie doczekało się zainteresowania polskiej doktryny prawa cywilnego.

Badania naukowe Profesora Agopszowicza nabrały szczególnego znaczenia w dobie przeobrażeń społeczno-politycznych ostatniej dekady ubiegłego stulecia. Ich wynikiem stało się zaś całkowicie odmienne od dotychczas przyjmowanego w ustawodawstwie spojrzenie na prawne uwarunkowania działalności w zakresie geologii i górnictwa, przede wszystkim zmierzające do poddania jej powszechnie obowiązującym rygorom prawa, co w okresie wcześniejszym — ze względu na polityczne (oraz prawne) preferencje dla tej działalności — trudne było do pomyślenia. Przeobrażenia ustrojowe spowodowały zarazem, że zapatrywania Profesora mogły wywrzeć znaczący wpływ zarówno na rozwiązania legislacyjne, jak i praktykę stosowania prawa. Próby kształtowania obowiązującego stanu prawnego miały zresztą miejsce także wcześniej. Pod Jego kierownictwem powstał bowiem między innymi unikalny projekt ustawy „prawo o gospodarowaniu wnętrzem ziemi” (1988), przez ówczesną władzę odczytany jako godzący w rangę polskiego górnictwa, traktowanego jako strategiczna gałąź przemysłu. Z przyczyn politycznych nie nadano zatem temu projektowi dalszego biegu, blokując nadto dyskusję naukową nad jego rozwiązaniami⁷. Przewrotny los sprawił, że kluczowe koncepcje wspomnianego pro-

⁷ Interwencja jednego z centralnych organów administracji spowodowała, że wydawnictwo wycofało się z zamiaru publikacji projektu.

jektu wywarły znaczący wpływ na kształt powstałych wkrótce, jak i częściowo jeszcze nadal obowiązujących rozwiązań normatywnych. Istotą wspomnianego projektu było bowiem poddanie górnictwa regułom gry rynkowej i powszechnie obowiązującym wymaganiom prawa.

Po kilkuletniej przerwie w zatrudnieniu spowodowanej przejściem na emeryturę, w znacznej mierze wymuszonym czynnikami niezależnymi, Profesor Agopszowicz powrócił do pracy na Uniwersytecie Śląskim. Wiązało się to, co w nauce jest zjawiskiem raczej rzadkim, ze znaczącą zmianą kierunków Jego zainteresowań naukowych, co stanowiło konsekwencję przeobrażeń społeczno-politycznych końca ubiegłego stulecia. Profesor objął bowiem kierownictwo nowo powstałej Katedry Prawa Samorządu Terytorialnego. Ten nowy nurt zainteresowań przejawiał się nie tylko działalnością dydaktyczną i badawczą, ale także udziałem w pracach legislacyjnych związanych z powstawaniem ustawy o samorządzie terytorialnym. W okresie tym powstały skrypty poświęcone prawu samorządowemu, liczne artykuły i glosy, a wreszcie opublikowany w 1991 r. podręcznik pt. *Zarys prawa samorządu terytorialnego*, który doczekał się pięciu wydań (w tym dwóch we współautorstwie). Na odrębną wzmiankę zasługuje także obszerny komentarz do ustawy o samorządzie terytorialnym, powstały pod redakcją Profesora Agopszowicza, z Jego przeważającym udziałem autorskim

Czegokolwiek by to nie dotyczyło, pasja badawcza Profesora Agopszowicza wyrażała się zawsze w niezwykle skrupulatnym i rzetelnym prezentowaniu rezultatów badań, bardzo często połączonym z oryginalnością stawianych tez, przeważnie o charakterze polemicznym w stosunku do dotychczasowych zapatrywań. Jego dorobek naukowy obejmuje w sumie kilkanaście monografii (w większości samodzielnych) poświęconych prawu górnictwu, cywilnemu i samorządowemu oraz ponad sto innych opracowań (artykuły, rozprawy, glosy, recenzje). Profesor Agopszowicz był także promotorem ośmiu prac doktorskich oraz recenzentem w kilkunastu przewodach doktorskich i habilitacyjnych.

Wyrazem uznania dorobku i naukowych osiągnięć Profesora stały się dwie księgi pamiątkowe (*Rozprawy z prawa cywilnego i ochrony środowiska ofiarowane Profesorowi Antoniemu Agopszowiczowi*. Katowice 1992; *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Profesora Antoniego Agopszowicza*. Katowice 2000).

Profesor Agopszowicz pełnił również funkcje administracyjne, będąc w latach 1968—1970 prodziekanem, a w latach 1981—1982 dziekanem Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Zwłaszcza ta ostatnia wymaga szczególnego podkreślenia. To właśnie bowiem zdecydowana postawa Profesora spowodowała, że w stanie wojennym kierowany przez Niego Wydział mógł zachować swoją tożsamość. Liczna jest też rzesza pracowników i studentów Wydziału, którzy dzięki mądrości, roztropności i odwadze Profesora uniknęli wielu nieszczęść tamtego czasu.

Intensywna praca naukowa Profesora Agopszowicza nie spowodowała także odejścia od praktyki. Wyrazem udziału w tej ostatniej było chociażby sprawowanie przez niego przez czterdzieści lat funkcji kierownika Działu Wydawnictw i Szkolenia Zarządu Okręgu Zrzeszenia Prawników Polskich w Katowicach (gdzie przez kilkanaście lat patronował wymiennokartkowemu wydawnictwu poświęconemu informacji prawnej⁸), udział w szkoleniach aplikantów radcowskich i adwokackich czy też przewodniczenie Radzie Wydawniczej Uniwersytetu Śląskiego.

Za dokonania życiowe, naukowe i zawodowe został odznaczony Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz innymi odznaczeniami.

Gasnący wzrok wymusił przedwczesne zakończenie Jego aktywności naukowej. Nie oznaczało to jednak całkowitego zerwania z nauką. Profesor Agopszowicz w dalszym ciągu żywo interesował się bowiem zarówno życiem Wydziału Prawa, jak i dokonaniami swoich współpracowników i uczniów. Zawsze mogli oni też liczyć na życzliwą i rzeczową dyskusję z Nim.

Profesor Agopszowicz, Mistrz i Nauczyciel kilku pokoleń prawników, przez całe życie pozostawał człowiekiem niezwykle skromnym. Jako wielki miłośnik gór często podkreślał, że nauczyły go one odpowiedzialności za własne działania i podjęte decyzje. Regułę tę odnosił także do wykonywanej przez dziesięciolecia pracy naukowej. Mimo że unikał na co dzień okazywania głębszych emocji, dla wszystkich jego współpracowników nie ulegało wątpliwości, że pod tą nieco szorstką powierzchownością kryje się gorące serce.

Śmierć zabrała Profesora Antoniego Agopszowicza w dniu 2 listopada 2006 r. Spoczął w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Gostyniu Wielkopolskim⁹.

⁸ Informatyka prawnicza była wówczas nieznana.

⁹ A. Lipiński, R. Mikosz: *Antoni Agopszowicz. 1919—2006. Wspomnienie*. „Państwo i Prawo” 2007, z. 5, s. 112—115.

TERESA KUROWSKA
Katowice

Wspomnienie o Profesorze Walerianie Januszu Pańce — Mistrzu, wybitnym naukowcu, parlamentarzyście, działaczu solidarnościowym

Mam zaszczyt wspominać człowieka niezwykłego, wielu talentów. I mogę — jak sądzę — napisać, wyrażając przez to głębokie przekonanie Jego uczniów, wychowanków, przyjaciół i współpracowników — wybitnego prawnika, profesora akademickiego, społecznika i polityka. Jak zauważył Jego Mistrz Profesor Andrzej Stelmachowski był w Profesorze Walerianie Pańce „zdumiewający wewnętrzny kontrast naukowca, dla którego biblioteka była ulubionym miejscem pracy, i działacza-polityka, pełnego temperamentu, rzucającego się z pasją w wir działań politycznych. [...] Czytał bardzo wiele, chłonąc ogromne ilości książek, stale nienasycony głodem wiedzy. Jednocześnie był zawsze ogromnie wyczulony na uczciwość w głoszeniu prawdy. Z pasją chwycił za pióro, ilekroć dostrzegł koniunkturalną nierzetelność czy wręcz nieuczciwość, zwłaszcza w pracach naukowych. W pracach swoich zawsze o coś walczył. Nie znajdziemy w nich żadnej, która byłaby tylko beznamiętną analizą prawniczą”¹.

Profesor Walerian Pańko urodził się 8 października 1941 r. w Turzym Polu koło Brzozowa. Egzamin dojrzałości złożył w 1959 r. w Liceum Ogólnokształcącym w Brzozowie. Następnie podjął studia prawnicze w Uniwersytecie Wrocławskim, które ukończył w 1964 r. z tytułem magistra prawa.

¹ Por. *Zagadnienia prawa cywilnego, samorządowego i rolnego. Pamięci Profesora Waleriana Pańki*. Katowice 1993, s. 5.

Swoją akademicką i naukową drogę rozpoczął Walerian Pańko na Dolnym Śląsku, na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie — jako absolwent wrocławskiej uczelni — rozpoczął w 1964 r. pracę naukową na Wydziale Prawa i Administracji, w Katedrze Prawa Rolnego. Pod opieką prof. Andrzeja Stelmachowskiego, w 1971 r., na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Dzierżawa gruntów rolnych w aspekcie ekonomiczno-prawnym*, uzyskał stopień doktora. Tamże do 1974 r. prowadził zajęcia z prawa rolnego i cywilnego prawa materialnego, a równoległe, w latach 1966—1971, odbywał aplikację arbitrażową, zakończoną złożeniem egzaminu radcowskiego z wynikiem bardzo dobrym. Już jako kierownik Zakładu Administracji Rolnictwa i Gospodarki Przestrzennej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, w 1978 r., na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. *Własność gruntowa w planowej gospodarce przestrzennej. Studium prawne*, uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk prawnych. Od 1989 r. był tytułarnym profesorem nauk prawnych.

Profesor Walerian Pańko, pracując na Uniwersytecie Wrocławskim, najpierw, od 1964 r., był asystentem, starszym asystentem, a następnie od 1971 r. adiunktem. Potem, od podjęcia pracy na Uniwersytecie Śląskim, od 1974 r. docentem, od 1989 r. profesorem nadzwyczajnym. Jako wspaiały człowiek, mądry i życzliwy, ale wymagający szef pełnił funkcję kierownika Katedry Administracji Rolnictwa i Gospodarki Przestrzennej aż do czasu tragicznej śmierci (w dniu 7 października 1999 r.). Jednocześnie jako parlamentarzysta bardzo aktywnie pracował w komisjach sejmowych. Ale nie tylko najbliżsi współpracownicy korzystali z jego mądrości, rozważności i życzliwości. Przymioty swego charakteru profesor Walerian Pańko oddał do pełnej dyspozycji tak całej społeczności akademickiej, jak i — jako społecznik, a następnie parlamentarzysta — społeczności lokalnej oraz pracom parlamentarnym.

Okres studiów uniwersyteckich, czas pracy naukowej pod kierunkiem Profesora Andrzeja Stelmachowskiego nie tylko w określony sposób uformował prawniczo Profesora Waleriana Pańkę, ale w późniejszych latach pracy naukowej i służby publicznej — uwzględniając Jego temperament intelektualny — wpłynął na ścisłe związki naukowe pomiędzy cywilistami wrocławskimi, warszawskimi, białostockimi i śląskimi. Dało to znakomite efekty naukowe także we współpracy ze specjalistami z różnych dyscyplin naukowych. Już na Uniwersytecie Śląskim z wielkim powodzeniem kontynuował dotychczas prowadzone badania naukowe, tworząc *ad hoc* zespoły badawcze, łącząc skutecznie teorię z praktyką, zapraszając do współpracy pracowników z różnych katedr i ośrodków naukowych.

Największe uznanie przyniosły Profesorowi prace w trzech dziedzinach: własności, planowania przestrzennego i kształtowania przestrzeni, zwłaszcza rolniczej oraz samorządu terytorialnego. Jego dwie monografie *Własność gruntowa w planowej gospodarce przestrzennej. Studium prawne* oraz *O prawie własności i jego współczesnych funkcjach* wniosły znaczący wkład w rozwój

doktryny prawa rolnego i teorii własności nieruchomości. W pierwszej z nich Profesor przedstawił własną siatkę pojęciową z zakresu zagospodarowania przestrzennego i wyznaczył nowe kierunki badań, które współcześnie są nadal rozwijane. Stawia w niej wciąż aktualną tezę, że „[...] konstrukcja prawa własności gruntowej oraz planu zagospodarowania przestrzennego to elementy jednego porządku prawnego. Porządku, który w zakresie gospodarki przestrzennej ma służyć jednemu celowi: organizacji przestrzennej społeczeństwa, organizacji kojarzącej interesy jednostkowe z interesem społecznym w ramach jednej społecznej koncepcji rozwojowej”². Poszukując odpowiedzi na pytanie: czy istnieje pożądana relacja pomiędzy prawem własności gruntowej a regulacją prawną planowania przestrzennego, stawia, jakże i dzisiaj aktualną tezę, która ma wykazać, że plany zagospodarowania przestrzennego powinny stanowić jeden z najważniejszych środków organizacyjnoprawnych socjalizacji (upowszechnienia) samego prawa własności gruntowej i struktury stworzonej przez tę własność, i dochodzi do wniosku, że „podstawy prawne gospodarki przestrzennej można oceniać od strony treści prawa własności, a raczej składających się nań uprawnień właściciela — zwłaszcza pierwszoplanowego uprawnienia w sferze korzystania z gruntu (w zakresie oddziaływania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego) rozumianego jako używanie i pobieranie pożytków”³. Analizując zakres przestrzenny nieruchomości gruntowej w świetle art. 143 k.c. (jako bryły geometrycznej), odważnie konkluduje „nie przeczę oczywiście prawdzie, iż działanie właściciela realizuje się w przestrzeni trójwymiarowej. Natomiast nie zgadzam się z tym, jakoby na gruncie obowiązującego prawa strefę przestrzenną działania właściciela można było zamknąć na kształt bryły, czyli »trójwymiarowego wycinka przestrzeni«”⁴. Dalej zwraca uwagę, „że słabości konstrukcyjne tego ujęcia podkreślają nawet jego zwolennicy”⁵. W dalszych rozważaniach, bez koniunkturalnej poprawności, dokonując krytyki „materializacji” nieruchomości gruntowej, formułuje, dzisiaj już powszechnie przyjęty, pogląd przemawiający za „ujęciem własności gruntowej jako prawa do wartości użytkowej materialnie pojmowanej rzeczy, a nie prawa do materialnej substancji rzeczy”⁶. To pozwala Profesorowi na wyrażenie nowatorskiej tezy: „W przypadku prawa własności gruntowej w rolnictwie przedmiotem tego prawa jest działalność rolnika, a jej właściwej realizacji i bezpieczeństwu procesu produkcyjnego służy konstrukcja nieruchomości gruntowej. Wyznacza ona sferę przestrzenną uprawnionych działań właściciela, ale nie przez wyodrębnienie z przestrzeni bryły geometrycznej, lecz przez

² W. Pańko: *Własność gruntowa w planowej gospodarce przestrzennej. Studium prawne*. Katowice 1978, s. 11.

³ Ibidem, s. 25, 31.

⁴ Ibidem, s. 58.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, s. 62.

oznaczenie granic wyłącznie na powierzchni ziemskiej⁷. Profesor podkreśla jednak, że „takie ujęcie nieruchomości gruntowej ma oparcie w obowiązującym stanie prawnym i nie budzi większych zastrzeżeń od strony gospodarki rolnej. Natomiast zastrzeżenia takie mogą uzasadniać zarówno potrzeby zabudowy nowoczesnych miast, jak i eksploatacja wnętrza ziemi⁸. Dziś dostrzegamy i dopuszczamy „nachodzenie na siebie” różnego rodzaju stref, natomiast postulowana przez Profesora potrzeba synchronizacji wykonywania uprawnień w realizowanych w tej samej strefie przestrzennej, z wykorzystaniem środków z zakresu planowania przestrzennego, a konkretnie planowania miejscowego jest wielce niedoskonała. Niezmiennie aktualny jest pogląd Profesora, że „planowanie przestrzenne nie działa samodzielnie na kształtowanie własności gruntowej, albowiem swoją funkcję może spełniać tylko w ścisłym powiązaniu z innymi normatywnymi podstawami gospodarki przestrzennej, a w tym z innymi rodzajami planów, w uzgodnieniu z innymi podmiotami objętymi planami oraz poprzez indywidualne rozstrzygnięcia⁹. Stąd niezwykle aktualny postulat Profesora o konieczności synchronizacji planowania przestrzennego z całym porządkiem prawnym staje się koniecznym wymogiem przy założeniu, że ta synchronizacja będzie dwustronna, a to wymaga zmian, nie tylko cząstkowych w obowiązującym ustawodawstwie. Ta krytyczna budząca wówczas niepokój teza Profesora współcześnie ulega pogłębieniu.

Monografia *O prawie własności i jego współczesnych funkcjach* jest owocem badań prawnoporównawczych, które umożliwił pobyt stypendialny w Istituto di Diritto Agrario we Florencji oraz pobyty w charakterze *visiting professor* na uniwersytetach w Rzymie, Padwie, Mediolanie, Ferrarze.

Profesor przedstawił w swojej monografii syntetyczne opracowanie teorii własności nawiązującej do realiów współczesności, co — jak podkreślają liczni — doprowadziło do przewartościowania wielu obiegowych pojęć w nauce prawa. Dostrzega w niej potrzebę umocnienia własności i, jak zauważa Profesor Andrzej Stelmachowski, „[...] widząc zasadniczy błąd, jaki tkwił w socjalistycznej teorii własności [a pamiętajmy, że pisał On jeszcze w okresie PRL, gdzie takie ujęcie musiało uchodzić za »heretyckie« — T.K.], wcale nie popadł w drugą skrajność, to jest w mechaniczne przejmowanie teorii przyjętych na Zachodzie¹⁰. Profesor Walerian Pańko podkreślał, że w prawie właściciela tkwi niezwykle ważny element, jakim jest monopol w zakresie władztwa nad konkretną rzeczą (konkretnym mieniem), zapewniający możliwość efektywnego gospodarowania, ale widział jednocześnie wiele ograniczeń wynikających z obowiązków właściciela wobec społeczeństwa. Wyrazem Jego przemyśleń jest oryginalna koncepcja „domniemania generalnej kompetencji” (właściciela)

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem, s. 94—95 oraz 144—145.

¹⁰ Por. *Zagadnienia prawa cywilnego, samorządowego i rolnego...*, s. 5.

jako istoty prawa własności. Profesor nie ograniczył się do przyjętego poglądu, że prawo własności nie ma charakteru absolutnego, gdzie ograniczenia własności były pojmowane jako czynnik zewnętrzny, zazwyczaj administracyjny, ale uważał, że „[...] mają one charakter immanentny, jednak ich podstawa musi być udowodniona; dopóki tak się nie stanie, domniemanie przemawia na korzyść właściciela”¹¹. Wyraźnie dostrzegał proces prowadzący do „[...] dekompozycji prawa własności, który nie dotyczy samej cywilnoprawnej konstrukcji własności. Dekompozycja prawa własności jest efektem głębokiej ewolucji nie tylko całego systemu prawa, ale i zasadniczych zmian w ustrojach gospodarczych i politycznych”. Podkreślał jednak, „[...] że nie można mówić o kryzysie uniwersalnego modelu prawa własności, a raczej o kształtowaniu się nowej formuły jedności tego prawa, która określana jest jako »jedność w wielości«”¹². Profesor zauważał, że pomiędzy własnością indywidualną, prywatnego właściciela a własnością państwa powinna istnieć bogato rozbudowana sfera pośrednia własności samorządowej, grupowej różnego rodzaju.

Szczególnym zajęciem Profesora była także troska o reaktywację samorządności terytorialnej. Ten wątek rozważań cenił niezwykle wysoko. Wskazują na to liczne publikacje i ekspertyzy, między innymi *Problematyka terytorialnej organizacji kraju*¹³; *Koncepcja zmian w podziale administracyjnym kraju*¹⁴; *Prawne aspekty funkcjonowania i rozwoju społeczeństw lokalnych*¹⁵; *Les réformes communales en Pologne?*¹⁶; *Własność komunalna a funkcje samorządu terytorialnego*¹⁷. Pomimo, że Jego osiągnięcia w tej dziedzinie w owym czasie, jak i aktualnie, są przemilczane, to bezsporne jest, że jako Przewodniczący Sejmowej Komisji Samorządu Terytorialnego przyczynił się do reaktywowania samorządu terytorialnego w III Rzeczypospolitej, odgrywając kluczową rolę w chwili przełomowych dla reformy samorządowej debat. Jego koncepcje w tej materii zostały skutecznie wcielone w życie.

¹¹ Por. W. Pańko: *O prawie własności i jego współczesnych funkcjach*. Katowice 1984, s. 114—116.

¹² Ibidem.

¹³ Por. W. Pańko: *Podział terytorialny kraju. Kryteria oceny oraz założenia i kierunki reform w ujęciu prawno-organizacyjnym*. „Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN” 1981, s. 14.

¹⁴ Idem: *Koncepcja zmian w podziale terytorialnym kraju*. W: *Podział administracyjny kraju. Poglądy i opinie (materiały ekspertyzy „Ocena obecnego podziału administracyjnego Polski”, cz. I)*. Red. A. Stasiak. Warszawa 1984 [PAN, „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju” 1984, nr 126], s. 102—114.

¹⁵ Por. W. Pańko: *Prawne aspekty funkcjonowania i rozwoju społeczeństw lokalnych*. W: *Spoleczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*. Red. B. Jałowicki. Warszawa 1989, s. 41—76.

¹⁶ W. Pańko: *Les réformes communales en Pologne?* «Strates. Matériaux pour la recherche en sciences sociales» 1991, n° 6, s. 96—100.

¹⁷ Idem: *Własność komunalna a funkcje samorządu terytorialnego*. „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 1—2, s. 16—21.

W stosunkowo krótkiej, bo 27-letniej, pracy naukowej Profesor Walerian Pańko opublikował 80 prac naukowych, w tym 4 monografie oraz 76 mniejszych opracowań, w tym 6 opublikowanych za granicą. Był promotorem w 1 zakończonym przewodzie doktorskim (dr Teresy Kurowskiej) oraz wypromował około 200 magistrantów i dyplomantów. W 1975 r. został przyjęty w poczet członków Sekcji Prawa Instytutu Nauk Prawnych i Ekonomicznych Katowickiego Oddziału PAN, w latach następnych Komitetu Redakcyjnego „Studiów Prawniczych”, Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN, Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN.

Równoległe z pracą naukową i dydaktyczną Profesor Walerian Pańko pełnił ważne i odpowiedzialne funkcje w służbie publicznej. Profesor pochodził ze wsi (z Turzego Pola k. Jasła), więc doskonale rozumiał potrzeby środowiska rolników. Jako profesjonalista, wykładowca prawa rolnego dostrzegał słabą pozycję rolnictwa w zderzeniu z przemysłem, stąd Jego zaangażowanie i obrona interesów rolnictwa. Będąc doradcą NSZZ „Solidarność” i NSZZ „Solidarność Rolników Indywidualnych”, uczestniczył w obradach porozumienia rzeszowsko-ustrzyckiego (styczeń 1981—luty 1982). Sformułowane przez strajkujących rolników postulaty stanowiły założenia przyszłych, istotnych zmian legislacyjnych wprowadzonych w życie w marcu 1982 r., między innymi dokonujące zmiany do kodeksu cywilnego w zakresie obrotu nieruchomościami rolnymi, ochrony gruntów rolnych i leśnych, scalania i wymiany gruntów, uwłaszczenia posiadaczy nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstw rolnych. Pod Jego patronatem założono Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Rolników „Solidarność Rolnicza”, którego był ekspertem.

Profesor miał niekwestionowane zasługi jako aktywny członek, ekspert i doradca Społecznej Rady Legislacyjnej NSZZ „Solidarność” (działającej pod przewodnictwem prof. S. Grzybowskiego, w której to przewodniczył jednemu z zespołów: prawa rolnego). Był członkiem Komisji ds. Ustawodawstwa Rolnego działającej przy Ministrze Sprawiedliwości.

Jako wybitny specjalista brał też udział w negocjacjach Okrągłego Stołu w podzespołach do spraw rolnictwa oraz do spraw samorządu terytorialnego. Był autorem też „Ład przestrzenny i ekologiczny wsi i rolnictwa”, gdzie w dwóch załącznikach sformułował autorskie wnioski legislacyjne dotyczące przyszłych zmian ustawodawczych w zakresie ochrony gruntów rolnych i leśnych, rozszerzenia zasięgu terytorialnego planów gospodarowania gruntami rolnymi i leśnymi, pełniejszej ochronnej reglamentacji procesów technologicznych w procesie obrotu żywnością, modernizacji gospodarstw rolnych, ochrony dochodów rolniczych. Niektóre z tych tez posłużyły do wprowadzenia w życie postulowanych nieco później zmian legislacyjnych. Bez przygotowawczych prac koncepcyjnych, w których Profesor Walerian Pańko brał udział, ich wdrożenie nie byłoby możliwe.

Profesor Walerian Pańko miał znaczący udział w politycznym kształtowaniu podstaw III Rzeczypospolitej w okresie przełomowym. Był gorąco przywiązany do tradycji niepodległościowej wyniesionej z domu (ojciec był żołnierzem I Brygady Legionów), w 1980 r. włączył się w nurt ruchu solidarnościowego. Był pierwszym inteligentem, który przybył do Ustrzyk i Rzeszowa, wspierając chłopów swoją wiedzą, gdy przygotowywano dezyderaty, na kanwie których doszło do zawarcia porozumienia ustrzycko-rzeszowskiego.

Jako Przewodniczący Sejmowej Komisji Samorządu Terytorialnego zdobył sobie autorytet zawsze konstruktywnymi wystąpieniami i energią. Aktywnie uczestniczył w obradach Komisji Konstytucyjnej i Komisji Ustawodawczej, a także był członkiem Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego — Koła Posłów Niezależnych. Był jednym z założycieli Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej. Był też doradcą Sieci Organizacji Zakładowych Solidarności na Śląsku. Po okresie internowania (13 grudnia 1981 r.—16 stycznia 1982 r.) współpracował z duszpasterstwem akademickim i duszpasterstwem ludzi pracy na Śląsku. Po strajkach w 1988 r. brał udział w reaktywowaniu Solidarności w szkołach wyższych.

W stanie wojennym był internowany, a po zwolnieniu nie zerwał więzi ze środowiskami robotniczymi Śląska i w wyborach parlamentarnych 4 czerwca 1989 r. został wybrany na posła na Sejm I Kadencji z Katowic i Mysłowic z listy Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”. Będąc Przewodniczącym Sejmowej Komisji Samorządu Terytorialnego, koordynował w tym czasie prowadzone w Sejmie prace legislacyjne związane z reformą władz lokalnych, zdobywając autorytet zawsze konstruktywnymi wystąpieniami i energią. Aktywnie uczestniczył w obradach Komisji Konstytucyjnej i Komisji Ustawodawczej, a także był członkiem Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego — Koła Posłów Niezależnych. Był jednym z założycieli Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej. Był też doradcą sieci organizacji zakładowych Solidarności na Śląsku.

W maju 1991 r. został wybrany na stanowisko prezesa Najwyższej Izby Kontroli, co było dowodem wielkiego zaufania oraz uznania Profesora Pańki za autorytet. Mierzył się z rekonstrukcją systemu kontroli państwowej w Polsce, jednym z niewrażliwych punktów całego mechanizmu publicznego i gospodarczego kraju, z którego słabości wszyscy zdawali sobie sprawę.

W toku swej działalności akademickiej został w 1979 r. odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, w 1990 r. otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, pośmiertnie, w 2009 r. — Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, zaś w 2015 r. Honorową Odznakę za zasługi dla Samorządu Terytorialnego.

Bez wątplenia Profesor Walerian Pańko na trwałe zapisał się w polskiej nauce prawa i polityce. Znane są Jego zasługi w dziedzinie działalności naukowej oraz społecznej i politycznej. Profesor Walerian Pańko był wybitnym przedstawicielem prawa rolnego, cywilnego oraz samorządowego. Jego dorobek

naukowy nadal stanowi inspirację dla badań naukowych i jest kontynuowany w środowisku prawniczym.

Niniejszy tekst przedstawia życiorys i dorobek naukowy Waleriana Pański jako profesora prawa, kierownika Katedry Prawa Rolnego i Gospodarki Przemysłowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, parlamentarzysty i działacza solidarnościowego. Człowieka mądrego, szczerego i uczciwego, Mistrza, którego miałam szczęście w życiu spotkać i pod którego opieką swoją przygodę z nauką rozpocząć.

ANNA JAWORSKA-WIELOCH, MICHAŁ KALITOWSKI
Katowice

Historia Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa Uniwersytetu Śląskiego

Wprowadzenie

Wydział Prawa i Administracji Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach powstał w 1966 r. w chwili rozpoczęcia w roku akademickim 1966/1967 studiów stacjonarnych na kierunku prawo. Katedra Prawa Karnego pojawiła się w strukturze Wydziału Prawa i Administracji Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach rok później. Jej powołanie było ściśle związane z rozpoczęciem w roku akademickim 1967/1968 zajęć na II roku stacjonarnych studiów prawniczych, w programie których prawo karne (wykład oraz ćwiczenia) było przedmiotem obowiązkowym właśnie na tym roku studiów. Pierwszym kierownikiem Katedry został doc. dr hab. Jerzy Bafia (zatrudniony od 1 października 1967 r.), Dyrektor Departamentu Organizacyjno-Prawnego Ministerstwa Sprawiedliwości, a następnie (od grudnia 1969 r.) Szef Kancelarii Sejmu.

Po powstaniu Uniwersytetu Śląskiego Katedra Prawa Karnego stała się elementem strukturalnym Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego.

Od roku akademickiego 1969/1970 w strukturze wydziałów polskich uczelni wyższych nastąpiły istotne zmiany. W miejsce podstawowych elementów składowych wydziału, jakimi były katedry, pojawiły się instytuty, w ramach których dotychczasowe katedry, niekiedy po dokonaniu istotnych ich zmian, funkcjonowały jako zakłady w ramach danego instytutu. Instytutami kierowali

ich dyrektorzy, a zakładami kierownicy. W następstwie tej zmiany Katedra Prawa Karnego przestała istnieć, a jej pracownicy włączeni zostali do jednego z czterech zakładów Instytutu Prawa Sądowego, którego dyrektorem został prof. dr hab. Mieczysław Sośniak.

To rozwiązanie było przejawem procesu centralizacji zarządzania i ograniczenia samodzielności tradycyjnych katedr. Warto podkreślić, że mimo tak sformalizowanej struktury poszczególne zakłady miały dużą samodzielność, co zapewne było następstwem liberalnego zarządzania Instytutem przez jego dyrektora.

Od roku akademickiego 1980/1981 możliwe stało się przywrócenie poprzedniej struktury wydziałów. Z możliwości tej na Wydziale Prawa i Administracji skorzystano i po likwidacji instytutów powrócono do dawnego schematu organizacyjnego z katedrami. Dotyczyło to także Katedry Prawa Karnego, która od roku akademickiego 1980/1981 jest Katedrą Prawa Karnego i Kryminologii.

Warto zwrócić uwagę na ciekawy model sprawowania funkcji kierownika Katedry Prawa Karnego i Kryminologii, który przy obopólnej zgodzie prof. dr hab. Oktawii Górniok i prof. dr hab. Leona Tyszkiewicza (pełne nazwisko: Chełmicki-Tyszkiewicz) oraz akceptacji Rady Wydziału Prawa i Administracji był (z pominięciem drobnych szczegółów co do dat) realizowany do roku 1995. Istota tego modelu polegała na tym, że Pani Profesor i Pan Profesor sprawowali funkcje kierownicze zamiennie co trzy lata. W ocenie wielu pracowników Katedry, a także osób spoza Katedry, miało to istotne znaczenie dla kształtowania dobrej atmosfery w zespole pracowników Katedry.

Od roku 2005 dr. hab. Teresa Dukiet-Nagórska pełniła obowiązki kuratora Katedry, a od roku 2006 do końca roku akademickiego 2016/2017 była kierownikiem Katedry (od roku 2012 z tytułem profesora). Jej następczynią jest prof. UŚ dr hab. Olga Sitarz, która sprawuje tę funkcję od początku roku akademickiego 2017/2018.

Początkowo siedziba Katedry mieściła się w jednym pokoju na parterze (po lewej stronie) obecnego budynku rektoratu. Dosyć szybko, bo niedługo po powstaniu Uniwersytetu Śląskiego (mniej więcej po roku), Katedra została przeniesiona do budynku przy ul. Bankowej 8, w którym początkowo mieściła się w dwóch pokojach na pierwszym piętrze, a po jakimś czasie w trzech pokojach na drugim piętrze. Od roku 2003 mieści się w nowo wybudowanej siedzibie Wydziału Prawa i Administracji położonej także przy ulicy Bankowej pod numerem 11b. Cztery pokoje (w tym jeden dzielony z doktorantami z Katedry Postępowania Karnego) oraz mała salka seminaryjna usytuowane są na trzecim piętrze.

Pracownicy Katedry, dydaktyka

Od początku istnienia Katedry podstawowym obszarem dydaktyki była problematyka materialnego prawa karnego. Wykłady z tego przedmiotu na II roku studiów prawniczych prowadził doc. dr hab. Jerzy Bafia, a ćwiczenia dwójka asystentów, absolwentów Wydziału Prawa UJ: mgr Stanisław Strycharz, zatrudniony od 16 sierpnia 1967 r., oraz mgr Michał Kalitowski, zatrudniony od 1 października 1967 r.

W drugim roku istnienia Katedry zajęcia w zakresie problematyki prawa karnego przybrały także postać seminariów magisterskich prowadzonych przez doc. dr. hab. Jerzego Bafię dla studentów III roku. Już w tym okresie zaczęła się pojawiać, choć początkowo w niewielkim zakresie, problematyka kryminologiczna, przede wszystkim na wykładach i seminariach.

Po zakończeniu pracy na Wydziale przez Jerzego Bafię (formalnie 30 grudnia 1970 r., a w rzeczywistości w połowie listopada 1970 r.) wykłady z prawa karnego objął doc. (od roku 1981 prof. nadzwyczajny) dr hab. Leon Tyszkiewicz, który prowadził je prawie do końca swojego zatrudnienia w Katedrze. Sporadycznie, przykładowo z powodu wyjazdów zagranicznych, był w tym wspomagany przez innych pracowników Katedry, w szczególności przez prof. dr hab. Oktawię Górniok, a w późniejszym okresie także przez dr. Leszka Wilka.

Mimo że wiodącym obszarem dydaktyki nadal było materialne prawo karne, to warto wspomnieć kilkuletni okres prowadzenia przez pracowników Katedry zajęć z logiki. Już z końcem roku akademickiego 1967/1968 okazało się, że niezbędne jest prowadzenie przez obu asystentów zajęć z tego przedmiotu. Było to konsekwencją dążenia władz Uniwersytetu do jak najszybszego uzyskania takiego stanu, że zajęcia prowadzić będą pracownicy, dla których Uniwersytet jest pierwszym miejscem pracy. Zarówno mgr, a od 1969 r. dr Stanisław Strycharz, jak i mgr Michał Kalitowski mogli się podjąć realizacji tego zadania, gdyż w trakcie pracy na Wydziale Prawa UJ byli także przygotowani do prowadzenia ćwiczeń z logiki. Wraz z rozpoczęciem pracy w Katedrze ćwiczenia z logiki prowadzili również mgr Teresa Dukiet oraz mgr Marek J. Lubelski. Natomiast wykłady z logiki prowadzili: najpierw dr Maciej Zieliński z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a następnie matematyk z Uniwersytetu Śląskiego doc. dr hab. Witold Pogorzelski. Po kilku latach prowadzenie zajęć z logiki przejęli pracownicy Katedry Kryminalistyki.

Ten „epizod” dydaktyczny nie miał wpływu na to, że nadal głównym przedmiotem dydaktyki i zainteresowań naukowych pracowników Katedry pozostawało materialne prawo karne. Było to uzasadnione przede wszystkim profilem merytorycznym Katedry, lecz także zaawansowanymi pracami legislacyjnymi w zakresie prawa karnego (także procesowego). Efektem finalnym

było uchwalenie 19 kwietnia 1969 r. kodeksu karnego, który wszedł w życie 1 stycznia 1970 r., zastępując kodeks karny z 1932 r. Natomiast uchwalony 20 maja 1971 r. kodeks wykroczeń wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1972 r.

Ta ważna zmiana przyczyniła się także do nawiązania przez pracowników Katedry (w zasadzie Zakładu, niemniej jednak używane będzie konsekwentnie określenie Katedra) bliższych kontaktów z praktyką, co będzie przedmiotem odrębnej części opracowania.

Mniej więcej w tym samym czasie wzrosła liczba pracowników Katedry z trzech do pięciu, w tym dwoje docentów i trzech asystentów. Zainteresowania naukowe i dydaktyczne obojga samodzielnych (według ówczesnego nazewnictwa docenci oraz profesorowie) obejmowały także kryminologię (głównie Leon Tyszkiewicz, ale także pozostali pracownicy Katedry) oraz zagadnienia części szczególnej kodeksu karnego (głównie Oktawia Górniok, a zwłaszcza w zakresie prawa karnego gospodarczego). Jednocześnie zwiększył się merytoryczny obszar prowadzonych zajęć, co wynikało wprost ze wzbogacenia oferty programowej (pełny tok czteroletnich studiów prawniczych oraz studia w zakresie administracji).

W roku akademickim 1971/1972 do zespołu Katedry dołączył mgr Andrzej Mucha (po zmianie nazwiska: Małachowski) i w tym składzie zespół pracowników Katedry do roku akademickiego 1977/1978 w zasadzie był ustabilizowany, co jednak nie oznacza, że prowadzenie zajęć dydaktycznych nie stwarzało jakichkolwiek problemów. W rzeczywistości według obiektywnej i opartej na danych statystycznych opinii, był to jeden z najtrudniejszych okresów pracy dydaktycznej.

Po pierwsze, zwiększane były limity przyjęć na studia, rozbudowywano programy studiów, po drugie Wydział dysponował zaledwie dwoma w miarę dużymi salami wykładowymi (140 i 200 miejsc — ta druga w budynku na Bankowej 14, od roku 1992 nosząca nazwę auli im. prof. Waleriana Pańki) i niewielką ilością sal ćwiczeniowych (mniej niż 10). Stąd też ułożenie planu zajęć było nie lada łamigłówką, co jedno z autorów tego opracowania może osobiście potwierdzić, gdyż przez co najmniej 10 lat układał harmonogramy zajęć dla studentów studiów stacjonarnych (wówczas nazywanych dziennymi), a także pomagał w ich tworzeniu dla studiów niestacjonarnych (wówczas zaocznych). Ówczesne dobre stosunki pomiędzy władzami WPiA a władzami innych najbliższych wydziałów (Wydziału Fizyki, Matematyki i Chemii, a także Wydziału Nauk Społecznych) umożliwiały wykorzystywanie wolnych sal w budynkach tych wydziałów. Znacznie łatwiej, chociaż nie bez problemów, przebiegało układanie harmonogramu zajęć dla studiów niestacjonarnych, gdyż studia tego typu były prowadzone na wspomnianych wydziałach w niewielkim wymiarze i dostęp do sal w sobotę i w niedzielę był znacznie łatwiejszy niż w pozostałe dni tygodnia.

Trzecim i równie ważnym utrudnieniem właściwego zaplanowania dydaktyki było to, że w tym czasie troje magistrów intensywnie pisało prace doktor-

skie i przygotowywało się do egzaminów i obron, co też w pewnym stopniu ograniczało ich czas. Wszyscy oni uzyskali stopień doktora nauk prawnych (Michał Kalitowski — w 1975 r., Teresa Dukiet-Nagórska — w 1977 r., Marek J. Lubelski — w 1978 r.) i mogli kolejno „odciążać” docentów, przejmując prowadzenie części zajęć (niektóre wykłady i seminaria), przede wszystkim na kierunku administracja (szczególnie na studiach zaocznych). Jednakże mimo tych „udogodnień” dyskomfort w zakresie prowadzenia dydaktyki zmniejszył się minimalnie, gdyż „główne” zajęcia dydaktyczne (wykłady, seminaria, podstawowe wykłady do wyboru mogli prowadzić wyłącznie samodzielni pracownicy naukowcy, czyli co najmniej docenci).

Przykładem skali trudności może być także to, że w zasadzie wszyscy pracownicy dydaktyczni prowadzili zajęcia ze znaczącym przekroczeniem pensum — co zresztą nie dotyczyło tylko omawianego dziesięciolecia, lecz także następnego, co więcej, i do dzisiaj ma to miejsce, choć już nie w tak znacznym stopniu. Jako ciekawostkę można przytoczyć fakt, że w pewnym okresie obciążenie dydaktyczne adiunkta wyniosło ponad 900 godzin dydaktycznych, na szczęście tylko jednego adiunkta i tylko w jednym roku akademickim. Jednocześnie trzeba wyraźnie podkreślić, odnosząc to do wszystkich pracowników Wydziału, że mimo tych trudności obowiązki dydaktyczne były rzetelnie wykonywane.

W roku akademickim 1978/1979 — zespół pracowników Katedry powiększył się (w 1978 r.) o mgr Aleksandrę Zawadzką (Zawadzka-Kubica), a następnie (w 1979 r.) o mgr Ewę Wilk (na Wydziale do roku 1990, jednakże w większej części okresu zatrudnienia pracowała w Katedrze Prawa Gospodarczego). Pod koniec omawianego okresu w Katedrze było zatrudnionych 7 osób: dwoje docentów, trzech adiunktów i dwoje asystentów. Wydawało się, że jest to stan optymalny jako wyjściowy dla dalszego rozwoju i w najbliższych latach będzie można bez większych problemów prowadzić pracę dydaktyczną i naukową.

Rzeczywistość okazała się całkowicie inna. Zmiany, które zapoczątkowane zostały w lecie 1980 r., dawały nadzieję na przyspieszenie właściwych procesów rozwojowych w różnych dziedzinach życia społecznego, więc także w nauce i edukacji, również na poziomie uczelni wyższych. Wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. przede wszystkim zniweczyło istniejące możliwości rozwojowe i zdeorganizowało wszelkie działanie, oczywiście nie tylko, uczelni wyższych.

Wielotygodniowa przerwa w roku akademickim 1981/1982, nadrabianie powstałych zaległości, w rzeczywistości skrócenie semestru letniego, a przede wszystkim ogólna zła atmosfera w wielu aspektach życia społecznego sprawiły, że przez kilka lat, mimo ogromu starań, w szkolnictwie wyższym zaledwie można było podtrzymywać to, co już wcześniej zostało stworzone, przy jednoczesnym braku możliwości rozwoju. Oczywiście prowadzone były zajęcia dydaktyczne, badania naukowe, brano udział w konferencjach, jednakże znacznie

rzadszych niż poprzednio. Dotyczyło to także zjazdów katedr prawa karnego, które we wcześniejszym okresie odbywały się w miarę regularnie, stanowiąc jakby „kamienie milowe” rozwoju nauki prawa karnego, a po roku 1981 przez długi czas w ogóle nie były organizowane. Wyraźnym symptomem takiego stanu rzeczy było także to, że dopiero po ośmiu latach od ostatniego angażu przyjęto do pracy kolejnego pracownika — mgr. Borysa Madeję (1 marca 1987 r.) i to dopiero wówczas, gdy w Katedrze zwolnił się etat po zakończeniu pracy przez mgr Aleksandrę Zawadzką-Kubicę.

W latach akademickich 1987/1988 i 1988/1989 istotnie zwiększyły się możliwości dydaktyczne Katedry, a jednocześnie nastąpiło wsparcie prof. (od roku 1980 prof. nadzwyczajny, a od 1989 r. prof. zwyczajny) dr hab. Oktawii Górniok oraz prof. (od roku 1981 prof. nadzwyczajny, a z końcem lat dziewięćdziesiątych — profesor) dr hab. Leona Tyszkiewicza w ich dotychczasowej działalności zarówno naukowej, jak i dydaktycznej. Był to efekt uzyskania tytułów naukowych doktora habilitowanego przez dr Teresę Dukiet-Nagórską (praca: *Tak zwane przestępstwa zbiorowe w polskim prawie karnym* — nagroda specjalna Ministra Sprawiedliwości w konkursie „Państwa i Prawa”) w roku 1988, oraz przez Marka J. Lubelskiego (praca *Odpowiedzialność karna młodocianych. Studium nad kryteriami karania*) w roku 1989 i zatrudnienie obu osób na stanowiskach docenta. W konsekwencji umożliwiło to obojgu docentom prowadzenie zajęć przewidzianych dla samodzielnych pracowników naukowych (wykłady kursowe, seminaria, promotorstwo w przewodach doktorskich), co znacznie wzmocniło potencjał dydaktyczny Katedry, także ze względu na zainteresowania naukowe obojga docentów.

Również zatrudnienie mgr. Leszka Wilka w roku 1988 (od roku 2007 dr habilitowany, a od 2014 r. — prof. zwyczajny), mgr Bogumiły Kokot w roku 1991 oraz mgr Olgi Sitarz (obecnie prof. UŚ dr hab. i kierownik Katedry Prawa Karnego) w roku 1992, jako asystenta i asystentek, miało istotne znaczenie dla możliwości dydaktycznych Katedry, a to dlatego, że po awansie Teresy Dukiet-Nagórskiej oraz Marka J. Lubelskiego na stanowiska docentów do prowadzenia ćwiczeń pozostali jedynie: asystent mgr Borysław Madeja oraz adiunkt dr Michał Kalitowski.

Były jeszcze inne powody, dla których potencjał dydaktyczny Katedry miał bardzo istotne znaczenie. Otóż po liberalizacji zasad przyjmowania na studia niestacjonarne (przede wszystkim usunięcie wymogu przedłożenia skierowania na studia z zakładu pracy) można było spodziewać się większej liczby chętnych do podjęcia takich studiów na kierunku prawo. Odzywały się także głosy, iż należy wznowić przyjmowanie studentów na kierunek administracja zarówno na studiach stacjonarnych, jak i niestacjonarnych, ze względu na widoczną potrzebę kształcenia na poziomie studiów wyższych. Przewidywania te okazały się trafne bardzo szybko. Zaoczne studia administracji rozpoczęły się w roku 1991/1992 od semestru letniego, czyli od połowy lutego. Ponieważ nabór był

ograniczony, zgłosiło się nieco ponad 30 osób. Przy następnych bardzo licznych naborach, najwyższa liczba zapisujących się na studia, w jednym z kolejnych lat akademickich zbliżyła się do 700. Natomiast na zaoczne studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji w pierwszym roku „wolnego” naboru, czyli w roku akademickim 1992/1993, zgłosiło się blisko 2400 osób. Na I roku studiów odbywały się wyłącznie wykłady (w czterech grupach), co w znacznym stopniu obciążało profesorów i doktorów habilitowanych, ale w wyjątkowych przypadkach także adiunktów. Ten problem nie dotyczył w roku akademickim 1992/1993 Katedry Prawa Karnego (z jednym wyjątkiem), gdyż wykłady i ćwiczenia z prawa karnego przewidziane były w programie studiów na II roku. Okazało się, że na II rok studiów zapisało się blisko 800 studentów. Bez odpowiedniej liczby prowadzących zajęcia, i, co oczywiste, właściwej organizacji zajęć, wywiązanie się ze zobowiązań podjętych wobec studentów nie byłoby możliwe.

W następnych latach liczba chętnych na rozpoczęcie studiów niestacjonarnych sukcesywnie się obniżała, z tym że na studiach prawniczych relatywnie szybciej. Niemniej jednak należy zdecydowanie stwierdzić, że pracownicy Katedry Prawa Karnego i Kryminologii, oczywiście także z pozostałych katedr Wydziału, w tym trudnym okresie doskonale „zdali egzamin” ze sprawności i rzetelności dydaktycznej. Bardzo pozytywna ocena dotyczy także tych pracowników Wydziału, i to różnych szczebli, którzy to przedsięwzięcie projektowali, organizowali bądź pomagali w jego realizacji. Wśród nich byli także pracownicy Katedry Prawa Karnego i Kryminologii.

W końcowych latach XX w. oraz minionych latach XXI w. nastąpiły w Katedrze zmiany, które w dużym stopniu wyznaczają aktualne funkcjonowanie Katedry i zapewne będą wyznaczać zakres jej działań w latach przyszłych. Przede wszystkim chodzi o istotne zmiany kadrowe, które miały znaczący wpływ także na realizację zadań dydaktycznych. Są one poniżej przedstawione w sekwencji czasowej.

Od początku roku akademickiego 1997/1998 został zatrudniony wybitny kryminolog dr hab. Krzysztof Krajewski. Przez cały okres pracy w Katedrze kontynuował pracę na WPiA UJ, co jednak nie zmniejszało zaangażowania w pracę dydaktyczną na WPiA UŚ. Dziesięcioletni okres pracy prof. Krzysztofa Krajewskiego w Katedrze wspomógł trwającą od wielu lat działalność dydaktyczną prof. dr. hab. Leona Tyszkiewicza, a w dużym stopniu był jej kontynuacją. Miało to szczególne znaczenie w czasie, gdy prof. Leon Tyszkiewicz z wolna ograniczał swoją aktywność dydaktyczną, szczególnie w okresie jego kilkuletniej (1990—1998) pracy w charakterze sędziego Sądu Apelacyjnego w Katowicach. Wykłady, a także seminaria prof. Krzysztofa Krajewskiego wśród studentów cieszyły się dużym zainteresowaniem.

Nie bez znaczenia była też pewna nowinka dydaktyczna, a mianowicie testy stosowane przez profesora w trakcie egzaminów, o wiele lepiej sprawdzają-

ce wiedzę zdającego egzamin niż powszechnie stosowane testy jednokrotnego wyboru, jak na przykład: więcej pytań, różne ich warianty, pytania „krzyżujące się”, zróżnicowane sposoby formułowania właściwej odpowiedzi (wskazanie właściwej, wskazanie niewłaściwej, uzupełnienie wypowiedzi itp.). Pracę w Katedrze zakończył z dniem 30 września 2007 r.

Mgr Małgorzata Bryła (aktualnie: Marciniak) w końcowym okresie odbywania studiów doktoranckich była zatrudniona w Katedrze w wymiarze ½ etatu na stanowisku asystentki (do roku akademickiego 2001/2002). Natomiast w roku akademickim 2001/2002 także na stanowisku asystentki pracowała mgr Sonia Słabicka (aktualnie: Dwornicka). Ostatecznie obie Panie zdecydowały się na pracę w wymiarze sprawiedliwości, z tym jednak, że dr (od 2003 r.) Małgorzata Marciniak także kontynuuje pracę naukową na Uniwersytecie Opolskim.

Poczynając od roku akademickiego 2003/2004, zatrudniono w Katedrze osoby, które wraz z prof. dr hab. Teresą Dukiet-Nagórką oraz prof. UŚ dr hab. Olgą Sitarz tworzą aktualny zespół jej pracowników. W kolejności chronologicznej są to: od roku akademickiego 2003/2004 mgr (obecnie dr) Piotr Zawiejski, od roku akademickiego 2009/2010 mgr (obecnie dr) Dominika Lorek (po mężu Bek), od roku akademickiego 2012/2013 mgr (obecnie dr) Anna Jaworska-Wieloch, i od roku akademickiego 2014/2015 mgr Jakub Hanc.

Poza wymienionymi osobami, które są nadal pracownikami Katedry, od roku akademickiego 2003/2004 do roku akademickiego 2016/2017 pracowało w Katedrze i prowadziło zajęcia dydaktyczne 8 osób (w różnych okresach zatrudnienia). Najdłużej z nich była zatrudniona mgr Anna Sołtysiak-Blachnik (rok akademicki 2003/2004—2011/2012), która ukończyła nie tylko studia prawnicze, ale także psychologiczne. Wiedza w tym zakresie ma istotne znaczenie przy niektórych kluczowych instytucjach prawa karnego oraz kryminologii. Dlatego też mgr Anna Sołtysiak-Blachnik, prowadząc zajęcia, miała możliwość przedstawiania problematyki prawa karnego także w aspekcie psychologicznym.

Bardzo przydatnym dla pracowników Katedry, a szczególnie dla studentów, było zatrudnienie w Katedrze dwóch osób: Jagny Rumińskiej (2005/2006—2006/2007) oraz Sebastiana Kosmowskiego (2007/2008—2010/2011), którzy jednocześnie byli sędziami Sądu Rejonowego (Wydział Karny). Możliwość spotkania na zajęciach z prawa karnego osób, które na co dzień stosują prawo karne w praktyce, jest dla studentów niewątpliwie bardzo pociągająca, a co ważniejsze, wzbogaca tematykę zajęć. Także w trakcie zebrań naukowych pracowników Katedry istniała możliwość skonfrontowania wiedzy teoretycznej z granicami jej praktycznego zastosowania. Jednak ostatecznie Pani Jagna Rumińska i Pan Sebastian Kosmowski postanowili skoncentrować się na pracy w wymiarze sprawiedliwości. Niemniej jednak systematycznie biorą udział w zebraniach Katedry oraz spotkaniach ze studentami poświęconych zagadnieniom związanym z prawem karnym.

Natomiast w latach akademickich 2007/2008—2008/2009 jeden etat asystencki podzielony został pomiędzy czwórkę magistrów, absolwentów WPiA: Katarzynę Lis, Magdalenę Niemiec, Pawła Stokowackiego oraz Małgorzatę Tokarską (po ¼ etatu). Zgodnie z zamierzeniem prof. Teresy Dukiet-Nagórskiej był to swoisty konkurs, który miał doprowadzić do wyłonienia z czwórki kandydatów tę osobę, która wykazała się największą przydatnością do pracy naukowej i dydaktycznej. Po upływie dwóch lat okazało się, że właściwie obu koleżankom i obu kolegom bliższa jest praca w różnych zawodach prawniczych i mimo złożenia przez prof. T. Dukiet-Nagórską stosownej propozycji zatrudnienia żadna z tych osób nie podjęła dalszej pracy w Katedrze. W roku akademickim 2016/2017 w Katedrze pracował mgr Michał Zielezny, absolwent WPiA UŚ.

Były także pożegnania, choć różnego rodzaju. Powodem bardzo smutnego rozstania była śmierć prof. dr hab. Oktawii Górniok w roku 2007, tym bardziej że jej zasługi dla nauki prawa karnego (nie tylko w Polsce) są ogromne. Pani Profesor była bardzo zaangażowana w funkcjonowanie Katedry, w tym także w dydaktykę. Zaledwie kilka miesięcy przed śmiercią serią wykładów z prawa karnego kończyła zajęcia roku akademickiego 2005/2006. Ponadto Pani Profesor była powszechnie lubiana, ceniona za pogodę ducha, serdeczność okazywaną wszystkim, a pracownikom Katedry w szczególności.

Z końcem roku akademickiego 2002/2003 odszedł z Katedry doc. dr hab. Marek J. Lubelski, kończąc w ten sposób ponad trzydziestodwuletni okres pracy w Katedrze. Dał się poznać jako rzetelny dydaktyk i pracownik naukowy, czego dowodem są publikacje naukowe oraz terminowość uzyskania stopni naukowych: doktora i doktora habilitowanego.

Pięć lat później, z końcem roku akademickiego 2007/2008, po 38 latach zatrudnienia w Katedrze swoją etatową pracę zakończył prof. dr hab. Leon Tyszkiewicz. Jego zasługi nie tylko dla Katedry, lecz również dla WPiA UŚ i dla nauki polskiej (przede wszystkim w zakresie prawa karnego i kryminologii) oraz środowiska akademickiego Śląska są nie do przecenienia. Warto podkreślić, że po zakończeniu pracy etatowej Pan Profesor przez kilka lat wspomagał Katedrę w jej działalności dydaktycznej (pracując na umowę-zlecenie) oraz naukowej i wydawniczej (na przykład współautorstwo przy pięciu kolejnych wydaniach podręcznika *Prawo karne* pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej).

Praca dr. Michała Kalitowskiego w Katedrze zakończyła się 30 września 2013 r. po 46 latach zatrudnienia etatowego. Jednakże nie oznaczało to całkowitego zerwania współpracy, gdyż przez następne lata akademickie aż do roku bieżącego dr Michał Kalitowski prowadził, na podstawie umowy-zlecenia, ćwiczenia z prawa karnego na kierunku prawo (do roku akademickiego 2016/2017), a także wykłady i ćwiczenia z socjologii oraz wykłady z socjologii organizacji na kierunku administracja (do roku akademickiego 2017/2018).

Z dniem 30 września 2014 r. pracę w Katedrze zakończył prof. dr hab. Leszek Wilk, który dał się poznać jako rzetelny pracownik naukowy współpra-

cujący — jak to sam określił — „naukowo nie tyle z instytucjami, ile raczej z konkretnymi uczonymi”.

Tak jak to było od początku istnienia Katedry, tak nadal podstawowym przedmiotem prowadzonym przez jej pracowników są wykłady i ćwiczenia z prawa karnego. Nauczanie szeroko ujmowanej karnistyki realizowane jest także w innych formach dydaktyki: seminariach, wykładach monograficznych, konwersatoriach. Przykładowo wymienić można: kryminologię, prawo wykroczeń, prawo karne wykonawcze, prawo karne skarbowe, karnoprawną ochronę: instytucji państwowych i samorządowych, prawa karnego w biznesie, odpowiedzialności karnej przedsiębiorcy, patologii społecznych i prawnokarnej ochrony bezpieczeństwa, postępowanie w sprawach nieletnich (ze względu na specyfikę odpowiedzialności nieletnich naruszających normy prawa karnego), a także, w zasadzie poza zakresem prawa karnego, socjologia oraz socjologia organizacji.

Pracownicy Katedry oferują ponadto autorskie zajęcia dodatkowe, których celem jest zainteresowanie studentów wybranymi obszarami prawa karnego: karnoprawna odpowiedzialność lekarza, prawo karne wobec dziecka jako ofiary i jako sprawcy, prawo karne wobec współczesnych problemów etycznych, odpowiedzialność członków organów spółek prawa handlowego, karnoprawna ochrona obrotu gospodarczego, kulturowe konteksty prawa karnego oraz przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet i przemocy domowej w prawie karnym materialnym.

Wyraźnie widoczne rozszerzenie w ofercie dydaktycznej przedstawianej studentom z zakresu problematyki prawa karnego, a także dziedzin wiedzy z nim związanych, następowało sukcesywnie już po kilku latach istnienia Katedry (przykładowo kryminologia, patologia społeczna, prawo karne gospodarcze, prawo wykroczeń), jednakże w ostatnich latach proces ten znacznie przybrał na sile. Przyczyny tego są różnorakie: rozszerzenie obszarów badawczych przez pracowników Katedry, utworzenie na WPiA nowych kierunków studiów (bezpieczeństwo publiczne, przedsiębiorczość), w zakresie których problematyka karnistyczna ma znaczenie, i wreszcie przemiany społeczne, efektem których jest rozszerzanie obszarów, w których prawo karne znajduje zastosowanie.

Bardzo ważną zmianą w obszarze dydaktyki była zmiana sposobu przeprowadzania egzaminu z prawa karnego, która nastąpiła po objęciu kierownictwa Katedry przez prof. dr hab. Teresę Dukiet-Nagórką. Otóż w miejsce wcześniejszych egzaminów ustnych (w okresie początkowym funkcjonowania Katedry) i pisemnych (pisemne omówienie trzech wskazanych zagadnień z zakresu prawa karnego) wprowadzony został egzamin, którego istota polega na rozwiązywaniu pięciu kazusów (każdy z czterema wariantami odpowiedzi — jeden właściwy), przygotowanych przez zespół pracowników Katedry. Pozwala to na znacznie lepsze poznanie stopnia przygotowania zdającego egzamin, gdyż wybór właściwego wariantu rozwiązywania wskazuje nie tylko na posiadanie wiedzy,

lecz także, co bardzo ważne, na umiejętność jej wykorzystania. A w przyszłej pracy prawnika (zresztą nie tylko) element ten jest nie do przecenienia.

Wszystkie osoby zatrudnione w Katedrze starają się aktywnie współuczestniczyć w procesie nauczania studentów, zwłaszcza w poszerzaniu ich wiedzy z zakresu prawa karnego i innych przedmiotów, które na różnych kierunkach studiów i na różnych etapach studiowania należą do zadań dydaktycznych pracowników Katedry. W tym celu pracownicy, poza zajęciami przewidzianymi w programie, oferują dodatkowe dyżury i konsultacje, a także organizują nieobowiązkowe seminaria, na których studenci uczą się rozwiązywania kasusów (wyraźny związek z typem egzaminu). Przy każdej okazji starają się jak najlepiej przetestować poziom wiedzy studentów niezbędnej do zaliczenia różnych typów zajęć i zdania egzaminu, a przede wszystkim zdobycia odpowiedniej wiedzy prawniczej.

Warto podkreślić także to, że część pracowników Katedry podejmowała zatrudnienie w innych szkołach wyższych aniżeli Uniwersytet Śląski, co niewątpliwie sprzyja nie tylko poszerzaniu kontaktów naukowych, lecz także poznawaniu nowych metod dydaktycznych. I tak, prof. Leon Tyszkiewicz wykładał w Zakładzie Nauk Prawnych i Bezpieczeństwa Wewnętrznego Wydziału Humanistyczno-Społecznego Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach oraz w Wyższej Szkole Finansów i Prawa w Bielsku-Białej, prof. Teresa Dukiet-Nagórska w Wyższej Szkole Humanitas w Sosnowcu, prof. Olga Sitarz w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji na Wydziale Sosnowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, dr hab. (od 2002 profesor nadzwyczajny Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie) Marek J. Lubelski w tejże Akademii, a prof. Leszek Wilk i dr Michał Kalitowski w Wyższej Szkole Administracji w Bielsku-Białej.

W każdym procesie nauczania, oczywiście także na poziomie uniwersyteckim, ważne są źródła pozyskiwania wiedzy, a wśród nich zasadniczą rolę odgrywa podręcznik. W początkowym okresie funkcjonowania Katedry podstawowym podręcznikiem do nauki prawa karnego był bardzo popularny w Polsce podręcznik autorstwa prof. dr. hab. Witolda Świdwy z Uniwersytetu Wrocławskiego. Natomiast studenci chętni do poszerzenia wiedzy kryminologicznej, oprócz wykładu prof. dr. hab. Leona Tyszkiewicza, mogli korzystać z podręcznika, którego autorem był Leszek Lernell, karnista i kryminolog z Uniwersytetu Warszawskiego.

Pierwszym opracowaniem dydaktycznym z zakresu prawa karnego, z założenia przeznaczonym dla studentów studiów zaocznych administracji, był *Zarys prawa karnego. Notatki z wykładów dla studentów III roku ZSA* (Katowice 1979) — dr. Michała Kalitowskiego.

W 1983 r. ukazał się podręcznik do nauki kryminologii autorstwa prof. dr. hab. Leona Tyszkiewicza *Kryminologia. Zarys systemu* (Katowice

1983; drugie wydanie — Katowice 1986). Opracowanie „katedralnego” podręcznika do nauki prawa karnego było kilkakrotnie dyskutowane, jednakże intensywne prace nad przygotowaniem podręcznika zaczęły się z inicjatywy prof. dr hab. Teresy Dukiet-Nagórskiej po objęciu przez nią kierownictwa Katedry. Pierwsze wydanie podręcznika *Prawo karne, część ogólna, szczególna i wojskowa* pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej (autorzy: Teresa Dukiet-Nagórska, Stanisław Hoc, Michał Kalitowski, Olga Sitarz, Leon Tyszkiewicz, Leszek Wilk; Warszawa: Wydawnictwo „Lexis Nexis”) ukazało się w roku 2008. Wydanie drugie w roku 2010, trzecie w 2012, wydanie czwarte w roku 2014 (do zespołu autorów dołączył Piotr Zawiejski), a wydanie piąte w roku 2016 w wydawnictwie Wolters Kluwer (do zespołu autorów dołączyła Anna Jaworska-Wieloch). Jedynym autorem spoza pracowników Katedry jest prof. dr hab. Stanisław Hoc z Uniwersytetu Opolskiego.

Pomocą dydaktyczną nie do przecenienia jest opracowanie Olgi Sitarz *Kodeks karny ze schematami*, którego pierwsze wydanie ukazało się w 2010 r. i do roku 2016 miało 6 wydań odpowiednio dostosowywanych do zmieniającego się prawa karnego. Całkowicie nową formę pomocy w nauczaniu prawa karnego materialnego stanowi opublikowana w 2016 r. praca autorstwa Olgi Sitarz *Prawo karne: schematy rozwiązań: komiksy* (Warszawa: Wydawnictwo od.nowa). Jest to nowatorskie i jedyne w Polsce opracowanie, w którym kazusy są przedstawione w formie komiksów, a przedstawione problemy są rozwiązywane przez tak zwaną check-listę.

W roku 2015 Olga Sitarz opublikowała kolejne opracowanie przydatne w nauczaniu prawa karnego, a mianowicie *Materialne prawo wykroczeń. Część ogólna* (Warszawa 2015). Ponieważ dydaktyce, a także pracy naukowej służą bibliografie, wspomnieć należy o dwóch inicjatywach pracowników Katedry. Pierwszą była opracowana przez zespół autorów: Teresa Dukiet, Oktawia Górniok, Michał Kalitowski, Marek J. Lubelski, Leon Tyszkiewicz — *Polska bibliografia kryminologiczna* (T. 1, pod redakcją Leona Tyszkiewicza. Warszawa 1975). Efektem drugiej inicjatywy była publikowana w „Problemach Prawa Karnego” (wydawane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego od numeru 1 z 1975 r. do numeru 14 z 1988 z jednoroczną przerwą) *Bibliografia prawa karnego materialnego, prawa karnego procesowego, prawa karnego wykonawczego, prawa o wykroczeniach i kryminologii* obejmująca publikacje z lat 1973—1986. Zebranie pozycji bibliograficznych dotyczących prawa karnego procesowego należało do Zbigniewa Gostyńskiego (do nr 10), a pozostałych czterech — do Michała Kalitowskiego. Od numeru 12 Zbigniewa Gostyńskiego zastąpił Piotr Hofmański, który przejął także opracowanie części dotyczącej prawa wykroczeń, a pozostałe trzy fragmenty bibliografii przygotowywał nadal Michał Kalitowski.

Istotną kwestią dydaktyki jest jej powiązanie z praktyką i tak też jest w przypadku studiów prawniczych. Przekonanie o tym było wyraźnie widoczne od

początku funkcjonowania Katedry. Pierwszym tego przejawem było zachęcanie młodych pracowników naukowych do odbywania aplikacji. Kolejnym — bardzo poważne traktowanie praktyk studenckich i to nie tylko przez opiekunów praktyk wyznaczanych do pełnienia tej funkcji ze strony Wydziału, lecz także ze strony instytucji, w których studenci te praktyki odbywali. Przejawem doceniania łączenia nauczania na Wydziale z praktyką było przyjmowanie do pracy osób, które miały wcześniejsze doświadczenia z pracy w szeroko ujmowanym wymiarze sprawiedliwości (Leon Tyszkiewicz, Oktawia Górniok, Leszek Wilk, Jagna Rumińska i Sebastian Kosmowski). Niektóre osoby zatrudnione w Katedrze równoległe z pracą dydaktyczną i naukową pracowały bądź nadal pracują w wymiarze sprawiedliwości (Leon Tyszkiewicz — sędzia Sądu Apelacyjnego w Katowicach w latach 1990—1998, Olga Sitarz — sędzia Sądu Rejonowego w Katowicach, Anna Jaworska-Wieloch — obecnie asesor sądowy), bądź w innych zawodach prawniczych (Teresa Dukiet-Nagórska, Marek J. Lubelski jako adwokaci oraz Piotr Zawiejski — radca prawny).

Jeszcze innym modelem, też w Katedrze zastosowanym, było powierzenie (na podstawie umowy-zlecenia) zajęć z zakresu prawa karnego wykonawczego sędziemu Grzegorzowi Kiepurze, który również szkolił z zakresu zmian w prawie penitencjarnym studentów udzielających porad prawnych w Studenckiej Poradni Prawa. Zasłużył się także, uczestnicząc w negocjacjach pomiędzy Uniwersytetem Śląskim a zakładami karnymi w Jastrzębiu-Zdroju oraz w Zabrzcu przy wdrażaniu projektu naukowego. Ta bardzo przydatna współpraca z sędzią Kiepurą trwała przez kilka lat.

Należy podkreślić, że działalność dydaktyczna pracowników Katedry nie ogranicza się tylko do prowadzenia zajęć określonych w programie studiów, lecz jest realizowana także w różnych formach. Przykładowo można wskazać na kilka form takiej działalności.

Na WPiA UŚ działa Studencka Poradnia Prawna z kilkoma sekcjami, w tym także z Sekcją Prawa Karnego. Każda opinia prawna przygotowana przez studenta pracującego w poradni musi być skontrolowana przez opiekuna naukowego i dopiero po akceptacji wysłana zainteresowanej stronie. Przez wiele lat funkcję opiekuna pełniła dr hab. prof. UŚ Olga Sitarz, a od roku akademickiego 2017/2018 pełni ją dr Dominika Bek.

Zainteresowania studentów z obszaru prawa karnego są również poszerzane dzięki umożliwieniu im działania w kołach naukowych. Obecnie funkcjonują dwa koła: od 2009 r. Koło Naukowe Prawa Karnego „Ultima Ratio” Uniwersytetu Śląskiego, którego opiekunem naukowym jest dr Piotr Zawiejski, a od 2015 r. Koło Naukowe Kryminologii, nad którym pieczę sprawuje prof. UŚ dr hab. Olga Sitarz.

Z inicjatywy prof. dr hab. Teresy Dukiet-Nagórskiej pracownicy Katedry Prawa Karnego i Kryminologii wraz z pracownikami Katedry Prawa Konstytucyjnego przy współdziałaniu studentów zorganizowali jedną z Debat Oksfordz-

kich dotyczącą problematyki eutanazji. Kolejny przykład stwarzania studentom prawa możliwości „dotknięcia” stosowania prawa karnego, być może najbardziej niecodzienny — otóż z inicjatywy prof. dr hab. Teresy Dukiet-Nagórskiej pracownicy Katedry od lat współpracują z Zakładem Karnym w Lublińcu, wspólnie organizując każdego roku debaty dla skazanych i studentów na tematy corocznie zmieniane, przykładowo na temat zatrudniania osadzonych w zakładzie karnym czy naprawienia szkody wyrządzonej zachowaniem przestępczym skazanego. Spotkania te odbywają się w Zakładzie Karnym, a ogłoszenie terminu kolejnego wyjazdu powoduje prawie natychmiastowe wypełnienie listy zgłoszeń. Każdy wyjazd stanowi okazję do zwiedzenia Zakładu Karnego zapoznanie się z reżimem więziennym, zweryfikowania poglądów studentów na temat jakości poziomu życia „za kratami”, a także spędzenia czasu z osadzonymi w jednostce penitencjarnej i dostrzeżenia w nich ludzi, a nie przestępców. Interesującym następstwem tych spotkań w Lublińcu były dwie rewizyty grupy skazanych, które jako członkinie zespołu teatralnego Zakładu Karnego przedstawiły opracowane przez siebie sztuki, w tym jedną napisaną przez skazaną odbywającą karę wieloletniego pozbawienia wolności.

Zainteresowanie studentów prawem karnym bywa także podsyćane w nietypowy sposób. Z inicjatywy prof. UŚ dr hab. Olgi Sitarz 30 listopada 2017 r. odbył się spektakl teatralny, w którym studenci odgrywali przebieg procesu sądowego, a zebrana publiczność miała zadecydować, czy oskarżona popełniła zarzucane jej przestępstwo. Opiekę naukową nad przygotowaniem i realizacją spektaklu sprawował mgr Michał Grudecki, doktorant związany z Katedrą.

Funkcje pełnione na Uczelni przez pracowników Katedry

Prof. dr hab. Jerzy Bafia był dziekanem Wydziału Prawa i Administracji w okresie od 1 września 1969 do 31 grudnia 1969 r. Tak krótki okres sprawowania funkcji dziekańskiej wynikał z tego, że z początkiem grudnia 1969 r. Profesor został powołany na stanowisko Szefa Kancelarii Sejmu i stanowisko to objął. W takiej sytuacji, tym bardziej że nadal pozostawał kierownikiem Katedry i wykonywał obowiązki dydaktyczne (formalnie do 31 grudnia 1970 r.), realnie nie był w stanie wywiązywać się z obowiązków dziekańskich i zrezygnował z pełnienia funkcji dziekana.

Prof. dr hab. Oktawia Górniok w okresie od 1 października 1975 r. do 31 sierpnia 1980 r. była kierownikiem Studium Zaocznego, czyli w rzeczywistości kompleksowo kierowała funkcjonowaniem studiów zaocznych prawa,

a od 1 września 1980 r. do 31 sierpnia 1981 r. pełniła funkcję prodziekana. W następnym roku akademickim została powołana na stanowisko dziekana Wydziału Prawa i Administracji na okres od 1 września 1982 do 30 września 1983 r.

Po zakończeniu okresu instytutowej struktury wydziałów była kierownikiem Katedry, z tym że do 1995 r. pełniła te obowiązki zamiennie z prof. dr. hab. Leonem Tyszkiewiczem, a później nieprzerwanie do 2005 r. Prof. dr hab. Leon Tyszkiewicz był w okresie od 1 października 1978 do 31 sierpnia 1981 r. kierownikiem Studium Administracji oraz Zawodowych Studiów Administracyjnych. Pełnienie tej funkcji w rzeczywistości oznaczało pełną odpowiedzialność za właściwe funkcjonowanie zaocznych studiów administracyjnych. Od 1 września 1981 do 1 października 1982 r. był Prodziekanem Wydziału do spraw Dydaktycznych.

Po zakończeniu pracy przez Jerzego Bafię prof. dr hab. Leon Tyszkiewicz był kierownikiem Katedry. W latach następnych na zmianę z prof. dr hab. Oktawią Górniok pełnił funkcję kierownika Katedry.

Dr Michał Kalitowski w okresie od 1 listopada 1985 do 31 sierpnia 1990 r. (okres dwóch kadencji władz dziekańskich) był kierownikiem Studium Stacjonarnego, współpracując w tym zakresie z ówczesnymi prodziekanami Wydziału Prawa i Administracji, a od 1 września 1990 do 31 sierpnia 1993 r. był kierownikiem do spraw studenckich.

W latach akademickich 2007/2008—2008/2009 oraz 2009/2010—2012/2013 pełnił funkcję Prodziekana do spraw Organizacyjnych i Finansowych. W czasie pełnienia obowiązków kierownika Studium Stacjonarnego, a następnie prodziekana reprezentował Wydział w odpowiednich komisjach uczelnianych (najpierw do spraw dydaktyki, a następnie do spraw finansów). Ponadto w początkowych latach funkcjonowania UŚ był Pełnomocnikiem Rektora do spraw Praktyk Robotniczych Studentów, a także (przez jedną kadencję) Rzecznikiem Dyscyplinarnym do spraw Studentów.

Prof. dr hab. Teresa Dukiet-Nagórska była Prodziekanem do spraw Studiów Zaocznych kierunku prawo w latach akademickich 2009/2010—2012/2013. W roku 2005 była kuratorem Katedry, natomiast od roku 2006 do końca roku akademickiego 2016/2017 pełniła funkcję jej kierownika. Przez wiele lat była członkiem Komisji Dyscyplinarnej do spraw Pracowników Naukowych, obecnie jest jej wiceprzewodniczącą.

Prof. UŚ dr hab. Olga Sitarz aktualnie pełni funkcję Rzecznika Dyscyplinarnego do spraw Studentów. Od początku roku akademickiego 2017/2018 jest kierownikiem Katedry Prawa Karnego i Kryminologii.

Praca naukowa

Pierwszym animatorem działalności naukowej w Katedrze był, już doświadczony w pracy naukowej, jej pierwszy kierownik — doc. dr hab. Jerzy Bafia. Było to zrozumiałe i naturalne w sytuacji, gdy dwóch pozostałych pracowników Katedry o pracy naukowej miało dosyć mgliste wyobrażenie. Już w czasie pierwszego spotkania dr. hab. Jerzego Bafii z mgr. Stanisławem Strycharzem oraz mgr. Michałem Kalitowskim, oprócz omawiania spraw dydaktycznych, poruszona została przez kierownika Katedry kwestia pracy naukowej, w szczególności asystentów. Stanisław Strycharz został zobowiązany do szybkiego ukończenia pracy doktorskiej, a Michał Kalitowski do przygotowania artykułu na temat kary łącznej, która była przedmiotem jego pracy magisterskiej.

Bardzo poważnie zostały potraktowane przez Jerzego Bafię zebrania naukowe, w których poza pracownikami Katedry mogli uczestniczyć także inni pracownicy Wydziału oraz prawnicy pracujący w różnych instytucjach, a zainteresowanie problematyką prawa karnego. Istotnie zebrania takie się odbywały, zainteresowanie bywało tak duże, że w sali czasami brakowało miejsc. Niestety brak jakichkolwiek dokumentów dotyczących tego okresu funkcjonowania Katedry nie pozwala na dokładniejszy opis. Opierając się wyłącznie na własnych wspomnieniach, można wskazać, że jednym z referentów na tych zebraniach, oprócz doc. dr. hab. Jerzego Bafii i mgr. Stanisława Strycharza, a zapewne także innych osób, był sędzia Sądu Wojewódzkiego w Katowicach mgr Andrzej Kram, którego zainteresowania w owym czasie koncentrowały się na problematyce możliwości analizowania funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości opartych na rozbudowanych danych statystycznych. Efektem tych zainteresowań sędziego Andrzeja Krama było dokończenie pisanej pracy doktorskiej, pomyślnie przejście procedury obrony i uzyskanie tytułu doktora nauk prawnych.

Kolejnymi osobami, na których, poza obowiązkiem prowadzenia własnej działalności naukowej, spoczął obowiązek inicjowania i kierowania pracą naukową w Katedrze, byli: prof. dr hab. Leon Tyszkiewicz oraz prof. dr hab. Oktawia Górniok. Było to w pełni uzasadnione ich osiągnięciami naukowymi i uznaniem oraz szacunkiem, jakim cieszyli się w środowisku naukowym, i to nie tylko prawników.

Z upływem czasu i zmianami w Katedrze — koniec zatrudnienia prof. dr hab. Oktawii Górniok oraz prof. dr hab. Leona Tyszkiewicza — inicjowanie i kierowanie pracą naukową pracowników Katedry należało do kierującej Katedrą prof. dr hab. Teresy Dukiet-Nagórskiej, która kładła nacisk nie tylko na pracę indywidualną, lecz głównie na pracę zespołową. Efektów tego działania jest wiele (o niektórych poniżej), a wśród nich jeden bardzo istotny:

coraz więcej propozycji podejmowania pracy zespołowej zgłaszają pozostali pracownicy Katedry.

Zainteresowania naukowe prof. Leona Tyszkiewicza początkowo koncentrowały się na prawie karnym (praca doktorska *Współdziałanie przestępne i główne pojęcia z nim związane w polskim prawie karnym*. Poznań 1964), lecz dosyć szybko rozszerzyły się, ujmując to bardzo ogólnie, na problematykę modeli prawa karnego (praca habilitacyjna *Doktryny i ruch „obrony społecznej” we współczesnym prawie*. Poznań 1968) oraz kryminologię (*Od naturalizmu do humanizmu w kryminologii*. Katowice 1991; *Kryminogeneza w ujęciu kryminologii humanistycznej*. Katowice 1997). Z dużym oddźwiękiem w środowisku naukowym oraz wymiaru sprawiedliwości spotkała się książka *Badania osobopoznawcze w prawie karnym. Wprowadzenie w problematykę prawną i kryminologiczną* (Warszawa 1975), stając się także punktem wyjścia do badań empirycznych. Profesor Leon Tyszkiewicz jest współautorem, a także redaktorem książek: *Polska bibliografia kryminologiczna*. T. 1 (Warszawa 1978), *Wybrane zagadnienia psychologii dla prawników* (wraz z M.J. Lubelskim i J.M. Stanikiem. Warszawa 1986 — publikacja uzyskała nagrodę MNiSW), *Skuteczność środków penalnych stosowanych wobec młodzieży* (Warszawa 1992). Jest współautorem komentarzy do kodeksu karnego, podręcznika prawa karnego pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej, autorem podręcznika do nauki kryminologii (wspomniano o tym przy omawianiu dydaktyki).

Uznanie dla pracy naukowej Profesora, a także jego zasług dla Wydziału Prawa i Administracji UŚ, przybrało szczególny wyraz w czasie spotkania w 1999 r. w sali Rady Wydziału Prawa i Administracji UŚ. Było ono związane z jubileuszem urodzin Profesora oraz z wręczeniem mu księgi pamiątkowej *U progu nowych kodyfikacji karnych* (Katowice 1999), zawierającej publikacje naukowe osób, które w ten sposób chciały uhonorować jubilata.

Zaangażowanie prof. dr hab. Oktawii Górniok w pracę naukową stanowi doskonały przykład dla tych, którzy w tym rodzaju pracy zawodowej szukają możliwości osiągnięcia sukcesu. Jej dorobek to blisko 200 pozycji: 10 monografii, blisko 100 artykułów, ponad 50 przeglądów orzecznictwa i głos, współautorstwo kilku wydań komentarzy do kodeksu karnego (także redakcja niektórych), współudział w opracowaniach dydaktycznych, referaty na konferencjach, w tym zagranicznych. Zainteresowania naukowe prof. Oktawii Górniok dotyczyły przede wszystkim prawa karnego materialnego (w bardzo szerokim spektrum), prawa karnego procesowego, penitencjarnego, a także kryminologii. Mniej więcej od roku 1970 tematyka publikowanych prac naukowych zaczęła ewoluować w kierunku przestępczości gospodarczej w różnych jej aspektach wynikających z przepisów kodeksu karnego oraz ustaw szczególnych. Przykładowo można wymienić następujące monografie: *Zagarnięcie mienia społecznego* (Warszawa 1976), *Przestępstwa gospodarcze (rozdz. XXX kodeksu karnego)* (Warszawa 1981), *Przestępczość gospodarcza (postacie*

i uwarunkowania) (Katowice 1986), *Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie* (Warszawa 1994), *Przestępczość przedsiębiorstw i karanie jej sprawców* (Warszawa 1995), *Prawo karne gospodarcze* (Warszawa 2003; redakcja i współautorstwo) oraz *Odpowiedzialność karna menadżerów* (Toruń 2004). Natomiast wśród artykułów opublikowanych po roku 1970 blisko 60% (obliczenie szacunkowe) dotyczy właśnie szeroko rozumianej problematyki przestępczości gospodarczej analizowanej głównie na podstawie przepisów kodeksu karnego i innych ustaw, ale także przy wykorzystaniu wiedzy kryminologicznej, jak na przykład: *Wiktymologiczne problemy przestępczości gospodarczej* („Studia Kryminologiczne Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1988, nr 19) oraz *Czynniki kryminogenne przestępczości gospodarczej w systemie rynkowym* („Problemy Prawa Karnego” 1994, T. 20). Nie może więc dziwić, że Pani Profesor była uważana za niepodważalny autorytet w tym zakresie. Znalazło to wyraz także w trakcie spotkania w 1996 r. w sali Rady Wydziału z okazji jubileuszu urodzin Pani Profesor. Przypomniano wówczas zasługi Pani Profesor dla rozwoju nauki prawa karnego, a także dla Wydziału Prawa i Administracji UŚ. Punktem kulminacyjnym spotkania było wręczenie jubilatce książki *Problemy nauk penalnych* (Katowice 1996), na treść której, poza notą biograficzną i bibliografią publikacji naukowych jubilatki, złożyły się 34 opracowania przedstawicieli różnych obszarów nauk penalnych.

Obszary badawcze wskazane przez prof. dr hab. Teresę Dukiet-Nagórką, jako istotne wyznaczniki wieloletniej pracy naukowej, to: kryminologia, dogmatyka prawa karnego oraz prawo medyczne. Potwierdzają to autorskie monografie: *Pasożytnictwo społeczne w świetle badań empirycznych* (Warszawa 1979), *Tak zwane przestępstwa zbiorowe w polskim prawie karnym* (Katowice 1987) oraz *Autonomia pacjenta a polskie prawo karne* (Warszawa—Kraków 2008). To zestawienie bardzo dobrze charakteryzuje kierunki naukowych zainteresowań Pani Profesor, co potwierdza tematyka kilkadziesiątu artykułów opublikowanych w czasopiśmie prawniczych i medycznych. Można tylko dodać, gwoli historycznej prawdy, że dogmatyka prawa karnego i kryminologii (ten drugi obszar rzadziej) pojawia się w publikacjach przez cały okres pracy naukowej prof. Teresy Dukiet-Nagórskiej, a prawa medycznego w ostatnich kilkunastu latach.

Prezentując główne nurty aktywności naukowej Pani Profesor, nie sposób pominąć tego, co jeszcze przed objęciem funkcji kierownika Katedry, stanowi jej pasję: inicjowanie, organizowanie i kierowanie pracą zespołu badawczego (w zasadzie opartego na pracownikach Katedry). Tematy tych prac badawczych, to: „Zasada proporcjonalności w prawie karnym materialnym”, „Idea prawa karnego naprawczego a realia polskiego prawa karnego”, „Odpowiedzialność dyscyplinarna”, „Kontratyp szczególnych obowiązków i uprawnień służbowych” oraz niewątpliwie ciekawy projekt badawczy realizowany w Zakładzie Karnym w Lublińcu, a mianowicie „Dogoterapia połączona w zakładzie karnym z pozyskiwaniem przez skazanych konkretnych uprawnień”.

Pierwszy z tych tematów stał się przedmiotem kilku merytorycznych zebrań pracowników Katedry i w konsekwencji tematem wiodącym konferencji naukowej zorganizowanej przez Katedrę, a także wydaniem monografii pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej *Zasada proporcjonalności w prawie karnym* (Warszawa 2010). Drugi natomiast zaowocował publikacją *The Postulates of Restorative Justice and the Continental Model of Criminal Law As Illustrated by Polish Criminal Law* pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej, Dominiki Bek, Jakuba Hanca, Anny Jaworskiej-Wieloch, Olgi Sitarz, Leszka Wilka, Piotra Zawiejskiego (Frankfurt/Main: Peter Lang, 2014), oraz *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasady kontynentalnego prawa karnego*, pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej (Warszawa 2016). Tematyka pozostałych zespołowych prac badawczych również pojawiła się w publikacjach.

Powyższy akapit stanowi niewątpliwy dowód na to, że na sukces w pracy naukowej prof. Teresy Dukiet-Nagórskiej złożyły się nie tylko jej własne publikacje, lecz również stworzenie zespołu pracowników Katedry, którzy nie tylko mogą i chcą ze sobą pracować naukowo, ale także w tej pracy są nadzwyczaj skuteczni. Nie można mieć żadnych wątpliwości, że przy obecnym rozwoju nauki, a więc także nauki prawa, praca zespołowa ma fundamentalne znaczenie.

Zainteresowania naukowe prof. dr. hab. Leszka Wilka koncentrowały się początkowo na penologii, co ściśle było związane z przygotowywaną przez niego pracą doktorską na temat instytucji łaski generalnej. Spośród innych zagadnień prawa karnego materialnego wiele uwagi poświęcił też instytucjom stanu wyższej konieczności. Jednakże głównym kierunkiem aktywności naukowej ostatecznie stało się i jest nim nadal prawo karne skarbowe. Jako najważniejsze publikacje należy wskazać: *Zagadnienia materialnego prawa karnego* (Toruń 2004), *Szczególne cechy odpowiedzialności za przestępstwa i wykroczenia podatkowe* (Katowice 2006; rozprawa habilitacyjna), *Hazard. Studium kryminologiczne i prawne* (Warszawa 2012; monografia „profesorska”). Jest współautorem: *Komentarza do Kodeksu karnego skarbowego* (Warszawa 2007; trzy wydania); *Komentarza do kodeksu karnego* pod redakcją Mariana Filara (Warszawa 2008; pięć wydań); *Komentarza do Kodeksu karnego* pod redakcją M. Królikowskiego i R. Zawłockiego T. 2. (Warszawa 2013); tomu 6 „Systemu Prawa Karnego” pod redakcją M. Melezini (Warszawa 2010; dwa wydania). Jest także współautorem podręcznika *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa* pod redakcją T. Dukiet-Nagórskiej (pięć wydań) oraz podręczników *Prawo karne skarbowe* (Warszawa 2009) i *Prawo i proces karny skarbowy* (Warszawa 2015).

Prof. dr. hab. Krzysztof Krajewski przez cały okres zatrudnienia w Katedrze intensywnie pracował naukowo, korzystając także z możliwości odbywania staży zagranicznych, a efekty swojej pracy przedstawiał w publikacjach polskich i zagranicznych: *Przemoc w doświadczeniach życiowych młodzie-*

ży (w: *Przestępczość i zachowania dewiacyjne dzieci i młodzieży w Krakowie*. Red. A. Gaberle. Kraków 2001, s. 111—193), *Sens i bezsens prohibicji. Prawo karne wobec narkotyków i narkomanii* (Kraków 2001), *Drugs, Markets and Criminal Justice in Poland* (“Crime Law & Social Charge” 2003, Vol. 40, No. 2—3, s. 73—293), *Crime and Justice in Poland* (“European Journal of Criminology” 2004, Vol. 1, No. 3, s. 377—407). Jest także współautorem (z J. Błachut i A. Gaberle) tomu: *Kryminologia* (Gdańsk 1999).

Prof. Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego dr hab. Marek J. Lubelski w czasie pracy naukowej w Katedrze skupiał się przede wszystkim na problematyce prawa karnego materialnego oraz kryminologii. W jego publikacjach pojawiała się problematyka psychologiczna, co niewątpliwie miało związek z uzyskaniem w roku 1976 na Wydziale Psychologii UŚ stopnia doktora psychologii.

Ważniejsze prace opublikowane w okresie zatrudnienia w Katedrze, wskazane przez autora spośród około 80 publikacji, to: *Polska bibliografia kryminologiczna* (T. 1. Red. L. Tyszkiewicz. Warszawa 1978), *Droga do przestępstwa* (Warszawa 1985), *Wybrane zagadnienia psychologii dla prawników* (Red. Leon Tyszkiewicz; współautorstwo. Warszawa 1986; nagroda MNiSW), *Odpowiedzialność karna młodocianych. Studium nad kryteriami karania* (Katowice 1988; praca habilitacyjna), *Skuteczność środków penalnych stosowanych wobec młodzieży* (Warszawa 1992; współautorstwo).

Prof. UŚ dr hab. Olga Sitarz w pracy naukowej koncentruje się przede wszystkim na szeroko ujmowanym prawie karnym i jego funkcjonowaniu, a jako szczególne problemy wskazuje: czynny żal, handel ludźmi, prawa człowieka na płaszczyźnie prawa karnego i prawa karnego wykonawczego, prawo wykroczeń, problemy etyczne, a w ostatnich dziesięciu latach także mediacje i sprawiedliwość naprawcza.

Spśród ponad 50 prac opublikowanych od uzyskania stopnia doktora prawa (2002 r.), w większości dotyczących prawa karnego, których prof. Olga Sitarz jest autorką bądź współautorką, przede wszystkim wymienić należy dwie monografie: *Ochrona praw dziecka w polskim prawie karnym na tle Konwencji o prawach dziecka* (Katowice 2004) oraz *Czynny żal związany z uśmierzaniem w polskim prawie karnym: analiza dogmatyczna i kryminologiczna* (Katowice 2015), a także *Materialne prawo wykroczeń. Część ogólna* (Warszawa 2015). Natomiast z zakresu zainteresowań naukowych i praktycznych mediacjami autorka wskazuje książkę *Metodyka pracy mediatora w sprawach karnych* (Warszawa 2015).

Charakterystyczne dla publikacji prof. Olgi Sitarz jest to, że znacząca ich liczba (szacunkowo około 1/3) została opracowana we współdziałaniu z innymi osobami. Można to określić jako współczesne podejście do uprawiania nauki.

Czyny zabronione motywowane kulturowo, sprawiedliwość naprawcza, granice kryminalizacji oraz mediacje to główne obszary badawcze dr Domini-

ki Bek. Te ostatnie zagadnienia mają niewątpliwy związek z pracą w charakterze mediatora w sprawach karnych. Wyniki badań prowadzonych w pierwszym z tych obszarów stanowią podstawę opracowania *Analiza przydatności założeń tzw. obrony przez kulturę dla prawnokarnej oceny czynów zabronionych motywowanych kulturowo w warunkach polskiego prawa karnego*, na podstawie którego Rada Wydziału Prawa UŚ podjęła 26 czerwca 2017 r. uchwałę o nadaniu Dominice Bek stopnia naukowego doktora nauk prawnych i uznaniu pracy za wyróżniającą się. Rozprawa jest obecnie przygotowywana do publikacji. Efektem zainteresowania problematyką sprawiedliwości naprawczej oraz mediacji jest tekst *Mediation Settlement as a Directive of the Level of Sanction* (w: *The Postulates of Restorative Justice and the Continental Model of Criminal Law: As Illustrated by Polish Criminal Law*. Ed. T. Dukiet-Nagórska. Frankfurt/Main: Peter Lang, 2014). W zakresie problematyki badawczej dotyczącej kulturowych kontekstów prawa karnego najbardziej reprezentatywny jest artykuł *Przestępstwa motywowane kulturowo — kierunki możliwych ocen prawnokarnych* („Chorzowskie Studia Polityczne” 2015, nr 10).

Zainteresowania naukowe dr Anny Jaworskiej-Wieloch to penitencjarystyka, prawo karne wykonawcze, penologia, a także związki prawa karnego z prawem cywilnym, co niewątpliwie ma ścisły związek z odbywaną w latach 2012—2013 aplikacją ogólną, w latach 2013—2017 aplikacją sędziowską oraz pracą zawodową w charakterze asystenta sędziego w Wydziale Penitencjarnym SO w Gliwicach, a od 2015 — referendarza sądowego w Wodzisławiu Śląskim.

W roku 2015 uzyskała stopień naukowy doktora nauk prawnych (z wyróżnieniem) na podstawie pracy *Odwołanie warunkowego zwolnienia*. Praca ta po dokonaniu niezbędnych uaktualnień tekstu, wynikających ze zmian w przepisach kodeksu karnego i innych aktów prawnych z tym związanych, została opublikowana jako książka *Odwołanie warunkowego zwolnienia* (Warszawa 2016). Z prac naukowych opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych szczególnie można wymienić: *Odwołanie warunkowego zwolnienia. Prawa osób tymczasowo aresztowanych na tle uprawnień przysługujących osobom odbywającym karę pozbawienia wolności* (współautorstwo z Olgą Sitarz; „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 3); *Znaczenie płci za kratami więzienia* („Probacja” 2015, nr 4); *Sprawiedliwość naprawcza w postępowaniu wykonawczym* (w: *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasady kontynentalnego prawa karnego*. Red. Teresa Dukiet-Nagórska. Warszawa 2016). Współautorka podręcznika prawa karnego, pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej (wspomniano o nim przy omawianiu dydaktyki).

Naukowe zainteresowania dr. Michała Kalitowskiego obejmowały szeroko ujmowane prawo karne materialne oraz kryminologię. Pierwsze publikacje (artykuły) dotyczyły kary łącznej, kary ograniczenia wolności (we współautorstwie z Teresą Dukiet-Nagórską) oraz prawa wykroczeń. Praca doktor-

ska *Podkultura a przestępczość ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości młodzieży* obroniona w 1975 r. na WPiA UŚ (nagroda Prokuratora Generalnego w konkursie Państwa i Prawa) miała charakter interdyscyplinarny (socjologia, kryminologia), w dużym stopniu oparta była na badaniach prowadzonych przez autora, a jej skrótna prezentacja opublikowana została w „Problemach Prawa Karnego” w roku 1977. Uwzględnienie socjologicznych aspektów badanej problematyki miało ścisły związek z poszerzeniem wykształcenia doktoranta, który w roku 1972 uzyskał magisterium z socjologii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UJ.

W latach 1999—2017 był współautorem *Komentarza do Kodeksu karnego* pod redakcją: Andrzeja Wąska (1 wydanie), Oktawii Górniok (2 wydania) i Mariana Filara (5 wydań). Z początkiem ostatniego dziesięciolecia Michał Kalitowski interesował się problematyką pedofilii, czego efektem były dwa opracowania: *Pedofilia — kilka refleksji socjologicznych i karnoprawnych* (w: *Pedofilia jako zagrożenie XXI wieku*. Red. J. Bukała, G. Gałuszka, K. Wątopek. Kielce 2011) oraz *Czy można zapobiegać przestępstwom związanym z pedofilią sprawcy?* (w: *Stop pedofilii. Materiały pokonferencyjne II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej*. Red. J. Bukała, K. Wątopek. Kielce 2012).

W polu zainteresowań naukowych dr. Piotra Zawiejskiego, poza tradycyjnie ujmowanym prawem karnym, znajduje się prawo karne gospodarcze, prawo karne skarbowe oraz problematyka sprawiedliwości naprawczej. Jego rozprawa doktorska *Przestępstwo działania na szkodę spółki* napisana pod kierunkiem prof. Teresy Dukiet-Nagórskiej, łącząca trzy pierwsze obszary zainteresowań naukowych, została obroniona z wyróżnieniem. Natomiast efektem zajmowania się problematyką sprawiedliwości naprawczej są dwa opracowania: *Idea sprawiedliwości naprawczej* i *Szkoda i jej naprawienie w prawie karnym i cywilnym*, stanowiące fragmenty opracowania zbiorowego *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasady kontynentalnego prawa karnego* pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej (Warszawa 2016).

Piotr Zawiejski jest także od roku 2012 współautorem podręcznika *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa* pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej. Aktualnie pracuje nad rozprawą habilitacyjną.

Mgr Jakub Hanc swoje zainteresowania naukowe koncentruje na dwóch obszarach — prawa karnego materialnego oraz prawa medycznego, co potwierdzają dotychczasowe publikacje. W zakresie pierwszego obszaru mgr Jakub Hanc zajmował się problemem sprawiedliwości naprawczej oraz wpływem prawa unijnego na kształt polskiego prawa karnego. Przykładem naukowego zainteresowania sprawiedliwością naprawczą jest opracowanie Jakuba Hanca *The Idea of Restorative Justice: An Attempt at a Comparative Analysis* (w: *The Postulates of Restorative Justice and the Continental Model of Criminal Law: As Illustrated by Polish Criminal Law*. Ed. T. Dukiet-Nagórska. Frankfurt/Main: Peter Lang, 2015). Natomiast przykładem analizy problemu zakresu wpływu prawa unijnego

na kształt polskiego prawa karnego jest praca *O znaczeniu prawa unijnego dla stanowienia i wykładni wewnętrznego prawa karnego materialnego* (w: *Międzynarodowe i europejskie prawo karne: osiągnięcia, kierunki rozwoju, wyzwania*. Red. J. Nowakowska-Małusecka. Katowice 2015). Natomiast opracowanie *Wolność sumienia a klauzula sumienia* („Prawo i Medycyna” 2016, nr 1) i *Klauzula sumienia a wykonywanie zawodu ratownika medycznego* („Prawo i Medycyna” 2014, nr 3—4) oraz inne prace związane z tą tematyką w pełni potwierdzają zainteresowanie Jakuba Hanca problematyką prawa medycznego.

Istotny element stwarzania podstaw rozwoju naukowego stanowi nawiązywanie kontaktów naukowych, indywidualnych bądź zespołowych. Z tej formy korzystali i nadal korzystają pracownicy Katedry, przy czym nie ulega wątpliwości, że obecnie możliwości w tym zakresie są o wiele większe.

W połowie lat siedemdziesiątych, po zawarciu przez Uniwersytet Śląski umowy z Uniwersytetem w Rostowie, Katedra była wizytowana przez jednego z profesorów Instytutu Prawa, jednakże mimo zapowiedzi o podjęciu współpracy nie doszło do jej sfinalizowania. Także wizyta w roku 1986 Profesora Volkera Kraya z Wydziału Prawa Uniwersytetu w Trewirze nie doprowadziła do nawiązania współpracy. Najważniejszą przyczyną były ograniczenia formalne, a także finansowe.

Pozostawało więc nawiązywanie kontaktów indywidualnych. Jednym było uczestnictwo w regularnie odbywających się spotkaniach naukowych w Katedrze Prawa Karnego Wydziału Prawa UJ, w których w miarę możliwości brali udział młodszy pracownicy Katedry. Innym przykładem inicjatywy, której animatorem był Leon Tyszkiewicz, są kilkakrotne wyjazdy do Warszawy Teresy Dukiet-Nagórskiej i Michała Kalitowskiego na spotkania z prof. dr. hab. Stanisławem Batawią, wybitnym naukowcem, autorem wielu prac z zakresu kryminologii. Spotkania te, odbywające się w okresie przygotowywania prac doktorskich, miały istotne znaczenie w poszerzeniu wiedzy kryminologicznej.

Inną zinstytucjonalizowaną formą współpracy było korzystanie z różnego rodzaju stypendiów. I tak, stypendystą Rządu Republiki Francuskiej był dr Marek J. Lubelski, który od września 1984 r. do marca 1985 r. przebywał w ośrodku badawczym francuskiego Ministerstwa Sprawiedliwości. Również prof. Leon Tyszkiewicz trzykrotnie skorzystał z podobnych możliwości: w roku 1987 dwumiesięczny staż w Instytucie Maxa Plancka we Fryburgu Bryzgowijskim, w roku 1988 tygodniowy pobyt na Uniwersytecie w Halle oraz pobyt na Uniwersytecie w Amiens.

Funkcjonowanie Katedry „oddziaływało także w drugą stronę”, a wyrazem tego było odbywanie w niej stażu naukowego przez dwóch podówczas młodych pracowników naukowych: Emila Pływaczewskiego oraz Piotra Stępnika, od wielu lat profesorów (na Uniwersytecie w Białymstoku i Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Obecnie możliwości jest znacznie więcej i pracownicy Katedry z nich korzystają. Przykładem może być udział Domi-

niki Bek i Olgi Sitarz w obradach grupy roboczej (styczeń 2011 r.) w czasie The Preliminary Meeting of the Erasmus International Children Network na Uniwersytecie Pontificia Comillas w Madrycie.

Nawiązywaniu kontaktów sprzyjają także zagraniczne kwerendy biblioteczne oraz wyjazdy pracowników w ramach programu Erasmus (Olga Sitarz i Anna Jaworska-Wieloch, 21—25 maja 2017 r., Uniwersytet w Foggii oraz czerwiec 2018 r. Uniwersytet Reggio Calabria).

Na zakończenie charakterystyki pracy naukowej prowadzonej w Katedrze warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden element tej pracy, a mianowicie starania o pozyskiwanie środków finansowych niezbędnie potrzebnych do jej prowadzenia. Inaczej to ujmując, chodzi o pozyskiwanie tak zwanych grantów. Przygotowanie wniosku o grant nie jest wyłącznie mechanicznym wypełnieniem stosownego formularza, lecz musi być poprzedzone odpowiednim przygotowaniem merytorycznym, co samo w sobie stanowi pracę naukową. Takie prace w Katedrze były podejmowane. Zespół kierowany przez prof. Teresę Dukiet-Nagórką starał się pozyskać dwa granty: „Prawo karne a wolności i prawa człowieka chronione w Konstytucji RP i aktach prawa międzynarodowego” oraz „Postulaty sprawiedliwości naprawczej a model współczesnego kontynentalnego prawa karnego”. Profesor Leszek Wilk przewodził zespołowi ubiegającemu się o grant dotyczący wpływu wcześniejszej karalności na stosowanie fakultatywnych środków reakcji na przestępstwo, natomiast zespół kierowany przez prof. Olgę Sitarz o grant „Standardy respektowania prawa do wolności religijnej osób osadzonych w zakładach karnych, aresztach śledczych oraz młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i zakładach poprawczych”. W przygotowywanie wniosków grantowych zaangażowani byli wszyscy pracownicy Katedry, a niektórzy z nich występowali w kilku zespołach. Efektem tych starań było przyznanie tylko jednego grantu, dotyczącego postulatów sprawiedliwości naprawczej. W realizacji grantu brali udział wszyscy pracownicy Katedry, a jej efektem było wydanie dwóch monografii (obie pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórkiej): *The Postulates of Restorative Justice and the Continental Model of Criminal Law: As Illustrated by Polish Criminal Law* (Frankfurt/Main: Peter Lang, 2015) oraz *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasady kontynentalnego prawa karnego* (Warszawa 2016).

Konferencje, spotkania naukowe, kontakty z praktykami

Pierwsza konferencja naukowa zorganizowana przez Katedrę odbyła się w Wiśle w roku akademickim 1973/1974 bądź 1974/1975 (brak jakichkolwiek

dokumentów z tego czasu). Jej temat, zaproponowany przez prof. Leona Tyszkiewicza, to problematyka badań osobopoznawczych, którą w owym czasie Profesor się zajmował. W konferencji wzięło udział około 35 osób, w tym kilka z Uniwersytetu Śląskiego (pracownicy Katedry, psychologowie). Nie wydano jakichkolwiek materiałów pokonferencyjnych. Natomiast, pomijając nawiązanie kontaktów z naukowcami z innych ośrodków, naukowym zwieńczeniem konferencji była późniejsza publikacja książki autorstwa prof. Tyszkiewicza *Badania osobopoznawcze w prawie karnym. Wprowadzenie w problematykę prawną i kryminologiczną* (Warszawa 1975).

Warto wspomnieć o tym, że zakładana przez autora książki przydatność przeprowadzania badań osobopoznawczych i opracowania na ich podstawie odpowiedniej opinii na potrzeby sądu orzekającego w sprawach karnych była sprawdzana empirycznie przez ówczesnych magistrów Michała Kalitowskiego i Marka J. Lubelskiego w odpowiednio opracowanym trybie jej przygotowania i dostarczenia sądowi przed rozprawą.

Z inicjatywy prof. Teresy Dukiet-Nagórskiej w dniach od 8—10 października 2004 r. w Szczyrku została zorganizowana przez Katedrę konferencja bardzo ważna dla środowiska naukowego prawników karnistów, której temat to: „Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej”. Jej duże znaczenie wynikało także z tego, że był to jednocześnie Zjazd Katedr Prawa Karnego, pierwszy od co najmniej kilkunastu lat, co do dzisiaj jest uznawane za bardzo dużą zasługę naszej Katedry. Naukowym efektem tego Zjazdu, poza interesującymi referatami i dyskusjami, było wydanie książki *Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej* pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej.

W dniach 28 i 29 września 2009 r. w Katowicach i Sosnowcu odbyła się kolejna konferencja zorganizowana przez Katedrę. Tym razem tematem wiodącym konferencji była zasada proporcjonalności w prawie karnym na płaszczyźnie stanowienia prawa. Następtwem tej bardzo udanej konferencji było wydanie w 2010 r. monografii *Zasada proporcjonalności w prawie karnym* pod redakcją Teresy Dukiet-Nagórskiej. Od początku istnienia Katedry jej pracownicy starali się w miarę możliwości uczestniczyć w konferencjach organizowanych przez inne ośrodki naukowe, choć trzeba wyraźnie podkreślić, że liczba takich wydarzeń w dawniejszych latach była o wiele mniejsza niż jest to obecnie. Przede wszystkim pracownicy Katedry starali się uczestniczyć w Zjazdach Katedr Prawa Karnego, których tematyka najszerzej obejmowała problematykę prawa karnego. Ponadto udział w Zjeździe Katedr, oczywiście także w innych konferencjach, stwarzał i nadal stwarza, szczególnie młodym pracownikom naukowym, możliwość spotkania się „twarzą w twarz” z osobami, które znało się jedynie z publikacji.

W sierpniu 1976 r. Michał Kalitowski brał udział w Kongresie Młodych Penalistów AIDP w Drużbie (Bułgaria), gdzie wygłosił referat na temat badań osobopoznawczych, a we wrześniu 1983 r. uczestniczył w Międzynarodowym

Kongresie Kryminologicznym w Wiedniu. Natomiast w grudniu tego samego roku, na zaproszenie prof. Piotra Sałustowicza z Fachhochschule w Bielefeld, na spotkaniu z grupą pracowników naukowych zajmujących się problematyką socjologiczną i prawną, przedstawił referat dotyczący polskiego prawa karnego. Także Leon Tyszkiewicz oraz Marek J. Lubelski w czasie swoich zagranicznych pobytów prezentowali dorobek polskiej nauki prawa karnego i kryminologii.

Ten kierunek kontynuują obecni pracownicy Katedry, czego przykładem jest przedstawienie przez Jakuba Hanca referatu „Criminal responsibility of paramedics in Poland” na Wydziale Prawa Uniwersytetu Masaryka w Brnie.

Brak odpowiednich dokumentów uniemożliwia precyzyjne przedstawienie udziału pracowników Katedry w konferencjach w okresie następných dwudziestu lat. Natomiast w ostatnich kilkunastu latach pracownicy Katedry brali udział we wszystkich Zjazdach Katedr Prawa Karnego, na ogół w parosobowych grupach, aktywnie uczestnicząc w dyskusjach prowadzonych na salach obrad, jak i w kularach. Na zjeździe w Gdańsku we wrześniu 2016 r. jeden z wiodących referatów poświęcony ideom sprawiedliwości naprawczej przedstawiła Teresa Dukiet-Nagórska.

Drugim cyklem spotkań naukowych poświęconych prawu karnemu, na których Katedra jest corocznie reprezentowana, są Kolokwia Bielańskie, odbywające się na Uniwersytecie im. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W maju 2017 r. w czasie XIV Kolokwium referat na temat „Czynny żal, a współdziałanie przestępcze” wygłosiła Olga Sitarz.

Spośród zagranicznych konferencji naukowych szczególnie wskazać należy konferencję na Uniwersytecie w Bratysławie (21 października—23 października 2010 r.), podczas której Dominika Bek, Agnieszka Rudnicka, Olga Sitarz, Anna Sołtysiak-Błachnik i Piotr Zawiejski wygłosili referat pod tytułem „Mediation in criminal and juvenile cases in Poland”.

To tylko przykłady aktywności pracowników Katedry w zakresie kontaktów naukowych i udziału w konferencjach. Uogólniając, budujące jest to, że aktywność tę wykazują przede wszystkim młodzi pracownicy naukowicy Katedry: na przykład Dominika Bek — 7 konferencji, w tym jedna zagraniczna, wszystkie z referatami, a Jakub Hanc — 3 konferencje z referatami. Zwraća uwagę także to, że pracownicy Katedry wielokrotnie organizowali na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego konferencje adresowane w głównej mierze do praktyków. W ostatnich latach konferencje te poświęcone były następującym tematom: „Naruszanie praw i wolności obywatelskich na etapie wykonywania kary” (13 kwietnia 2010 r.), „Tajemnica w zawodach prawniczych” (14 kwietnia 2011 r.), „Mediacje w sprawach karnych” (18 kwietnia 2012 r.), „Nowelizacje prawa karnego i ich konsekwencje w teorii i praktyce” (14 kwietnia 2013 r.) oraz „Płeć a wymiar sprawiedliwości w teorii i praktyce”. Konferencje te cieszyły się nieodmiennie znaczącym zainteresowaniem w kręgu praktyków, stanowiąc okazje do wymiany poglądów i wzajemnej inspiracji.

Natomiast rozszerzenie zainteresowań naukowych przez prof. Teresę Dukiet-Nagórską, a następnie przez Jakuba Hancę na obszar prawa medycznego doprowadziło, z inicjatywy Pani Profesor, do uruchomienia we współdziałaniu ze Śląskim Uniwersytetem Medycznym studiów podyplomowych Prawo o Ochronie Zdrowia, których prof. Teresa Dukiet-Nagórska jest kierownikiem. Od roku akademickiego 2011/2012 do roku 2016/2017 było sześć edycji, a siódma trwa w obecnym roku akademickim 2017/2018. W dotychczasowych edycjach brało udział 420 osób, a w obecnej jest 52 uczestników.

Praca społeczna i organizacyjna poza Uczelnią

Pracownicy Katedry Prawa Karnego i Kryminologii poza swoimi obowiązkami zawodowymi (dydaktyka, praca naukowa oraz praca organizacyjna na Wydziale i Uczelni) bardzo aktywnie uczestniczyli w pracy społecznej i organizacyjnej poza Uczelnią. Nie sposób wymienić wszystkie przejawy takiej działalności, dlatego też wskazane będą te, które poszczególni pracownicy Katedry uznali za szczególnie znaczące.

Najbardziej powszechnym przykładem tych działań był udział pracowników Katedry w prowadzeniu wszelkiego rodzaju szkoleń, związanych ze zmianami polskiego prawa karnego, w szczególności na poziomie zmian kodeksowych (kodeks karny 1968, kodeks wykroczeń 1970, kodeks karny 1997, kodeks karny skarbowy 1999), a także bardzo istotnych zmian w obszarze szeroko ujmowanego prawa karnego dokonywanych w ostatnich latach. Szkolenia te, w szczególności związane z wprowadzaniem w życie nowych kodyfikacji karnych, organizowane były na wysokim szczeblu, na przykład przez Ministerstwo Sprawiedliwości. W różnych okresach w szkoleniach tych, jako wykładowcy, brali udział: Jerzy Bafia, Teresa Dukiet-Nagórska, Oktawia Górniok, Marek J. Lubelski, Leon Tyszkiewicz, Leszek Wilk, Michał Kalitowski, Stanisław Strycharz.

Profesor Oktawia Górniok oprócz wspomnianych powyżej, a także wielu innych szkoleń, wielokrotnie występowała jako ekspert, powoływana w tym charakterze przez komisje sejmowe oraz organy wymiaru sprawiedliwości. W latach 1996—2002 była członkiem Kolegium Najwyższej Izby Kontroli. Przez wiele lat była członkiem Komitetu Nauk Prawnych PAN. Przez kilkadziesiąt lat działała w Zrzeszeniu Prawników Polskich. Za całość swojej działalności uhonorowana Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski oraz Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Profesor Leon Tyszkiewicz od początku istnienia Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego był jego aktywnym członkiem, a w latach 1988—1992 jego

prezesem. W latach 1983—1999 był członkiem Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli Akademickich działającej przy Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego, a w okresie 1993—1996 jej przewodniczącym. W latach 2006—2008 był członkiem Komisji Kodyfikacyjnej. Profesor był także współzałożycielem Górnośląskiego Międzyuczelnianego Towarzystwa Akademickiego „Universitas” (maj 1989 r.) i jego przewodniczącym. Prowadził także bardzo intensywne działania w zakresie upowszechniania problematyki etyki w działalności naukowej i dydaktycznej. Za swoją działalność w obszarach przedstawionych w tym opracowaniu uhonorowany Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim OOP, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Złotą Odznaką Zasłużony dla Województwa Katowickiego oraz Medalem nadanym przez Krajową Radę Sądownictwa za zasługi dla wymiaru sprawiedliwości w Polsce.

Profesor Marek J. Lubelski w latach 1980—1981 bardzo aktywnie działał na rzecz organizacji związanej z tworzeniem ruchu Solidarności. Od września 1980 r. pełnił na Wydziale Prawa i Administracji funkcję przewodniczącego Tymczasowego Komitetu Organizacyjnego NSZZ „Solidarność,” a następnie był przewodniczącym Rady Wydziałowej NSZZ „Solidarność” w okresie 1980—1990. Pełnił funkcję rzecznika prasowego NSZZ „Solidarność” województwa katowickiego. Od 13 grudnia 1981 r. był poszukiwany przez MO, a z końcem grudnia został aresztowany. Po przemianach 1989 r. został inicjatorem założenia Górnośląskiego Banku Gospodarczego i jego pierwszym prezesem (w latach 1989—1993). Był radnym miejskim w Katowicach w latach 1990—1994.

Profesor Olga Sitarz od wielu lat angażowała się i nadal się angażuje w działania, których celem jest szerzenie szeroko ujmowanej wiedzy prawnej. Stąd też inicjuje, organizuje i włącza się w różnego rodzaju szkolenia. Z ostatnich takich działań wymienić można szkolenia dla uczniów, policjantów, wolontariuszy udzielających pomocy ofiarom przestępstw. Bardzo aktywnie uczestniczy w realizacji różnych form propagowania idei mediacji jako skutecznej formy rozstrzygnięcia sporów, szczególnie w obszarze działania sądów.

Doktor Dominika Bek w okresie 2009—2015 prowadziła doradztwo prawne w Biurze Porad Obywatelskich w Rudzie Śląskiej. Od kilku lat bardzo aktywnie angażuje się w różne formy upowszechniania idei mediacji jako formy łagodzenia konfliktów.

Doktor Anna Jaworska przez trzy lata społecznie pełniła funkcję kuratora sądowego dla dorosłych.

Doktor Michał Kalitowski oprócz wspomnianych powyżej szkoleń prowadził od roku 1967 przez okres około 10 lat działalność popularyzatorską w zakresie prawa. Od powstania na Uniwersytecie Śląskim NSZZ „Solidarność” pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej (do 13 grudnia 1981 r.). Po wznowieniu działalności NSZZ „Solidarność” w 1989 r., jako reprezentant

NSZZ „Solidarności” UŚ, brał udział w pracach związanych z przygotowaniem wyborów do Sejmu i Senatu w województwie katowickim, szczególnie jako organizator kampanii wyborczej profesora Waleriana Pańki, kandydata na posła. Następnie został powołany na funkcję zastępcy przewodniczącego Miejskiej Komisji Wyborczej w Katowicach. Od oficjalnego powstania Komitetu Obywatelskiego w Katowicach wybrany na jego przewodniczącego (do roku 1992). Z racji pełnienia tej funkcji przewodniczący komisji, która z końcem stycznia 1990 r. zdecydowała o przekazaniu budynku Komitetu Wojewódzkiego PZPR Uniwersytetowi Śląskiemu dla zaspokojenia potrzeb Wydziału Filologii.

Po powstaniu Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej (18 września 1989 r.) jej pełnomocnik do stworzenia w czterech województwach (bielskie, częstochowskie, katowickie i opolskie) struktury szkoleniowej dla przyszłych kandydatów na radnych (około 70 szkoleń do maja 1990 r., w ogromnym stopniu dzięki pomocy ówczesnych pracowników Katedry Prawa Administracyjnego). Po sformalizowaniu wspomnianej struktury dyrektor Ośrodka Kształcenia Samorządu Terytorialnego FRDL (do 1995 r.). Współzałożyciel (wraz z Bogumiłem Piechurą) Wydawnictwa Administracji Publicznej, którego głównym zadaniem było wydawanie publikacji służących działalności samorządów terytorialnych (*Vademecum administracji publicznej*). W roku 2001 współpracował z Urzędem Miasta Jastrzębie-Zdrój w opracowaniu programu „Bezpieczne Miasto” (konsultacje naukowe, organizacyjne, nadzór nad pracami merytorycznymi, pomoc w uruchomieniu), wprowadzonego w życie i nagrodzonego w konkursie ogólnopolskim trzecią nagrodą. Odznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej, a także Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Uniwersytetu Śląskiego”, Złotym Krzyżem Zasługi oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

JANUSZ A. STRZĘPKA
Katowice

***Nauka prawa gospodarczego i handlowego
na Wydziale Prawa i Administracji
Uniwersytetu Śląskiego
w latach 1968—2018***

***Katedra Prawa Gospodarczego i Handlowego
na Wydziale Prawa i Administracji
Uniwersytetu Śląskiego***

Założona po powstaniu Uniwersytetu Śląskiego i Wydziału Prawa i Administracji Katedra Prawa Gospodarczego, której kierownikiem został prof. dr hab. Karol Gandor, zajmowała się zagadnieniami szeroko pojmowanego prawa gospodarczego, przez które rozumiano nie tylko wyodrębnioną ze względów dydaktycznych część prawa cywilnego, ale wręcz samodzielną dziedzinę prawa różniącą się od prawa cywilnego przedmiotem i metodą regulacji. Przy takim założeniu przedstawiciele tej dyscypliny podejmowali badania nad stosunkami prawnymi pomiędzy jednostkami gospodarki społecznej (tzw. obrót uspołeczniony obejmujący stosunki wymiany dóbr i usług między podmiotami uspołecznionymi, na które dominujący wpływ miały akty planowania i zarządzania gospodarką narodową), warunkowane zastosowanym modelem administracyjnego sterowania gospodarką narodową. W takim modelu nauka prawa cywilnego jako regulatora stosunków wymiany w obrocie uspołecznionym była znacznie ograniczona na rzecz instrumentów administracyjnych i różnego rodzaju aktów planowania i zarządzania. Stąd podejmowane badania przedstawicieli prawa gospodarczego, pomimo przyjętej

w kodeksie cywilnym zasady jedności prawa cywilnego w zakresie różnego rodzaju stosunków umownych, przede wszystkim w dziedzinie inwestycji oraz umów sprzedaży i dostawy pomiędzy jednostkami gospodarki społecznej, uwzględniały z konieczności sferę wpływu aktów administracyjnych i *quasi-administracyjnych*. W tym kierunku szły badania prowadzone w Katedrze Prawa Gospodarczego. Podejmowano także problematykę ekspektatywy praw podmiotowych, umów kredytowych, umów występujących w prawie wynalazczym, zagadnień procesowych odnoszących się do postępowania arbitrażowego i sądowego, a zwłaszcza dowodów w tych postępowaniach. Wśród zagadnień obejmujących kwestie administracyjnoprawne i cywilnoprawne wymienić należy tzw. prawo normalizacyjne, zajmujące się różnymi aspektami jakości towarów w obrocie społecznym. Należy także zwrócić uwagę na występującą w latach sześćdziesiątych i osiemdziesiątych szczupłość kadry naukowo-dydaktycznej (dr S. Lizer i dr A. Witosz).

Istniejący stan Katedry uległ zasadniczej zmianie po śmierci prof. Karola Gandora i objęciu funkcji kierownika Katedry (przemianowanej w 1990 r. na Katedrę Prawa Gospodarczego i Handlowego) w 1988 r. przez prof. Janusza A. Strzępkę. Nastąpił wtedy znaczny rozwój osobowy pracowników naukowo-dydaktycznych, a po dokonanych w kraju przemianach społeczno-gospodarczych i politycznych zmienił się podstawowy przedmiot i kierunek prac naukowo-badawczych prowadzonych przez Katedrę. Zasadnicza uwaga i zainteresowania skierowane zostały na prawo spółek, prawo cywilne, prawo zobowiązań, prawo umów handlowych, prawo umów budowlanych, prawo spółdzielcze, prawo przedsiębiorstw, prawo upadłościowe i układowe (naprawcze i restrukturyzacyjne), prawo o fundacjach, europejskie prawo spółek, prawo europejskie porównawcze, zagadnienia kontroli, nadzoru, audytu w spółkach handlowych, problematyki *corporate governance*, problematyki funkcjonowania struktur holdingowych (koncernów), spółki europejskiej, procesów transformacyjnych obejmujących łączenie, podział i przekształcenie spółek, wybranych systemów prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej, sądownictwo polubowne oraz prawo międzynarodowych stosunków umownych FIDIC.

Na szczególną uwagę zasługuje współpraca naukowa z zagranicznymi uniwersytetami i fundacjami oraz udział w programach unijnych, konferencjach krajowych i zagranicznych.

Współpraca międzynarodowa

Profesor Janusz A. Strzępka w 1978 r. przebywał w ramach wymiany między uniwersytetami w Stanach Zjednoczonych (Lock Haven State University, Univeristy of Pensylwania). W latach 1985—1986 oraz 1990—1991 i 1994 przebywał na prestiżowym stypendium Fundacji Zachodniemieckiej Hum-

boldta na Uniwersytecie w Bonn w Institut für Internationales Privatrecht und Rechtsvergleichung, kierowanym przez prof. Wolfganga Freiherr Marschalla von Bieberstein, z którym kilkanaście lat współpracował. Opublikował kilka dużych studiów prawnoporównawczych w języku niemieckim i polskim. Na uwagę zasługują:

- *Die ausservertragliche Haftung der Beteiligten des Bauprozesses in Polen.* (Die Haftung aus unerlaubter Handlung). „Osteuropa-Recht“ 1985, Nr. 1, s. 3—49;
- *Mithaftung der Baubeteiligten. Die Problematik der gesamtschuldnerischen Haftung vorgesellschaftlicher Wirtschaftseinheiten in Polen.* „Osteuropa-Recht“ 1987, Nr. 1, s. 31—49;
- *Die Verantwortlichkeit der Beteiligten eines Bauprozesses für Mängel in der Vertragsleistung in der Gesetzgebung von DDR und BRD.* „Zeszyty Naukowe Prawo — Ekonomia — Rolnictwo” 1989, nr 9, s. 81—113;
- *Die Verantwortung für die Objektfehler des Auftragnehmers und des Projektanten aus unerlaubter Handlung im Bauprozess in der VR Polen.* „Wissenschaftliche Berichte des Technischen Hochschule Leipzig“ 1989, H. 13, s. 84—99;
- *Der Schadenersatz in der Verträgen über Bauplanungsleistungen in Polen.* „Osteuropa-Recht“ 1990, Nr. 2, s. 110—124;
- obszerna monografia porównawcza: *Rękojmia za wady i współodpowiedzialność w procesie budowlanym* (Katowice 1993).

W dniach 28 września—5 października 1991 r. prof. Wolfgang Freiherr Marschall von Bieberstein przebywał gościnnie w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego w Katowicach, a współpraca pomiędzy członkami Katedry a Profesorem miała miejsce w latach 1985—2004.

Nadmienić trzeba, że prof. Janusz A. Strzępka przez wiele lat współpracował także z innymi uniwersytetami niemieckimi, w szczególności z:

- prof. Günterem Bergiem, kierownikiem Katedry Prawa Gospodarczego — Technische Hochschule Leipzig (współpraca w latach 1984—1991);
- prof. Günterem Weickiem, dyrektorem Instytutu Prawa Cywilnego Uniwersytetu w Giessen.

Na podkreślenie zasługuje również wieloletnia współpraca z Fundacją A. Humboldta w Bonn (Alexander von Humboldt Stiftung), obejmująca:

1. Udział w dniach 19—23 września 1993 r. w konferencji w Bambergu (Niemcy) na temat „Europäische Integration und nationale Rechtskulturen“. Przygotowanie referatu na temat: „Współodpowiedzialność architekta i wykonawcy budowlanego w prawie cywilnym polskim, niemieckim, francuskim i Common Law”. Organizatorem była Fundacja Humboldta.
2. Udział w IV Międzynarodowym Kongresie Nauk Wissenschaft und Wirtschaft. Societas Humboldtiana Polonorum. Technische Universität Danzig (25—28 czerwca 1998 r.).

3. V Międzynarodowy Kongres Naukowy Societas Humboldtiana Polonorum. Wrocław 22—24 czerwca 2001 r. „Wissenschaft und Bildung in einer Informativischen Gesellschaft in der Zeit der Europäischen Integration“. Referat na temat roli prawa w procesie integracji europejskiej.
4. Międzynarodowy Kongres Naukowy Societas Humboldtiana Polonorum. Kraków 24—27 czerwca 2004 r. „Nauka i sztuka dla Europy”.

Profesor Janusz A. Strzępka brał także udział:

1. W badaniach prawnoporównawczych (jako koordynator) w zakresie problematyki cywilnoprawnej regulacji jakości produkcji prowadzonych z Katedrą Prawa Cywilnego Uniwersytetu w Erewaniu. Pobyt jako *visiting professor* w 1987 r. na Uniwersytecie Erewańskim i prowadzenie tam wykładów i seminariów z zakresu prawa cywilnego i gospodarczego.
2. W latach 1989—1990 współpracował z Uniwersytetem Tadżyckim w Duszanbe w ramach umowy zawartej przez Uniwersytet Śląski. Pobyt w 1990 r. w Uniwersytecie w Duszanbe. Wykłady i seminaria z prawa cywilnego i gospodarczego dla studentów oraz dla pracowników Ministerstwa Sprawiedliwości w Duszanbe.

Obecnie Katedra Prawa Gospodarczego i Handlowego intensywnie działa na rzecz umiędzynarodowienia prowadzonych badań naukowych. Udział w konferencjach zagranicznych zaowocował nawiązaniem współpracy z kilkoma ośrodkami akademickimi Europy Centralnej i Środkowej. W 2014 r. rozpoczęto realizację projektu „Ewolucja Prawa Prywatnego” („Evolution of Private Law“) obejmującego przygotowanie publikacji zbiorowej przez przedstawicieli polskich i zagranicznych ośrodków akademickich oraz organizację międzynarodowej konferencji, pozwalającej na bezpośredni kontakt oraz wymianę poglądów uczestników projektu. W latach 2014—2016 na Wydziale Prawa i Administracji w Katowicach zorganizowane zostały trzy konferencje międzynarodowe, a także opracowano trzy publikacje z udziałem przedstawicieli ośrodków akademickich między innymi z Brna, Ołomuńca, Koszyc, Bratysławy, Kijowa, Iwano-Frankiwska. Kolejna edycja konferencji oraz wydanie publikacji nastąpiła w 2018 r.

Udział w krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych (wybrane konferencje i zjazdy)

- Freiburger Baurechtstage, 11—12 października 1985 — „Nichteinhaltung der Leistungszeit bei Bauverträgen“ (J.A. Strzępka);
- referat na konferencji Freiburger Baurechtstage, 10—11 października 1986 — „Die Bedeutung der Leistungsbeschreibung für den Bauvertrag“. Referat dotyczył systemu odpowiedzialności odszkodowawczej w polskim budownictwie (J.A. Strzępka);

- udział w konferencji w Kolonii, 25—26 września 1986 r. — „Bauverzögerungen — rechtliche und baubetriebliche Probleme“ (J.A. Strzępka);
- Leipziger Handelwissenschaftlichen Tagen 1988. Hauptlinien der Leistungs- und Effektivitätssteigerung des wissenschaftlich-technischen Fortschritt — Entwicklungstendenzen und Schlussfolgerungen. Referat: „Die rechtlichen Formen des Umsatzes mit Produktionsmitteln in den Bedingungen der Wirtschaftsreform in der Volkswirtschaft Polens“ (J.A. Strzępka);
- referat wygłoszony na konferencji zorganizowanej przez Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu w Innsbrucku (19—24 kwietnia 1998 r.) zatytułowany „Rechtliche Rahmenbedingungen und Regelungen der polnischen Wirtschaftsverfassung und Wirtschaftsreform“ (J.A. Strzępka);
- Evolution of Private Law, 20—21 listopada 2014 r. Katowice, z udziałem przedstawicieli uniwersytetów w Czechach (Brno, Ołomuniec), w Niemczech (Uniwersytet Europejski Viadrina, Frankfurt/Oder), na Ukrainie (Iwano-Frankiwsk) (P. Piniór, E. Zielińska, W. Wyrzykowski, M. Żaba, A. Słania);
- „Konferencja Naukowa w setną rocznicę urodzin prof. Jerzego Ignatowicza. Lublin, 21—22 listopada 2014 r.”; Wydział Prawa i Administracji oraz Sąd Najwyższy; referat pt. „Odpowiedzialność za wady w umowach o roboty budowlane” (J.A. Strzępka, E. Zielińska);
- Międzynarodowa Konferencja Konsumentka „Sprzedaż w obrocie konsumenckim”, Lublin 14—15 maja 2015 r.; KUL, Wydział Prawa Kanonicznego i Administracji; referat pt. „Ochrona nabywcy (zamawiającego) w systemie rękojmi za wady” (J.A. Strzępka);
- International Conference Corporate Law of Ukraine and European Countries, 2—3 October 2015, Ivano-Frankivsk, Ukraine, Law Institute Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (P. Piniór, M. Żaba, A. Słania);
- International Conference Bratislava Legal Forum 2015. Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 9—10 October 2015 (P. Piniór, M. Żaba);
- Evolution of Private Law, 15—16 października 2015 r. z udziałem przedstawicieli Uniwersytetów w Kijowie, Iwano-Frankiwsku, Ołomuńcu oraz Koszycach (P. Piniór, E. Zielińska, W. Wyrzykowski, M. Żaba, A. Słania);
- Konferencja Naukowa „Status prawny małżonków w spółkach cywilnych i handlowych”, Szczecin 22—23 października 2015 r., INP PAN i Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego; referat pt. „Wniesienie wkładu niepieniężnego do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w ramach ustawowej wspólności małżeńskiej” (J.A. Strzępka, W. Wyrzykowski);
- Międzynarodowa Konsumentka Konferencja Naukowa „Ochrona konsumenta na rynku usług”, Katowice 10—12 marca 2016 r. Uniwersytet Śląski w Katowicach; referat pt. „Umowa o roboty budowlane i remontowe w Kodeksie cywilnym” (J.A. Strzępka);

- Konferencja „Akcjonárske dochody a ich implikácie na správu obchodných spoločností”, Právnicka Fakulta Pavel Josef Šafarik Univerzita Košice, 30—31 marca 2016 r. Smolenice (P. Pinior, M. Żaba);
- International conference: “Private Law of Ukraine and European Integration: Trends and Perspectives”, Ukrainian National Academy of Legal Science, Taras Schevchenko Kiev National University, Kiev 14—15 April 2016 (P. Pinior, M. Żaba, A. Słania);
- Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Prawo cywilne i handlowe w działaniach administracji. Rozwiązania istniejące, projektowane i postulaty *de lege ferenda*”, Lublin 12 maja 2016 r. WSPA w Lublinie, referat pt. „Problem nowelizacji przepisów umowy o roboty budowlane w Kodeksie cywilnym”;
- Zjazd Katedr Prawa Gospodarczego i Handlowego „Tendencje reformatorskie w prawie handlowym”, Rzeszów 24—25 września 2015 r. Uniwersytet Rzeszowski w Rzeszowie (P. Pinior, W. Wyrzykowski, A. Słania, M. Żaba);
- International Conference “Adaptation of corporate law of Ukraine into the European Union Law”, 29—30 September 2016, Ivano-Frankivsk, Ukraine (P. Pinior, W. Wyrzykowski, A. Słania);
- Evolution of Private Law, 20—21 października 2016 r. z udziałem przedstawicieli Uniwersytetów w Kijowie, Iwano-Frankiwsku, Ołomuńcu oraz Mediolanie (P. Pinior, E. Zielińska, W. Wyrzykowski, M. Żaba, A. Słania);
- Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Prawo cywilne i handlowe w działaniach administracji”, Lublin 2—4 kwietnia 2017 r. WSPA w Lublinie, referat pt. „Wykonywanie umów o roboty budowlane” (J.A. Strzępka, M. Żaba);
- VII International Civil Law Forum “Principles and Tendencies of the EU and Post-Soviet Countries Private Law Application” Supreme Court of Ukraine, National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukrainian Civilists Association, Kiev 11—12 of May 2017 (P. Pinior, W. Wyrzykowski, M. Żaba, A. Słania);
- XI Zjazd Katedr Prawa Handlowego 20—21 września 2017 r. Warszawa, Uniwersytet Warszawski, „W poszukiwaniu optymalnego modelu ustroju spółki handlowej — efektywność zarządzania i nadzoru” (P. Pinior, E. Zielińska, W. Wyrzykowski, A. Słania, M. Żaba);
- Konferencja pt. „Konflikty zaujmov v prave obchodnych spoločnosti” Právnicka Fakulta Pavel Josef Šafarik Univerzita Košice, 25—26 września 2017 r. Smolenice (P. Pinior, W. Wyrzykowski, M. Żaba);
- International Conference, “Corporate law of Ukraine and the European Union: Questions of Theory and Practice”, 6—7 October 2017, Ivano-Frankivsk, Ukraine, Law Institute Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (P. Pinior, A. Słania, M. Żaba).

Działalność i praca dydaktyczna Katedry na Uniwersytecie Śląskim obejmuje wykłady, ćwiczenia i seminaria oraz seminaria doktoranckie na Wydziale Prawa i Administracji z prawa gospodarczego i handlowego na kierunku pra-

wo, administracja oraz przedsiębiorczość. Prowadzone są także różne konwersatoria i wykłady monograficzne z szeroko rozumianego prawa prywatnego.

Poniżej zostaną przedstawione postaci znaczących Profesorów Katedry Prawa Gospodarczego i Handlowego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Sylwetki Profesorów nauki prawa gospodarczego i handlowego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

1. prof. zw. dr hab. Karol Gandor (4 listopada 1930 r.—11 listopada 1988 r.)

Profesor dr hab. Karol Gandor urodził się 4 listopada 1930 r. w Dankowicach w województwie bielskim (dziś: śląskim), w rodzinie robotniczej. Jego ojciec był górnikiem. K. Gandor liceum w Bielsku-Białej ukończył z wyróżnieniem dającym mu wolny wstęp na wyższe uczelnie. Wybrał studia prawnicze, które odbył na Uniwersytecie Wrocławskim w latach 1951—1955. Już w trakcie studiów został zatrudniony na tym Uniwersytecie na stanowisku zastępcy asystenta, a następnie asystenta w Katedrze Ekonomii Politycznej. Od 1956 r. do 1966 r. pracował w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Wrocławskiego na stanowiskach asystenta, adiunkta, a następnie docenta.

Stopień naukowy doktora nauk prawnych nadała Mu Rada Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego w 1961 r. na podstawie rozprawy *Konwersja nieważnych czynności prawnych*. Praca ta uzyskała pierwszą nagrodę w konkursie „Państwa i Prawa” w 1962 r. Stopień naukowy docenta nadała Mu ta sama Rada Wydziału w 1965 r. na podstawie rozprawy habilitacyjnej *Sprzedaż na raty. Problemy organizacyjne i prawne*. Praca ta uzyskała trzecią nagrodę w konkursie „Państwa i Prawa”.

Od 1 października 1966 r. jako docent etatowy został przeniesiony na Uniwersytet Jagielloński — Filię w Katowicach, gdzie był kierownikiem Katedry Prawa Gospodarczego, a po utworzeniu w 1968 r. Uniwersytetu nieprzerwanie pracował na Uniwersytecie Śląskim. W pionierskim okresie tworzenia zrębów organizacyjnych tej Uczelni pełnił w niej wiele funkcji. Był prorektorem, dziekanem Wydziału Prawa i Administracji, dyrektorem Instytutu Administracji i Zarządzania Gospodarką Narodową, a po zniesieniu w 1981 r. instytutów — kierownikiem Katedry Prawa Gospodarczego. W latach 1974—1978 był członkiem Senatu Uniwersytetu Śląskiego; w latach 1975—1978 — organizatorem i kierownikiem stacjonarnego studium doktoranckiego. Wielokrotnie powoływano Go w skład rozmaitych zespołów naukowych i gospodarczych rangi ogólnopolskiej. W 1974 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał 6 lipca 1973 r. i z dniem 1 sierpnia 1973 r. został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Śląskim, a w 1988 r. uzyskał tytuł profesora zwyczajnego.

Zasadniczy dorobek pracy naukowej Profesora dotyczy problematyki prawa cywilnego, prawa gospodarczego, prawa wynalazczego oraz tzw. prawa techniki (normalizacja, jakość towarów, oznaczenie towarów). Istotną pozycję stanowią również publikacje z pogranicza prawa, socjologii, polityki, a odnoszące się do uczestnictwa pracowników w funkcjonowaniu i zarządzaniu przedsiębiorstwami państwowymi oraz dotyczące samorządu pracowniczego i rad zakładowych.

Jeżeli chodzi o prace cywilistyczne, to na uwagę zasługuje przedstawiona przez Profesora teoria ekspektatyw praw podmiotowych tymczasowych. Koncepcja ta zaprezentowana została w monografii *Prawa podmiotowe tymczasowe (ekspektatywy)*, wydanej w 1968 r. przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Koncepcja ekspektatyw rozszerzała i umacniała ochronę interesów osoby fizycznej i prawnej jeszcze przed powstaniem na jej rzecz prawa definitywnego. Monografia ta wywołała żywe dyskusje w środowisku zajmującym się prawem cywilnym. Poddana w 1969 r. krytyce przez prof. W. Czachórskiego, została później niemal powszechnie przyjęta i to nie tylko w obrębie prawa cywilnego, ale na przykład w prawie spółdzielczym (S. Grzybowski, K. Krzekotowska, E. Warzocha, W. Chrzanowski). O użyteczności praktycznej konstrukcji praw podmiotowych tymczasowych świadczy jeszcze dobitniej fakt, iż narzędzie to zastosował w swym orzecznictwie Sąd Najwyższy.

Do nurtu cywilistycznego należą prace z zakresu teorii czynności prawnych. Oprócz monografii dotyczącej konwersji nieważnych czynności prawnych autor opracował sześć artykułów. Podjął w nich analizę nieskutecznych czynności prawnych w systemie polskiego prawa cywilnego i na tej podstawie zarysował ogólną systematykę nieskutecznych czynności prawnych. Systematyka ta została w zasadzie przyjęta w całości w doktrynie prawa polskiego.

W *Systemie prawa cywilnego*. T. 3, cz. 1: *Prawo zobowiązań — część ogólna* (red. Z. Radwański. Wrocław 1981) Profesor opracował rozdział odnoszący się do wygaśnięcia zobowiązań. Problematyki sprzedaży ratalnej dotyczy natomiast monografia *Skuteczność prawnych środków zabezpieczenia kredytu na cele sprzedaży ratalnej* (Warszawa 1980). Praca ta została uznana za podstawowe opracowanie w polskiej literaturze problematyki zabezpieczenia kredytu, w tym kredytu na cele sprzedaży ratalnej. W ścisłym związku z tą monografią pozostaje również artykuł *Kaucja wkładu oszczędnościowego na zabezpieczenie*. Zagadnienie prawnych form zabezpieczenia kredytu na cele sprzedaży ratalnej omówione zostało także w artykule *Rechtsfragen der Kreditsicherung bei Abzahlungsgeschäft in Polen* („Jahrbuch für Ostrecht“ 1979, T. 2). Wśród zainteresowań Profesora znalazła się również problematyka prawa wynalazczego, w tym sytuacja prawna twórcy pracowniczego projektu wynalazczego i zagadnienia wdrażania do produkcji projektów wynalazczych. Autor podejmował

prace związane z tzw. prawem technicznym oraz jego znaczenia w postępie naukowo-technicznym, a także ochronie rynku i konkurencji.

Szczególną pozycję naukową dla Profesora Karola Gandora są zagadnienia „prawa technicznego” i jego funkcji w postępie naukowo-technicznym oraz w zakresie ochrony rynku. Na uwagę zasługuje artykuł *System prawny normalizacji technicznej w warunkach intensywnej gospodarki*. Poddał w nim wszechstronnej i krytycznej analizie model normalizacji technicznej oparty na Ustawie z dnia 27 listopada 1961 r. o normalizacji, przedstawiając propozycje zmiany systemu krajowej normalizacji. Wyrazem uznania tej strony działalności Profesora było powołanie Go przez wiceprezesa Rady Ministrów do zespołu ekspertów i opracowanie przez Niego w ramach tego zespołu dwóch ekspertyz o charakterze teoretycznym, a zarazem aplikacyjnym dla Polskiego Komitetu Normalizacji Miar i Jakości.

W zakresie zainteresowań naukowych Profesora Karola Gandora była również problematyka samorządu pracowniczego. Poświęcił jej kilka opracowań naukowych i publicystycznych. Był również organizatorem międzynarodowej konferencji naukowej poświęconej tej problematyce z udziałem uczonych ze Związku Radzieckiego, Czechosłowacji, NRD, RFN i Austrii. Materiały z tej konferencji zostały opublikowane na łamach „*Studia Iuridica Silesiana*” (1979, T. 4). Profesor Karol Gandor był również organizatorem dwóch innych konferencji naukowych. W 1978 r. tematem takiej konferencji były „Środki zabezpieczające kredyt konsumpcyjny” z udziałem naukowców z Austrii, Czechosłowacji, RFN oraz szerokiego grona uczonych z uniwersytetów Polski oraz przedstawicieli praktyki. W 1984 r. Profesor zorganizował na Uniwersytecie Śląskim konferencję naukową na temat: „Nowelizacja techniczna a system prawa”, a udział w niej wzięli profesorowie — referenci z Austrii, Czechosłowacji, RFN, Polski, przy aktywnym uczestnictwie Polskiego Komitetu Normalizacji Miar i Jakości z ówczesnym jego Prezesem na czele.

Będąc kierownikiem Katedry Prawa Gospodarczego, dbał o rozwój młodej kadry naukowej (wypromowanie pięciu doktorów, udział jako recenzent w pięciu przewodach doktorskich i dwóch habilitacyjnych), pełniąc funkcję kierownika stacjonarnego studium doktoranckiego.

Profesor dużą wagę przywiązywał do zajęć dydaktycznych, szczególnie prowadzonych przez siebie seminariów magisterskich i dyplomowych. Pod Jego kierownictwem otrzymało tytuł magistra prawa i administracji 343 absolwentów studiów stacjonarnych i zaocznych oraz 45 absolwentów zawodowego studium administracji. W pracy dydaktycznej zwracał szczególną uwagę na samodzielność studenta w wyborze tematu pracy, wiązanie tematów prac z potrzebami praktyki oraz z problematyką badawczą podejmowaną w kierowanej przez siebie Katedrze Prawa Gospodarczego.

Profesor Karol Gandor był również działaczem politycznym i społecznym. Jako członek Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej pełnił w niej wiele

funkcji. Wielokrotnie wchodził w skład komitetów uczelnianych Uniwersytetu Wrocławskiego i Uniwersytetu Śląskiego. Dwukrotnie był I sekretarzem POP Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Ta jego działalność zjednała mu szacunek i autorytet nie tylko wśród grona bliskich mu ideologicznie towarzyszy, ale także osób o odmiennym światopoglądzie i innej opcji politycznej. Cechowało go bowiem poszanowanie dla odmiennych od wyznaczanych przez siebie poglądów, niechęć do autorytatywnych rozstrzygnięć oraz duża odwaga obywatelska i cywilna. W trudnych chwilach te cechy jego charakteru zjednywały mu wielu przyjaciół. Cieszył się dużym autorytetem w śląskim środowisku naukowym.

Źródło: dr S. Lizer, prof. Karol Gandor (4.11.1930—11.11.1988). „Studia Iuridica Silesiana”, Nr. 13.1.111. Katowice 1990.

2. prof. zw. dr hab. Janusz Andrzej Strzępka (ur. 6 lipca 1946 r.)

Przebieg pracy naukowej i zatrudnienia

Profesor zw. dr hab. Janusz Andrzej Strzępka urodził się 6 lipca 1946 r. w Łańcucie w rodzinie inteligenckiej, pochodzącej ze Lwowa. W latach 1965—1969 odbył studia stacjonarne na Wydziale Prawa i Administracji na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, które ukończył z wynikiem bardzo dobrym. Od 1969 do 1976 r. był zatrudniony na stanowisku asystenta, a następnie starszego asystenta w Katedrze Prawa Cywilnego Obrotu Gospodarczego, kierowanej przez Profesora Stefana Buczkowskiego, który był wybitnym reprezentantem nauki prawa cywilnego oraz czołowym przedstawicielem nauki prawa autorskiego i wynalazczego. Należał do ścisłego grona znawców problemów związanych z funkcjonowaniem modeli gospodarki narodowej, którzy nadali jej współczesny kształt, w szczególności dzięki swojemu autorytetowi (był członkiem Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego pod kierunkiem prof. Aleksandra Woltera w latach 1960—1964). Przyczynił się do przyjęcia przez ustawodawcę w kodeksie cywilnym koncepcji cywilnoprawnego charakteru stosunków pomiędzy jednostkami gospodarki społecznej oraz zasad jedności prawa cywilnego. W okresie studiów prawniczych oraz po ich zakończeniu uczęszczał na seminaria z zakresu prawa cywilnego materialnego, prowadzone przez znamienitych polskich uczonych, takich jak prof. Aleksander Wolter, prof. Stefan Buczkowski, prof. Jerzy Ignatowicz, prof. Aleksander Kunicki. Wpłynęło to w zasadniczym stopniu na dalszy kierunek rozwoju i zainteresowań młodego pracownika naukowo-dydaktycznego, który w 1976 r. obronił pracę doktorską pt. *Umowy przedwstępne w obrocie społecznym* (Warszawa 1978), nagrodzoną w czerwcu 1978 r. II nagrodą w ogólnopolskim konkursie „Państwa i Prawa” INP PAN w Warszawie na najlepsze prace habilitacyjne i doktorskie.

W latach 1976—1986 zatrudniony był na stanowisku adiunkta w Instytucie Prawa Cywilnego UMCS, Katedrze Prawa Cywilnego Obrotu Gospodarczego,

kierowanej po śmierci prof. Stefana Buczkowskiego przez prof. Mieczysława Sawczuka, będącego jednocześnie Dyrektorem Instytutu. Ponadto uczęszczał na aplikację arbitrażową (aplikacja radców prawnych), którą ukończył 15 listopada 1977 r. egzaminem z wynikiem bardzo dobrym z wyróżnieniem w Okręgowej Komisji Arbitrażowej w Lublinie. Na Uniwersytecie w dniu 4 czerwca 1986 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy habilitacyjnej *Odpowiedzialność uczestników procesu inwestycyjnego za nienależyte wykonanie zobowiązań w obrocie uspołecznionym* (Lublin 1985), która została wyróżniona w 1987 r. w konkursie „Państwa i Prawa” INP PAN w Warszawie na najlepsze prace habilitacyjne i doktorskie.

W latach 1987—1988 był zatrudniony na stanowisku docenta w Instytucie Prawa Cywilnego (Katedra Prawa Cywilnego Obrotu Gospodarczego), kierowanym przez ówczesną doc. dr hab. Marię Poźniak-Niedzielską, późniejszą znaną profesora prawa prywatnego, a w szczególności prawa na dobrach materialnych (zwłaszcza prawa autorskiego).

Profesor Janusz A. Strzępka w październiku 1988 r. przeniósł się na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie został zatrudniony na etacie docenta i mianowany przez Jego Magnificencję Rektora kierownikiem Katedry Prawa Gospodarczego (której nazwę zmienił w 1990 r. na Katedrę Prawa Gospodarczego i Handlowego). Dnia 20 czerwca 1994 r. uzyskał tytuł naukowy profesora nauk prawnych nadany przez Prezydenta RP Lecha Wałęsę, a 1 stycznia 2004 r. otrzymał nominację na stanowisko profesora zwyczajnego przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu Krystynę Łybaczką. Funkcję kierownika Katedry Prawa Gospodarczego i Handlowego pełnił nieprzerwanie do 30 września 2016 r., wydając dwóch profesorów, promując ośmiu doktorów, których prace w większości były wyróżnione i opublikowane przez wydawnictwo C.H. Beck, oraz uczestnicząc jako recenzent w wielu przewodach doktorskich i habilitacyjnych. Od 1997 r. jest kierownikiem Studium Podyplomowego Prawa Gospodarczego i Handlowego Uniwersytetu Śląskiego, gdzie prowadzi wykłady z prawa spółek, prawa umów handlowych oraz prawa upadłościowego i układowego (restrukturyzacyjnego). Za wieloletnią pracę naukowo-dydaktyczną oraz zasługi dla górnictwa węgla kamiennego otrzymał następujące odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi — 1993 r.; Medal Komisji Edukacji Narodowej — 1996 r.; Honorowa Szpada Górnicza nadana 21 listopada 2005 r. (na podstawie art. 14 ustawy o stopniach górniczych, honorowych, szpadach górniczych i mundurach górniczych (Dz.U. z 2003 r., nr 92, poz. 449)) w uznaniu zasług dla górnictwa.

Charakterystyka osiągnięć naukowych i badawczych

Profesor Janusz A. Strzępka jest autorem i redaktorem szeregu znaczących i poważnych pozycji naukowych zarówno krajowych, jak i zagranicznych z zakresu prawa zobowiązań, prawa umów handlowych, prawa umów

budowlanych (prywatne prawo budowlane), prawa przedsiębiorstw, prawa spółek, prawa o fundacjach, prawa handlowego, prawa upadłościowego i układowego oraz europejskiego prawa porównawczego. Jego dorobek stanowią różnorodnie tematycznie publikacje o wysokich walorach teoretycznych i dużym znaczeniu dla podmiotów stosujących prawo oraz dla judykatury. Sam od kilkunastu lat jest arbitrem w Sądzie Arbitrażowym przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie. Jego dorobek naukowy przekracza 150 pozycji, które obejmują udział w systemie Prawa Prywatnego i Systemie Prawa Handlowego, komentarze do Kodeksu handlowego, książki (w tym monografie, podręczniki, prace naukowe), niesamoistne części wydawnictwa (udział w pracach zbiorowych, udział w księgach pamiątkowych, jubileuszowych), studia i studia prawnoporównawcze, artykuły krajowe i zagraniczne, podręczniki, recenzje publikowane, programy badawcze (publikowane), glosy, publikowane referaty w księgach konferencyjnych krajowych i zagranicznych. Większość publikacji jest w języku polskim, a część została opublikowana w Niemczech w języku niemieckim. Dzięki tak różnym formom powyższe publikacje mogły trafić do różnych kręgów czytelników zainteresowanych zarówno ich teoretycznym ujęciem, jak i ich znaczeniem dla praktyki gospodarczej i orzeczniczej.

Prawo cywilne. Prawo zobowiązań. Prawo umów budowlanych (Prawo prywatne budowlane)

W dorobku naukowym prof. Janusza A. Strzępki najwięcej miejsca zajmuje prywatnoprawna problematyka procesów budowlanych w kraju i na tle porównawczoprawnym (prawo: niemieckie, francuskie, anglosaskie, jugosłowiańskie — obecnie chorwackie, słoweńskie oraz rosyjskie i czeskie). Należy zaznaczyć, że jest to problematyka szczególnie trudna, cechująca się wyraźną specyfiką i koniecznością uwzględnienia przy jej analizie również zagadnień o charakterze administracyjnoprawnym i organizacyjnym, wyznaczających ramy, w których się ona mieści oraz zagadnień ekonomicznych i systemowych wpływających na jej funkcje. Szczególnie wartościowe opracowania naukowe autora o charakterze systemowym dotyczą:

1. Umowy w zakresie inwestycji budowlanych:

J.A. Strzępka (współautor): *Umowy w zakresie inwestycji budowlanych*. W: *Prawo gospodarcze i handlowe* (pod red. S. Włodyki). T. 5: *Prawo umów w obrocie gospodarczym*. Warszawa 2001, s. 892—962.

J.A. Strzępka (współautor): *Umowy w zakresie inwestycji budowlanych*. W: *System prawa handlowego* (pod red. S. Włodyki). T. 5: *Prawo umów budowlanych*. Warszawa 2006, s. 1246—1380.

J.A. Strzępka: *Umowy w zakresie inwestycji budowlanych*. W: *System prawa handlowego* (pod red. S. Włodyki). T. 5: *Prawo umów handlowych*. Warszawa 2011, s. 937—1193.

J.A. Strzępka: *Umowy w zakresie inwestycji budowlanych*. W: *System prawa handlowego* (pod red. S. Włodyki). T. 5: *Prawo umów handlowych*. Warszawa 2014, s. 1069—1397.

J.A. Strzępka: *Umowy w zakresie inwestycji budowlanych*. W: *System prawa handlowego* (pod red. M. Stec). T. 5: *Prawo umów handlowych*. Warszawa 2017, s. 1275—1647.

Opracowanie to obejmuje kompleksowo problematykę cywilnoprawną umów w dziedzinie budownictwa: umowy o prace geologiczne; geotechniczne; geodezyjno-kartograficzne; umowy o prace projektowe; umowy o wykonawstwa budowlane; umowy deweloperskie; umowy o zastępstwo inwestycyjne (umowy powiernicze); umowy o wykonanie remontu budynków lub budowli (art. 658 k.c.); umowy konsorcjum budowlanego; problematykę umów o roboty budowlane, konstrukcyjne, inżynierskie, projektowe, EPC „pod klucz”; umowy o obsługę budowy na gruncie międzynarodowych, standardowych warunków kontraktowych FIDIC. Uwzględniona została także problematyka administracyjnoprawna oraz wszystkie zmiany legislacyjne i kierunki judykatury, a także poglądy nauki.

2. Umowy o roboty budowlane:

J.A. Strzępka: Rozdział VII. *Umowa o roboty budowlane*. W: *System prawa prywatnego*. T. 7: *Prawo zobowiązań — część szczegółowa*. Red. J. Rajski. Warszawa 2001, s. 287—354.

J.A. Strzępka: Rozdział VII. *Umowa o roboty budowlane*. W: *System prawa prywatnego*. T. 7: *Prawo zobowiązań — część szczegółowa*. Red. J. Rajski. Warszawa 2004, s. 385—433.

J.A. Strzępka: Rozdział VII. *Umowa o roboty budowlane*. W: *System prawa prywatnego*. T. 7: *Prawo zobowiązań — część szczegółowa*. Red. J. Rajski. Warszawa 2011, s. 449—665.

J.A. Strzępka: Rozdział VII. *Umowa o roboty budowlane*. W: *System prawa prywatnego*. T. 7: *Prawo zobowiązań — część szczegółowa*. Red. J. Rajski. Warszawa 2018, s. 549—729.

Problematyka opracowana przez J.A. Strzępkę stanowi pogłębione zestawienie zagadnień cywilnoprawnych dotyczących umowy o roboty budowlane. Obejmuje ona całokształt zagadnień teoretycznych i praktycznych związanych z systemem wykonawstwa robót budowlanych, tj. systemem generalnej realizacji inwestycji (umów „pod klucz”); systemem generalnego wykonawstwa, wykonawstwa częściowego i podwykonawstwa; zamówienia o wykonanie robót remontowo-budowlanych i montażowych oraz unormowań konsorcjów budowlanych. Obszernie przedstawiono przedmiotowo istotne składniki umów o roboty budowlane, zagadnienia rękojmi za wady, odpowiedzialność za niewykonanie i nienależyte wykonanie zobowiązań, problemy współodpowiedzialności uczestników procesu budowlanego (w I wydaniu przedstawiono niemieckie regulacje odnoszące się do umowy o roboty budowlane: BGB Bauvertrag i VOB

Bauvertrag). Uwzględnione zostały wyczerpująco wszystkie poglądy nauki oraz cały dorobek orzecznictwa sądowego.

Profesor Janusz A. Strzępka jest redaktorem i autorem przeważającej części wiodących pozycji naukowych w zakresie inwestycji budowlanych pt. *Prawo umów budowlanych* (red. J.A. Strzępka. Warszawa 2012; autorzy poszczególnych tekstów w tomie: B. Sagan, s. 1—202, E. Zielińska, s. 457—660; J.A. Strzępka, s. 203—456 i 661—902). Pierwsze wydanie przedmiotowej monografii pochodzi z roku 1997, natomiast drugie z roku 2001 (red. J.A. Strzępka, współautorzy: B. Sagan, E. Zielińska. Warszawa 1997 oraz Warszawa 2001).

Monografia stanowi bardzo obszerne, jedyne w zakresie prawa prywatnego, opracowanie całościowe zagadnień dotyczących zobowiązań (umów) występujących w procesie budowlanym oraz zagadnień administracyjnoprawnych budownictwa w aspekcie prawoporównawczym (rozwiązania prawne w ustawodawstwie niemieckim, francuskim i angielskim). Obejmuje ona całokształt problematyki teoretycznej i praktycznej związanej z funkcjonowaniem umów o realizację inwestycji budowlanych, w szczególności związanej z projektowaniem i wykonawstwem budowlanym. Opracowanie zawiera obszerne i pogłębione rozważania dotyczące problematyki współodpowiedzialności w realizacji inwestycji jednostki projektowania (architekta), wykonawcy budowlanego i innych uczestników procesu budowlanego (odpowiedzialność solidarna *in solidum*). Praca została wzbogacona obszernymi i pogłębionymi rozważaniami prawoporównawczymi opartymi na dorobku literatury i orzecznictwa niemieckiego, francuskiego i anglosaskiego. Praca J.A. Strzępki ma podstawowe znaczenie w dziedzinie prawa prywatnego, budowlanego kraju i niewątpliwie stanowi poważny wkład do nauki oraz ma znaczenie dla kształtowania praktyki budowlanej.

Na uwagę zasługuje również *Rękopis za wady i współodpowiedzialność w procesie budowlanym (studium prawoporównawcze)* (Katowice 1993; tu tekst J.A. Strzępki — s. 1—116). Praca została opracowana w latach 1990—1991 na Uniwersytecie w Bonn w Institut für Internationales Privatrecht und Rechtsvergleichung. Stanowi bowiem poważne i pogłębione opracowanie zagadnień odpowiedzialności i współodpowiedzialności za wady i szkody architekta, wykonawcy budowlanego w prawie polskim, niemieckim, systemie *Common Law* i prawie francuskim. Była przedmiotem analizy w sejmowej Komisji Polityki Przestrzennej, Budowlanej i Mieszkaniowej (kwiecień 1991). Jej recenzent minister gospodarki przestrzennej i budownictwa Andrzej W. Bratkowski w przedmowie napisał: „Zaznajomienie się z opracowaniem pozwala mi stwierdzić, że podjęta przez Autora tematyka jest bardzo aktualna, ogromnie interesująca i pouczająca dla potencjalnych nowelistów polskiego prawa budowlanego i nie tylko [...]. Recenzowane dzieło (530 stron maszynopisu) z pewnością przyda się architektom i inżynierom budowlanym, szczególnie w sytuacji podejmowania działalności zawodowej w kooperacji z firmami za-

chodnimi bądź na terenie europejskich krajów zachodnich. Ze wszech miar byłoby więc celowe udostępnienie tej pozycji ogółowi projektantów i wykonawców budowlanych. Niezależnie od tego również środowisko prawnicze powinno być zainteresowane studiami autora z punktu widzenia nowego kształtowania doktryny w odniesieniu do zasad obrotu dziełami budowlanymi w gospodarce rynkowej”.

W zakresie prawa umów budowlanych na uwagę zasługują także: *Odpowiedzialność za jakość świadczenia umownego w procesie inwestycyjnym* (Lublin 1988, 102 s.), *Odpowiedzialność uczestników procesu inwestycyjnego za nienależyte wykonanie zobowiązań w obrocie uspołecznionym* (Lublin 1985, 270 s.).

W tej grupie mieści się także szereg pozycji w postaci studiów, artykułów, udziałów w opracowaniach zwartych i monografiach poświęconych problematyce odpowiedzialności za wady uczestników procesu budowlanego; charakteru prawnego umów o prace projektowe; nadzoru autorskiego; kontraktom międzynarodowym; stosowaniu międzynarodowych standardów warunków kontraktowych FIDIC; konsorcjom budowlanym; umów deweloperskich; prawu budowlanemu i gospodarce przestrzennej.

Prawo cywilne. Prawo zobowiązań

Problematyce tej prof. J.A. Strzępka poświęcił szereg opracowań dotyczących umów przedwstępnych; wykonywania zobowiązań wzajemnych; konstrukcji odpowiedzialności solidarnej i *in solidum*; odpowiedzialności deliktowej; przejmowania na własność Skarbu Państwa nieruchomości wchodzących w skład gospodarstw rolnych; zbyciu gospodarstwa rolnego; rękojmi za wady; odpowiedzialności za niewykonanie i nienależyte wykonanie zobowiązań; umów ramowych (ramowych umów definitywnych, ramowych umów długoterminowych, ramowych umów przedwstępnych, porozumień gospodarczych, porozumień w sprawie warunków umów), a także klauzuli *rebus sic stantibus*. Przykładowo należy podać następujące prace: *Umowy przedwstępne w obrocie uspołecznionym* (Warszawa 1978, 175 s.), *Umowy długoterminowe w obrocie gospodarczym* (Lublin 1976, s. 303—328), *Koncepcja teoretyczna konstrukcji solidarności w prawie cywilnym Polski i Republiki Federalnej Niemiec* (Lublin 1987, s. 333—351), *Wydanie i odbiór towaru w umowach sprzedaży (dostawy)*. W: *Księga pamiątkowa 60-lecia Sądu Arbitrażowego przy KIG w Warszawie* (Warszawa 2011, s. 833—855), *Problematyka cywilnoprawna przenoszenia własności gospodarstwa rolnego na następcę*. W: *Obrót nieruchomościami w praktyce notarialnej* (Kraków 1997, s. 221—231), *Umowy ramowe w typologii umów* („Studia Prawa Prywatnego” 2010, nr 3, s. 1—24).

Prawo handlowe i prawo spółek

Profesor Janusz A. Strzępka jest redaktorem i jednocześnie współautorem jednego z największych w kraju komentarzy do *Kodeksu spółek handlowych*.

Dotychczas, co jest rzadkością, w kraju ukazało się jego siedem wydań (2001, 2003, 2005, 2009, 2012, 2013), ostatnie wydanie pochodzi z 2015 r. (*Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Warszawa 2015; współautorzy: P. Piniór, W. Popiołek, J.A. Strzępka, E. Zielińska), J.A. Strzępka i E. Zielińska objaśnienia do art. 1—5; art. 8—101; art. 151—300. Komentarz stanowi istotną pozycję naukową Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i jest jednocześnie kojarzony ze śląskim ośrodkiem akademickim. Cieszy się dużą popularnością w środowisku prawniczym, gdyż obok wysokiego poziomu merytorycznego jest szczególnie przydatny praktykom z uwagi na zastosowaną metodę prowadzenia wywodu prawniczego na podstawie orzecznictwa sądowego.

Warto tutaj wspomnieć także inne opracowania jak: *Kodeks handlowy w orzecznictwie sądowym* (red. J.A. Strzępka. Warszawa 1997, wydanie II — 1999 r.), *Spółka cywilna w orzecznictwie sądowym* (red. J.A. Strzępka. Warszawa 1997).

Wielokrotnie J.A. Strzępka podejmował istotne problemy z prawa handlowego dotyczące spółki z ograniczoną odpowiedzialnością; spółek osobowych; kwestii kadencji i mandatu w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością; reprezentacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością; egzekucji przedsiębiorstwa spółki; wnoszenia wkładów niepieniężnych do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez małżonków w ramach ustawowej wspólności małżeńskiej; podziału spółki kapitałowej przez wydzielenie; odpowiedzialności cywilnoprawnej w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 291—300 k.s.h.), a także struktur holdingowych. Na uwagę zasługuje: *Zabezpieczenie przez spółkę dominującą zobowiązań zaciągniętych przez spółki zależne* (cz. 1). („Prawo Spółek” 2002, nr 12, s. 2—16), oraz *Zabezpieczenie przez spółkę dominującą zobowiązań zaciągniętych przez spółki zależne* (cz. 2). („Prawo Spółek” 2003, nr 1, s. 2—17), *Znaczenie prawne absolutorium w spółce kapitałowej* („Przeгляд Prawa Handlowego” 2002, nr 8, s. 47—50 (współautor E. Zielińska)), *Spółki osobowe w Kodeksie spółek handlowych*. Księga Pamiątkowa I. Weissa (Kraków 2003).

Prawo o fundacjach

Obok problematyki prawa spółek prof. Janusz A. Strzępka zajmował się także fundacjami zarówno publicznymi, jak i prywatnymi oraz kościelnymi (w kwietniu 2016 r. był recenzentem rozprawy doktorskiej K. Dębińskiej-Domagały „Fundacje związane z KUL Jana Pawła II w Lublinie”). Badania Profesora dotyczyły pozycji prawnej fundacji; prowadzenia działalności gospodarczej przez fundacje; statutów/aktów fundacyjnych oraz likwidacji fundacyjnych osób prawnych. Można także wskazać pierwszy w kraju komentarz: *Prawo o fundacjach* (red. J.A. Strzępka; współautor B. Sagan. Katowice 1992, 200 s.), a także artykuły: *Fundator — osoba prawna w prawie fundacyjnym*

(„Prawo Spółek” 2002, nr 6, s. 32—40), *Następstwo prawne fundatorów* („Prawo Spółek” 2004, nr 5, s. 17—31).

Prawo upadłościowe i naprawcze

Zainteresowanie prof. Janusza A. Strzępki prawem upadłościowym i układowym (obecnie restrukturyzacyjnym) spowodowane było faktem, że był doradcą prawnym przy zawieraniu układu z wierzycielami w Hucie Katowice w 1992 r. oraz spółkach węglowych (Katowickiej, Gliwickiej i Jastrzębskiej) w latach 1993—1994. W ramach tej problematyki opublikował szereg artykułów i sporządził wiele opinii prawnych i ekspertyz. Można tutaj wskazać następujące pozycje: *Prawo upadłościowe i układowe w orzecznictwie SN* (J.A. Strzępka, E. Zielińska, I. Pindel; red. J.A. Strzępka. Wyd. I. Warszawa 1996, 245 s.), *Prawo upadłościowe i układowe w orzecznictwie SN* (J.A. Strzępka, E. Zielińska, I. Pindel; red. J.A. Strzępka. Wyd. II. Warszawa 1999, 479 s.), *Zbywanie nieruchomości w postępowaniu likwidacyjnym spółek kapitałowych* („Prawo Spółek” 1997, nr 1, s. 11—21), *Wierzytelności w postępowaniu układowym* („Prawo Spółek” 1997, nr 9, s. 16—24), *Układ a umowy poręczenia* („Prawo Spółek” 1997, nr 5 s. 24—32), *Problematyka wykonania układu. (Wybrane zagadnienia)* („Prawo Spółek” 2001, nr 7, s. 43—54), *Egzekucja przez zarząd przymusowy i sprzedaż przedsiębiorstwa* („Prawo Spółek” 2007, nr 1, s. 14—20), *Sprzedaż przedsiębiorstwa w upadłości* („Prawo Spółek” 2004, nr 5, s. 23—34), *Sprzedaż zorganizowanej części przedsiębiorstwa w upadłości* („Prawo Spółek” 2004, nr 10, s. 30—48), *Egzekucja przez sprzedaż przedsiębiorstwa* (w: *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*. Red. A. Kidyba, R. Skubisz. Kraków 2007, s. 347—358), *Odpowiedzialność członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za niezgłoszenie w terminie wniosku o ogłoszenie upadłości* (w: *Prawo prywatne czas przemian. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*. Poznań 2005, s. 523—538), *Sprzedaż przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części w postępowaniu upadłościowym* (w: *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa profesora Maksymiliana Pazdana*. Red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar. Kraków 2005, s. 1393—1406).

Nadmienić trzeba, że J.A. Strzępka sporządził obszerną ekspertyzę dotyczącą projektu nowego prawa upadłościowego i naprawczego (ustawa z dnia 28 lutego 2003 r.) dla Senatu RP (zlecenie Dyrektora Kancelarii Senatu z 19 grudnia 2002 r. Biuro Dokumentacji i Informacji. Kancelaria Senatu ul. Wiejska 6, Warszawa).

Programy badawcze

1. Udział w opracowaniu tematu resortowego „Funkcjonowanie umów długoterminowych — teoria i praktyka” dla Ministerstwa Gospodarki Materiało-

wej w latach 1977—1980. Monografia (do użytku wewnętrznego) wydana przez Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Gospodarki Materiałowej (Warszawa 1981). W pracy tej została opracowana: „Problematyka znaczenia umów długoterminowych w praktyce gospodarczej, ekonomiczne przesłanki funkcjonowania umów długoterminowych, system rozdzielnictwa a system umów długoterminowych” (67 s.).

2. W latach 1989—1990 współpraca w prowadzeniu badań w zakresie problematyki „Programy dostosowawcze Międzynarodowego Funduszu Walutowego a ustawodawstwa krajowe (kierunki zmian dostosowawczych)”. W ramach tego tematu opracowania w zakresie podtematu „Prawne przesłanki realizacji programów dostosowawczych Międzynarodowego Funduszu Walutowego” zagadnienie nr 6. „Ocena zgodności regulacji prawnej inwestycji z programem dostosowawczym Międzynarodowego Funduszu Walutowego” (69 s.), wchodzące w skład Centralnego Programu Badawczego nr 11.11 „Zadłużenie międzynarodowe a rozwój gospodarczy” realizowanego przez Centrum Badań nad Zadłużeniem i Rozwojem przy Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Koordynatorem grupy tematycznej nr 12 „Prawne gwarancje zaciągania, wykorzystania i spłaty kredytów zagranicznych”, w której mieści się temat „Programy dostosowawcze Międzynarodowego Funduszu Walutowego a ustawodawstwo krajowe — kierunki koniecznych zmian przystosowawczych” był prof. S. Włodyka. Opublikowano zagadnienie „Ocena zgodności regulacji prawnej inwestycji z programem dostosowawczym Międzynarodowego Funduszu Walutowego” (współautor monografii *Polityka dostosowawcza a prawo krajowe*. Kraków: Wydawnictwo UJ Centrum Badań nad Zadłużeniem i Rozwojem, 1990).
3. Opracowanie tematu „Wybrane zagadnienia kształtowania systemu inwestycji” (Katowice 1989; objętość 2 arkusze). Opracowanie powyższe zostało napisane na zlecenie Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach — w ramach prac zespołu autorskiego nad problematyką „Polityka zmian struktury wytwórczej województwa katowickiego” — pod kierunkiem prof. A. Klasika z Akademii Ekonomicznej w Katowicach. Zespół obejmował pracowników naukowych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i pracowników Akademii Ekonomicznej w Katowicach.
4. Opracowanie ekspertyzy w ramach Zespołu Ekspertów Prawnych Górnośląskiego Systemu Informacji o terenie (GSIT) przy Wojewodzie Katowickim, na temat „Problematyka cywilnoprawna gospodarowania nieruchomościami” (40 s.). Pierwszy etap prac — styczeń 1992 r. Wydane zostało w 1993 r. przez Urząd Wojewódzki w Katowicach.
5. Drugi etap badań analityczno-empirycznych w ramach Zespołu Ekspertów Prawnych Górnośląskiego Systemu Informacji o terenie (GSIT) przy Wojewodzie Katowickim (marzec 1992 r.) na temat „Gospodarka gruntami stanowiącymi własność Skarbu Państwa oraz gospodarowanie Zasobem Własno-

ści Rolnej Skarbu Państwa” (40 s. maszynopisu). Wydane przez Wojewodę Katowickiego w 1993 r.

6. Współpraca w 2008 r. w ramach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego nad regulacją umów o wykonawstwa budowlane w przyszłym kodeksie cywilnym. (Opracowanie: *Zagadnienia legislacyjne umów inwestycyjnych w Kodeksie cywilnym*. „Monitor Prawniczy” 2008, nr 21, s. 1127—1138).
7. Udział w programach unijnych i międzynarodowych w latach 2011—2017 z zakresu prawa spółek prowadzonych w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego.

Współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym Górnego Śląska

1. Profesor Janusz A. Strzępka od 1988 r. aktywnie współpracował ze środowiskami społeczno-gospodarczymi Śląska, uczestnicząc w wielu przedsięwzięciach gospodarczych, pełniąc różnorodne funkcje w instytucjach i spółkach Skarbu Państwa, przez wiele lat zaangażowany był we współpracę z górnictwem węgla kamiennego. Pełnił następujące stanowiska i funkcje:
 - Uchwałą Zarządu Górnośląskiej Izby Gospodarczej w Katowicach dnia 4 listopada 1991 r. powołany został na arbitra Sądu Polubownego. Ponadto od kilkunastu lat jest arbitrem Sądu Gospodarczego KIG w Warszawie;
 - 1989 r. wybrany na okres 4-letniej V kadencji (od grudnia 1989 r.) przedstawicielem Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach w Radzie Ubezpieczeniowej PZU w Warszawie (Pismo Prezesa PZU z 16 marca 1990 r.). Sąd uczestniczył w kursie ubezpieczenia (Asekuracja i reasekuracja) od 11 maja do 11 czerwca 1993 r. w Paryżu (Non proportional reinsurance). Direction des ressources Mumaïnes SCOR Campus. Certyfikat Paris 1993;
 - Zarządzeniem z dnia 10 stycznia 2005 r. nr 1/2005 powołany przez Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach na stanowisko Przewodniczącego Rady Programowej do spraw Szkoleń przy Dyrektorze Izby Skarbowej w Katowicach;
 - w latach 1994—2000 prowadził kursy dla rad nadzorczych spółek Skarbu Państwa, kursy dla doradców podatkowych oraz seminaria, konferencje i szkolenia dla zarządów i rad nadzorczych spółek Skarbu Państwa. Organizował w szczególności dla górnictwa, w tym zarządu KHW S.A. oraz innych członków zarządu delegowanych z kopalń, kursy, seminaria, szkolenia z prawa spółek, prawa handlowego, windykacji wierzytelności, prawa upadłościowego i układowego. Sporo kursów odbywało się w centrum szkolenia Adaptacja Zawodowa Górnictwa (Bytom i Katowice). Prowadził także szkolenia i egzaminy na syndyków, likwidatorów oraz kursy z prawa spółek, prawa handlowego i prawa pracy;
 - od 2 listopada 1993 do 2001 r. powołany na dwie kadencje przez przewodniczącą Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (pismo z dnia 2 listopada

- 1993 r. i pismo z dnia 7 maja 1997 r.) na funkcję członka Rady Nadzorczej spółki Polskie Radio S.A. — Rozgłośnia w Katowicach. Od 2 listopada 1993 r. do 30 czerwca 2001 r. przewodniczący Rady Nadzorczej;
- w latach 1992—1993 był doradcą prawnym przy zawieraniu układu w Hucie Katowice w 1992 r. i Spółkach Węglowych S.A. (Katowickiej, Gliwickiej, Jastrzębskiej);
 - latach 1992—1993 kierownik Podyplomowego Studium Pracowników NIK w Katowicach — powołanie z dniem 1 lutego 2000 r. przez Ministra Gospodarki na członka rady nadzorczej Bytomskiej Spółki Węglowej S.A. (od 7 lipca 2003 r. IV kadencja i przedłużenie na V kadencję);
 - od 1996 r. współpracował z Agencją Promocji i Rozwoju Gospodarczego Miasta Tychy S.A. w Tychach („Inkubator Przedsiębiorczości”). Prowadził wykłady z prawa spółek, prawa upadłościowego i układowego, prawa papierów wartościowych dla przedsiębiorców z regionu śląskiego;
 - w latach 2006—2015 współpracował z Agencją Rozwoju Przemysłu przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie oraz Ministerstwie Gospodarki (Podsekretarza Stanu ds. Górnictwa). Pełnił funkcję wiceprzewodniczącego oraz członka rad nadzorczych spółek Skarbu Państwa (Huta Częstochowa, Bytomska Spółka Węglowa, Rafamet S.A. w Kuźni Raciborskiej, Euro-Park w Kieleckiej Strefie Ekonomicznej, Gwarant Grupa Kapitałowa S.A. w Katowicach, spółka giełdowa Kopex S.A. w Katowicach).

Współpraca z górnictwem

Od 1993 r. współpracuje z górnictwem. Uczestniczył we wszystkich istotnych przedsięwzięciach podejmowanych przez Katowicki Holding Węglowy S.A. oraz Bytomską Spółkę Węglową S.A. i Kompanię Węglową S.A. Jest autorem wielu opinii i ekspertyz prawnych dla wspomnianych spółek. Organizował szereg spotkań, kursów dla zarządów tych spółek oraz kadry dyrektorskiej z zakresu prawa spółek, prawa cywilnego, handlowego oraz upadłościowego.

W latach 1993—1995 brał udział w postępowaniu układowym w spółkach węglowych.

W latach 1993—2002 współpracował z Centrum Szkolenia i Adaptacji Zawodowej Górnictwa w Bytomiu: wykłady, kursy, szkolenia z prawa cywilnego, handlowego, gospodarczego, upadłościowego i układowego.

W latach 1994—2002 współpracował z Państwową Agencją Restrukturyzacji Górnictwa w Katowicach.

W latach 2000—2004 współpracował z Zarządem Kompanii Węglowej S.A. w Katowicach. Przygotował szereg opinii prawnych w kluczowych kwestiach dotyczących założenia i funkcjonowania założonej w 2000 r. Kompanii Węglowej S.A. w Katowicach.

W latach 1993—2015 współpracował z Zarządem Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. Brał czynny udział w konferencjach organizowanych przez

KHW S.A. oraz AGH w Krakowie, szkoleniach członków zarządów spółek zależnych oraz KHW S.A., prowadził kursy z zakresu prawa spółek i prawa upadłościowego i układowego, a także brał udział w procesach restrukturyzacyjnych KHW S.A.

W uznaniu zasług dla górnictwa węgla kamiennego w Polsce w 2005 r. przyznano mu Honorową Szpadę Górnictwą.

Działalność dydaktyczna na Uniwersytecie Śląskim

Działalność dydaktyczna Profesora obejmuje zasadniczo wykłady i seminaria z prawa gospodarczego i handlowego na studiach stacjonarnych prawniczych, wykłady monograficzne i konwersatoria, prowadzenie seminariów doktoranckich, wieloletnie kierowanie i prowadzenie wykładów na Podyplomowych Studiach Prawa Gospodarczego i Handlowego, a także udział w zjazdach i konferencjach.

3. prof. zw. dr hab. Antoni Witosz (4 listopada 1948 r.—24 września 2015 r.)

Profesor zwyczajny dr hab. Antoni Witosz urodził się 4 listopada 1948 r. w Orzeszu — Zawisć. W latach 1969—1973 odbył studia magisterskie, zakończone przedstawieniem pracy magisterskiej nt.: *Instytucje służące postępowi naukowo-technicznemu w ramach RWPG*, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Karola Sobczaka. Następnie został zatrudniony jako pracownik naukowo-techniczny w Katedrze Prawa Górniczego, kierowanej przez prof. dr hab. Antoniego Agopszowicza, później jako asystent i starszy asystent. W Katedrze Prawa Górniczego 28 maja 1980 r. obronił pracę doktorską pt. *Roszczenia o odwrócenie grożącego niebezpieczeństwa w stosunkach pracy w górnictwie* (promotor: prof. dr hab. A. Agopszowicz). Od 1981 r. do 2015 r. pracował nadal jako pracownik naukowo-dydaktyczny w Katedrze Prawa Obrotu Uspołecznionego kierowanej przez prof. dr hab. K. Gandora, a następnie w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego, kierowanej od 1988 r. przez prof. dr hab. Janusza A. Strzępkę.

Stopień naukowy doktora habilitowanego uzyskał w 1990 r. (data kolokwium — 27 lutego 1990 r., data zatwierdzenia — 27 czerwca 1990 r.) na podstawie rozprawy pt. *Ewolucja pozycji prawnej spółdzielni w ustawodawstwie Polski Ludowej*. Zasadniczą ideą pracy było wykazanie, jak dokonywała się zmiana pozycji prawnej spółdzielni w poszczególnych regulacjach z zakresu prawa spółdzielczego, wychodząc w tym zakresie z pozycji prawnej wynikającej z prawa spółdzielczego z 1920 r. Praca wskazuje na postępujące rugowanie z prawa spółdzielczego instytucji prawa cywilnego i instytucji, które generalnie można zaliczyć do prawa korporacyjnego, na rzecz rozwiązań bazujących na konstrukcjach administracyjnoprawnych, co w istocie prowadziło do daleko idącego upodobnienia spółdzielni do przedsiębiorstwa państwowego.

W czerwcu 2004 r. Antoni Witosz został mianowany na stanowisko profesora Uniwersytetu Śląskiego, następnie w czerwcu 2006 r. uzyskał tytuł profesora nauk prawnych oraz 1 kwietnia 2008 r. stanowisko profesora zwyczajnego Uniwersytetu Śląskiego.

Profesor A. Witosz prowadził ćwiczenia, wykłady, proseminaria, seminaria na prawniczych studiach stacjonarnych i zaocznych oraz na studiach podyplomowych z zakresu prawa: górniczego, gospodarczego i handlowego. Na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego oraz Akademii Ekonomicznej (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny) kierował studiami doktoranckimi z prawa spółek i prawa handlowego oraz prawa ubezpieczeniowego i bankowego. W swoim dorobku posiada kilkadziesiąt prac naukowych, w tym monografii dotyczących prawa spółek, prawa górniczego, prawa spółdzielczego oraz prawa upadłościowego, układowego i naprawczego. Uczestniczył w wielu konferencjach naukowych poświęconych węzłowym problemom prawa spółek, prawa handlowego, prawa cywilnego i prawa spółdzielczego. Ze względu na swoje zawodowe kwalifikacje w sądach polubownych powoływany był jako arbiter w sporach przed sądami arbitrażowymi.

Do najważniejszych osiągnięć prof. A. Witosza należą prace:

1. *Wierzyciel a procesy restrukturyzacyjne spółek handlowych* (Bydgoszcz—Katowice 2006, 220 s.).
2. *Łączenie, podział i przekształcenie spółek handlowych* (Warszawa 2007, 377 s.).
3. *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz* (Warszawa 2007, 679 s. (współautor)).
4. *Restrukturyzacja spółek handlowych* (Bydgoszcz 2005).
5. *Wspólnik i akcjonariusz w procesach restrukturyzacyjnych spółek handlowych* (Bydgoszcz 2005).

Ponadto jest autorem uwag dotyczących spółki partnerskiej, spółki komandytowej, spółki komandytowo-akcyjnej, połączenia, podziału i przekształcenia oraz przepisów karnych i przejściowych w *Komentarzu do Kodeksu spółek handlowych* (red. J.A. Strzępka (Warszawa 2001)).

Przedmiotem szczególnego zainteresowania i badań naukowych prof. A. Witosza była problematyka prawa spółek, w tym zagadnienia restrukturyzacji spółek handlowych oraz zagadnienia papierów wartościowych i wybrane kwestie prawa upadłościowego i układowego (naprawczego). Uczestniczył on jako ekspert sejmowy w pracach Nadzwyczajnej Komisji ds. Kodeksu Spółek Handlowych, w tym także komisji sejmowej nad nowelizacją Kodeksu spółek handlowych.

Jeżeli chodzi o problematykę restrukturyzacji spółek handlowych, to przedmiotem zainteresowań Profesora były procedura i skutki, jakie procesy te wywołują dla spółek w nich uczestniczących, z punktu widzenia podmiotu restrukturyzowanego oraz w stosunku do osób trzecich, przede wszystkim

wierzycieli. W pracach odnoszących się do tej problematyki autor swoje rozważania zasadniczo koncentrował na ważnych i budzących poważne kontrowersje problemach dotyczących następujących kwestii:

1. Ustalenia zdolności łączeniowej, działowej i przekształceniowej spółek kapitałowych w organizacji. Problem sprowadzał się do ustalenia zakresu art. 11 § 2 k.s.h., czy obejmuje on swoim zakresem jedynie odesłanie do tytułu III tego Kodeksu czy także do tytułu IV. Przyznanie zdolności łączeniowej, działowej i przekształceniowej spółkom kapitałowym w organizacji rodzi pewne wątpliwości, zwłaszcza w zakresie procedury danych zabiegów restrukturyzacyjnych.
2. Istotnym i nowym podejściem do zagadnień restrukturyzacji było zwrócenie uwagi na fakt, że udział wspólników i akcjonariuszy w procesach restrukturyzacyjnych nie rozpoczyna się dopiero z chwilą uzgodnienia lub sporządzenia jednego z planów restrukturyzacyjnych, lecz już na etapie wcześniejszym, który pozostał poza zainteresowaniem ustawodawcy, a który nazywano fazą przygotowawczą *sensu largo*, występującą w każdym z analizowanych procesów restrukturyzacyjnych, choć nieraz sposoby tego uczestnictwa i środki, jakimi mogą się oni posługiwać, różnicują się.
3. Regulowane procesy restrukturyzacyjne, choć prowadzące do odmiennych skutków, opierają się na pewnych wspólnych zasadach, którymi kierował się ustawodawca i które winny być brane pod uwagę przy wykładni przepisów tytułu IV k.s.h. W kontekście pozycji prawnej wspólnika lub akcjonariusza w procesach restrukturyzacyjnych szczególnie silny nacisk kładzie się na zasadę „równoważności” praw posiadanych przez wspólników i akcjonariuszy w spółkach sprzed dokonania jednego z tych procesów w spółce po przeprowadzonej restrukturyzacji. Zasadę tę poddaje się gruntownej analizie, znajdując dla niej oparcie normatywne, czyniąc ustalenia co do jej rozumienia i zakresu, wskazując jednocześnie na trudności w jej stosowaniu w niektórych z konfiguracji, możliwych do przewidzenia, procesów restrukturyzacyjnych (z uwagi na typ spółki), a także z uwagi na niektóre zapisy Kodeksu spółek handlowych.
4. W pracy podniesione zostało zagadnienie kwestii spółek osobowych uczestniczących w łączeniu się albo przekształceniu. Ustawodawca w szeregu rozwiązań posłużył się na zasadzie „automatyzmu” rozwiązaniami przyjętymi w Kodeksie handlowym, który jednak nie dopuszczał możliwości dokonywania zabiegów restrukturyzacyjnych z udziałem spółek osobowych. W efekcie powstała dość istotna rozbieżność, która doprowadziła do konieczności szukania ochrony dla wspólników spółek osobowych poza Kodeksem spółek handlowych. Jedyne rozwiązanie, jakie daje się zastosować, to sięgnięcie do przepisów Kodeksu cywilnego, w oparciu o art. 2 Kodeksu spółek handlowych. Przesłanki Kodeksu spółek handlowych i Kodeksu cywilnego w omawianym zakresie są odmienne. Zmienia to pozycję prawną

wspólników i akcjonariuszy w zależności od ich osobowego lub kapitałowego charakteru spółek, których są współnikami lub akcjonariuszami. W pracach starał się w tym zakresie doprowadzić do wskazania sposobów rozwiązania tej ułomności, także przez pryzmat równego traktowania współników i akcjonariuszy w tych samych okolicznościach.

5. W doktrynie pojawiły się dość znacznie różniące się stanowiska co do charakteru prawnego planu połączenia. Doktryna prawa handlowego skupiała się jedynie na tym planie. Zajmując krytyczne stanowisko wobec wypowiedzianych poglądów i wysuwając swój własny pogląd w tym zakresie, autor dokonuje analizy i ustalenia charakteru prawnego planów, wychodząc zbiorczo tak od planu połączenia, podziału, jak i planu przekształcenia. W efekcie stwierdza, że plany restrukturyzacyjne stanowią swego rodzaju deklaracje intencji, z możliwością mocniejszego związania się ich treścią, czego nie wyłącza Kodeks spółek handlowych.
6. Wobec rozbudowanej i zmienionej treści prawa współników i akcjonariuszy spółki przekształcanej do nieuczestniczenia w spółce przekształconej zmianie uległ także charakter prawny tego prawa. Autor przyjmuje pogląd o jego prawnokształtującym charakterze, lecz wykazującym dość znaczne odmienności w stosunku do praw kształtujących w prawie cywilnym.
7. Nowe ujęcie stanowią poglądy autora na temat odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną współnikom lub akcjonariuszom procesami restrukturyzacji i za szkodę powstałą w związku z procesami restrukturyzacyjnymi.

Podkreślić trzeba, że problematyce spółek handlowych w procesach restrukturyzacyjnych Profesor A. Witosz poświęcił kilkanaście artykułów opublikowanych zwłaszcza w „Przeglądzie Prawa Handlowego” i „Prawie Spółek”.

Profesor A. Witosz podejmował również swoje badania dotyczące tzw. nowych papierów wartościowych (ADR, GDR, KWIT-y i Euroobligacje). W ramach tej ostatniej dziedziny prace badawcze koncentrowały się także na obligacjach komunalnych. Publikowane artykuły o obligacjach komunalnych są próbą teoretycznoprawnego spojrzenia na pewne zagadnienia, jakie pojawiły się w toku prac eksperckich. Przedmiotem zainteresowań był problem, dość szeroko w swoim czasie dyskutowany, tzw. KWIT-ów (komercyjnych weksli inwestycyjno-terminowych), zwłaszcza ich dopuszczalności w prawie polskim i ich charakterze prawnym (publikacja, 1997 r.). Autor wypowiadał się przeciwko próbom wprowadzenia KWIT-ów przez banki w drodze emisji jako niezgodnych z polskimi rozwiązaniami prawnymi.

Nadmienić trzeba także o zainteresowaniach A. Witosza prawem upadłościowym i naprawczym oraz zagadnieniami z pogranicza kodeksu spółek handlowych oraz prawa upadłościowego i naprawczego, w szczególności postępowaniem upadłościowym z możliwością zawarcia układu. Brał udział w pracach Sejmowej Nadzwyczajnej Komisji ds. Prawa Upadłościowego i Naprawczego. Z publikacji na ten temat wymienić należy *Prawo upadłościowe i napraw-*

cze. *Zwięzły komentarz* (Warszawa 2003) oraz wspomniany wyżej komentarz z 2007 r.

Profesor A. Witosz za osiągnięcia naukowe był nagradzany nagrodami Rektora Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej (Uniwersytetu Ekonomicznego) oraz nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w latach 2005—2008 pełnił funkcję Prodziekana ds. Organizacyjno-Finansowych. Z powodów rodzinnych i zdrowotnych złożył rezygnację z tej funkcji 15 grudnia 2006 r. Podkreślić trzeba, że mimo poważnej choroby do końca swojego życia aktywnie uczestniczył w zajęciach dydaktycznych i w życiu naukowym Uczelni. Cieszył się poważaniem i szacunkiem zarówno pracowników naukowych, jak i doktorantów oraz studentów. Był koleżeński i uczynny, stąd jego odejście stanowiło poważną stratę dla Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Zmarł po ciężkiej chorobie 24 września 2015 r.

4. prof. UŚ dr hab. Piotr Pinior (ur. 28 stycznia 1976 r.)

Wysztalcenie i przebieg zatrudnienia w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego

Prof. UŚ dr hab. Piotr Pinior urodził się 28 stycznia 1976 r. w Wodzisławiu Śląskim. W latach 1994—1999 odbył studia stacjonarne na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Po ukończeniu studiów w latach 2000—2003 uczęszczał na studia doktoranckie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego, pod kierownictwem prof. dr hab. Janusza A. Strzępki. W dniu 27 maja 2003 r. obronił pracę doktorską pt. *Podział spółek kapitałowych* z wyróżnieniem (promotor: prof. dr hab. Janusz A. Strzępka).

Dnia 19 listopada 2013 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego, a jego rozprawa pt. *Nadzór wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością* (Warszawa 2013) została uznana za wyróżniającą.

W latach 1999—2000 został zatrudniony na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego na stanowisku asystenta w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego kierowanej przez prof. dr hab. Janusza A. Strzępkę. Po odbyciu studiów doktoranckich w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego w latach 2003—2016 zatrudniony był w tej Katedrze na stanowisku adiunkta. Od 1 kwietnia 2016 r. zatrudniony jest w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego na stanowisku profesora nadzwyczajnego, będąc jednocześnie od 1 października 2016 r. jej kierownikiem.

Zainteresowania i badania naukowe

Uwagi ogólne

Zainteresowania naukowe Profesora Piotra Piniora obejmują problematykę prawa cywilnego oraz prawa gospodarczego i handlowego. Prowadzone ba-

dania, a w ich efekcie publikacje naukowe dotyczą zasadniczo problematyki prawa spółek handlowych, w szczególności ich struktury i funkcjonowania, problematyki pełnomocnictwa i przedstawicielstwa w spółkach handlowych oraz teorii organów, wykonywania praw korporacyjnych przez wspólników i akcjonariuszy, procesów transformacyjnych obejmujących łączenie, podział, przekształcenie spółek, dotyczą także problematyki likwidacji i upadłości spółek handlowych, *corporate governance*, funkcjonowania struktur holdingowych oraz europejskiego prawa spółek, w szczególności spółki europejskiej. Podejmowane badania odnoszą się zarówno do prawa krajowego, jak i do wybranych systemów prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej. Ostatnie prace naukowe zostały poszerzone o problematykę działalności ubezpieczeniowej, w tym struktury towarzystw ubezpieczeń wzajemnych.

Łącznie opublikował on 91 pozycji z zakresu prawa gospodarczego i handlowego. Do najważniejszych publikacji zaliczyć należy: monografie *Podział spółek kapitałowych w prawie polskim i niemieckim* (Warszawa 2003) oraz *Nadzór wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością* (Warszawa 2013); współautorstwo kolejnych wydań *Komentarza do Kodeksu spółek handlowych* pod redakcją J.A. Strzępki (2003, 2005, 2009, 2012, 2013, 2015); współautorstwo kolejnych wydań pracy zbiorowej *Prawo spółek*, pod redakcją A. Kidyby (2006, 2007, 2013, 2014, 2016); współautorstwo monografii pt. *Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych*, pod redakcją W. Popiołka (2014); współautorstwo publikacji: *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz* (red. P. Wajda, M. Szczepańska. Warszawa 2017); współautorstwo komentarza *Kodeks cywilny. Komentarz. T. 1. Część ogólna (art. 1—125)* (red. M. Habdas, M. Fras. Warszawa 2017); artykuły i redakcję publikacji z udziałem przedstawicieli zagranicznych ośrodków akademickich: *Ewolucja prawa prywatnego* (Katowice 2014), *Evolution of Private Law vol. II* (Katowice 2015), *Evolution of Private Law — New Approach* (Katowice 2016) oraz liczne artykuły w czasopismach naukowych i pracach zbiorowych. Wyniki prowadzonych przez prof. Piotra Pinióra badań naukowych były wielokrotnie prezentowane na ogólnopolskich, a także międzynarodowych konferencjach naukowych, seminariach i sympozjach (łącznie 55 konferencji, w tym 35 z wygłoszeniem referatu).

Sześciokrotnie otrzymał nagrody Rektora Uniwersytetu Śląskiego za działalność badawczo-naukową, w tym jedną nagrodę indywidualną I stopnia (2014), dwie nagrody indywidualne III stopnia (2004, 2007), jedną nagrodę zespołową I stopnia (2003) oraz dwie nagrody zespołowe II stopnia (2010, 2012). W 2004 r. został laureatem pierwszej nagrody Komitetu Naukowego 6 Międzynarodowego Kongresu Societas Humboldtiana Polnorum „Nauka i sztuka dla Europy”. W 2012 r. został odznaczony srebrną odznaką Zasłużony dla Samorządu Radców Prawnych, a w 2017 zdobył Medal z okazji 35-lecia Samorządu Zawodowego Radców Prawnych za Zasługi dla Rozwoju Samorządu Radcowskiego.

Aktywnie uczestniczył w programach międzynarodowych. W ramach programu Erasmus prowadził wykłady z problematyki europejskiego prawa spółek: Westfälische Wilhelms-Universität Münster (2010), Universidad Pablo de Olavide Sevilla (2012), Università degli Studi di Palermo (2014), Univerzita Palackého v Olomouci (2016), Trnavská Univerzita v Trnave (2017). Przebywał jako *visiting professor* w Uniwersytecie Masaryka (Masarykova Univerzita) w Brnie. Prowadził wykłady w ramach grantu wyszehradzkiego “Company Law of Visegrad States Group”, na uniwersytecie w Iwano-Frankiwsku (2015—2017) oraz wykłady w Szkole Prawa Polskiego na Wydziale Prawa Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Tarasa Szewczenki we Lwowie (2016).

Prowadzone badania

Zasadniczy nurt badań naukowych prof. Piotra Pinióra stanowi problematyka transformacji spółek handlowych. Istotną część stanowi tutaj instytucja podziału spółek kapitałowych uregulowana w Kodeksie spółek handlowych. Nadmienić trzeba, że instytucja podziału spółek była instytucją nową, nieznaną wcześniej prawu polskiemu, gdyż wprowadzona została do polskiego systemu prawnego wraz z wejściem w życie Kodeksu spółek handlowych, tj. w dniu 1 stycznia 2001 r., dlatego prowadzone przez Profesora badania miały w przeważającej mierze nowatorski charakter. Prace naukowe zaowocowały obroną pracy doktorskiej w maju 2003 r. i nadaniem stopnia doktora nauk prawnych. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych kontynuował badania dotyczące problematyki transformacji spółek handlowych, tj. łączenia, podziału i przekształcenia spółek. Piotr Piniór opublikował monografię pt. *Podział spółek kapitałowych w prawie polskim i niemieckim* (Warszawa 2003), stanowiącą uzupełnioną i poprawianą wersję rozprawy doktorskiej. Praca ta została nagrodzona Nagrodą Indywidualną III Stopnia JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego, za działalność naukowo-badawczą (1 listopada 2004 r.). Problematyka podziału spółek była przedmiotem wystąpienia Profesora podczas 6 Międzynarodowego Kongresu Societas Humboldtiana Polnorum „Nauka i sztuka dla Europy” (Kraków, 24—27 czerwca 2004 r.), które zostało nagrodzone Pierwszą Nagrodą Komitetu Naukowego w Sekcji Młodych Badaczy (sekcja humanistyczna) za prezentację ustną: *Die Spaltung von Kapitalgesellschaften*.

Prace i badania naukowe prof. Piotra Pinióra dotyczące problematyki procesów transformacyjnych spółek wykraczały poza zagadnienia podziału spółek kapitałowych i obejmowały także kwestie łączenia się i przekształcenia spółek handlowych. Efektem tych badań było opublikowanie komentarzy do przepisów dotyczących łączenia, podziału i przekształcenia spółek w kolejnych wydaniach komentarza: J.A. Strzępka, E. Zielińska, W. Popiołek, P. Piniór: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Orzecznictwo* (red. J.A. Strzępka. Warszawa: C.H. Beck, 2003, 2005, 2009, 2012, 2013 i 2015).

Kolejnym zasadniczym obszarem badań naukowych jest problematyka nadzoru w spółkach kapitałowych. Na szczególne uznanie zasługuje rozprawa habilitacyjna *Nadzór wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością* (Warszawa 2013), która stanowi pierwsze opracowanie monograficzne problematyki wykonywania uprawnień nadzorczych przez wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, opartych na charakterystyce modelu ustawowego tej spółki, przyjętego przez ustawodawcę w kodeksie handlowym na tle porównawczym do rozwiązań przyjętych w innych systemach prawnych, tj. prawie: niemieckim, francuskim i angielskim, a także uwzględnienie uregulowań zastosowanych dla nadzoru instytucjonalnego w spółce. Autor wykazał w pracy, że przyjęty przez ustawodawcę model bezpośredniego nadzoru wspólników nad spółką pozwala na skuteczny nadzór nad działalnością spółki poprzez realizowanie zarówno uprawnień korporacyjnych o charakterze kolegialnym, jak również uprawnień o charakterze indywidualnym oraz praw mniejszości. W monografii prezentowane jest stanowisko, że nadzór wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością obejmuje wszelkie kompetencje pozwalające w sposób władczy wpływać na funkcjonowanie spółki, a także czynności kontrolne, umożliwiające wgląd w działalność spółki, przeglądanie ksiąg i dokumentów, domaganie się wyjaśnień oraz inicjowanie kontroli zewnętrznej. Z tego względu w pracy przyjęty został następujący podział instrumentów nadzorczych wspólników, tj. nadzór personalny, merytoryczny, indywidualny oraz nadzór wynikający z praw mniejszości.

Wiele opracowań Profesor Piotr Pinior poświęcił strukturze, kompetencjom oraz zasadom działania organów spółek kapitałowych, gdyż kwestie te budzą w praktyce szereg wątpliwości, a orzecznictwo nie jest jednolite. W tym zakresie Profesor Pinior zajął się między innymi:

- kwestią kadencji i mandatu oraz rezygnacji członka organu spółki kapitałowej (na przykład *Uływ kadencji i otwarcie likwidacji jako przesłanki wygaśnięcia mandatu członków zarządu spółki kapitałowej*. PPH 2016, nr 3);
- zagadnieniem sprzeczności interesów i obowiązku lojalności członków zarządu spółek kapitałowych (na przykład *Duty of Loyalty in Companies' Corporate Relationships, Law & Society*. „International Journal” [Ivano-Frankivsk] 2015, vol. 1);
- problematyką odpowiedzialności w spółkach kapitałowych (na przykład *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone spółce zależnej*. PPH 2016, nr 5);
- kwestią podejmowania uchwał w spółkach kapitałowych (na przykład *Obowiązek wykonania uchwały sprzecznej z prawem*. PPH 2014, nr 9);
- kwestią wykonywania uprawnień do udziału i prawa głosu w zgromadzeniach spółek kapitałowych (na przykład *The electronic communication means in passing a resolution in commercial companies under Polish law*. [Bratislava Legal Forum 2015]; *Akcjonárske dohody o výkone hlasovacích*

práv v pol'skom práve. V: Akcionárské dochody. Red. C. Csach, B. Havel. Praha 2017, s. 205—213).

Kolejnym obszarem zainteresowań Profesora Piotra Piniora jest problematyka struktury i funkcjonowania spółek osobowych. W ramach tych prac poddaje analizie całościowo istotę i charakter prawny spółki komandytowo-akcyjnej oraz spółki komandytowej. Zagadnienia te przedstawiono bardzo obszernie w kolejnych wydaniach *Komentarza do Kodeksu spółek handlowych* (red. J.A. Strzępka). W publikacjach odnoszących się do spółek osobowych Profesor Pinior wskazywał na wątpliwości występujące w praktyce i niejednolitą praktykę sądów rejestrowych, wnikliwie rozważając kwestie reprezentacji spółek osobowych (P. Pinior: *Reprezentacja spółek osobowych w umowach i sporach ze współnikami.* W: *Tendencje reformatorskie w prawie handlowym. Między teorią a praktyką.* Red. J. Olszewski. Warszawa 2015, s. 105—111) czy też na przykład szczegółowe aspekty funkcjonowania spółek partnerskich.

W kręgu zainteresowań naukowych znajduje się również problematyka *corporate governance*, w szczególności instytucja komitetu audytu. Problematyka nadzoru (ładu) korporacyjnego (kodeksów dobrych praktyk, *corporate governance*) ma złożony charakter i powinna być rozpatrywana zarówno pod względem prawnym, jak i ekonomicznym. Wielowątkowość tej problematyki skłoniła Profesora Piotra Piniora do podjęcia badań. Wraz z dr A. Słomką-Gołębiowską (SGH w Warszawie) opublikowali artykuł *Zasady corporate governance w Austrii i Polsce* (PCG 2006, nr 3 (7)), w którym zaprezentowali rozwiązania *Kodeksu dobrych praktyk w Polsce oraz w Austrii*.

Efekty badań nad *corporate governance* stanowiły także treść wygłoszonego przez prof. P. Piniora referatu “The Influence of the Polish Corporate Governance on the Structure of Joint Stock Company in Comparison to the Polish Commercial Companies Code” podczas międzynarodowej konferencji w Wiedniu (16th Annual Conference on Marketing and Business Strategies for Central & Eastern Europe. Wirtschaftsuniversität Wien/DePaul University Chicago, Wien 4—6 December 2008).

Obecnie prowadzi badania nad problematyką komitetu audytu, czego wyrazem są publikacje naukowe z tego zakresu, prezentowane też podczas konferencji naukowych, w tym podczas XI Zjazdu Katedr Prawa Handlowego, 20—21 września 2017 r., na Uniwersytecie Warszawskim wygłosił referat: „Funkcje i odpowiedzialność komitetu audytu w strukturze organizacyjnej spółki akcyjnej”.

W swej pracy naukowo-badawczej Profesor Piotr Pinior wiele opracowań poświęcił również problematyce prawa grup spółek (holdingów, koncernów), przedstawionej w kilku publikacjach, a zwłaszcza w *Komentarzu do Kodeksu spółek handlowych* (red. J.A. Strzępka, uwagi do art. 6 i 7 k.s.h.).

W głównym nurcie badań Profesora nad prawem spółek mieści się także problematyka europejskiego prawa spółek. Na podkreślenie zasługuje tutaj

jego udział w Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. „Aktualne trendy w polskim i niemieckim prawie przedsiębiorstw. Od odpowiedzialności osobistej po compliance”, organizowanej przez Uniwersytet Warszawski, Europejski Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, Polsko-Niemiecką Izbę Przemysłowo-Handlową, Polsko-Niemieckie Stowarzyszenie Prawników (Warszawa 4 listopada 2010 r.), podczas której wygłosił referat pt. „Problematyka odpowiedzialności w spółce europejskiej (SE). Zagadnienia wybrane”. Efektem tych badań było także opublikowanie artykułu pt. *Die Haftungsproblematik in der SE — Ausgewählte Probleme* (DPJZ 2010, Nr. 4 i 2011, Nr. 1), w którym przedstawił problematykę odpowiedzialności odszkodowawczej członków organów spółki oraz dyrektorów wykonawczych, z uwzględnieniem obowiązku stosowania się do uchwał organów oraz wiążących poleceń wobec dyrektorów wykonawczych spółki europejskiej.

Badania nad spółką europejską dały również okazję do uczestnictwa Profesora w kolejnej międzynarodowej konferencji organizowanej przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, z udziałem uniwersytetów z Czech i Słowacji (Wisła, 9—10 czerwca 2011), na której zaprezentował referat dotyczący systemu monistycznego i dualistycznego spółki europejskiej, porównując zasady stosowane dla spółek europejskich z siedzibą w Polsce i z siedzibą w Czechach. Problematykę tę przedstawił następnie w publikacji pt. *The Structure of the European Company with the Seat in Poland (in Comparison to the Czech Law)* (w: *Free Movement of Good and Persons Cross the Polish — Czech — Slovak Borders. Legal Differences and Similarities*. Ed. B. Mikołajczyk. Katowice 2012).

Prowadził także badania dotyczące zastosowania tzw. instrumentów opcjonalnych (*Optional Instruments*) w prawie polskim w odniesieniu do rozporządzeń dotyczących Spółki Europejskiej, Spółdzielni Europejskiej oraz Europejskiego Zgrupowania Interesów Gospodarczych, w ramach międzynarodowej grupy ekspertów (*Trans Europe Experts*) na zlecenie Parlamentu Europejskiego. Wyniki badań prowadzone w poszczególnych państwach członkowskich UE przedstawione zostały w raporcie: *Directorate-General for International Policies of the Union, Implementation of optional instruments within European civil law* (2011, <http://www.wuoparl.europa.eu/studies>).

Wśród publikacji z zakresu europejskiego prawa spółek wskazać też można artykuł *Single-member private limited liability company* (w: *Evolution of Private Law. New approach*. Eds. P. Piniór, E. Zielińska, M. Żaba. Katowice 2016).

Do najnowszych publikacji zaliczyć należy udział w komentarzach do ustawy o działalności ubezpieczeniowej oraz do kodeksu cywilnego (zob. *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*. Red. P. Wajda, M. Szczepańska. Warszawa 2017; *Kodeks cywilny. Komentarz*. T. 1, cz. ogólna (art. 1—125). Red. M. Habdas, M. Fras. Warszawa 2017, *Przedsiębiorcy i ich oznaczenia*, s. 304—333; *Przedstawicielstwo*, s. 851—913).

Działalność organizacyjna na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego

1. Prodziekan Wydziału Prawa i Administracji ds. Studiów Niestacjonarnych (od 1 września 2016);
2. Kierownik Studiów Przedsiębiorczości I i II stopnia (styczeń 2015—sierpień 2016);
3. Opiekun studenckich praktyk zawodowych na kierunku przedsiębiorczość (od 2015 r.);
4. Członek: Wydziałowej Komisji ds. Wydawnictwa UŚ (od 2014); Wydziałowej Komisji ds. Programów Studiów (2014—2016); Wydziałowej Komisji ds. Krajowych Ram Kwalifikacji (2014—2015); Wydziałowej Komisji ds. Jakości Kształcenia (2015—2017);
5. Członek Rady Biznesu przy Wydziale Prawa i Administracji (od 2015 r.);
6. Członek Komisji Rewizyjnej Fundacji Wydziału Prawa i Administracji *Facultas Iuridica* (od 1 października 2008 r. do 31 grudnia 2016 r.), a następnie członek Zarządu Fundacji (od 1 stycznia 2017 r.);
7. Opiekun Studenckiego Koła Naukowego Prawa Gospodarczego i Handlowego (od 2006 r.);
8. Kierownik Katedry Prawa Gospodarczego i Handlowego (od 1 października 2016 r.).

Działalność dydaktyczna

W okresie od 1 października 1999 r. do uzyskania stopnia doktora prof. Piotr Pinior prowadził ćwiczenia z przedmiotu prawo gospodarcze i handlowe na Wydziale Prawa i Administracji. Po uzyskaniu stopnia doktora prowadził wykłady i ćwiczenia oraz proseminaria z przedmiotu prawo gospodarcze i handlowe na kierunku prawo na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych, a także konwersatoria: prawo koncernowe, łączenie, podział, przekształcanie spółek oraz konwersatorium w języku angielskim *European Company Law*. Obecnie prowadzi wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, wykłady specjalistyczne na kierunkach: prawo, administracja i przedsiębiorczość. Ponadto w ramach Uniwersytetu Śląskiego prowadził wykłady i zajęcia w jednostkach: Wydział Radia i Telewizji, Szkoła Zarządzania w Chorzowie, Kolegium Języka Biznesu w Sosnowcu oraz w zamiejscowej jednostce dydaktycznej Szkoły Zarządzania w Chorzowie, w Jastrzębiu-Zdroju. Prowadził również wykłady na studiach podyplomowych: Podyplomowe Studia Prawa Gospodarczego i Handlowego; Podyplomowe Studia Wyceny i Gospodarki Nieruchomościami; Podyplomowe Studia Skarbowości; Podyplomowe Studia Prawa Unii Europejskiej; Podyplomowe Studia Prawo w Ochronie Zdrowia; Studia Podyplomowe Zarządzanie Zasobami Ludzkimi. Od 2009 r. współpracuje ze Szkołą Główną Handlową w Warszawie, a od 2011 r. z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, prowadząc wykłady na studiach podyplomowych z zakresu prawa

spółek. Od 2004 r. współpracuje z Okręgową Izbą Radców Prawnych w Katowicach, prowadząc wykłady dla aplikantów radcowskich z przedmiotu: Kodeks spółek handlowych.

Profesor Piotr Piniór uczestniczy aktywnie w kształceniu pracowników naukowo-dydaktycznych, sprawując opiekę nad doktorantami, recenzując prace doktorskie i habilitacyjne oraz uczestnicząc w komisjach habilitacyjnych i doktorskich.

Pozostali członkowie Katedry Prawa Gospodarczego i Handlowego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

1. dr Stanisław Lizer

Stanisław Lizer, były adiunkt i starszy wykładowca w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego.

Wyszkolenie

Doktor nauk prawnych od dnia 30 października 1974 r. Stopień naukowy nadany na podstawie obronionej rozprawy doktorskiej pt. „Dowód z dokumentu w postępowaniu sądowym i arbitrażowym”.

Przebieg dotychczasowego zatrudnienia

Od dnia 1 października 1970 r. do 30 września 2005 r. Katedra Prawa Gospodarczego i Handlowego Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Śląski w Katowicach, stanowisko: adiunkt i starszy wykładowca.

Wybrane publikacje: *Cywilnoprocesowe formy eliminacji z materiału dowodowego dokumentów sfalszowanych*. Pr. Nauk. UŚl. Pr. Prawn. 1975, nr 6, s. 101—116; ..., A. Szewc: *Rewizja Nadzwyczajna od orzeczeń Urzędu Patentowego i Komisji Odwoławczej*. PiP 1974, nr 4, s. 95—103; ..., J. Maćczak: *Glosa do wyroku SN z 22.12.1970 r. III CRN 327/70*. [Dot. wznowienia postępowania]. OSPiKA 1973 poz. 218 c.; *W kwestii zarządzeń sądu w postępowaniu cywilnym. Art. polemiczny*. NP 1972, nr 7/8; *Zarządzenia według k.p.c.* NP 1969, nr 6, s. 697—979; ..., A. Szewc: *Glosa I do wyroku SN z 8.V.1974 r. II PR 105/74*. [Dot. własności Urzędu Patentowego dla rozstrzygnięcia sporu w zakresie wynalazczości]. OSPiKA 1976 poz. 23; T. Kurowska, ...: *Wybrane elementy z prawa ekologicznego i gospodarczego*. Katowice 1995, 150 s.

2. dr Ewa Zielińska (ur. 31 stycznia 1968 r.)

Ewa Zielińska, adiunkt w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, radca prawny.

Data i miejsce urodzenia: 31 stycznia 1968 r. Wrocław

Wykształcenie

- Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Prawa i Administracji — jednolite studia magisterskie na kierunku prawo stacjonarne — 1991 r.;
- doktor nauk prawnych — stopień naukowy nadany na podstawie obronionej rozprawy doktorskiej pt. „Cywilnoprawna problematyka wykonawstwa budowlanego” (promotor: prof. dr hab. Janusz A. Strzępka), obroniona z wyróżnieniem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego.

Przebieg dotychczasowego zatrudnienia

Od dnia 1 października 1991 r. — zatrudniona w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego.

Publikacje: *Obowiązek wniesienia wkładu w spółkach z o.o. utworzonych na podstawie wzorca umownego* (w: *Prawo prywatne wobec wyzwań współczesności: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Leszkowi Ogiegle*. Warszawa 2017, s. 555—562); *The obligation to contribute to the limited liability companies created on the basis of a model deed* (w: *Evolution of Private Law: new approach*. Katowice 2016, s. 98—108); *O specyfice treści umowy o roboty budowlane zawieranej w ramach zamówień publicznych* („Prawo Zamówień Publicznych” 2016, nr 2, s. 44—56); w: *Meritum: prawo spółek* (red. nauk. A. Kidyba. Wyd. 5 [stan prawny na 10 czerwca 2016 r.] Warszawa 2016 oraz poprzednie wydania 2006, 2007, 2013, 2014); *Wspólna realizacja zamówienia publicznego: zagadnienia wybrane* („Prawo Zamówień Publicznych” 2015, nr 1, s. 133—145); ..., M. Zieliński: *Ujawnianie wynagrodzeń członków zarządów spółek kapitałowych a konstytucyjna ochrona prawa do prywatności* (w: *W kręgu zagadnień konstytucjonalizmu oraz współczesnego państwa*. Rzeszów 2015, s. 297—310); *Prawo akcjonariuszy do informacji o wynagrodzeniach członków zarządu* (w: *Tendencje reformatorskie w prawie handlowym: między teorią a praktyką*. Warszawa 2015, s. 269—277); J.A. Strzępka, ...: *Odpowiedzialność za wady w umowach o roboty budowlane* (w: *Prawo cywilne — stanowienie, wykładnia i stosowanie: księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza*. Lublin 2015, s. 403—417); *Kodeks spółek handlowych: komentarz* (red. J.A. Strzępka; aut.: P. Piniór, W. Popiołek, J.A. Strzępka, ... Warszawa 2015 (oraz poprzednie wydania 2001, 2003, 2005, 2009, 2012, 2013)); P. Piniór, ...: *Audit committee in European and national law* (w: *Evolution of Private Law*. Vol. 2. Katowice 2015, s. 30—38); *Zasady zaliczkowania wykonawcy zamówienia publicznego*

(„Prawo Zamówień Publicznych” 2014, nr 2, s. 55—69); *Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych* (red. W. Popiołek; aut.: G. Gorczyński, P. Pinior, W. Popiołek, W. Wyrzykowski, P. Zawiejski, E. Zielińska. Warszawa 2014); *Świadczenie pracy i usług przez wspólników handlowych spółek osobowych tworzonych w celu wykonywania wolnego zawodu* („Rejent” 2014, nr spec. [grudzień], s. 314—335); P. Pinior, ...: *Europejskie tendencje w zakresie wynagradzania członków zarządów spółek akcyjnych* (w: *Ewolucja prawa prywatnego*. Red. E. Zielińska, P. Pinior. Katowice 2014, s. 67—80); *Zmiana umowy spółki osobowej* (w: *Kodeks spółek handlowych po dziesięciu latach*. Wrocław 2013, s. 588—606); *Konsorcjum w procesie budowlanym w systemie polskiego i niemieckiego prawa prywatnego* (w: *Wpływ europeizacji prawa na instytucje prawa handlowego*. Red. J. Kruczałak-Jankowska. Warszawa 2013, s. 578—588); *Zgoda organu osoby prawnej na dokonanie czynności prawnej w świetle projektu książki pierwszej kodeksu cywilnego: zastosowanie art. 52 projektu do handlowych spółek osobowych* (w: *Instytucje prawa handlowego w przyszłym kodeksie cywilnym*. Red. T. Mróz, M. Stec. Warszawa 2012, s. 242—253); ..., M. Zieliński: *Rola ACTA w egzekwowaniu praw własności intelektualnej* („Państwo i Prawo” 2012, z. 9, s. 3—17); *Umowa o podwykonawstwo robót budowlanych: wybrane problemy* (w: *Umowy gospodarcze: zagadnienia wybrane*. Red. J. Gospodarek. Warszawa 2010, s. 219—232); *Obowiązki stron umowy o roboty budowlane związane z przygotowaniem do wykonania robót budowlanych* (w: *Prawo handlowe XXI wieku: czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji: księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego*. Red. M. Modrzejewska. Warszawa 2010, s. 1371—1402); *Umowa o podwykonawstwo robót budowlanych: wybrane problemy* (w: *Umowy gospodarcze: zagadnienia wybrane*. Red. J. Gospodarek. Warszawa 2009, s. 179—190); J.A. Strzępka, ...: *Glosa do uchwały Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2002 r. III CZP 63/01* („Państwo Prawo” 2002, z. 10, s. 477—485); J.A. Strzępka, ...: *Z problematyki prawnej umowy o roboty budowlane* („Przeгляд Prawa Handlowego” 2002, nr 12, s. 13—23); J.A. Strzępka, ...: *Uwagi do artykułu o znaczeniu prawnym absolutorium w spółce kapitałowej* („Przeгляд Prawa Handlowego” 2002, nr 8, s. 47—480); *Prawo umów budowlanych* (red. J.A. Strzępka; aut. J.A. Strzępka, ..., B. Sagan. Warszawa 2001); *Kodeks handlowy w orzecznictwie sądowym 1934—1997* (red. J.A. Strzępka. Warszawa 1999 oraz wyd. 1 — 1997); *Spółka cywilna w orzecznictwie sądowym* (red. J. Strzępka, oprac. J.A. Strzępka, ..., I. Pindel. Warszawa 1999 oraz wyd. 1 — 1997); I. Pindel, J.A. Strzępka, ...: *Prawo upadłościowe i układowe w orzecznictwie sądowym 1934—1997* (wyd. 1. Warszawa 1996; wyd. 2 rozsz. i zaktual. 1999).

3. dr Wojciech Wyrzykowski (ur. 27 czerwca 1982 r.)

Wojciech Wyrzykowski, adiunkt w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, radca prawny.

Data i miejsce urodzenia: 27 czerwca 1982 r. Zabrze

Wykształcenie

- Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Prawa i Administracji — jednolite studia magisterskie na kierunku prawo stacjonarne — 2007 r.
- doktor nauk prawnych (Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UŚ w Katowicach z 22 stycznia 2013); stopień naukowy nadany na podstawie obronionej rozprawy doktorskiej pt. „Umowa o generalną realizację inwestycji (EPC/Pod klucz)” (promotor: prof. dr hab. Janusz A. Strzępka).

Przebieg dotychczasowego zatrudnienia

- od dnia 7 marca 2007 r. do dnia 30 czerwca 2013r. zatrudniony na stanowisku asystenta w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach;
- od dnia 1 października 2013 r. zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Publikacje: *Problematyka odpowiedzialności cywilnej za szkodę powstałą na terenie budowy* („Prace Komisji Naukowej PAN, Oddział Katowice” 2016, z. 39/40, s. 85—88); *Ochrona prawna wykonawcy i podwykonawcy robót budowlanych w polskim kodeksie cywilnym* („Pravo i Suspilstvo” [Ivano-Frankivsk] 2016, no. 3, s. 24—28); ..., M. Żaba: *Legal institution of the share register under Polish Code of Commercial Partnerships and Companies in comparison to Czech and Slovak regulations* (w: *Evolution of Private Law: new approach*. Eds. P. Pinior, E. Zielińska, M. Żaba. Katowice 2016, s. 83—97); *Kilka uwag na tle problematyki rozwiązania i likwidacji spółki z o.o.* (w: *Adaptacja korporativno zakonodavstva Ukraini do prava Evropejskovo Sojuza: Zbirnik naukovykh prav za materialami miżnarodnoj konferencji*. Iwano-Frankowsk 2016, s. 32—36); ..., J.A. Strzępka: *Wniesienie wkładu niepieniężnego do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez małżonków w ramach ustawowej wspólności małżeńskiej* (w: *Status prawny małżonków w spółkach cywilnych i handlowych*. Red. Z. Kuniewicz, K. Malinowska-Woźniak. Warszawa 2016, s. 297—313); *Pojęcie podwykonawstwa w budowlanych zamówieniach publicznych* („Prawo Zamówień Publicznych” 2016, nr 1, s. 145—154); ..., M. Żaba: *Ochrona praw wspólników (akcjonariuszy) mniejszościowych w kodeksie spółek handlowych* („Przegląd Prawa Handlowego” 2015, nr 9, s. 42—48); *Nawiązanie stosunku członkostwa w spółce akcyjnej* (w: *Tendencje reformatorskie w pra-*

wie handlowym: między teorią a praktyką. Warszawa 2015, s. 263—268); *The rights to participate in the profits in commercial partnerships* (w: *Evolution of Private Law*. Eds. P. Piniór, E. Zielińska, M. Żaba. Vol. 2. Katowice 2015, s. 65—73); *Modyfikacje odpowiedzialności kontraktowej zawarte w warunkach umownych Srebrnej Księgi FIDIC (EPC „pod klucz”): wybrane zagadnienia* (w: *Ewolucja prawa prywatnego*. Katowice 2014, s. 113—122); *Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych* (red. W. Popiołek; aut.: G. Gorczyński, P. Piniór, W. Popiołek, ..., P. Zawiejski, E. Zielińska. Warszawa 2014); *Warunki kontraktowe FIDIC: charakterystyka ogólna* („Prawo Zamówień Publicznych” 2014, nr 4, s. 19—29); J.A. Strzępka, ...: *Wybrane problemy stosowania międzynarodowych standardów warunków kontraktowych FIDIC*. Cz. 1 („Monitor Prawniczy” 2013, [nr] 16, s. 861—869); J.A. Strzępka, ...: *Wybrane problemy stosowania międzynarodowych standardów warunków kontraktowych FIDIC*. Cz. 2 („Monitor Prawniczy” 2013, [nr] 17, s. 915—922); *Umowa o generalną realizację inwestycji: „EPC/pod klucz”* (Warszawa 2013); J.A. Strzępka, ...: *FIDIC a umowa o roboty budowlane w Kodeksie cywilnym: wybrane problemy. Ogólna charakterystyka warunków kontraktowych FIDIC* (w: *Wpływ europeizacji prawa na instytucje prawa handlowego*. Red. J. Kruczałak-Jankowska. Warszawa 2013, s. 402—411); *Konstrukcja umowy ramowej w ustawie Prawo zamówień publicznych* (w: *Nowe podejście do zamówień publicznych — zamówienia publiczne jako instrument zwiększenia innowacyjności gospodarki i zrównoważonego rozwoju: doświadczenia polskie i zagraniczne: referaty na IV konferencję naukową 20—21.06.2011 r., Kazimierz Dolny*. Red. J. Niczyporuk, J. Sadowy, M. Urbanek. Cz. 2. Warszawa 2011, s. 153—159); *Umowa o generalną realizację inwestycji: przyczynek do dyskusji* (w: *Umowy gospodarcze: zagadnienia wybrane*. Red. J. Gospodarek. Wyd. 2, rozsz. i uaktual. Warszawa 2010, s. 205—218); *Glosa do uchwały SN z dnia 28.02.2009 r.* „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2009, z. 6, s. 469—477); *Umowa o generalną realizację inwestycji: przyczynek do dyskusji* (w: *Umowy gospodarcze: zagadnienia wybrane*. Red. J. Gospodarek. Warszawa 2009, s. 167—178); *Z problematyki zakończenia postępowania likwidacyjnego spółki z ograniczoną odpowiedzialnością* („Prawo Spółek” 2008, nr 5, s. 30—38); *Z problematyki umorzenia postępowania upadłościowego spółki akcyjnej* („Prawo Spółek” 2008, nr 1, s. 41—50); ..., P. Piniór: *Śmierć współnika spółki jawnej a kontynuacja działalności spółki* („Prawo Spółek” 2008, nr 2, s. 31—39); P. Piniór, ...: *Przymusowy wykup i odkup akcji w spółkach publicznych i niepublicznych* („Prawo Spółek” 2008, nr 9, s. 2—8).

4. mgr Adam Słania (ur. 7 czerwca 1989 r.)

Wykształcenie

Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Prawa i Administracji jednolite studia magisterskie na kierunku prawo stacjonarne ukończone w 2013 r.

Doświadczenie zawodowe

- od 1 października 2013 r. — dzienne studia doktoranckie na kierunku prawo;
- od października 2016 r. — asystent w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego;
- od lipca 2018 r. — radca prawny.

Kursy i szkolenia:

- ukończona aplikacja radcowska w 2016 r. organizowana przez Okręgową Izbę Radców Prawnych w Katowicach.

Wybrane publikacje: ..., M. Żaba: *Reprezentacja handlowych spółek osobowych* (w: *Ewolucja prawa prywatnego*. Red. P. Pinior, E. Zielińska. Katowice 2015, s. 99—114); *Establishment of transmission easement on the right of perpetual usufruct* (w: *Evolution of Private Law*. Eds. P. Pinior, E. Zielińska, M. Żaba. Vol. 2. Katowice 2015, s. 185—194); *Insolvency In amended bankruptcy law* (w: *Evolution of Private Law, New Approach*. Eds. P. Pinior, E. Zielińska, M. Żaba. Katowice 2016, s. 231—240); *Legal transactions of the body of legal person 'with oneself' — including the foundation legal person* (w: *Evolution of Private Law, New Perspectives*. Eds. P. Pinior, W. Wyrzykowski, M. Żaba. Katowice 2018, s. 221—227); *LEGAL NATURE OF THE DEVELOPER AGREEMENT* ("Pravní Rozprawy 2014: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké conference" [Hradec Králové] 2014, s. 195—201); *Autorstvo utworu architektonicznego* ("Pravní Rozprawy 2015: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké conference" [Hradec Králové] 2015, s. 140—146); *The legal nature of the claims of the article 299 Commercial Companies Code and the Jurisdiction* (w: *Prywatne prawo Ukrainy i Integracji Europejskiej. Tendencje i perspektywy*. Kijów 2016, s. 87—89); *Obniżenie kapitału zakładowego w spółce akcyjnej bez obowiązku przeprowadzania postępowania konwokacyjnego* [publikacja samodzielna w języku polskim opublikowana w materiałach pokonferencyjnych, po konferencji "Corporate Law of Ukraine and European Countries: The Ways of Harmonization" odbywającej się w Iwano-Frankiwsku w dniach 26—27 września 2014 r.]; *Rezygnacja z funkcji członka zarządu spółki kapitałowej* [artykuł został opublikowany w materiałach pokonferencyjnych z Konferencji "Corporate Law of Ukraine and European Countries: The ways of harmonization", która odbyła się w dniach 2—3 października 2015 r. w Iwano-Frankiwsku].

5. mgr Mateusz Żaba (ur. 5 stycznia 1989 r.)**Wykształcenie**

Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Prawa i Administracji — jednolite studia magisterskie na kierunku prawo stacjonarne — 2013.

Doświadczenie zawodowe

- od 1 października 2013 r. — dzienne studia doktoranckie na kierunku prawo;
- od 1 grudnia 2015 r. — asystent w Katedrze Prawa Gospodarczego i Handlowego Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego;
- członek Komisji Organizacyjnej II Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Evolution of Private Law”.

Kursy i szkolenia

- absolwent Szkoły Prawa Ukraińskiego (Школа українського права) działająca przy Uniwersytecie Jagiellońskim (26 czerwca 2013 r.);

Uczestnictwo w międzynarodowych projektach

- Międzynarodowy projekt organizowany przez Katolicki Uniwersytet Lubelski pt. „Polskie i ukraińskie prawo spółek” (2015);
- Międzynarodowy projekt organizowany przez Przykarpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Stefanyka w Ivano-Frankivsku pt. „Порівняльне корпоративне право Польщі та України” (2015—2016).

Stypendia i granty

- stypendium dla najlepszego doktoranta (rok akademicki: 2013/2014; 2014/2015; 2015/2016; 2016/2017);
- stypendium Rządu Republiki Słowackiej w ramach „Narodowego Programu Stypendialnego” (Národný štipendijný program) — 2016;
- stypendium w ramach bilateralnej umowy między czeskim Ministerstwem Szkolnictwa, Młodzieży i Wychowania Fizycznego a polskim Ministerstwem Szkolnictwa Wyższego — 2017.

Pobyty naukowo-badawcze

- Katedra Prawa Gospodarczego i Prawa Handlowego; Wydział Prawa, Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach (czerwiec—wrzesień 2016 r.);
- Katedra Prawa Prywatnego i Postępowania Cywilnego, Wydział Prawa, Uniwersytet Palackého w Ołomuńcu (styczeń—luty 2017 r.);
- Katedra Prawa Cywilnego i Handlowego, Uniwersytet Trnavski (kwiecień 2017 r. — Program ERASMUS +);

Certyfikaty językowe

- Телс Русский язык B2;
- Zertifikat Deutsch für den Beruf B2.

Wybrane publikacje: *Transgraniczne łączenie się spółek kapitałowych w słowackim Kodeksie handlowym: wybrane problemy prawne* („Monitor Prawa

Handlowego” 2013, nr 6, s. 33—41); A. Słania, ...: *Reprezentacja handlowych spółek osobowych w polskim orzecznictwie* (w: *Ewolucja prawa prywatnego*. Red. E. Zielińska, P. Pinior. Katowice 2014, s. 99—112); W. Wyrzykowski, ...: *Ochrona praw wspólników (akcjonariuszy) mniejszościowych w kodeksie spółek handlowych* („Przegląd Prawa Handlowego” 2015, nr 9, s. 42—48); *Regulacja prawnego statusu społeczności s ručením obmedzeným pred registráciou v poľskom Zákonníku obchodných spoločností* („Acta Iuridica Olomucensia” 2015, Vol. 10, s. 189—200); *Some remarks on the implementation of directive 2006/68/EC into Polish law* (w: *Evolution of Private Law*. Eds. P. Pinior, E. Zielińska,Vol. 2. Katowice 2015, s. 83—94); *Zgoda na zbycie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w prawie słowackim i ukraińskim na tle polskiego Kodeksu spółek handlowych* („Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2015, nr 9, s. 19—29); *Gwarancja w umowach sprzedaży: kilka uwag prawnoporównawczych* (w: *Tendencje reformatorskie w prawie handlowym: między teorią a praktyką*. Red. J. Olszewski. Warszawa 2015, s. 399—406); W. Wyrzykowski, ...: *Legal institution of the share register under Polish Code of Commercial Partnerships and Companies in comparison to Czech and Slovak regulations* (w: *Evolution of Private Law: new approach*. Eds. P. Pinior, E. Zielińska, ... Katowice 2016, s. 83—97); *Прумисовий викуп акції у Кодексі торговельних товариств Польщі* („Pravo i Suspilstvo” [Ivano-Frankivsk] 2015, no. 1, s. 49—56); *Deliktualna zodpovednosť osôb zúčastňujúcich sa na založení kapitálovej spoločnosti voči základanej spoločnosti v poľskom právnom poriadku* („Acta Iuridica Olomucensia” 2016, Vol. 11, s. 97—104).

Redakcje naukowe

- *Evolution of Private Law*. Vol. 2 (Eds. P. Pinior, E. Zielińska, ... Katowice 2015).
- *Evolution of private law: new approach* (Eds. P. Pinior, E. Zielińska, ... Katowice 2016).

Tłumaczenia opracowań

- *Korporatyvne pravo Pol'shchi ta Ukraini: monohrafiya* (Ред. V.A. Vasil'ëva, A. Herbet. [tłum. polskiej części na język ukraiński: M. Żaba i A. Wróbel]. Ivano-Frankivsk 2016);
- *Prawo handlowe Ukrainy*. (Ред. V.A. Vasil'ëva [tłum. M. Żaba, A. Wróbel]. Ivano-Frankivsk 2017).

6. mgr Paweł Relidzyński (ur. 25. października 1993 r.)

7. mgr Michał Łabno (ur. 7 grudnia 1993 r.)

Byli doktoranci Katedry Prawa Gospodarczego i Handlowego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

- 1. Tomasz Bieniek** — tytuł rozprawy doktorskiej: „Charakter prawny spółki komandytowo — akcyjnej. Studium prawnoporównawcze” (promotor: prof. zw. dr hab. Janusz A. Strzępka; data obrony: 12 stycznia 2005 r.)

Wybrane publikacje: *Charakter prawny spółki komandytowo-akcyjnej*. Kraków 2005, 355 s.; *Przekształcenie spółdzielni w spółkę z o.o.*, PPH 2003, nr 8, s. 16—22; *Charakter prawny umocowania partnera oraz zarządu do reprezentowania spółki partnerskiej*. PUG 2007, nr 1, s. 18—23; *Glosa do uchwały SN z 13.XII.2000 r. III CZP 43/00*. [Dot. wniesienia przez spółdzielnię spóżywców aportu w postaci przedsiębiorstwa do spółki z o.o.]. OSP 2001, nr 12, poz. 177; ..., P. Pinior: *Klientela jako przedmiot wkładu niepieniężnego*. „Prawo Spółek” 2002, nr 4 s. 2—11; ..., M. Pawełczyk: *Wpływ niektórych postanowień umowy spółki z o.o. na uprawnienia kapitału mniejszościowego*. PPH 2006, nr 6, s. 46—50; *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Red. Z. Jara. Warszawa 2014, ss. XVI + 1971 (autorzy: ..., K. Bilewska, B. Borowy, M. Chomiuk, D. Czura-Kalinowska, A. Gierat, Z. Jara, A. Krysik, D. Kupryjańczyk, R. Marchaj, I.B. Mika, R. Pabis, U. Roge, R. Siwik, M.J. Skrodzka, K. Skrodzki, M. Stanik, T. Szczerowski, S. Zarębińska).

- 2. Adrian Klank** — tytuł rozprawy doktorskiej: „Pozycja prawna wspólnika (partnera) w spółce partnerskiej” (promotor: prof. zw. dr hab. Janusz A. Strzępka; data obrony: 11 października 2005 r.)

Wybrane publikacje: *Odpowiedzialność w spółce partnerskiej notariuszy* („Prawo Spółek” 2002, nr 7/8 s. 64—73); ..., J.A. Strzępka: *Spółka partnerska w polskim kodeksie spółek handlowych i prawie amerykańskim* („Prawo Spółek” 2001, nr 1, s. 24—34); *Układ w postępowaniu upadłościowym* („Rejent” 2003, nr 6, s. 197—214).

- 3. Hanna Urbańczyk** — tytuł rozprawy doktorskiej: „Pozycja prawna komplementariusza w spółce komandytowo-akcyjnej” (promotor: prof. zw. dr hab. Janusz A. Strzępka; data obrony: 14 maja 2002 r.)

Wybrane publikacje: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Orzecznictwo* (red. J.A. Strzępka; aut.: J.A. Strzępka, E. Zielińska, W. Popiołek, P. Pinior, H. Urbańczyk. Wyd. 2. Warszawa 2003, 1580 s.); *Przedsiębiorstwo jako aport w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością* („Prawo Spółek” 1999, nr 9,

s. 22—30); *Prowadzenie spraw spółki w spółce komandytowo-akcyjnej. Uwagi prawoporównawcze* („Prawo Spółek” 2000, nr 12, s. 4—15); *Glosa do wyroku SN z 22.V.1998 r. II CKN 793/97*. [Dot. wpływu postępowania układowego na postępowanie sądowe, w tym postępowanie wieczystoksięgowe]. OSP 2000, nr 6, poz. 90 c).

4. Bartłomiej Jochemczyk (ur. 12 maja 1979 r.) — tytuł rozprawy doktorskiej: „Zawarcie i zatwierdzenie układu w postępowaniu upadłościowym” (promotor: prof. zw. dr hab. Janusz A. Strzępka; data obrony: 28 września 2009 r.)

Wybrane publikacje: *Zawarcie i zatwierdzenie układu w postępowaniu upadłościowym* (Warszawa 2011, 238 s.); *Zawarcie układu na wstępnym zgromadzeniu wierzycieli* („Prawo Spółek” 2010, nr 6, s. 42—52); *Odpowiedzialność odszkodowawcza syndyka masy upadłościowej* („Prawo Spółek” 2004, nr 10, s. 39—47); *Kurator dla spółki kapitałowej* („Prawo Spółek” 2007, nr 1, s. 29—36).

5. Łukasz Szuster (ur. 3 września 1979 r.) — tytuł rozprawy doktorskiej: „Skutki układu w postępowaniu upadłościowym” (promotor: prof. zw. dr hab. Janusz A. Strzępka; data obrony: 19 maja 2017 r.)

Wybrane publikacje: *Skutki układu w postępowaniu upadłościowym* (Warszawa 2015, 199 s.); *Rozwiązywanie umów wzajemnych najmu i dzierżawy po ogłoszeniu upadłości* („Prawo Spółek” 2005, nr 12, s. 38—47); *Sposoby restrukturyzacji zobowiązań upadłego określone w propozycjach układowych* („Prawo Spółek” 2007, nr 12, s. 19—28).

DOMINIKA BARA, DANUTA GBURSKA
Katowice

Historia jednego ogrodu — albo o Bibliotece Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego

Wczesne czerwcowe powietrze jest esencją wszystkich zapachów późnej wiosny. Ciepły wiatr niesie sobą aromaty czarnego bzu, dereni, kaliny, ale czasem zastęga i splata je w ciężką jak opium miksturę. Nie milknie prawie ptasi wrzask — jarmarczny jazgot, wtórują mu rozochoczone samce świerszczy, z okolicznych bagien dobiega koncert żab. Rytuał ten powtarza się co roku, od setek lat, jego echa brzmią wyraźnie na stuletniej dziś widokówce z Katowic, przedstawiającej rozciągające się tu pola i łąki. To okolice dzisiejszej ulicy Bankowej w Katowicach.

W latach 30. XX wieku krajobraz zmienia się, ale przyroda dominuje. Zapachy wiosny kotłują się w założonym tu pod numerem 7 Ogrodzie Botanicznym, zza muru sąsiadującego z ogrodem zwierzyńca miejskiego dochodzą odgłosy wiosennych godów jego mieszkańców. Pod numerem 10 siedzibę obejmuje Zarząd Ogrodów Miejskich, a pod numerem 8 — biuro Krajowej Rady Kościelnej Ewangelickiego Kościoła Unijnego na Polskim Górnym Śląsku i Ewangelicki Dom Związkowy. Na planie Katowic z 1935 roku ulica urywa się nad południowym brzegiem Rawy. Po drugiej stronie, tak jak na widokówce z 1915 roku, są tylko pola i łąki, w dali widać zabudowania kopalni Ferdynand.

Początek XX wieku przynosi gwałtowny rozwój przemysłu i — jak to zwykle bywa — postęp świata dogonić próbuje refleksja nad nim. Tak właśnie zrodziła się potrzeba powstania uniwersytetu. Ale na pierwsze „Gaudeamus” trzeba było jeszcze poczekać...

Tymczasem z wolna upływa druga dekada XXI w. i *Gaudeamus...* zabrzmiało właśnie po raz pięćdziesiąty... Czy to dobra okazja do przywołania początków i historii Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji? Z pewnością, choć daty powstania Uniwersytetu Śląskiego i naszej Biblioteki nie bardzo się pokrywają, mówiąc wprost — nasza księżnica jest po prostu starsza. A dokładnie było tak...

Załązki ośrodka akademickiego w Katowicach ustanowiono bowiem uchwałą Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z 9 stycznia 1963 r., w której władze tej uczelni pozytywnie zaopiniowały powstanie punktu konsultacyjnego w Katowicach. 8 października 1963 r. zainaugurowano tu rok akademicki zamiejscowego Zaocznego Studium Prawa i Zawodowego Studium Administracyjnego UJ. Wieloletnie starania o dzienne studia prawa zaowocowały uruchomieniem tego kierunku w roku akademickim 1966/1967. Do studium włączono punkty konsultacyjne zaocznego studium. Kierował nim doc. dr hab. Mieczysław Sośniak jako Prodziekan Filii Wydziału Prawa UJ. Przy punkcie konsultacyjnym powstała biblioteka. Z przechowywanego do dziś dokumentu lustracji, przeprowadzonej 12 listopada 1965 r. przez dyrektora Biblioteki UJ prof. Jana Baumgarta i mgr Ludwikę Tabeau, a także z pierwszego rejestru czytelników z roku akademickiego 1964/1965 wynika, że Biblioteka Ośrodka Konsultacyjnego Prawa i Zawodowego Studium Administracyjnego istniała już w 1964 r. To był początek Biblioteki, która do dziś jest częścią Wydziału Prawa i Administracji UŚ i stanowi jego stabilne zaplecze jako warsztat pracy naukowej i dydaktycznej. Należy jednocześnie do systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Śląskiego.

Wspomniany wyżej dokument lustracji jest jednym z pierwszych dokumentów w historii Biblioteki. Wśród materiałów, wykorzystanych do zrekonstruowania poniższej historii, znalazły się także sprawozdania z działalności bibliotecznej i informacyjnej za lata 1965—2016, wspomnienia pracowników Wydziału zamieszczone w piśmiennictwie historycznym i okolicznościowym, a także fotografie, dokumenty i wspomnienia własne pracowników Biblioteki.

„Usytuowanie lokalu: parter-przybudówka” — jak zmieniały się warunki lokalowe

W początkach działalności Biblioteka mieściła się przy ul. Bankowej 12 na parterze, w miejscu, w którym obecnie znajduje się Centrum Obsługi Studenta UŚ. Lokal obejmujący wówczas trzy pomieszczenia, pełniące funkcje wypożyczalni — pracowni bibliotecznej, magazynu i czytelnicy, liczył ok. 100 m².

Fot. 1. Pierwsza siedziba Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji UŚ w budynku rektoratu (do 1969 r.)

Źródło: *10 lat Uniwersytetu Śląskiego. 1968—1978.* [Red. merytoryczna J. Kantyka, przy współpracy A. Lubaś]. Katowice 1978.

W 1967 r. Prezydium WRN w Katowicach oraz KW PZPR oddały do dyspozycji Filii UJ budynek przy ul. Bankowej 8—10 — mieścił się tam wtedy ośrodek szkolenia partyjnego oraz biblioteka tego ośrodka. Co ciekawe, wcześniej, w dwudziestoleciu międzywojennym, w tym modernistyczno-neoklasycystycznym budynku siedzibę swoją miało biuro Krajowej Rady Kościelnej Ewangelickiego Kościoła Unijnego na Polskim Górnym Śląsku i Ewangelicki Dom Związkowy, zaś w latach powojennych budynek ten został parafii odebrany i przekazany — najpierw Państwowym Zakładom Wydawniczym, a później Komitetowi Miejskiemu PZPR. Mimo że parafia ewangelicka prawa do budynku odzyskała na mocy Komisji Regulacyjnej w latach 1995—1996, Wydział Prawa i Administracji działał tu jeszcze do 2003 r.

Fot. 2. Siedziba Wydziału Prawa i Administracji w latach 1969—2003 przy ul. Bankowej 8—10
Fot. Karol Gburski

Tak więc, od 1969 r. budynek przy Bankowej 8—10, na długi czas stał się siedzibą Wydziału Prawa i Administracji. Biblioteka otrzymała pomieszczenia w przybudówce, na parterze. Ich powierzchnia wynosiła łącznie 250 m². W październiku 1971 r. w jednym z pomieszczeń urządzono czytelnię, która niczym nie przypominała swojej prowizorycznej poprzedniczki. Wyposażona została w profesjonalne meble, na ścianach zawisły obrazy, w oknach firany.

Pod ścianami stanęły regały z księgozbiorem podręcznym, a przy obszernych stolikach, na wygodnych fotelach mogło zasiąść do pracy 42 czytelników. Następne pomieszczenie przeznaczono na czytelnię dla pracowników naukowych z sześcioma stanowiskami, księgozbiorem Profesora Stefana Rozmaryna i bieżącymi czasopismami, tzw. dewizowymi. Czytelnie cieszyły się dużą popularnością, tym bardziej że Wydział nie dysponował klubem czy innym lokalem, w którym mogliby się spotykać pracownicy i studenci.

Kolejna poprawa lokalowa nastąpiła w 1989 r., kiedy przejęto kolejne pomieszczenia, tym razem w przyziemiu budynku — po stołówce. Powierzchnia całkowita wzrosła do 930 m². Już w styczniu 1989 r. rozpoczęto remont i przenosiny księgozbioru. Dawną stołówkę zaadaptowano na magazyn biblioteczny, a w byłym magazynie można było wreszcie urządzić odpowiednią czytelnię ze znacznie większym księgozbiorem podręcznym i 70 miejscami dla czytelników. W takim stanie Biblioteka dotrwała do 2003 r., kiedy to nastąpiła kolejna przeprowadzka, tym razem już do własnego, nowo wybudowanego (i jeszcze nieukończonego wówczas) gmachu przy ul. Bankowej 11b, gdzie obecnie odbywają się wszystkie zajęcia i praca Wydziału.

Fot. 3. Obecna siedziba Wydziału Prawa i Administracji i jednocześnie Biblioteki, ul. Bankowa 11b

Źródło: Biuro Prasowe UŚ.

Obecna siedziba Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach jest jedną z najnowocześniejszych budowli, jakie w pierwszej dekadzie XXI w. powstały na Śląsku. Powierzchnia całkowita tej pięciokondygnacyjnej nieruchomości to ponad 20 tys. m², podczas gdy użytkowa

prawie 16 tys. m². Biblioteka — czytelnia, wypożyczalnia i pracownie biblioteczne — mieszczą się na parterze, natomiast magazyny niżej — w przyziemiu. Powierzchnia Biblioteki wynosi ok. 1600 m². Czytelnia dysponuje 108 miejscami dla czytelników, 60 komputerami z pełnym dostępem do internetu i uniwersyteckiej sieci informacyjno-bibliotecznej.

„Jak co roku dokuczały nam problemy etatowe” — Pracownicy Biblioteki WPiA

Dla Biblioteki najcenniejsi byli zawsze czytelnicy i ich potrzeby. Nie mniej ważni byli i są jednak wszyscy pracujący tu bibliotekarze. Pierwszym pracownikiem biblioteki był dr Tadeusz Huczyński, zatrudniony już w 1964 r., ale w ramach prac zleconych. Ten z wykształcenia prawnik, bibliotekarz z zamiłowania, włączał do prac, zwłaszcza przy prowadzeniu akcesji i inwentarza, młodszych pracowników naukowych i studentów. Ślady ich pracy znajdujemy do dzisiaj w inwentarzach bibliotecznych.

The image shows an open book. The left page is a handwritten inventory list with columns for author, title, and other details. The right page is a printed table with columns for acquisition year, date of acquisition, number of volumes, and other data. The handwritten entries on the left page correspond to the rows in the printed table on the right page.

Okres	Data	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost
1965	1965	4	3	✓					
1965	1965	1	3	✓					
1965	1965	1	1,75	✓					
1965	1965	1	5	✓					
1965	1965	1	25	✓					
1965	1965	1	20	✓					
1965	1965	1	32	✓					
1965	1965	1	4,50	✓					
1965	1965	1	25	✓					
1965	1965	1	12	✓					
1965	1965	1	22	✓					
1965	1965	1	22	✓					
1965	1965	1	27	✓					
1965	1965	1	15	✓					
1965	1965	1	10	✓					
1965	1965	1	12,50	✓					
1965	1965	1	20	✓					
1965	1965	1	16	✓					
1965	1965	1	34	✓					
1965	1965	1	50	✓					
			378						

Fot. 4. Pierwsza księga inwentarzowa

Fot. Marta Kunicka

Doktor T. Huczyński wprowadził układ książek według działów i tak też prowadził inwentarze. Stan ten przetrwał do 1968 r. 15 października 1967 r. w Bibliotece zatrudniono — tym razem na etacie — pierwszego profesjonalnego bibliotekarza. Była nim dr Janina Woźnicka, która została kierownikiem Biblioteki Wydziału Prawa Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego. W roku 1968, po zdaniu egzaminów państwowych, została kustoszem dyplomowanym i kierownikiem Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji już — nowo powstałego — Uniwersytetu Śląskiego. W październiku 1971 r. powierzono jej funkcję kierownika Biblioteki Instytutu Fizyki, którą współtworzyła i kierowała do 30 września 1978 r. Na Wydziale Prawa i w Instytucie Fizyki prowadziła wykłady dla studentów I roku z przysposobienia bibliotecznego. W latach 1968—1975 była członkiem Senackiej Komisji Bibliotecznej Uniwersytetu Śląskiego. Od 1 października 1978 r. pracowała na stanowisku adiunkta w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Instytucie Literatury i Kultury Polskiej na Wydziale Filologicznym UŚ. Z dniem 30 czerwca 1980 r. odeszła na emeryturę, ale w roku akademickim 1980/1981 prowadziła jeszcze na pół etatu zajęcia.

Trzecim pracownikiem Biblioteki została w 1968 r. Danuta Polczyk (obecnie: Gburska). Początkowo zatrudniona w ramach prac zleconych, finansowanych przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, przeszła wszystkie stanowiska biblioteczne od pomocnika bibliotekarza do kustosza. W październiku 1971 r. powierzono jej funkcję kierownika Biblioteki, którą pełni w dalszym ciągu.

Przez ponad 50 lat istnienia Biblioteki wydziałowej pracowało tu 78 osób (por. zał. 1), w tym 22 mężczyzn (!). Jest to informacja o tyle istotna, że w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych czy osiemdziesiątych znalezienie odpowiedniego kandydata do pracy w bibliotece było bardzo trudne. Pensje bibliotekarza nigdy nie należały do wysokich, a konkurencyjnych ofert pracy było wówczas na Śląsku sporo. Dlatego zatrudnienie w bibliotekach znajdowali zarówno absolwenci szkół średnich, jak i różnych kierunków studiów. W Bibliotece WPiA często szukali pracy kandydaci na studia prawnicze, którzy zwykle po roku zdawali egzaminy na studia i zwalniali się lub — studiując zaocznie — dalej pracowali. Rotacja pracowników była duża. W sprawozdaniu z działalności Biblioteki za rok 1976 podkreślono, że „zatrudnienie charakteryzuje się dużą fluktuacją ze względu na niskie uposażenie”. Mimo to swoje życie z Biblioteką na długi okres związali: mgr Władysława Stec, mgr Stefania Westwańska, Iwona Gniatkowska-Socha, mgr Janusz Rogoż, a z pracujących obecnie: mgr Grażyna Stachura, dr Marta Kunicka, mgr Dominika Bara, mgr Magdalena Gapińska, mgr Iwona Olszewska, mgr Tomasz Ozygała, mgr Marzena Gembalczyk, mgr Dominika Potempa, mgr Alina Grzegorzczak. Od dłuższego już czasu zatrudnieni pracownicy są absolwentami studiów bibliologicznych lub innych, uzupełnionych studiami podyplomowymi, podnoszą

swoje kwalifikacje, uczestnicząc w różnych kursach specjalistycznych, językowych i konferencjach. Wszystkich można uznać za wszechstronnych bibliotekarzy dziedzinowych. Liczba etatów w Bibliotece ustaliła się w połowie lat osiemdziesiątych minionego wieku na 10 etatów. Mimo stałego powiększania się księgozbioru, ale i rozszerzania się czynności bibliotecznych i występowania Wydziału z wnioskiem o nowe etaty, ich liczba nie uległa zmianie.

Zbiory to nie tylko książki

Biblioteka WPIA jest jednostką bez wewnętrznego podziału administracyjnego, jednak widoczny jest podział pracy na gromadzenie, opracowanie i udostępnianie. Gromadzenie zbiorów stanowi niezwykle ważną funkcję każdej biblioteki. Dobór gromadzonych materiałów, znajomości potrzeb czytelnich środowiska, w którym funkcjonuje biblioteka oraz planowana struktura zbiorów są niezwykle istotne zwłaszcza w bibliotekach specjalistycznych. Na przestrzeni pięciu dziesięcioleci gromadzenie księgozbioru odbywało się różnymi drogami. Najczęściej był to po prostu zakup, w pewnej części również antykwaryczny. Niemalą część zbioru stanowią dary.

Powstanie biblioteki zawsze wiąże się z gwałtownym przyrostem księgozbioru. Dlatego w pierwszych latach podstawę zasobu stanowiły zbiory Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz depozyt Biblioteki Śląskiej. Zakupy nowości finansowane były przez Wojewódzką Radę Narodową (WNR). Nowe nabytki zagraniczne przekazywała z kolei Biblioteka Jagiellońska, która od 1966 r. prenumerowała dla swojej filii także ok. 20 tytułów czasopism zagranicznych (tzw. dewizowych). Niemalą wkład miały także, nabyte dzięki staraniom władz Wydziału oraz kierownictwa Biblioteki wydziałowej, księgozbiory wielkich prawników, profesorów — Romana Longchamps de Berier, Ludwika Erhlicha, Stefana Rozmaryna, Bohdana Winiarskiego, Cezarego Berezowskiego, Jerzego Sawickiego, Karola Koranyiego, Kazimierza Przybyłowskiego, Mieczysława Sośniaka, Manfreda Lachsa. Ogromną pomocą w kompletowaniu księgozbioru okazał się apel Ministra Sprawiedliwości do sądów, prokuratur i notariatów, aby nieaktualne i niepotrzebne książki przysyłano do Biblioteki nowo powstałego Wydziału Prawa w Katowicach. Wkrótce do Biblioteki napłynęły setki paczek z publikacjami prawniczymi, które zapełniły najpierw schron przy Bankowej 12, a potem tyły auli przy Bankowej 8—10.

Jak wspomina Profesor Kazimierz Marszał: „Mieliśmy jednak to szczęście, że na początku lat siedemdziesiątych pojawił się u nas prof. Jerzy Bafia, który był dygnitarzem Ministerstwa Sprawiedliwości, później pierwszym prezesem Sądu Najwyższego i ministrem. Profesor Jerzy Bafia przez kilka miesięcy był

dziekanem naszego Wydziału i zainicjował wspaniałą akcję. Zwrócił się do wszystkich prezesów sądów w Polsce, aby książki, które uznają za niepotrzebne, przysyłali do Uniwersytetu Śląskiego¹. Dzięki temu apelowi Biblioteka poszerzyła swoje zbiory w sposób znaczący. Niemały wkład mieli tu także śląscy prawnicy, którzy po okresie aktywności zawodowej ofiarowali bibliotece swoje księgozbiory. Podkreślić należy zwłaszcza nazwisko wspaniałego darczyńcy — mecenasa dr. Władysława Bugajskiego.

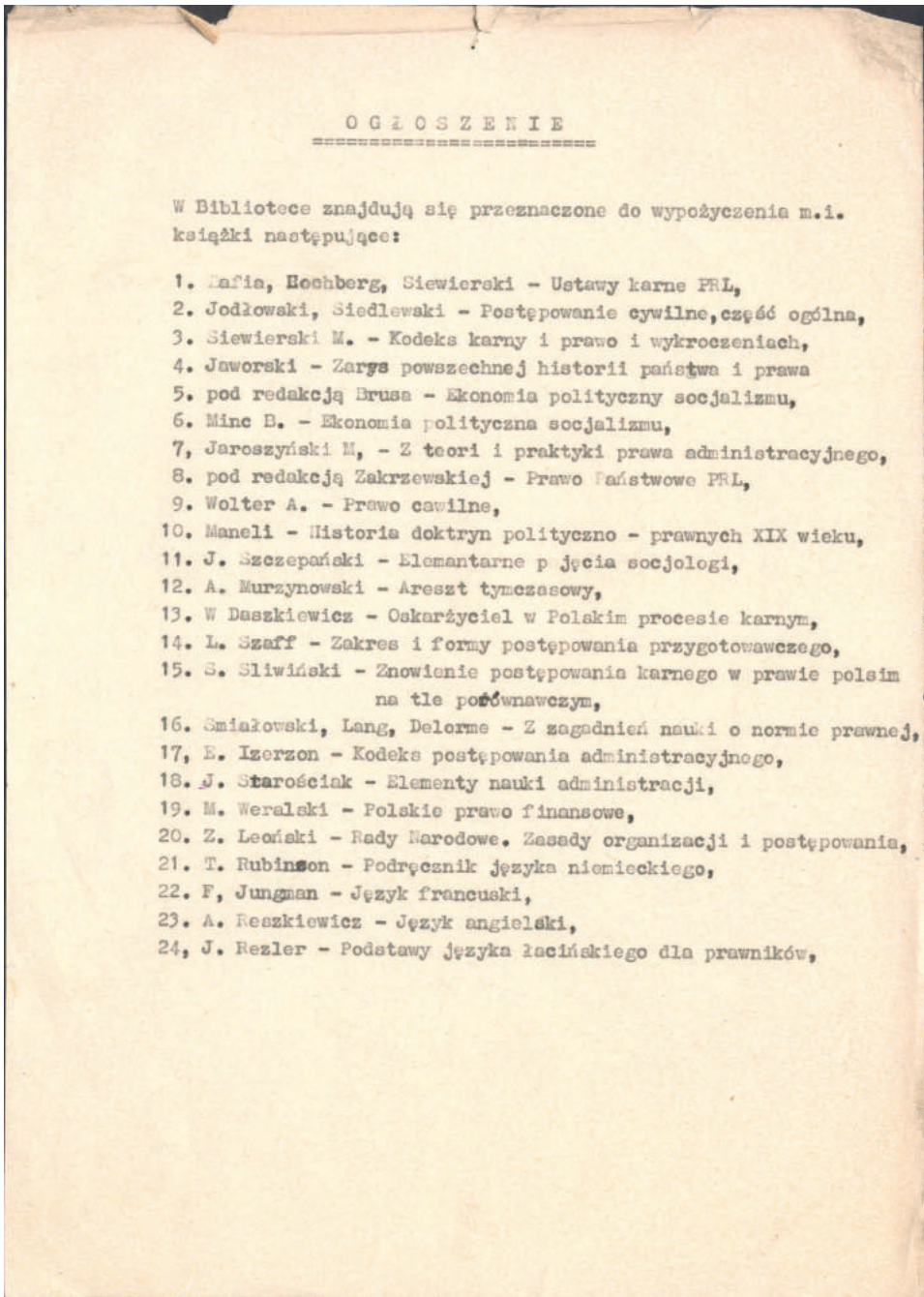
Oczywiście dary są wspaniałą inicjatywą poszerzającą księgozbiór dawny, historyczny, jednak podstawą wzrastania księgozbioru, zwłaszcza tak specyficznego, jak prawniczy, jest zakup bieżący. Finansowanie zakupów odbywało się, i odbywa do dziś, ze środków statutowych, a często także z badań strukturalnych i grantów. Większość księgozbioru została nabyta ze środków wypracowanych na WPiA. Wszystkie zakupy konsultowane są z pracownikami Wydziału, dzięki czemu profil zgromadzonych materiałów jest zwykle zgodny z profilem zainteresowań badawczych kadry naukowej. Przed 1989 r. szczególnie starannie wybierano tytuły zagraniczne (tzw. dewizówki), na których zakup co roku biblioteki uniwersyteckie otrzymywały pulę dewizową. Przyrost księgozbioru odbywał się dynamicznie. Przez ponad pięćdziesiąt lat zgromadzono ponad 160 tysięcy woluminów.

Równie intensywnie rozwijał się zbiór czasopism. W pierwszych latach działalności Biblioteki pozyskiwano je najczęściej drogą kupna, ale duża część tzw. historycznych periodyków trafiła do Biblioteki w 1968 r. z zasobów sądów, prokuratury czy biur notarialnych — w odpowiedzi na apel ówczesnego Ministra Sprawiedliwości. Tym sposobem w zbiorach Biblioteki znalazły się przedwojenne tytuły, takie jak: „Głos Sądownictwa”, „Orzecznictwo Sądów Polskich”, „Proces Cywilny” czy „Dzienniki Rządu Krajowego” i „Dzienniki Praw”.

Do lat dziewięćdziesiątych przyrost tytułów czasopism był gwałtowny, ale warto zwrócić uwagę, że prenumerowaliśmy wówczas — poza czasopismami naukowymi — także popularne dzienniki oraz tygodniki o tematyce popularnonaukowej („Prawo i Życie”) i społecznej („Polityka”, „Wprost”, „Forum”). W latach dziewięćdziesiątych minionego wieku budżet na zakup nowych periodyków uległ zmniejszeniu. Prenumerata sięgała 300 tytułów (z czego 25% to tytuły obcojęzyczne) i stan ten utrzymuje się do dzisiaj. Nie oznacza to, że nowych tytułów nie przybywa, a jedynie, że liczba czasopism nowych i tych schodzących z rynku, równoważy się. Od dłuższego już czasu wszystkie czasopisma prenumerujemy w jednym egzemplarzu. Wiele czasopism dostępnych jest dziś także wyłącznie w wersjach elektronicznych poprzez bazy danych i platformy cyfrowe. Jest to zbiór imponujący i wciąż rosnący. Zdalny dostęp

¹ K. Marszał: *Prawnik musi przede wszystkim myśleć*. „Gazeta Uniwersytecka. Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” 2017, nr 4, s. 7.

do pełnych tekstów czasopism zapewniają między innymi bazy LEX, Legalis, INFOR Lex, Ars Lege. Zagraniczne czasopisma dostępne są poprzez bazy danych z zakresu prawa — Oxford Journal Law (zawierająca ok. 40 tytułów czasopism Oxford University Press), HeinOnline (kolekcja ponad 1250 czasopism anglojęzycznych z zakresu prawa i dyscyplin pokrewnych), Westlaw International (dostęp do źródeł pochodzących z 17 tys. baz danych, zawierających około 1 mld rekordów, 700 przeglądów prawniczych, 7 tys. bieżących publikacji prasowych i biznesowych, stanowiąca podstawowe narzędzie wyszukiwania informacji prawnej w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Kanadzie) i — ostatnio zakupiona licencja — Legal Source (ponad 1100 czasopism pełnotekstowych, opracowane przez specjalistów szczegółowe dane bibliograficzne artykułów z tysięcy innych czasopism prawniczych, roczników, statutów, publikacji uniwersyteckich i dokumentów rządowych i ponad 320 przeglądów prawnych), a także serwisy EbscoHost czy SpringerLink, CAIRN (pełnotekstowa baza czasopism francuskojęzycznych), CEEOL (Central and Eastern European Online Library — udostępnia zawartość ponad 1100 czasopism z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, w tym kilkadziesiąt tytułów prawniczych, dotyczących problematyki Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej wydawanych w Europie), a od grudnia 2017 r. dostępna jest także baza Beck-online (niemiecki system informacji prawnej, baza obejmuje dostęp do około 500 podręczników, leksykonów i komentarzy, ponad 90 profesjonalnych czasopism prawniczych z pełnymi tekstami oraz wielu ustaw i orzeczeń sądowych). Regularnie prezentujemy także kolejne bazy w ramach testów, co spotyka się z dużym zainteresowaniem czytelników, zwłaszcza pracowników Wydziału. Nowoczesne technologie dają ogromne możliwości dostępu do publikacji z całego świata, co otwiera zupełnie nowe perspektywy w działalności bibliotek. Jest to niezwykle istotne zwłaszcza w tak dynamicznie zmieniającym się obszarze jak prawo, więc przedstawienie czytelnikom jak najszerszej oferty w tym zakresie stanowić powinno priorytet każdej biblioteki dziedzinowej.

Fot. 5. Przykład pierwszego katalogu biblioteki wydziałowej

Fot. Marta Kunicka

Informacje o zawartości księgozbioru mieszczą tradycyjne katalogi kartkowe — alfabetyczny oraz — zamknięty w 2003 r. — rzeczowy. Od 1999 r. Biblioteka wydziałowa w ramach sieci Bibliotek UŚ opracowuje również katalog elektroniczny OPAC. Poza opracowywaniem bieżących nabytków katalog OPAC stale uzupełniany jest w ramach retrokonwersji. Informacje o wszystkich polskich publikacjach prawniczych znajdziemy w Polskiej Bibliografii Prawniczej wydawanej od 1945 r. przez Instytut Nauk Prawnych PAN, obecnie również w wersji elektronicznej, które posiadamy w Bibliotece.

„Kolejny rok gwałtownego wzrostu czytelników” — udostępnianie zbiorów

Udostępnianie zbiorów zajmuje szczególne miejsce w działalności każdej biblioteki, stanowi bowiem sedno i sens jej istnienia. Ze względu na profil księgozbioru Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji od zawsze cieszyła się dużą frekwencją czytelników, spośród których wymienić trzeba zarówno studentów, przyjmowanych na ten popularny kierunek, pracowników naukowych Wydziału, śląskie środowisko prawnicze, a także tzw. zwykłych ludzi — mieszkańców regionu, którzy mogą korzystać z zasobów Biblioteki na miejscu.

Jak wskazują statystyki, ujęte w corocznych sprawozdaniach z działalności Biblioteki, liczba czytelników w historii Wydziału miała na ogół tendencję wzrostową. Szczególnie gwałtowny przyrost nastąpił pod koniec XX i w pierwszym dziesięcioleciu XXI w., a to głównie za sprawą studentów studiów zaocznych, których w rekordowych latach przełomu tysiącleci przyjmowano nawet 4 tysiące na rok. Wszyscy oni mieli prawo korzystać z zasobów Biblioteki i wielu z nich z tego prawa korzystało. Obecnie liczba czytelników ustaliła się na poziomie około 5 tys. rocznie.

Mimo, że nasza placówka jest biblioteką akademicką, dostęp do jej zbiorów na miejscu mają wszyscy. Czytelnia Biblioteki liczy obecnie 108 miejsc, z czego 50 to miejsca do pracy przy komputerze. W czytelni znajduje się stale aktualizowany i uzupełniany o wydania bieżące księgozbiór prezencyjny, liczący około 200 tysięcy woluminów książek oraz około 300 tytułów czasopism bieżących. Gwałtowny wzrost, przypadający na lata dziewięćdziesiąte, wiązał się — o czym wspomiano — ze wzrostem przyjęć studentów na kierunki zaoczne, ale także z otwarciem kierunków prawa i administracji na licznych prywatnych uczelniach, których gwałtowny rozwój można było wówczas obserwowować. Placówki te wchodziły na rynek kształcenia praktycznie bez zaplecza naukowego, natomiast studenci tych uczelni licznie korzystali z materiałów

naszej Biblioteki. Obecnie obserwujemy wciąż znaczny udział tych czytelników w korzystaniu z naszych zbiorów.

W 2008 r., po zakupieniu bramki, zainicjowaliśmy w czytelni wolny dostęp do księgozbioru. Czytelnicy mogą swobodnie korzystać z materiałów, bez konieczności udostępniania poszczególnych egzemplarzy przez system informatyczny.

Fot. 6. Czytelnia. Biblioteka WPiA

Fot. Danuta Gburska

Biblioteka 2.0 — czyli działalność informacyjna, dydaktyczna i naukowa

Poza tradycyjnym udostępnianiem zbiorów Biblioteka prowadzi również działalność informacyjną. Bazy danych, o których wspomniano wyżej, stanowią dziś podstawowy warsztat pracownika naukowego i studenta. Dlatego dbałość o ten zasób jest priorytetem naszej Biblioteki. Wiąże się z tym ściśle działalność dydaktyczna, która jest istotną częścią pracy biblioteki naukowej.

Szczególne wyzwania stają przed nią w obliczu intensywnego rozwoju technologii informacyjnych. Mimo że młode pokolenie, rozpoczynające obecnie naukę na wyższej uczelni, dobrze porusza się w obszarach nowych technologii, dydaktyka w ramach przysposobienia bibliotecznego cieszy się dużym zainteresowaniem. Biblioteka WPIA prowadzi takie kursy nie tylko na początku roku akademickiego, ale — dla wszystkich zainteresowanych — zajęcia odbywają się przez cały rok, raz w miesiącu. Poza zaprezentowaniem zasobów Biblioteki oraz nauki poruszania się po katalogu OPAC, czytelnik zapoznaje się z zasobami źródeł elektronicznych, w tym nabiera umiejętności w korzystaniu z baz prawniczych oraz bibliografii, co stanowi podstawę warsztatu każdego przyszłego prawnika. Szkolenia dostępne są nie tylko dla studentów, ale dla wszystkich użytkowników Biblioteki.

Poza szkoleniami prowadzonymi przez pracowników Biblioteki kilka razy w roku organizowane są także szkolenia z baz danych, prowadzone przez przedstawicieli wydawnictw naukowych. Szkolenia te są bezpłatne, a ich efektem — poza umiejętnością korzystania z bazy — są imienne certyfikaty, cieszące się wśród czytelników ogromną popularnością. Szczególnie często prezentacje baz prowadzone są przez przedstawicieli bazy Lex i Legalis, choć nierzadko gościmy także przedstawicieli innych firm — Westlaw czy Ebsco.

Stałego dokształcania i rozwoju zawodowego wymaga także praca bibliotekarza. Mimo że wszyscy pracownicy Biblioteki mają ukończone wyższe studia, a połowa zespołu także studia podyplomowe, stale rozwijają swoje zainteresowania i podejmują nowe wyzwania, są także autorami licznych publikacji. Nie bez znaczenia pozostaje udział w licznych konferencjach, w tym w corocznych zjazdach kierowników bibliotek, a nierzadko także ich organizacja. 22—23 czerwca 2006 r. w ramach IV Zjazdu Kierowników Bibliotek Prawniczych gościliśmy na Wydziale bibliotekarzy prawniczych z całej Polski, a 24 lutego 2010 r., w ramach XXI Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych SBP w Katowicach zorganizowaliśmy konferencję „Prawo autorskie w bibliotekach”. W każdym spotkaniu wzięło udział ok. 140 bibliotekarzy z różnego typu bibliotek z województw: dolnośląskiego, opolskiego, małopolskiego i śląskiego, a także pracownicy naukowcy i studenci Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ. Cztery lata później, 26—27 czerwca 2014 r., podjęliśmy się organizacji XII Konferencji Kierowników Polskich Bibliotek Prawniczych „Książka i Biblioteka wczoraj i dziś” z udziałem licznie zaproszonych prelegentów i gości, między innymi Profesora Czesława Martysza i Profesora Mariana Mikołajczyka. Działalność Biblioteki to także organizacja wystaw. Na stałe zagościła u nas wystawa nowych nabytków, ciesząca się zainteresowaniem zwłaszcza pracowników naukowych. Impulsem do organizacji wystaw okolicznościowych są z kolei niezwykle wydarzenia czy jubileusze. Nie sposób w tym skromnym opracowaniu przywołać je wszystkie, warto jednak wymienić wystawę z okazji wejścia Polski w struktury Unii Europejskiej „Unia Euro-

pejska i prawo”, wystawę związaną z obchodami jubileuszu 50-lecia naszego Wydziału, poświęconą znajdującym się w naszych zasobach skarbow i księgozbiorom po zmarłych profesorach, wystawy poświęcone naszym wybitnym profesorom, wystawę poświęconą historii naszej Biblioteki, czy — zorganizowaną ostatnio z okazji 20-lecia uchwalenia Konstytucji RP — wystawę poświęconą historii Konstytucji.

Fot. 7. Wystawa zorganizowana z okazji obchodów jubileuszu 50-lecia Wydziału Prawa i Administracji w Bibliotece, poświęcona skarbow i księgozbiorom po zmarłych profesorach znajdujących się w zbiorach

Fot. Marta Kunicka

Efekt synergii, czyli współpraca Biblioteki z otoczeniem

Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersyteu Śląskiego prowadzi szeroko rozumianą współpracę z innymi jednostkami naukowymi. W oczywisty sposób współpracuje z w ramach Uczelni — z CINIbA czy bibliotekami wydziałowymi UŚ w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych, wymiany publikacji, porozumienia w zakresie gromadzenia zbiorów. Należy także wspomnieć o stałej obecności przedstawiciela Biblioteki w składzie Senackiej Rady Bibliotecznej UŚ — najpierw kierownika Biblioteki dr Janiny Woźnickiej, później Danuty Gburskiej. Należy podkreślić, że w skład Rady wchodził wybitni profesorowie Wydziału — prof. dr hab. Tadeusz Zieliński, prof. dr hab. Walerian Pańko oraz dr hab. Leszek Ogiegło, a obecnie prof. dr hab. Wojciech Klyta.

Szczególnie interesującym wątkiem jest, rozwijająca się na przestrzeni wielu dekad, współpraca bibliotek prawniczych. Przez biblioteki prawnicze rozumiemy biblioteki uniwersyteckie wydziałów prawa, Bibliotekę Sejmową, Bibliotekę INP PAN, Bibliotekę Sądu Najwyższego, biblioteki sądów i prokuratur, biblioteki kancelarii. Biblioteki te stanowią najczęściej organiczną część instytucji, którym służą jako zaplecze i warsztat naukowy. Formalnie — bezpośredni impuls do współpracy bibliotek naukowych dała Uchwała nr 35 Rady Ministrów z 12 lutego 1971 r. Z inicjatywą współpracy między bibliotekami prawniczymi wystąpiła mgr Wanda Tekla Zawilińska — kierownik Biblioteki Instytutu Nauk Prawnych PAN w 1971 r. Po Bibliotece INP PAN inicjatywę współpracy przejęła Biblioteka Sejmowa, która Zarządzeniem nr 1 Ministrów Kultury i Sztuki, Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz sekretarza naukowego PAN z 26 kwietnia 1979 r. w sprawie ustalania zasad i planu specjalizacji zbiorów bibliotecznych oraz wyznaczenia bibliotek centralnych i wyznaczenia ich zadań, stała się Centralnym Ośrodkiem Informacji Legislacyjnej. Postęp techniczny, komputeryzacja, zmiany systemowe spowodowały, że formalna współpraca ustała. Spotkania te zaowocowały jednak nawiązaniem kontaktów pomiędzy bibliotekarzami Biblioteki Sejmowej, bibliotek wydziałowych, Biblioteki Instytutu Nauk Prawnych, które od 2003 r. kontynuowane są jako nieformalne, coroczne spotkania kierowników wydziałowych bibliotek prawniczych, do których dołączyły Biblioteka Sejmowa, Biblioteka Instytutu Nauk Prawnych PAN, Biblioteka Collegium Polonicum w Słubicach, Biblioteka Kancelarii Hogan Lovells, a ostatnio Kancelaria Prawna Domański, Zakrzewski, Palinka.

Fot. 8. Uczestnicy Spotkania Kierowników Bibliotek Prawniczych — Katowice 2014

Fot. Danuta Gburska

Płaszczyznę porozumienia stanowi specyfika ograniczonego tematycznie i zależnego od szybko zmieniających się aktów prawnych, księgozbioru. Współdziałanie obejmuje funkcje gromadzenia, opracowania, przechowywania i udostępniania zbiorów (wypożyczalnia międzybiblioteczna) oraz działalność informacyjną bibliotek, obsługujących grupę czytelniczą posiadającą specyficzne potrzeby — prawników (przyszłych i obecnych).

Interesującą inicjatywą zrodzoną w ramach tych zjazdów miał być pomysł utworzenia konsorcjum bibliotek prawniczych, którego celem był przede

wszystkim zakup elektronicznych baz prawniczych. Jednak różna podległość administracyjna bibliotek (pod wydziały lub pod biblioteki główne), jak i odmienne zakresy kompetencyjne rektorów i dziekanów nie doprowadziły do finalizacji pomysłu. Efektem wymiernym tych spotkań jest za to, powstała pod koniec września 2006 r., wspólna lista czasopism gromadzonych w poszczególnych bibliotekach.

Przywołana wyżej relacja między bibliotekami prawniczymi jest świetnym przykładem na to, że współpraca przynosi znacznie więcej korzyści niż rywalizacja. Na tym właśnie polega efekt synergii. Warto o tym pamiętać nie tylko w przypadku współpracy bibliotek.

Opisana tu historia Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji UŚ nie jest oczywiście kompletna, bo nie taki był nasz cel. Ale — co warto podkreślić — w historii tej jak w soczewce skoncentrowały się problemy — społeczne, ekonomiczne, polityczne kraju i regionu — jakich świadkami przez te lata była Biblioteka i jej pracownicy. Doświadczenia te mają swoje odbicie zarówno w zmiennym charakterze księgozbioru, warunkach pracy, wciąż zmieniających się narzędziach. Przez 50 lat zmieniło się niemal wszystko, poza jednym — misją, jaką jest praca bibliotekarza.

Fot. 9. Obecni pracownicy przed wejściem do Biblioteki WPiA

Fot. Danuta Gburska

Wczesne czerwcowe powietrze jest esencją wszystkich zapachów późnej wiosny. Ciepły wiatr niesie sobą aromaty czarnego bzu, dereni, kaliny, ale czasem zastyga i splata je w ciężką jak opium miksturę. Ptasi wrzask nie ginie jednak w gwarze studenckich dyskusji, burzliwej wymiany zdań, radosnych śmiechów, nie milknie spłoszony dzwonkami telefonów, dźwiękami przychodzących powiadomień, maili, wpisuje się w melodię tramwajów, samochodowych klaksonów, nieznośny pisk kolejowych hamulców. To miejsce żyje, to miasto, zwane dziś Miastem Ogrodów rozwija się coraz prężniej. W miejscu dawnych łąk i pól stoi budynek Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Tu, w olbrzymim holu pobrzmiwają głosy szacownych profesorów, zabieganych akademików, roześmianych studentów, a echo niesie je wszystkie wprost w otwarte drzwi Biblioteki Wydziałowej. Wpadają, mieszając się z szelestem wertowanych książek.

Stara arabska sentencja głosi, że książki są ogrodami uczonych. Czy trzeba innej puenty?

Bibliografia

- 10 lat Uniwersytetu Śląskiego: 1968—1978.* [Red. merytoryczna J. Kantyka, przy współpracy A. Lubaś]. Katowice 1978.
- Bibliographia 1968—1974.* Oprac. D. Gburska. „Studia Iuridica Silesiana” 1976, T. 1.
- Bibliografia publikacji pracowników Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego za lata 1975—1977.* Oprac. D. Gburska. „Studia Iuridica Silesiana” 1978, T. 3.
- Biblioteka otwarta: wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.* Red. M. Kycler, D. Pawelec. Katowice 2008.
- Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972.* Katowice 1973.
- Gaca E.: *Współpraca bibliotek prawniczych w Polsce.* „Rocznik Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego” 2012, R. 9.
- Gburska D.: *Spotkania kierowników Bibliotek Prawniczych.* „Bibliotheca Nostra” 2014, nr 2.
- Janota W.: *Katowice między wojnami. Miasto i jego sprawy 1922—1939.* Łódź 2010.
- Lityński A.: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego.* W: „Z Dziejów Prawa”, cz. 2. Red. A. Lityński. Katowice 1999.
- Sprawozdania z działalności Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach za lata 1967—2016.*
- „Mądrość zbudowała sobie dom...”. *Uniwersytet Śląski 1968—2008. Dzieje, dokumentacja, źródła.* Red. A. Barciak. Katowice 2008.
- „Wyrósł z dobrego drzewa...”. *Uniwersytet Śląski 1968—1998. Fakty, dokumenty, relacje.* Red. A. Barciak. Katowice 1998.

Pracownicy Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego

Aksamit (z d. Hadrian) Barbara	
Augustyn Barbara	
Baluk Maciej	
Bara Dominika	obecnie
Bęben Mariusz	
Bębenek Maciej	
Bębenek (z d. Wienczek) Karina	
Buczek Jolanta	
Bujak Teresa	
Chwietczuk Joanna	
Dyduch Krzysztof	
Dyga Ryszard	
Dziewanowski Artur	
Etryk (z d. Bęben) Barbara	
Figaszewski Tomasz †	
Gała Aleksandra	
Gańcza Maria	
Gapińska Magdalena	obecnie
Gburska (z d. Polczyk) Danuta	obecnie
Gembalczyk Marzena	obecnie
Grochowicz Jan	
Groniecki Robert	
Grzegorzczak Alina	
Hubert Jacek	
Huczyński Tadeusz, dr †	pierwszy pracownik — Filia UJ
Hyska Beata	
Janczak Arkadiusz	
Jaromin Marta	
Jędrzejczyk Grażyna	
Kalemba Małgorzata	
Karpow Mikołaj	
Konieczny Marek	
Kowolik Anna	
Krasuska Anna	

Krzysztofek Ewa	
Krzywdzińska Anita	
Kunicka (z d. Byczek) Marta, dr	obecnie
Marcinkowska Aneta	
Maroń Agnieszka (umowa-zlecenie)	obecnie
Michalska Halina	
Mierzwa Adam	
Moś Eugeniusz	
Mura Leszek	
Naruszewicz Cezary	
Nowak Krzysztof	
Odrobina (z d. Cieślík) Jadwiga	
Olszewska (z d. Bągalska) Iwona	obecnie
Ozygała Tomasz	obecnie
Pawlikowska Anna	
Potempa Dominika	obecnie
Popowicz Beata	
Remisz Agnieszka	
Rogoż Janusz	
Rupar Łukasz	
Rusak Jadwiga	
Rusecka Bożena	
Sarwa Katarzyna	
Sobolewska Anna	
Socha (z d. Gniatkowska) Iwona	
Sołtys Anna	
Sowińska Justyna	
Stachura (z d. Jelonek) Grażyna	obecnie
Stanik Barbara	
Stec Władysława	
Szuta Marian †	
Świątek Gabriela	
Wepsowska Joanna †	
Westwańska Stefania	
Wiecha Klaudia	

Winiarska-Majewska Anna †	
Wnuk Joanna	
Woźnicka Janina, dr †	pierwszy kierownik Biblioteki jeszcze Filii UJ 1967 r.
Wydmańska Małgorzata	
Wysocka Elżbieta	
Zagozda Beata	
Zasępa Irena	
Zaskórska Agnieszka	
Zgryzek Beata †	

Na I stronie okładki zamieszczono zdjęcie budynku Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Fot. Agnieszka Sikora. Na IV stronie okładki: odznaka adwokacka (orzeł państwowy w wieńcu z liści dębowych i laurowych), Polska ok. 1924 r., mosiądz — emalia, wym. 60×54 mm, jednostronna — ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Zamościu (MZ/31/M). Fot. Henryk Szkutnik

Redaktor
Katarzyna Więckowska

Korektor
Wojciech Szforz

Łamanie
Bogusław Chruściński

Copyright © 2018
by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISSN 1898-6986
(wersja drukowana)
ISSN 2353-9879
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 70 + 35 egz. + 25 nadb. Ark. druk. 16,25.
Ark. wyd. 18,5. Papier offset. kl. III, 90 g

Cena 28 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7–9, 71-063 Szczecin